

ЛІТОПИС
УКРАЇНСЬКОЇ
ПОВСТАНСЬКОЇ
АРМІЇ

4

СТАНИСЛАВІВСЬКИЙ
і КОЛОМІЙСЬКИЙ

Тактичні відтинки УПА.
масштаб
9 0 9 18 27 км

- Центри районів
- кордони Станиславівської обл.
- межі П В УПА.
- //// межі Станиславівською П В УПА.
- річки
- залізници
- биті шляхи
- Чорний ліс

ЧОРНИЙ ЛІС

LITOPYS UPA

Volume 4

Chornyi Lis

(1947 - 1950)

REPRINT OF THE U P A UNDERGROUND JOURNAL

Book Two, 1948-1950

with English Summaries

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ

ТОМ 4

Чорний ліс

ВИДАННЯ КОМАНДИ СТАНИСЛАВІВСЬКОГО
ТАКТИЧНОГО ВІДТИНКА УПА (ЧОРНИЙ ЛІС), 1947-1950

Передрук підпільного журналу УПА

Книга друга, 1948-1950

з англійськими резюме

diasporiana.org.ua

Видання
ОБ'ЄДНАННЯ КОЛИШНІХ ВОЯКІВ УПА в США і КАНАДІ
та
ТОВАРИСТВ КОЛИШНІХ ВОЯКІВ УПА ІМ. ГЕН. ХОР. ТАРАСА ЧУПРИНКИ
в США і Канаді

Редагує Колегія
Відповідальний редактор Є. Штендера
співредактор П. Потічний

ВИДАВНИЧИЙ КОМІТЕТ "ЛІТОПISУ УПА"

С. Баб'ян, С. Голяш, В. Дашно, А. Дольницький, М. Новальчин, М. Кошин,
Іван Козан-Борис, Б. Нрук, М. Нулик, М. Лебедь, Ю. Лопатинський, В. Манар,
майор Петро Миноленко-Байда, М. Мірус, В. Новак, С. Новицький, Р. Петренко, П. Потічний, З. Сонолюк, В. Сорочак, Я. Струтинський, М. Федан, Марта Філь, Л. Футала, І. Юрно, Л. Шанковський, Є. Штендера.

Copyright 1979 by Litopys UPA — ISBN: 0-920092-07-1

Обкладинка роботи мистця Мирона Левицького

Cataloguing data:

Chornyi lis : vydannia komandy Stanyslavivs'koho taktychnoho vidtynka UPA (Chornyi lis), 1947-1950 ; peredruk pidpil'noho zhurnalu UPA = Chornyi lis, 1947-1950 : reprint of the UPA underground journal / [Vidpovidal'nyi redaktor I.E. Shtendera ; spivredaktor P. Potichnyi]. — Toronto : V-vo Litopys UPA, 1978-1979.

2 v. : ill., maps, ports. ; 24 cm. —

(Litopys Ukrain's'koi povstans'koi armii ; t. 3-4)

Includes indexes.

ISBN: 0-920092-05-5 book one; 0-920092-07-1 book two.

Contents: kn. 1. 1947-1948. — kn. 2. 1948-1950.

1. Ukrain's'ka povstans'ka armiia. Stanyslavivs'kyi taktychnyi vidtynok.
2. Ivano-Frankivs'ka oblast', Ukraine. 3. Ukraine — History, 1917- — Sources. I. Shtendera Yevhen. II. Potichnyi, Petro J., 1930- III. Series. DK511. I9 C5 [DK508. 79 C45 t. 3-4].

ПРО ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ

Літопис УПА заплановано як серійне книжкове видання. Його завданням є опублікувати документи й матеріали до історії Української Повстанської Армії (УПА), а також стимулювати й видавати праці про діяльність УПА й історію України того періоду взагалі. Кожний том, або група томів Літопису будуть присвячені окремим темам і будуть мати назву. Частина книг буде охоплювати історію УПА в певному періоді часу на більших територіях, як, напр., на Волині, в Галичині, на українських землях під Польщею тощо. Кожна з цих територій може мати два-три, а то й більше томів. Додаткова серія книг буде присвячена загальним темам, таким як, напр., "Діяльність Головного Командування УПА", або збірникам спогадів, праць, чи може бути книгою одного автора на якусь окрему тему.

Збірники будуть появлятися не періодично, а в залежності від підготовки й опрацювання наступного тому. Числення книг Літопису УПА може бути інше від представленого тут теренового поділу чи хронології подій.

Точніше основні завдання Літопису такі: а) опублікувати, з дотриманням джерельної точности, існуючі документи про діяльність і боротьбу УПА — як документи УПА, так і її противників; б) перевидати джерельно досліджені важливі для історії УПА підпільні публікації, передусім ще недруковані закордоном чи друквані в дрібних та періодичних виданнях публікації УПА; в) видати мемуари й інші матеріали про діяльність УПА, які не були досі опубліковані, або були розсіяні в періодичних і дрібних виданнях; г) стимулювати й видавати праці про боротьбу УПА й про цей період історії України; г) публікувати рецензії на книги про діяльність УПА та історію України того періоду; д) опрацювати бібліографію видань до історії боротьби УПА.

Коли говоримо про документи до історії УПА, маємо на увазі передусім такі документи УПА як накази, інструкції, обіжники, документація діловодства, офіційні звернення, повідомлення, звіти, мапи операцій, боїв та рейдів, фотографії тощо. Далі — подібні документи противників УПА. Допоміжні джерела — свідчення очевидців, мемуари чи подібні матеріали. Важливими для історії УПА є також тодішні публікації, як самої УПА, так і інші.

Досі не появились друком ні німецькі, ні радянські документи про боротьбу з УПА, ні ті документи УПА й підпілля, які попали в руки окупаційних властей. І ледве чи скоро такі матеріали будуть опубліковані. Питання українського визвольного руху радянські історики виминають, а інші “спеціалісти” пишуть лише папкові. Тільки в Польщі й Чехословаччині появились деякі праці про УПА, звичайно з гостро-тенденційним наświetленням і повторюванням необґрунтованих закидів комуністичної пропагандивної машини з часу війни. Але вони принаймні подають різні факти і цитують різні документи. Проте в Польщі теж не опубліковано документів до історії УПА.

Треба згадати, що закордоном є відносно небагато документів самої УПА. На це склалися різні причини. Документація діяльності УПА була обмежена до найконечнішого мінімуму. Повстанський характер боротьби УПА не дозволяв на ведення й зберігання документації передусім тому, що у випадку захоплення постою штабу УПА ворогом, такі документи могли бути використані для поборювання УПА чи для репресій населення. Тому, після використання, багато документів нищено, а найконечніші були заховані в різних криївках. Більшість цих документів пропали назавжди. Самозрозуміло, що частина документів таки попала в руки влади окупаційних властей. Коли вони побачать денне світло — годі передбачити. За кордон попала лише незначна частина документів. Це передусім частина архіву УГВР і Головного Командування УПА, яку вивезено закордон ще за німецької окупації. До них долучено документи й матеріали, принесені пізнішими кур’єрами з України й рейдуючими на Захід відділами УПА. В основному ці документи зберігаються в Архіві Закордонно-

го Представництва УГВР і частинно — Місії УПА. Деякі документи знаходяться в руках різних політичних організацій, передусім ЗЧ ОУН (тепер ОУНР.), ОУНз, чи приватних осіб.

В загальному, закордоном ще найбільше документів УПА з часів піднімецької окупації, далі — з українських земель під Польщею, які мали живіший зв'язок з різними країнами світу. Менше документів є з різних теренів УРСР, бо зв'язок з закордоном був дуже утруднений, а кур'єри з України переносили на Захід лише те, що видавалося найважливішим. Проте, на Заході є все таки така кількість матеріалів, що зібрані разом, вони даватимуть доволі всесторонній образ діяльності УПА. Вважаємо, що вже пора ці документи зібрати разом і надрукувати згідно з принципами видання історичних документів, щоб вони могли стати джерельним матеріалом для дослідника.

За такими ж принципами Літопис УПА друкуватиме й підпільні матеріали. Кожний документ буде передрукований мовою й правописом оригіналу. В основу публікації буде покладений оригінал; при відсутності оригіналу — найбільше вірогідна копія чи передрук. У всіх випадках у примітках буде це зазначено, а також буде подане місце зберігання документу. Передрукований документ зберігатиме також загальну форму оригіналу. Відтворені пошкоджені місця чи найконечніші поправки будуть взяті в квадратіві дужки [ ], чи пояснені в примітках. Пунктуацію змінено, чи додано дуже рідко, лише в найконечніших випадках. Додані редакційні заголовки чи слова або пояснення в тексті будуть також подані в квадративі дужках. Кожний том буде забезпечений довідником місцевостей, осіб і словником неясних назв, скорочень та маловживаних чи незрозумілих слів.

Сторінки Літопису УПА відкриті для авторів різних політичних поглядів і світоглядивіх переконань. Автори можуть висловлювати в "Літописі" позитивні чи критичні погляди, якщо вони будуть подані на належному академічному рівні й оперті на вірогідних джерелах. Закордоном є ще напевно немало осіб, які зберегли документи, знятки чи інші вартісні матеріали про боротьбу УПА чи повстанський рух в Україні.

Іх зокрема прохаємо порозумітися з редакцією Літопису щодо публікації цих матеріалів. Це саме стосується до спогадів про важливі й цікаві події та факти з історії повстанського руху в Україні.

Якщо йдеться про назву — Літопис УПА — то вона була вперше вжита для одноразової публікації «одноднівки В. О. “Буг”» (Львівська воєнна округа УПА), виданої на циклостилї в жовтні 1947 року. В «одноднівці» були вміщені передусім спомини вояків УПА, а також декілька документів, віршів і статей. Приймаючи назву Літопис УПА, ми не стільки мали на увазі традицію — наше видання заплановане як серійне й дещо іншого характеру — як те, що слово “літопис” найкраще окреслює характер видання і наш намір дати читачеві історично-документальне видання про УПА.

Редакція Літопису УПА

ABOUT THE “LITOPYS UPA”

The “Litopys UPA” is the name chosen for a series of historical books in Ukrainian the aim of which is to publish historical documents and relevant materials pertaining to the history of the Ukrain’ska Povstans’ka Armiya or the UPA (the Ukrainian Insurgent Army). It is also hoped that it will stimulate the appearance of other documentary articles on the UPA, as well as on the history of Ukraine during the Second World War and after. Each separate volume or sequence of volumes is to focus on a specific theme and will appear under a separate title. Several volumes will relate UPA’s activities in a particular territory, but within a certain time, as for instance, the UPA in Volyn, in Halychyna, or in the Polish-occupied areas. More than one volume will be dedicated to each region depending on the availability of material. Other books in the series are planned to cover a variety of topics, such as “The Activities of the Supreme Command of the UPA”, memoirs of UPA soldiers, etc.

Each volume will appear separately, without being tied to a rigid schedule.

More specifically, the aims of the "Litopys" are: (a) to print source materials on the military and political activity of the UPA, regardless of their origin; (b) to reprint, with no changes to the original, important publications of the underground presses, especially those which have not yet been published in the West, or may have appeared in limited editions; (c) to publish memoirs of UPA members; (d) to invite and to publish scholarly articles and manuscripts about the UPA and about the history of Ukraine of that period; (e) to publish critical reviews of books written about the UPA or events in Ukraine at that time; (f) to compile a bibliography on the UPA.

Documentary sources which will be published include such items as military orders, instructions, circulars, all sorts of correspondence, official declarations, photographs, diaries, and reports. The maps of larger military operations, of individual battles, and of raids which were either released by the UPA or its opposition will also be made available.

So far neither German nor Soviet documents concerning UPA have appeared in print, nor even those documents of the UPA and the underground which were captured by the occupation authorities. It is doubtful that these materials will be published in the near future. Soviet historians prefer to keep silent about the existence of the Ukrainian liberation movement during the Second World War and shortly thereafter. Those works on the UPA that have appeared in Poland and in Czechoslovakia, are full of bias and tend to reflect the views of the Communist Party during the Second World War. Nevertheless, they do present certain facts and provide direct quotations from various UPA documents. Even in Poland the full edition of the captured UPA documents has yet to appear in print.

It should be pointed out that relatively few documents of the UPA are preserved in the West. There are many explanations for this state of affairs. For reasons of security, the UPA's own documentation was restricted to the barest minimum level. The nature of UPA's guerilla warfare did not lend itself to continuous collection and safe-keeping of important papers. Many documents were destroyed inten-

tionally after having served their purpose and only those deemed more essential were hidden. Most have been lost forever. It is quite evident, from the Polish publications in particular, that some documents did fall into the hands of the occupying authorities, but it remains to be seen if and when they will be published. Only a fraction of the total reached the West. These documents represent materials from the archives of the UHVR (Supreme Ukrainian Liberation Council) and the archives of the Supreme Command of the UPA, and were brought to the West at the time of the German occupation. Additional documents arrived by couriers in the post-war period or were brought by the UPA units which were sent to the West in 1947-48. Most of these documents are at present located either in the Archives of the ZP UHVR (Foreign Representation of the Supreme Ukrainian Liberation Council) or in the Archives of the Misiya UPA (Mission of the UPA). Certain documents are in the possession of various Ukrainian political organizations, mainly the ZCh OUN or Zakordonni Chastyny Orhanizatsiyi Ukrainis'kykh Natsionalistiv (External Units of the Organization of Ukrainian Nationalists, now OUNr), and the OUNz (OUN External), and in private hands.

The largest collection of UPA documents preserved in the West originated primarily from the period of German occupation. Next in quantity, are those from Polish-held Ukrainian areas, from which more lively contacts with other countries were possible. Still fewer documents are available from various areas in the Ukrainian SSR, since contact with the West was difficult and the couriers to Western Europe brought with them only those which seemed most important. Nonetheless, sufficient materials do exist in the West, which, when assembled, will go a long way in explaining activities of the UPA in various Ukrainian territories. The Editors are of the opinion that now is the appropriate time to publish these documents in the original form and in this way to provide invaluable source material for scholars and historians.

The "Litopys UPA" will publish the underground documents and materials in the following format. Each document will be reprinted in its original language. If, however, the original document is not available, an attempt will be made to substitute the most authentic copy or a reprint of the original document. However, in such cases any changes or deviation from the original will be clearly indicated in a footnote,

together with the present location of the document. The original form of the document will also be retained whenever possible. In damaged documents all words or segments of the text, or the most indispensable correction, will be indicated by square brackets [ ] or, if necessary, will be explained in a footnote. Square brackets will also be used to indicate editorial comments and explanations within the text. Each volume will have an index of place names, surnames, abbreviations, and infrequently used or obscure terminology.

The pages of the "Litopys UPA" are open to all authors who wish to contribute on this subject. In the countries of the Western world there live a large number of individuals who possess documents, photographs or other valuable materials related to the UPA or to the liberation movement in Ukraine. The Editors extend an invitation to such persons to publish these materials in the "Litopys UPA". The Editors also invite memoirs, eye-witness accounts, collection of stories, facts, no matter how seemingly insignificant, as long as they will help shed additional light on the history of the insurgent movement in Ukraine.

The name of this publication the "Litopys UPA" is not accidental. It was used for the first time in a publication which appeared in mimeographed form in October 1947 in "Buh", one of the military regions of the UPA-West. It was this publication which contained personal accounts by UPA soldiers, some documents, poems and several articles. In choosing the name the "Litopys UPA" the Editors wished, at least partially, to continue this tradition. Much more importantly, however, the Ukrainian term "Litopys" (Chronicle), characterizes best the contents of the publication as well as its aim, namely, to present the reader with a comprehensive work on the history of the UPA.

Editors of the "Litopys UPA"

ДРУГИЙ ТОМ ЖУРНАЛУ "ЧОРНИЙ ЛІС"

Відомі нам інформації про журнал Чорний ліс, необхідні пояснення та історичний коментар ми подали в попередньому томі Літопису УПА, в першій книзі Чорного лісу. Тому тут відмічуємо лише те, що стосується цього, четвертого тому Літопису УПА.

Вимагають ще пояснення поміщені в Чорному лісі документи УПА, які не мають зазначено автора. Це стосується списків полеглих (відділ: "Впали на полі слави") і списків відзначених, нагороджених та піднесених у ступенях вояків УПА. Відзначувати хрестами бойової заслуги та надавати старшинські ступені від майора вище було компетенцією Української Головної Визвольної Ради (УГВР). Нижчі старшинські ступені надавало Головне Командування УПА. Підстаршинські ступені надавали: вищі — крайові команди УПА та нижчі — команди воєнних округ, для Станиславівського ТВ УПА — Команда УПА-Захід та Команда Станиславівської воєнної округи (криптонім "Говерля"). Отже, надруковані в Чорному лісі списки відзначених та піднесених до старшинських ступенів вояків УПА, це витяги матеріялу з документів вищих команд УПА, який звичайно стосувався Станиславівського ТВ. Деякі з них були вже друковані скоріше, як напр., "Постанови УГВР" (див. 3-ій том Літопису УПА, стор. 176-179). Списки полеглих були роблені на місці, мабуть, Командою Станиславівського ТВ.

Чому списки відзначених та полеглих неповні й чому немає підпису команди, яка їх виготувала? Повні списки відзначених і загиблих вояків УПА ніколи не були публіковані, бож вони містили дуже важливі інформації про кадри УПА, яких ніяк не повинен знати ворог. Тому ці списки належали до суворо таємних документів. Навіть нижчі команди УПА отримували тільки ті списки, які стосувалися їхньої території. До загального відома подавано звичайно лише про відзначен-

ня чи смерть визначніших старшин УПА, і то лише у випадках, коли була певність, що ворог знає про смерть даних осіб, чи з якихось причин командування УПА вважало за потрібне проголосити відзначення певних осіб. Власне тому списки полеглих, відзначених і піднесених до старшинських ступенів — неповні. Може теж з тієї причини, а також щоб не надавати спискам характеру офіційности, вони не були підписані Командою Станиславівського ТВ, а були проголошені як невідписаний редакційний матеріал. Проте нам видається, що списки треба вважати офіційним матеріалом Станиславівської команди ТВ, бо лише вона могла рішати, які псевдоніми можна помістити в списках, вона зрештою теж мала найповніші дані так про відзначених як і полеглих вояків УПА. У пізніших випусках журналу списки містять теж дані про загиблих членів підпілля. Припускаємо, що про опублікування цих даних рішав провід Станиславівської округи, або проводи менших територій ОУН.

У цьому томі Літопису УПА передруковано дальших шість випусків журналу Чорний ліс, які появилися від травня 1948 до травня 1950 р. Чи появилося більше чисел журналу після травня 1950 р. — невідомо. (Більше про те у вступі до першої книжки Чорного лісу, Літопис УПА, том 3). У вступі до першої книжки Чорного лісу ми подали, що число 1 (10) з липня 1949 р. передруковуємо не з оригінального журналу, а з переписаної на машині копії. Тим часом знайдено оригінал цього журналу. Таким чином увесь передрук Чорного лісу зроблений з оригінальних випусків журналу. Всі оригінали є в Архіві ЗП УГВР. Фотографії для цього тому взято також з Архіву ЗП УГВР; фотографії з 1944 р. робив Микола Лебець.

Всі числа журналу передруковано без жодних пропусків, матеріал залишено в тому самому порядку, як він був в оригінальних числах. Не вміщено лише змісту після кожного числа, а зроблено загальний зміст для поодиноких томів Літопису УПА, в яких передруковується журнал. Виправлено друкарські, правописні та мовні помилки. Виправлення в документах зазначені квадративими дужками або примітками.

Редакція складає щиру подяку всім установам і особам, які допомогли підготувати до друку видання цієї книги Літо-

пису УПА. Зокрема щиро дякуємо Миколі Лебедеві за допомогу матеріали та фотографіями з Архіву ЗУ УГВР і за інформації про журнал; Володимирові Макаріві за перевірку Архіву ОУНР і допомогу в друкарській коректі; Антонові Івахнюкові за виправлення текстів; Зоні Кейван за переклади; Михайлові Пітюрі за виготовлення мап та рисунків і Галині Малик за переписування часто нечитких фотокопій оригіналів.

Упорядники цієї книги Літопису УПА

**
*

THE SECOND VOLUME OF THE JOURNAL "CHORNYI LIS"

Facts available to us concerning the journal, "Chornyi Lis", as well as all necessary explanations and historical information about the journal, were presented in the first collection of "Chornyi Lis", in the previous volume of "Litopys UPA". For this reason, we will consider here only these matters which apply specifically to this, the fourth volume of "Litopys UPA".

There is a need for some explanation of the UPA documents which have been printed in "Chornyi Lis" without being attributed to any author. These are the lists of fallen UPA soldiers (section: "Fallen on the Field of Glory), as well as lists of those promoted, decorated or singled out for distinguished service. Awards of crosses of battle merit and promotions to the rank of major or higher were the prerogative of the Ukrain's'ka Holovna Vyzvol'na Rada (the Supreme Ukrainian Liberation Council — UHVR). Promotions to lower officer ranks were decided by the Supreme Command (HK) of the UPA. Non-commissioned officer ranks were bestowed by following bodies: the higher ranks, by the UPA command for each kraï; the lower ranks, by the command of each military region (VO). For the Stanyslaviv Military District (TV), these bodies were the UPA — West Command (UPA Zakhid) and the Command of the Stanyslaviv Military Region (VO), which was code named "Hoverlia". Thus, the lists printed in "Chornyi Lis" of UPA soldiers decorated or promoted are excerpts of those materials from the UPA higher command documents which applied to

the Stanyslaviv TV. Some of these had already been published earlier, as for example, "Resolutions of the UHVR" (see "Litopys UPA", Vol. 3, pp. 176-179). The lists of the fallen were compiled on the spot, probably by the Command of the Stanyslaviv TV.

Why are the lists of decorated and fallen soldiers incomplete and why are they not signed by the command staff who prepared them? Full lists of decorated and fallen UPA soldiers were never published, because they contained vital information about UPA cadres which had to be kept secret from the enemy. For this reason, the lists were considered top secret documents. Even the lower UPA commands had access only to those lists which applied directly to their own territory. The only facts that were made generally known were those concerning decorations or deaths of prominent UPA officers, and then only if it was certain that the enemy knew of the deaths of the given individuals or if, for some reason, the UPA command deemed it necessary to announce certain awards of battle merit. Because of this need for secrecy, the lists of soldiers fallen, decorated or promoted are incomplete. Perhaps for the same reason, and also to avoid imparting them with official status, the lists were not signed by the Command of the Stanyslaviv TV; instead, they were presented as unsigned editorial material. Nevertheless, it seems to us that these lists should be viewed as official material of the Command of the Stanyslaviv TV, for only members of the command staff were in a position to decide which pseudonyms could be included in the lists. In any case, it was the command staff who had the fullest data concerning decorated and fallen UPA soldiers. Later issues of the journal also include information about fallen members of the underground. We assume that the decision to publish this material was made by the leadership of the Stanyslaviv Okruh, or by the leaderships of smaller OUN territories.

In this volume of "Litopys UPA", we are reprinting six more issues of the journal, "Chornyi Lis", those appearing between May, 1948, and May, 1950. It is not known whether any further issues, published later than May, 1950, ever appeared. (This matter is discussed in greater detail in the introduction to the first collection of "Chornyi Lis, Litopys UPA," Vol. 3). In that introduction, we stated that issue No. 1 (10), July, 1949, was being reprinted not from the original edition, but from a typewritten copy. Since then, however, the original version of this issue has been found. Thus, the whole reprint of "Chor-

nyi Lis" is being done from the original copies of the journal. All the originals can be found in the Archives of the ZP UHVR (Foreign Representation of the Supreme Ukrainian Liberation Council). The photographs included in this volume have also been drawn from the ZP UHVR Archives; photographs from 1944 were taken by Mykola Lebed.

All issues of the journal are reprinted without any omissions. The material is left in the same order as it was in the original issues. Only the contents that was included at the end of each issues has been left out; instead, there is a general contents for each volume of "Litopys UPA" in which the journal is reprinted. We have corrected printer's errors, as well as spelling and grammatical mistakes. All corrections made in the documents are indicated by square brackets or by footnotes.

The editors wish to express their thanks to all the institutions and individuals who assisted in the production of this volume of "Litopys UPA". In particular, we would like to thank Mykola Lebed for his work with materials and photographs in the ZP UHVR Archives and for providing us with information about the journal; Volodymyr Makar for researching through the Archives of the OUNr (OUN revolutionaries) and for his assistance in proofreading; Antin Iwachniuk, for correcting texts; Zonia Keywan, for doing translations into English; Mykhailo Pitiura, for providing maps and drawings; and Halyna Malyk, for retyping often-illegible photocopies of original texts.

Compilers of this volume of "Litopys UPA"

ЧОРНИЙ ЛІС

НЕПЕРІОДИЧНЕ ВИДАННЯ УПА — “ЧОРНИЙ ЛІС”

Дрогобич — Станиславів — Чернівці

Рін II, ч. 5-6 (8-9)

Травень-червень, 1948 рін

ВІД РЕДАКЦІЇ

Пристаюючи до видавання нашого журналу, ми не ставили собі великих завдань. Нашим завданням було й є зібрати якнайбільше споминів із повстанської та революційно-визвольної боротьби від безпосередніх учасників цієї боротьби та передати їх ширшим кругам українського громадянства, а насамперед українській молоді, як виховний та інформаційний матеріал. Ми здавали собі справу з того, які великі труднощі стояли перед нами. Ми знали, що будуть технічні й редакційні недомагання, бракуватиме співробітників. Ми не розчисляли на періодичне видання, тому то й перший номер випустили ми, як одноднівкү. Але запал і добра воля перемогли все. Нам удалось перебороти технічні труднощі та підняти співробітників-дописувачів. Правда, деякі з них дуже слабi, але з радістю треба ствердити, що кілька з них за цей короткий час поробили значні поступи.

У червні цього року вступаємо в другий рік праці нашого видавництва. Не хочемо робити рожевих надій нашим читачам. Все таки всіми силами будемо намагатися дати українському суспільству ще кращий журнал, як досі.

Але рівночасно просимо всіх учасників повстанської та революційно-визвольної боротьби прийти нам з допомогою. Просимо висилати нам спомини та різного роду репортажі з

боїв УПА, з бойово-пропагандивних дій революційно-визвольного підпілля, життєписи революціонерів-повстанців, цікаві описи повстанського та революційного побуту і т. п.

Маючи надію, що наші сподівання на заведуть нас, з новою вірою та з новим запалом ідемо назустріч другому рокові нашої видавничої праці.

Червень 1948 р.

Редакція "Ч. Л."

Марко Босслав

КРОВ ГЕРОЇВ

(На увагу зневіреним у перемогу)

Скільки то їх незломних без найменшого сумніву освятило своєю гарячою кров'ю жертівник волі і слави. В них не було чорної безнадії, в них не було рабської зневіри. Перед їхніми очима гордо лопотів прапор боротьби, сяло сонцем переможежне Воскресіння України.

Каяла, Калка, Берестечко, Полтава, Крути, Зимові походи, Базар, Париж і Роттердам, теперішня подивугідна боротьба ОУН-УПА, — це для вас, зневірені самолюби, тільки трагізм української нації. Чому ж ви недобачаєте в них крім трагізму ще чогось іншого? Певно, всім вам слабодухам з холодними, мов вигаслі печі, душами тяжко вичути в тих лицарів-героїв, що там полягли, ту безмежну любов до України, ту надлюдську моральну силу — вічне джерело хороброї живучости і життєтворчої снаги української нації.

Правда, в кожній поразці, в кожній смерті є трагізм. Але трагізм, що в ньому просвічує любов до вітчизни, не є погубним трагізмом, а творчим. Цей творчий трагізм, освячений кров'ю героїв, не затроює душі сучасників, а тим більше майбутніх поколінь, байдужністю, безділлям, рабським квієтизмом, але навпаки. Він розпікає національну душу до білого, творить новий героїзм, родить завзятих месників, пориває народ на новий бій за волю, славу і могутність.

Ці ж егоїсти в нинішній боротьбі Української Повстанчої Армії та українського революційного підпілля добачають тільки безнадійний трагізм. Тут і там можна почути їхнє глупе крикання: “Вони нічого не вдіють. Шкода їхніх жертв.”

Та ми пригляньмося цим людям ближче. Хто вони такі?

На щастя не треба витратити багато часу, щоб їм добре приглянутися. Їхня протинародна робота швидко кидається ввічі, та й назву легко їм знайти. Ці люди — це шкурники, кар'єровичі та кон'юнктуристи, що втратили національну честь і гідність. Вони й їм подібні вислужники більшовицької Москви, щоб заглушити свою совість, заспокоюють себе беззглядністю боротьби українського народу з московсько-більшовицькими окупантами. Вони не здібні нічого більше дошукатися в цій боротьбі, як згубного трагізму.

Та цієї породи людей небагато в українському народі. Загал українського громадянства й самі українські революціонери-повстанці правильно розцінюють боротьбу українського народу з московсько-більшовицькою тиранією. Ніде правди діти — багато вже пролялося й проливається крові українських борців. Ця проллята кров, хоч і є трагізмом нації, але вона рівночасно є її моральною силою, є її життям. А хіба ж ніхто не заперечить, що кожній поневоленій нації оця моральна сила конечно потрібна. Вона єдина творить у нації нові духовні й фізичні цінності. Вона єдина береже її честь і гідність та розпалює її амбіцію — визволитися й засісти у вільному колі народів.

Не було б цієї пролітої крові борців, не було б цього трагізму, не було б і болю в душі народу. А там, де немає болю, може зродитися байдужність. Вона ж — ця байдужність може скотити народ до нікчемности. А нікчемність згладить народ з лица землі. (“Впасти в боротьбі може й великий народ, зникнути з лица землі тільки нікчемний”).

То ж без сумніву, найбільшими цінностями й святощами кожного народу, а зокрема поневоленого, є пролита в боротьбі кров борців-героїв. Вона єдина береже націю від морального зісuttя. Вона є сумлінням народу, що не дає йому заснути в неволі. Ця пролита кров борців, хоч і становить тра-

гізм народу, але це здоровий трагізм, творчий трагізм. Він, мов буря пориватиме народ до нових і нових кровавих змагань доти, доки цих змагань не освятить перемога.

То ж ви всі, в кого немає віри в перемогу, в кого слабосилі серце й душа, ідіть на місця бою, на могили героїв і там напевно віднайдете себе. Ваше серце скріпиться вірою в перемогу рідної нації, душа загорить новим благородним полум'ям боротьби.

Пам'ятайте, що згубний трагізм народу не в його жертвах, а в вашій зневірі. Трагізм народу, що впливає з його, хоч і невдалих огненних проб, є єдиною гарантією його остаточної перемоги, волі й слави!

**

Кожний думай, що на тобі
Мільйонів стан стоїть,
Що за долю мільйонів
Мусиш дати ти одвіт!

(Іван Франко)

**

*

Б. Подоляк

ПЕРЕХІД ФРОНТУ

Були гарячі серпневі дні 1944 року. На просторі Бойківщини ревіли гураганом бої фронтових дій.

Фашистський велетень опадав із сил, тратив ґрунт під ногами та відступав під напором більшовицької навали щораз даліше на захід — до свого лігва.

Від мортирних і важкокаліберних гарматних експлозій дрижала земля, а вбогі бойківські хатки тряслися, падали, валилися — оберталися в румовище.

Червоні заграви масових пожарів указували на справжнє пекло, в яке попали бойківські села.

Поволі, крок за кроком, більшовицький фронт займав Болахів, Стрий, Сколе та доходив до району перебування нашого повстанського відділу Різун.

Ми не гаяли часу й успішно проводили акції наскоків і засідок на відступаючі німецькі автоколони.

По двох останніх акціях у сс. Бистриці, Ясінці, Турчанського району, наш відділ розгромив більші німецькі частини. В бою ворог втратив 100 убитими, а 120 попало в полон. Здобуто 8 важких і 45 легких кулеметів, курінні міномети, 250 крісів, 1000 амуніції, 3 мотоцикли, 75 підвод з запасом обмундирування й іншого військового вив'язу та 150 коней. При тому знищено 8 вантажних автомашин.

Надовго фашистський опір запам'ятає собі тверду караючу руку хоробрих месників, які помстилися за вчинені ним кривди українському народові.

Серпневі дні швидко проминали та приносили з собою все нові звідомлення з фронтового відтинку. Більшовики зайняли лінію — Сколе, Гребенів, Тухлю; форсували річку Опір; німці укріпилися на верхах гір: Парашка, Кобила, Зелена, Корчанка, в місцевості Коростеві і далі на південь біля річки Орава на верхах Монастир, Соличан, Яровиця.

Треба було промишляти на будуче, значить, треба було усталити дальший плян дій нашого відділу. Командний склад вирішив не задержуватися довше у німецькому заплілі, але пробитися через фронт у терен, зайнятий більшовиками. Місцем переходу фронту назначено околицю с. Головецька, де якраз розташувалася більшовицька фронтова лінія.

До назначеного місця відділ вирушив 6 серпня. По дорозі ми мали короткий бій з німецькою піхотною частиною біля с. Зубриця. Але цей бій не став нам на перешкоді досягнути першу мету.

До Головецька прибули ми 7 серпня, пополудні і заборували під горою Шопа, 2 кілометри від села.

Два стрільці, перебрані у цивільний одяг, пішли в Головецько і звідти принесли таку вістку: село зайняте частинами першої фронтової лінії; гостинцем Козьова-Риків переїжджають моторизація й автоколони; більшовики розпитують у

населення про терени й лісові переходи у напрямі села Зубриці.

Ми перебули ніч.

Ранком 8-го серпня розвідка знов донесла, що більшовики підтягнули на верх гори Шопа свою артилерію. І, дійсно, пополудні вона обстрілювала вже німецькі становища, що були розтягнені біля Зубриці, фронтом північ-південь.

Ми рішили переждати ще один день, бо сподівалися прибуття підвідділу чотового Славка. Таким чином ми опинилися між двома ворожими бойовими лініями.

Тим часом більшовики готувалися до наступу, бо вже наступного дня ранком почали артилерійську підготовку. Час-від-часу заблукане стрільно трапляло і розривалося коло нашого табору.

Нам не стало харчів і треба було їх в селі заготовити. У зв'язку з цим більшовики помітили в селі рух і ранком, 10-го серпня вислали в усі напрями лісу свої стежі. Одна з них зустрінулася з нашим забезпеченням і по короткій перестрілці відступила.

По цій зустрічі треба було сподіватися, що більшовики зберуть більші сили та підуть проти нас. Зрештою, ми і так були замкнені з трьох сторін: спереду — село, шлях, переповнені більшовиками, ззаду — німецька лінія, збоку від півдня — сильні більшовицькі патрулі та артилерійські позиції. Лишилася фіртка на північ, яку кожної хвилини міг обставити ворог.

Нам треба було перейти шлях, а вдень було це неможливо. Тому, не зважаючи на грізну ситуацію, що витворилася по перестрілці з більшовиками, вирішено задержатися на постою до передвечора.

Зміцнено застави. На обличчях повстанців можна було завважити деяке схвилювання. Обличчя команданта Різуна набрало грізного вигляду. Він щохвилини контролював вказівки ручного годинника, що здавалося, посувалися повільніше, як звичайно.

В короткій, уриваній, розмові ми радилися один з одним про нові методи боротьби в більшовицькій дійсності.

Біля полудня загальну тишу перервав свист артилерійського стрільна, що пролетіло понад нами, та яких двісті метрів за табором розірвалося.

Тим часом наша стежа, яка ходила під Головецько, вернулася й повідомила, що з села йдуть у нашому напрямі більшовики. Рівночасно застава від півночі завважила більшовицьку патрулю, що прямувала в сторону Зубриці. Значить, відтинають нам дорогу відступу.

На годиннику точно дванадцята. До вечора ще дев'ять годин; грохи завчасно.

Відділ був у повній бойовій готовості. Почулися перші стріли, а з ними дикі, переразливі вигуки. Більшовицька розстріляна наступала.

Наказ був — пробиватися на північ, у напрямі Кичери. Наша застава відбивала вже перші атаки ворога від сходу.

Вирушено. По п'ятнадцятихвилинному марші, передне забезпечення завважило більшовиків і задержалося.

Наказ — і два кулемети зміцнили передні розшуки. Ще якийсь час... і хвилеву тишину перервав збірний вогонь з чотирьох наших кулеметів і автоматів.

— Вперед! — подавали один одному.

— Впе-ре-д! — заgrimіло з десяток повстанських грудей.

— Тр-р-р-р-р! — сипали вогнем кулемети.

— Бах! Ба-бах! — розривалися поблизу гранати.

Ми прорвалися.

У хвилині, як ми опинилися на узбіччі гори Острій, з протилежного верху гори завважили нас більшовицькі обсерватори і через кілька хвилин почала бити по нас артилерія. Тільки густі кущі, що ми в них проривалися, врятували нас від утрат.

Швидким ходом підійшли ми під гостинець і непомітно ждали до вечора. Грізна небезпека була позаду нас.

Гостинцем пересувалася моторизація. Густі клуби куряви, що здіймалися вслід за нею, погулявши грохи в повітрі, стелилися по обох боках дороги, по деревах, польових грядках і оболонях.

Червоне сонце заходило за гори. Ще година і наш відділ роями проривався через гостинець, а темнота вечора прикривала повстанські силуети.

Фронт уже за нами. Десь на заході гули мотори, а від експлозій здригалася земля. Червоні ракети освічували верхів'я гір та вказували місця, де шалів фронтовий буревій...

А ми звернули на схід. Ми йшли, щоб наставити автоматне дуло в обличчя нового кремлівського опиря.

**
*

Волос

НА ЖЕРТІВНИК БАТЬКІВЩИНИ

(У другу річницю смерті мого любого брата Василя)

*Ой ти, друже мій,
Не жалій кріса,
Добий моє серце...*

Ще сьогодні стоїть перед моїми очима образ з наших повстанських буднів.

Лежить він у старому окопі догори лицем, відкинувши руки й ноги, груди його прошиті чергою розривних куль, під ним скривавлена трава й листя. Погляд його спрямований на мене і на дуло пістолі, що дрижала в моїй руці.

Цей мент вічно житиме в моїй уяві, так як дана перед тим клятва помсти живе на дні моєї душі...

13. 4. 1946 р. коло год. 15-ої більшовики, числом до 30 осіб, наскочили на табір СКВ, що квартирував у лісі. У висліді бою геройською смертю загинули бойовики — рядові члени ОУН:

Салітра Василь Тимкович, нар. 1926 р. — Медвідь,
Бугра Микола Федорович, нар. 1926 р. — Гонта.

Подія ця розгорілася в лісі між сс. Делевою і Долиною (Товмаччина), що тягнеться вузькою смугою вздовж берега Дністра з півночі на південь.

Кущ заквартирував тут удосвіта. День був холодний і хмарний. Зранку падав дощ, опівдні небо прояснилося і гарне весняне сонце час від часу посилало нам своїми ясними проміннями надію на краще завтра.

А надія наша була сороката.

Хто з нас, українських повстанців не пам'ятає зимової бльокади? По всіх наших селах квартирували гарнізони московсько-більшовицьких орд НКВД. День і ніч сталінські вовки гонилися за українськими повстанцями по всіх усюдах. А ми, гнані заволоками і зайдами, в голоді й холоді, змагалися одчайдушно. День-у-день зводили тяжкі бої, часом — ради самих харчів.

І ось прийшла весна... Більшовики стягнули частину гарнізонів.

Легше зітхнулося нам. Зміцніла надія в тих, що були в рядах революції.

Кожний вірив, що треба жити... Жити для України!...

Та, "де дрова рубають, там тріски летять".

Була вербна субота. Рівно за тиждень мав прийти день Воскресіння Господнього. Ми мріяли про воскресний день нашої держави. А вітер гнав весняними хмарами із заходу на схід, а за ними і наші думи-мрії...

Минав "спокійно" день.

Десь коло 3-ої години пополудні, я прокинувся від тяжкого сну. Коли я мовчки, мов очманілий, пригадував собі кошмарний сон, бойовик Гонта, що стояв на стійці, крикнув:

— Більшовики!

Раптом зовсім близько гукнув крісовий стріл і він похитнувся. Падаючи, він зловився руками за голову, з якої дзоркотом лилася кров. Однак він ще жив. Більшовики підійшли так близько, що про плянову оборону не могло бути й мови. Вони з азійським ревом: "Ура-р-р-а-а-а!", сіючи смерть з автоматів, кинулися на нас. В момент першого стрілу, кожний з нас кинувся до зброї. Ситуація була безвихідна, бо ворог наступав з трьох сторін і намагався захопити нас в кільце. Наша позиція була явно не вигідна. Обабічна стрілянина з усіх родів зброї тягнулася зо двадцять хвилин. Більшовики

мусіли приземлитись. У власній крові охолонуло їхнє “ура”! Рішуча наша відсіч стримала ворога та дала нам змогу відійти на краще становище. В час відходу ворожа куля прошила мені ногу. Одначе я йшов далі.

В цей час зі мною лишилося 4-ох бойовиків, які завзято відстрілювалися. Інші відлучилися в лісовій гущавині. По хвилині наша п'ятірка знову напоролась на більшевицьку заставу. Вогонь нашої зброї відбиває напасників. Але осколок розривної кулі ранить мене над правим оком. Кров залила лице. Я раненою ногою зачіпив за кущ і впав. Бойовики думали, що я мертвий. Поки я вимотався з кущів, щоб піти далі, двох бойовиків — Медвідь і Барило — стали ранені. Медвідь побачив, що я упав, розлютився до безтями на енкаведівських горлорізів, зі стоячої постави косив з кулемета ворожу гущу. Але сам в тій хвилині впав прошитий ворожими кулями. Мов молодий високий дуб стятий рубачами, впав герой, зрешуючи свою рідну землю гарячою кров'ю.

Із залитими кров'ю очима, я йшов далі і не бачив, що діялось.

— Брате, не лишай... добий мене... — почув я тихий стогін ззаду.

Я станув, не вірючи своїм вухам.

— Брате, не лишай... добий!... — пізнаю голос свого брата.

Шкутильгаючи, я вернувся, розбезпечуючи по дорозі пістолю. Коли я підійшов до нього, він лежав у старому окопі догори лицем, відкинувши руки й ноги. Груді у його були прошиті чергою розривних куль, під ним скривавлена трава й листя. Збоку стояв на лапках “дихтяр” з порожнім диском. Погляд його спрямований на мене й на дуло пістолі, що дрижала у моїй руці. В погляді тім було благання — не лишати його живим на поталу ворогові. В його молодечім лиці видна була рішучість — вмерти за Україну.

Думки зловіщою хмарою забігали в моїй голові, збивали одна одну, творили шум і гул.

Він глядів своїми спокійними очима на моє залите кров'ю лице і поглядом молив — кінчити.

Останками сил прощався він з Україною, з друзями, зі мною.

Наче блискавка, що стрясає і прояснює непроглядну тьму, так трясла всім моїм еством думка клятви:

— Так, вороги! Дорого заплатите ви мені за нього!...

Роздумувати не було часу, бо чути було вже бойові оклики ворогів, що наближались. Я рішився. Гучний стріл з пістолі — і на його лиці появилася біла краска, а з лівої сторони носа невеличка червона ямка. — Він примкнув очі.

Нова жертва на вівтарі слави зайняла своє місце.

Більшовики зазнали втрат і за нами більше не гнались. Ми мали змогу відбігти на певну віддаль.

**

Коли більшовики наблизились до раненого Гонти, то застали його ще живим. У спробі довідатися, хто він, — не мали успіху. Герой відмовився їм відповідати і... загинув проклятий штиками розлючених катів зі словами: "Прокляті сталінські пси, я вмираю за Україну!"

Німо-грізно стояв ліс.

І заходило сонце за криваву гору, а я лежав боком у німім отупінні, зціпивши п'ястуки, склав тоді присягу-клятву перед Україною — віддати їй усе.

**

Наступного дня більшовицькі посіпаки перевезли трупи обох героїв до їх родинного села Олеші. По дорозі вороги позвірськи знущалися над мертвими. Медведеві відломили руку, а Гонті викололи штиками очі.

Вербна неділя. Народ святковим потоком ринув до церкви. Кожний ніс у руках гілку традиційної шутки. Сонце золотим промінням сповіщало всіх, що за тиждень настане радісний день — день Воскресіння Христового...

Та ось... Під будинком сільради на голій землі народ побачив понівечених, обдертих донага, облитих скипілою кров'ю, із затисненими кривавими устами героїв свого села, борців за волю України. Кругом них з радости, під такт дикого вереску, скакали оскаженілі сталінські людожери. А народ?! — Народ зашумів, як вулкан перед вибухом.

13. 4. 1948

Марко Бослав

МАРШ "ЧОРНОГО ЛІСУ"

Ми смілі воїни суворі —
Наш батько гнів, а мати месть —
Брати ми грому і просторів —
Борці за волю, славу й честь.

Сміються ватри — юний регіт,
Співає думу Чорний ліс.
Душа повстанців — славний Грегіт
Цілує пестить вірний кріс.

Голублять сосни, мов дівчата —
До бою серце грає марш,
Рої залізні все на чатах,
Різун із нами — лицар наш.

Сміються ватри — юний регіт, і т. д.

Чатуй, катюго, на заставах —
Ми йдем назустріч вже тобі!
Готові, друзі! Слава! Слава! —
Лунає гімн — клекоче бій.

Сміються ватри — юний регіт, і т. д.

За тебе, рідна Україно,
За кров святу Твоїх дітей
На суд покличемо руйни
І встане вільний Прометей.

Сміються ватри — юний регіт, і т. д.

25. 11. 1946 р.

**

Ярко

НАСКОК НА РАЙЦЕНТР ОТИНЮ

(Спомин)

*Присвячую дорогому командирові
куреня "Смертоносці", сотникові Чорному.*

Неділя 25 листопада 1945 р. В Майданському лісі, біля с. Боднарівки, Ланцинецького району, заквартирував курінь "Смертоносців" під командою хор. Чорного.

Повстанці весело гуторили при ватрах. Трохи оддалік сиділи командир куреня і сотенні. Перед ними лежала розгорнута карта та папери. Від самого ранку вони між собою щось радилися, час-від-часу приглядалися до карти і щось записували.

День був холодний, непривітний. Густа мряка сірою заслоною сповила ліс. Останки пожовклого листя ліниво злітали з дерев та вкривали землю. Ліс стояв сумний, похмурий — нагадував недалекий прихід зими. У лісі панувала мертва тиша, лише поміж смереки клубився сивий дим.

О 11-ій годині заступник курінного, сотенний Гроза, передав наказ командира куреня, щоб усі сотенні й чотові приготувались до відправи старшин.

Від ватри до ватри стрілою пролетіло: "Сотенні, чотові до командира!"

За п'ять хвилин вишикувана лава старшин куреня стояла перед командиром.

Командир з веселою усмішкою поздоровив молодших старшин та просив сідати.

По короткій бесіді командир передав всім старшинам виготовлені пляни бойових дій.

По відправі старшин службовий старшина бул. Рибак подав наказ — приготуватись до збірки. В кількох хвилинах курінь стояв вишикуваний на лісовій лінії. Понеслися у простори грімке — "Струнко!" — Службовий старшина здав звіт командирові.

— Слава Україні! — дзвінко пролунав привіт командира.

— Героям слава! — громом покотився привіт повстанців.

Командир куреня Чорний, якого так любили повстанці, виголосив коротеньку, але запальну промову

Після промови службовий старшина наказав розійтися та приступити до чищення зброї.

Стрілецтво з великим захопленням взялося до роботи. Якою радістю, яким надхненням були сповнені серця повстанців! З яким хвилюванням ждали вони тієї хвилини, коли жорстоко зможуть покарати сталінських бандитів у їхньому кублі Отинії. Ще сьогодні вони розіб'ють тюремні ґрати і визволять невинні жертви кремлівського опира.

За пів години службовий старшина подав наказ до збірки всім чотовим, заступникам чотових і чотовим розвідникам. Тут не поминуло й мене. Вмить усі станули в трилаві. Кожна чота зокрема дістала бойові завдання.

— Котра чота? — запитав мене командир куреня.

— Перша, 2-ї сотні, друже командире, — відповідаю я.

— Ваша чота одержить на підкріплення два рої з другої чоти. Ви з 6-ма роями маєте здобути тюрму. Друга половина другої сотні, в якій буде сотенний, бере шадничу касу та шевську артиль, що недалеко тюрми. Ви йдете з північного заходу, а друга частина з північного сходу. При наступі треба вважати, щоб самі одні одних на разили кулеметним вогнем. Всім підсуватися якнайшвидше і ждати умовленого знаку, для всіх однакового — зелена і біла ракети. Вони будуть пущені о 21-й годині 10 хвилин у напрямі півдня. Кличка для всіх — “Грім — гуде”; запасна — “7 — 3”. Ракета відступу червона потрійна, в тому ж самому напрямі. Збірне місце в лісі на площі Шевченка. Відступ найкоротшою дорогою.

— Розвідники, підійти і добре обсервувати місце підходу наших чот.

Чотовий бул. Вихор назначив мене командантом розвідки обсервацій.

Я з групою розвідників вирушив в дорогу. Ми йшли понад чотири кілометри. У кожного з нас думки були однакові — успішно виконати своє завдання.

На місці я зобов'язав розвідників — пильно стежити за рухами ворога.

Незабаром до нас долучилася наша чота. Ми рушили до визначеного нам пункту. Дорога була щаслива і без перешкод.

Вже був темний вечір, як ми підійшли до міста. Заблимали білі вогники світла в крайніх міських хатах.

Ось ми вже підійшли до перших будинків. Перейшов тихий наказ чот. Вихора — маршувати якнайтихіше!

Швидко ми проминули перші будинки і повільно підсувалися до центру містечка. Всюди панувала нічна тиша, лише де-не-де гавкали собаки. Тихою ходою ми підсунулись на досить близьку віддаль до тюрми.

Подано другий наказ — “зайняти становища і залагати!” Чекаємо означеного часу. Дивимось на годинник, зелена стрілка на чорному цифербляті пересувалася ліниво. Я нетерпляче жду хвилини, коли на один вистріл ракети, заграє 40 повстанських кулеметів, 100 різних автоматів та 110 крісів.

Нараз серед нічної темряви загорілись ясним світлом зелена і біла ракети. Прийшов час помсти за сльози і кров українського народу.

— Тра-ра-рата-та-та! — заграла повстанська музика з усіх кінців. Грізною мелодією гриміла вона та клекотіла, сіючи жах серед більшовицьких варварів.

Нараз, недалеко від мене, загорівся дерев'яний будинок. Нам стало видно як удень. Передо мною, як з-під землі, виросла струнка, висока постать командира куреня.

— Вперед! — упав його наказ.

— Слава! Слава! — гучно понеслось зі всіх сторін і повстанці помчали в наступ за командиром.

— Хто дасть наказ відступу, як він тут? — мені промайнуло в думці.

Перший раз довелось мені бути з командиром у наступі першої лінії. З автоматом в руках він ішов, не зважа-

ючи на ворожий вогонь, — наказав мені подати йому кулемета “Дегтярова” з запасовими дисками. На правому крилі люто почав гавкати енкаведівський “Максим”. У чвірку з командиром ми підсунулись близьенько до ворога. Командир положив мені кулемета на плече і стоячки пускав чергу за чергою по ворожому об’єкті. За хвилину “Максим” затих.

Нараз задзвеніли двері — одні, другі, треті, і... десяті...

— Рятуйте нас!... Ще й нас!... — розносилося з тюремних камер.

А повстанці звивались, як у жнива; дзвенять тюремні замки, з тріскотом ламаються двері, а звідти — дивисься — одні плачуть, другі тішаться, треті просять дати їм зброю, щоб помстити енкаведівським душогубам за всі кривди й тортюри. Деякі цілувалися одні з одними, падали навколішки, дякували Всевишньому й повстанцям за рятуюнок. Інші недовірливо оглядали нас, боялися енкаведівського підступу.

Коли все заспокоїлося, я почув легкий стогін і тихий плач. Вмить подався в той напрям. На превелику втіху, я побачив на бетоні напівмертву районну провідницю Марту. Ми взяли її на руки й винесли на коридор. (За півтора місяця після визволення, в нерівному бою з більшовиками в Остринському лісі, ранена Марта розірвала себе гранатою, щоб удруге не попасти живою в руки ворога). Командир дав наказ, щоб усі — старі, молоді й діти вистроїлися в лаву. Стортуровані в’язні повільно шикувались у трилаву. Їх було 84. Між ними були українці зі СУЗ. Тут командир промовив до них кілька слів. В тій хвилині ройовий Тур з двома стрільцями увів двох роззброєних енкаведистів. Командир спитав присутніх:

— Що зробити з цими двома, які вас так пильно берегли і з от цього кулемета вбили нам одного дорогого повстанця?

— Розстріляти! — хором залунали голоси в’язнів.

Командант курінної жандармерії бул. Лис, потяг чергу зі здобутого від катів кулемета й енкаведисти з грюкотом повалились на бетон.

Виходимо з тюрми. Народ розходитьсь, хто куди може.

У південному напрямі бій не вгасав. Обабічна стрілянина зав’язалася, немов на фронті. Командир дає наказ чотовому, щоб пішов туди на підмогу.

За кілька хвилин наша чота була вже на місці. Гураганним дощем посипались кулі з нашого боку. Не бракувало куль і з більшовицького боку.

По довшій обабічній стрілянині з напрямку півдня завітлася червона ракета. На цей умовлений знак наша сотня почала відступати. По відступі я довідався від сотенного, що біля щадниці й шевської артілі, увечері заквартирувало 50 більшовиків. Аж тоді мені стало ясно, чому ми не могли здобути намічених об'єктів.

Приходимо на збірний пункт. Сотенні й чотові здають звіти зі своїх операцій. По звітах курінь вишикувався в трилаву. Командир коротко розказав, що наш курінь по 2 і пів годинах перебування в райцентрі завдав величезних втрат ворогові. Розбито і знищено приміщення НКВД, тюрму, военкомат, залізничну станцію та раймолочарню.

— Друзі, ми добре упорались. Підемо до села Струпкова на вечерю — кінчив командир.

По вечері курінь рушив у Боднарівський ліс, а нас п'ятьох розвідників залишилось, щоб розвідати про точні втрати більшовиків.

В райцентрі Отинії наступного дня до полудня не було ні одного більшовика. Все НКВД, НКГБ і вся більшовицька адміністрація розлетілася по селах. Вони рано посилали старих дядьків у райцентр, щоб розвідати, чи немає ще повстанців.

А у місті й по різних закутках валялося 40 убитих сталінських ополченців, яких ніхто й не спішився хоронити.

**
*

ВІДЗНАЧЕННЯ*)

І. Бронзовий Хрест Бойової Заслуги:

1. ст. бул. Кир — чотовий	вд. 74
2. бул. Ігор — чотовий	вд. 74
3. бул. Орлиця — заступник чотового	вд. 77

---

*) В оригіналі функції відзначених подані в скороченій формі.

4. ст. віст. Трясило — ройовий	вд. 74
5. ст. віст. Чорнота — ройовий	вд. 69

II. Virіzнення:

1. ст. віст. Тихий — ройовий	вд. 69
2. віст. Лесь — стрілець	вд. 69

**

Став гордо чоло небезпекам, а на удари життя відповідай
збільшеним зусиллям праці й боротьби!

**

Славомир Випатич

МАРТУСЯ

Був 1945 рік. Як я прибув у цей терен, то між іншими підпільничками побачив їх дві — Марту і Галку.

Це були дві малі, чорняві, майже однакового росту юначки — працівнички УЧХ в Жовтневому районі. Жартом прозивали їх “воронятами”.

Мене відразу мило вразила їхня правдомовність та рухливість. Опісля я побачив, що це надзвичайно здисципліновані, працюючі та виїнято енергійні дівчата, що здобули собі між підпільниками та народом неабияку опінію. Крім праці у своїй ділянці, вони часто виконували ще й інші завдання, з яких вив'язувались зовсім задовільно.

Пригадую собі один фрагмент, коли вони просили дозволу зліквідувати одного зрадника. До нього можна було підійти тільки вдень.

Коли мова про Марту, то, зважаючи на її дискретність, я нераз доручав їй довірочні завдання, а з висліду все був задоволений.

**

Нам **назавжди** врізалась у пам'ять болюча дата 8-го грудня 1945 р.

Цього дня Марта, Галка та ще одна працівничка УЧХ — Віра квартирували в с. Медусі, Жовтневого району. Вставши рано, дівчата взялись виготовляти звіти.

— Якщо поспішимо, то скінчимо роботу і ще сьогодні будемо на місці, — промовила Марта. При тих словах глянула вона у вікно й раптом зблідла. — До хати швидкими кроками наближалось 4-ох озброєних чоловіків.

— Більшовики! — скрикнула вона до останніх. — Ховайте матеріяли!

Бліді, поперестрашувані дівчата ще не встигли позбирати порозкидвані папери, як двері з розгоном відчинились і на порозі став знаний зі своєї підлоти та жорстокости стрибок Голяян, а за ним видно було інших.

— Ви хто такі? — звернувся він до юначок.

— Ми сусідні дівчата, — почали оправдуватись ті та подали якісь невиразні прізвища. Однак їхні бліді обличчя говорили зовсім щось інше, та й підлий запроданець добре знав, хто це “сусідні дівчата”. Його запит був тільки підступним маскуванням, бо якийсь підлий сексот уже встиг повідомити його про перебування дівчат.

— Собірайтесь! — просичав він до дівчат-повстанців, а на його звірячій лиці появилсь усміх-тріюмф. Марта глянула на подруг і в очах їх вичитала те, чого сама була свідома. — Попались!...

З напруженою швидкістю запрацював мозок, блискавкою мигнули перед очима картини:

— Ось її ведуть, беруть на допити, тортурують, збезчещують тіло, глузують... Чи мало бачила вона таких, що повернулися з тюрми оплюгавлені, заражені венеричними недугами. Правда, вона може врятувати собі життя, але ціною підлої зради. Вона знає — її запропонують працювати на шкоду української нації. Марта бачила й таких, що, рятуючи свою шкуру, зійшли на шлях Юди, але вона їхніми слідами не піде! Краще сто разів умерти, ніж зрада рідного народу. Хіба вона не знає про жінку сотника Зависного, про Ольгу Басарабову, про теперішніх наших жінок-героїнь? Чому ж не мала б піти їхніми слідами? А як гарно вмирати за Батьківщину... І вона це потрапить! Ось на це вона має гранату.

Востаннє поглянула на подруг. Передала їм прощальний привіт, а тоді перевела погляд на ворогів.

Хижими очима споглядав по хаті стрибок, аж погляд його впав на годинник, що лежав на столі. Відізвалася захланність. Ступив крок, щоб забрати його собі. Та в тій хвилині Мартуся рвучким, питомим собі рухом, вихопила гранату й зірвала.

— Прощай, нене, що виростила свою доно і надії на неї поклала, — вона життя своє на жертівнику Батьківщини віддала.

— Прощай, юна молодосте, прощайте мрії про щасливе життя на волі! Прощайте, друзі-революціонери, що невтомно прямуєте до своєї мети. Прощай, Україно! — За тебе гину я!...

**

Хай же ж ця скромна згадка про юну революціонерку, що віддала своє життя за Україну, буде квіткою на її незнану могилу.

Березень 1948 р.

**

Чайка

МИКОЛА КАТАМАЙ ("ПРИЧЕПА")

Весело палахкотить ватра. Червоні довгі язички полум'ям освічують довкола колиби, що в них сплять змучені цілоденною роботою повстанці. Сиджу на зрізаному березовому ковбані*) та вслухуюся в шум чорноліських ялиць.

У такі хвилини, мимоволі, пригадуються мені: Карпати, старшинська школа "Олені", колиба, що біля неї ми держали заставу на верху Магюри, та перша стійка на високому березі гірського потоку. Там вперше я чув той шум.

І коли почну пригадувати події наших буднів, присипаних попелом забуття, та приглядатися в ритм того життя, ніяк

---

*) Колода.

не можу оминати малого чорнявого верткого хлопчину, що його звали ройовим Гордієм. Він був приділений до 3-ої чоти в 1-ій сотні. З тих часів я знаю його мало. Докладніше пізнав я його щойно тоді, коли опинився в його родинних сторонах — Станиславівщині.

Він — син селянина, народився 1925 р. в селі Ямниці, Станиславівського району. До народної школи почав ходити в родинному селі, а опісля пішов до “Рідної Школи” ім. Шашкевича в Станиславові. З приходом німецької влади вступив він до Ремісничої Школи. Однак цієї школи закінчити йому не вдалося.

Проголошення Самостійности України в червні 1941 р., рух ворожих армій, падіння імперії-поневолювача та загальнореволюційний підйом усього українського народу захопив і його своєю могутньою хвилею. Він — юнак, вишколюється, щоб стати членом ОУН. Та гестапо вже 1943 р. розкриває шкільну сітку юнацтва й починає арештування. Він змушений зійти в підпілля.

В тому часі в гущавинах Чорного лісу організувалися перші повстанські відділи. Бої, що їх зводили відділи українських повстанців з німцями та більшовицькими партизанами, захопили молодого юнака до тої міри, що він рішає піти в лави УПА. Незабаром стає українським повстанцем у відділі сот. Шрама.

Вже в перших сутичках з німцями він виявляє свою відвагу і командування рішає вислати його до старшинської школи. Після закінчення старшинської школи зі ступнем булавно-го вертається у Чорний ліс.

Перекидуваний з відділу у відділ остаточно задержується у відділі командира Хмари, заступником сотенного Явора. Після смерти сл. п. сотенного Явора обіймає командування сотнею. На цьому пості залишився до самої смерти.

Багато засідок, наскоків та зустрічних сутичок з більшовицькими окупантами мав він на своєму революційному шляху...

**
*

Був понурий день 21 січня 1947 року. Темні олив'яні хмари нависли низько над землею. В селі Ямниці облава. Біля години 10 алярмові стріли. Більшовики стягаються з цілого села та з застав навколо села. Автомашини, що ними приїхали на облаву, від'їжджають у напрямі села Угринова Долішнього. Цілий відділ більшовиків розстрільною побіг у напрямі того ж села. Незабаром село було обложене заставами, а решта зграї увігналась у село. Селяни зі страхом визирають крізь щілини та слідкують за подіями.

На краю села від сторони села Угринова Горішнього стоїть хата Марії Зубляк. В ній заквартирував сотенний Причепка з п'ятьма повстанцями зі свого відділу. О 13-ій годині, 20 хвилин вони завважили більшовиків біля хати. Вмить скочили на горище. Більшовики почали ламати двері. Господарів у той час не було в хаті. Прориватись було неможливо. Сотенний рішив прийняти оборону. Посипались черги з автоматів та кулеметів. Наступ більшовиків на хату відбитий. Білий сніг зачервонів ворожою кров'ю. Бій продовжувався півтори години. Повстанці вистріляли вже всі набойі з автоматів. Залишилося їм ще кілька гранат та пістолі. Всі сходять в долину та нищать автомати. Наближається останній момент їхнього життя. Крізь вибиті вікна далеко несуться оклики: "Слава Україні!" Повстанці в обличчі смерті зрівноважені, як все, прикладають до голів холодне залізо пістоль.

Пролунав сухий тріскіт пістолетних пострілів, задрожала хата від вибухів гранат. Шістьох молодих героїв не стало в живих. — Затихли постріли. Гуркіт машин, що під'їздили до хати, означав кінець бою. Запінені зі злоти емгебісти волікли по снігу мертві тіла героїв. Між них вкидали своїх трупів.

— Вот, бандіти, ні одін не здався. Всє постреляліс.

А вони лежали горді, бо ворог не здобув над ними перемоги. Він ждав їхнього покорення, але не діждався.

Вони згинули, як наказує честь українських революціонерів-повстанців.

27. 6. 1948 р.

БІЙ В СЕЛІ ГИРБОТОВІ

Діялось це зимою при кінці лютого 1946 р. Сотня командира Чорного, після бою в Чорному лісі, відступила крізь більшовицькі застави в Блюдницькому лісі Галицького району. Сніг поволі топився. Малі потоки наповнялись сніговою водою, голосно шуміли, несучи свої хвилі в річки. Небо було покрите хмарами, віяв зимний вітер та час від часу падав дощ. Всі долини та яри були покриті водою разом зі снігом, який ще не топився. Така погода обтяжувала стрільців під час маршу. В кожному селі квартирували гарнізони МВД, що були призначені на боротьбу з ОУН - УПА. Марш битими шляхами був неможливий. Ми були змушені продиратись долинами, ярами, щоб обминути ворога.

По дводенному відпочинку з наказу командира Чорного ми відійшли далі. Настала темна ніч. Довкруги тихо, тільки чути шум вітру та дощу. Перед нами видніли світла сільських хат, що немов запрошували нас до себе на нічліг. Ми попрямували в сторону с. Ганівець. Хоч ми були вдоволені, що зайшли в село, то довго тут не задержалися. З наказу командира ми пішли до с. Бовшева. Тут командир одержав розвідку доколичних сіл і ми попрямували далі. В дорозі, що веде з м. Більшівця до Кінашова почало розвиднятися. Коли ми дійшли до села Гирботів, Більшовецького району, вже зовсім розвиднілося.

Тут ми заквартирували. Розставлено застави, а тому, що 3 кілометри від цього села лежить райцентр Більшівці, ми були в бойовому поготівлі. Населення сердечно привітало нас. Ми розійшлися на квартири. Хоч ми були змучені нічною дорогою, ніхто не відпочивав. Кожний чистив зброю, взуття, мився — бож сьогодні свято Стрітення і кожний хотів привітати його як слід. Надворі ще падав дощ, сильний вітер надносив усе нові хмари з заходу.

Та не довго раділи відпочинком. Біля 7-ої години ранку стійковий дав знати, що більшовики з м. Більшівця підходять розстрільною. В кожного запалало серце. Байдужою стала тепла хата. Кожний брав зброю в руки та йшов на ворога. Ко-

мандир дав наказ наступати на більшовиків, і то бігом, бо, якщо ворог застукає нас у селі, то потерпить цивільне населення. Понад село з заходу простягається пасмо невисокої гори. Вона покрита невеликими густими кущами неначе малий лісок, що в той час купався в дощових каплях води. З цих саме кущів більшовики робили наступ, думаючи заскочити нас у селі. Та ми скоріше зайняли там становища. Не зважаючи на не зовсім сприятливі обставини, ждали ми на ворога в окопах, які тут були. Нараз впав наказ командира — підходити окопами назустріч ворогові. Вистріл ракети буде знаком наступу.

Попереду йшов стрілець Вихор із кулеметом. Підійшовши 10 м, стрінувся з більшовиками, що йшли проти нас. Посипались перші кулеметні черги стрільця Вихора. Більшовики подались назад. У повітрі з'явилася червона ракета, що дала знак до наступу. Повстанці вмить вистрибнули з окопів. Заграли кулемети й автомати страшним барабаним вогнем. Від крику по обох боках здригався ліс, що покривався сірою хмариною диму. Більшовики не сподівались такого сильного удару і, коли на них посипався град куль, почали панічно втікати.

— Смерть Сталіну! Смерть його вислужникам-наймитам!

— Вперед! За Самостійну Українську Державу! Хай живе Степан Бандера! — залунали веселі вигуки повстанців, що йшли вперед та посилали за сталінськими опричниками густі стріли. Пройшовши цей лісок без перешкоди, ми побачили під кущами убитих енкаведистів та зброю, яку покидали сталінські "герої", спасаючи життя.

Ми прямували далі. Перед нами виринула велика поляна, а за нею село Кінашів. Більшовики, вигнані на цю поляну, втікали в село, мов зайці. Ми посилали за ними густі стріли і не один кат сконав там навіки. Деякі встигли сховатися в селі. Ми за ними не стріляли, щоб не терпіло цивільне населення. На цьому бій скінчився.

Після бою сотня пішла далі на північ, залишаючи за собою побойовище з більшовицькими трупами.

Чергового дня донесла нам розвідка, що більшовики з міст Рогатина, Станиславова і Галича приїхали на поміч. Але воювати вже не було з ким. Ми були вже далеко.

Вони забрали більше як 60-ть своїх трупів і повернулися туди, звідки прийшли.

18. 9. 1947 р.

**

Чорний

БІЙ У ЛІЩАВІ ГОРІШНІЙ

У червні 1944 р., з наказу проводу ОУН, сотня Черника була вислана для пропагандивних цілей у рейд в Перемишчину.

По дорозі до сотні долучувалися все нові й нові сили. Так наша сотня, що начисляла 160 повстанців, перемінилася у великий відділ.

20 жовтня ми підійшли до с. Ліщави Горішньої і тут заквартирували. Нашим завданням було розгромити в сусідньому селі Кузьмінін енкаведівський відділ, в силі 250 горлорізів, які тероризували невинне населення. З місця було вислано розвідку до Кузьміна. Повернувшись до Ліщави Горішньої, розвідники повідомили про розташування та озброєння ворога.

Командир відділу Куля призначив мене командувачем наступу. Я скликав сотенних і чотових та зробив з ними коротку відправу. На відправі кожний чотовий одержав плян бойових операцій. Наступ був призначений на 22 жовтня по полудні.

Село Ліщави Горішня, Бірчанського району, розтягле 9 км поміж горами з заходу на схід*). Північною стороною гори простягався шпильковий ліс, потятий глибочезними яругами. Південна сторона гір — низька, положиста й безлісна.

22 жовтня о 7-ій годині ранку на нашу заставу від села Кузьміна над'їхало 5-ть вантажних автомашин з енкаведистами.

Барабанним вогнем застава вдарила по двох перших автах, які зразу були пошкоджені. Кільканадцять енкаведівських розбишак були скошені градом повстанських куль.

---

*) Точніше: з північного заходу на південний схід.

Військо, що квартирувало в Ліщаві Горішній, почувши стрілянину, було у гострому поготівлі. Впав наказ командира Кулі, зайняти бойові становища. 1-ша сотня зайняла південну половину села, а моя північну.

Більшовики повискакували з авт і розтяглись по обох боках гостинця.* Спалахнули дві червоні ракети — бандити розстрільною почали наступ на село. Повстанці боронилися завзято.

Не проминуло й пів години, як 800 більшовиків прибуло на підмогу. Почався запеклий бій.

Коло години 12-ої дійшло ще 300 енкаведистів і ворожий наступ посилювався. Повстанці без наказу не відступають. Всі чоти зайняли вигідні становища, безпощадно громлять сталінських сатрапів.

О 14-ій годині більшовики кинули всі свої сили проти моєї сотні. Я перетягаю сотню на лівий бік села і даю наказ звернути весь вогонь проти наступаючих звірюк.

Підвечір ми побачили, що нас оточено підковою. Я даю умовлену білу ракету відступу. Чоти у бойовому порядку почали відступати. На віддалі трьох кілометрів від місця бою, на збірному пункті, даю червону ракету. Більшовики подумали, що нам прийшла підмога і панічно стали відступати, залишаючи на полі бою побитих і тяжко ранених.

Наступного дня посилаю розвідку до Ліщаві Горішньої. Перед полуднем розвідка вернулася та донесла, що більшовиків у селі ще нема. З двома сотнями, якнайшвидше подаюся до Ліщаві Горішньої. Тут розкладаю сильні застави, а решту війська висилаю на побойовище, де було знайдено: 23 кулемети "Дегтярова", 21 автомат ППШ, 8 крісів "снайперів", 94 кріси, 29 різних російських пістолів та понад 12000 російської амуніції. В бою вбито около 200 сталінських енкаведистів. Знищено 2 легкі танкетки та 13 вантажних автомашин.

В селі згоріло під час бою 30 селянських будинків, що їх енкаведисти запалювали навмисне.

---

*) Битий шлях.

По нашому боці в цілоденнім бою впало 14 убитих, між ними сотенний Хома, і 2 тяжко ранених.

Цього дня опівдні більшовики радіонадавчим апаратом повідомили всі довколишні райони Перемишля, — що в околицях району Бірча є понад 25 тисяч бандерівців.

Третього дня після бою стягнуто IV фронтову дивізію та районні й обласні війська НКВД. В околицях бою перевіряли ліси, села й поля.

Розшуки не дали нічого. Наш відділ пішов далі карати ворога.

**

ВПАЛИ НА ПОЛІ СЛАВИ*)

1. стр. Ярема — кул.	вд. 80	Синячки	1. 12. 1945
2. стр. Ворон — стр.	вд. 80	Синячки	1. 12. 1945
3. стр. Канарок — стр.	вд. 80	Синячки	1. 12. 1945
4. стр. Вербя — стр.	вд. 80	Синячки	1. 12. 1945
5. стр. Яр — стр.	вд. 80	Синячки	1. 12. 1945
6. стр. Чабан — стр.	вд. 80	Синячки	1. 12. 1945
7. стр. Дунай — стр.	вд. 80	Синячки	1. 12. 1945
8. стр. Медвідь — стр.	вд. 80	Синячки	1. 12. 1945
9. стр. Острий — нур. сен.	вд. 80	Зелена	25. 12. 1945
10. стр. Сук — кул.	вд. 80	Красна	7. 1. 1946
11. стр. Жук — кул.	вд. 80	Пасічна	14. 1. 1946
12. ст. стр. Галайда, нур. поч.	вд. 80	Красна	4. 4. 1946
13. стр. Дорош — рой.	вд. 80	Ямна	22. 7. 1946
14. стр. Данилишин — рой.	вд. 80	Зелена	29. 8. 1946

*) Список містить такі інформації про впадих: військовий ступінь, псевдонім, становище, номер відділу, місце і дата смерті.

В оригіналі скорочені теж слова, що визначають функцію, які ми тут подали повністю. Скорочення: Горохол. — Горохолина, Чорний Л. — Чорний ліс, Четверт. — Четверни (?); див. теж — список скорочень наприкінці книги.

15. стр. Орел — кур. поч.	вд. 80	Красна	2. 9. 1946
16. Гуцул — ЕВ СБ		Ямниця	22. 11. 1947
17. Яр — нущевий		Четверт.	20. 11. 1947
18. Хмара — ОВ		Четверт.	20. 11. 1947
19. Туча — станичний		Четверт.	20. 11. 1947
20. Борисько — нущовий		Чорний Л.	27. 12. 1947
21. Тарас — ЕВ СБ		Підпечари	1. 12. 1947
22. Бистрий — ЕВ СБ		Підпечари	31. 1. 1948
23. Остап — ком. бой. СБ		Чорний Л.	6. 10. 1948
24. Муха — станичний		Рибне	10. 3. 1948
25. ст. бул. Мур — сотенний		Пациків	2. 3. 1948
26. ст. віс. Летун — нущовий		Посіч	6. 11. 1947
27. віст. Ліс — ОВ		Посіч	6. 11. 1947
28. бул. Марно — рай. реф. СБ		Чернів	19. 3. 1948
29. Ручай — нущовий		Горохол.	10. 1947
30. Смерека — нущовий		Гринівка	8. 12. 1947
31. Гайдамана — ОВ		Горохол.	20. 10. 1947

Вічна слава борцям за волю України!

**

"CHORNYI LIS", VOL. 2, NO. 5-6 (8-9), MAY-JUNE, 1948

(Summary)

This issue begins with a declaration, written on the occasion of the journal's anniversary, in which the editors outline their goals in publishing the journal. The primary goal, they state, is to collect and publish the memoirs of those who participated in the "insurgent and revolutionary-liberation struggle", so that this material may serve to "educate and inform" a large segment of the population, "and in particular, Ukrainian youth". This goal — the preservation for posterity of the facts about the insurgent struggle — is stressed again at the end of the declaration, where the editors urge insurgents to write their memoirs and accounts of UPA battles and underground activities, as well as biographies of insurgents, descriptions of insurgent life, and

so on. The declaration also mentions editorial and technical difficulties encountered in the production of the journal.

The journal contains four memoirs about various activities of UPA detachments, a sketch describing a fight waged by a Samooboronyi Kushchevyi Viddil (Local Self-defence Unit — SKV), two biographies, two UPA documents and a poem and introductory article by Marko Boieslav. One document, entitled «Decorations» (extracted from an UPA Supreme Command order), lists seven UPA soldiers from the Stanyslaviv Military District (TV) who had been decorated. Of these, five were awarded the Bronze Cross of Battle Merit and two were singled out for distinguished service. The second document, «Fallen on the field of glory», lists 31 persons from the Stanyslaviv TV — 15 fallen UPA soldiers and 16 fallen members of the underground.

In his introductory article, «Blood of the heroes», Marko Boieslav points out the importance, to the life of the nation, of fallen freedom fighters. The fallen heroes, he says, are a moral force that fires the desires for liberation, increases the nation's sense of honour and dignity and keeps it conscious of spiritual and social values. The fallen are the nation's conscience, giving rise to "torment in the nation's soul". Thus, the tragedy of the fallen heroes serves as a creative force, for it inspires new generations of Ukrainians to take up the struggle for freedom. Boieslav also includes a poem, «The Chornyi forest march», which was adapted by UPA detachments as a marching song.

Company commander B. Podoliak tells how an UPA detachment commanded by Vasyl' Andrusiak crossed the German-Soviet front in the Stryi Povit, in August, 1944. («Crossing the front»). When the detachment arrived in a forest near the village of Holovets'ko, it found itself in the zone between the two enemy lines. To the north, in the village of Holovets'ko and on Shopa Mt., were the Soviets; to the south, in the village of Zubrytsia, the Germans had strengthened their forces, apparently expecting to stage a long-term defence. For three days, from August 7-10, the UPA detachment remained between the two front lines, engaging in a few skirmishes with the smaller Soviet units. On the night of August 10, the insurgents succeeded in manoeuvring to the rear of the Soviet force. The author gives a detailed account of the insurgents' activities in this tense situation and of their night-time escape from the enemy encirclement.

"Iarko", platoon leader of the 1st platoon in the 2nd company of the "Smertonostsi" battalion, gives an account of the battalion's

night attack on the Soviet raion centre, Otynia, on November 25, 1945. («Attack on the raion centre, Otynia»). The author describes the battalion's quarters in a forest near the village of Bodnarivka, Lanivtsi Raion, then proceeds to the planning and execution of the attack. He dwells in greatest detail on the activities of his own platoon, which smashed the prison and freed 84 prisoners. Among the released prisoners was "Marta", a member of the underground, who had been tortured so severely that she was unable to stand. In addition to the prison, the insurgents destroyed the NKVD building, enlistment office, railroad station, savings bank, shoemaking co-operative, dairy and other Soviet installations. Surprised by the attack and unable to organize a defence, the Soviets fled. About 40 Soviets were killed. 250 insurgents participated in the attack, armed with 40 machine guns, 100 sub-machine guns and 110 rifles. The operation was commanded by battalion commander "Chorny".

Company commander "Chorny", later battalion commander of the "Smertonostsi" battalion, describes a day-long fight waged on October 22, 1944, by the Chornoliskyi UPA battalion, commanded by "Kulia", against the MVD, in the village of Lishchava Horishnia, Peremyshl' Povit. The battalion had grown from a single UPA company, commanded by "Chernyk". By this time it was composed of two companies: the 1st was commanded by "Khoma", and the 2nd, by "Chorny". At five o'clock in the morning, an MVD force of 300 men attacked the insurgents. Shortly afterward, Soviet reinforcements arrived: 800 men soon after the beginning of the attack, and another 300 at noon. In spite of the fact that they heavily outnumbered the insurgents, the Soviets retreated in the evening, leaving behind armaments and 200 dead. Two Soviet armoured cars were destroyed, as well as 13 trucks. 13 insurgents were killed, among them, company commander "Khoma".

"Iskra", an officer from the "Smertonostsi" battalion, describes the movements through the Halych and Bil'shivtsi Raions of the UPA company commanded by "Chorny", and a fight waged against the MVD during the time of the "great blockade" of the UPA's zone of operations in late February, 1946. («Fight in the village of Hyrbotiv»). The sketch provides valuable information about the tactics used by the insurgents for winter combat and in particular, their methods of operation during the total blockade of their territory by the MVD, who had men quartered in every village. There is also an interesting account of

the fight. The Soviets intended to attack the insurgents at dawn, from the forested hills above the village of Hyrbotiv. However, forewarned of the attack, the insurgents took up positions on the hills ahead of the Soviets, and struck unexpectedly. Noting the enemy's confusion, the insurgents advanced, chasing the Soviets all the way to the village of Kinashiv. Aware that the Soviets would soon obtain assistance, the insurgents halted their pursuit at a convenient location and disappeared into the woods. More than 60 Soviets were killed in this operation; the insurgents lost 6 men.

Political officer "Chaika" writes a biography of company commander Mykola Katamai ("Prychepa"), commander of the 1st company of the "Dzvony" battalion, which was commanded first by "Khmara" and later by "Chornota". («Mykola Katamai — Prychepa»). Katamai was born in the village of Iamnytsia, Stanyslaviv Raion. He completed his elementary education in the village, then, during the German occupation, attended the technical school in Stanyslaviv. In 1943 he fled to join the UPA, because the Gestapo was about to arrest him for his activities in the underground youth movement. Upon entering the UPA, he served in the company commanded by "Shram". In 1944, he graduated from the officers' school, "Oleni", with the rank of sergeant and gained field experience by serving in several UPA detachments. Assigned to the "Dzvony" battalion, he acted as second in command to company commander "Iavir", then, after "Iavir's" death, became company commander. The sketch tells of Katamai's death, on January 21, 1947, when he and five other insurgents were surrounded by the MVD in Mariia Zubliak's house, in the village of Uhryniv Dolishnyi.

Slavomyr Vyshatych, a member of the underground who is not identified further, writes a biographical sketch describing the deaths of "Marta", "Halka" and "Vira", three workers for the Ukrainiys'kyi Chervonyi Khrest (Ukrainian Red Cross — UChKh), in the Iezupil' Raion (now Zhovtneve), («Martusia»). On December 8, 1945, four Soviets, including the town informer, Holiian, took the women by surprise in a house in the village of Meducha. Taking advantage of the Soviets' lapse of attention, "Marta" grabbed a grenade from its hiding place. Everyone present was killed by the explosion. The author provides details about "Marta's" underground activities and characterizes her death as an example of heroism.

"Volos", a soldier in the SKV, describes an attack carried out by the MVD on April 13, 1946, on a group of SKV soldiers in a forest along the Dnister River, near the villages of Deliava and Dolyna, Tovmach Raion. («Sacrificed for the motherland»). Unable to withstand the attack, the insurgents scattered in the woods after a few brief exchanges of fire. The focal point of the sketch is the author's account of how he shot his own brother, Vasyl', who had been seriously wounded in the chest by explosive shells. The author had also been wounded, in the leg and the head. As he retreated, he came across his mortally wounded brother. Preferring death to Soviet torture, Vasyl' begged him to finish him off. After serious deliberation, the author complied with his brother's request, and "swore vengeance" against the enemy. The Soviets put the corpses of two insurgents on public display.

— ** —
*

ЧОРНИЙ ЛІС

НЕПЕРІОДИЧНЕ ВИДАННЯ УПА — “ЧОРНИЙ ЛІС”

Дрогобич — Станиславів — Чернівці

Рін 2, ч. 7-8 (10-11)

Липень-серпень 1948 р.

М. Боєслав

СОБОРНИМИ СИЛАМИ ЗДОБУДЕМО КИЇВ

(В річницю 31. 8. 1919)

31 серпня 1919 р. з'єднані армії — УНР та УГА здобули столицю України — золотоверхий Київ.

Із першого погляду здавалося б, що це тільки тужливий дорогий спомин і більше нічого. Але, коли добре пізнаємо історію наших визвольних змагань та вглибимося в усі подробиці цієї події, то переконуємося, що вона є ще чимось більше як звичайним спомином.

Ця знаменна перемога соборної української армії над ворогом стала для нас ясним смолоскипом на твердому шляху в майбутнє. Цей важливий тріумф української соборної зброї ще й досі гримить могутнім заповітом: тільки цілий, ніким і нічим нероз'єднаний, твердий, як один моноліт, український народ є непереможний.

Уже старовинні римляни казали, що історія є вчителькою народу. Цю мудру глибоку думку, потверджену самим життям, гранітними словами викарбуємо у своєму серці. І ця ж саме важна історична подія, що є однією з багатьох цегол історії України, хай буде наукою для нас і для майбутніх наших поколінь. Не надія на чужі сили, на різних “союзників” і “виз-

волителів”, але рідна зброя, одно непохитне бажання цілого українського народу перемогти, один провід, одне командування — це найповніша запорука нашої перемоги й волі.

Сьогодні, в час нашого найтяжчого національно-соціального поневолення, мусимо позбутися всяких наших провінціо-нальних патріотизмів. Кожний українець і кожна українка, звідкіля б вони не походили й де б вони не жили, мусять пам'ятати одне: всі наші дороги, всі наші думки і мрії ведуть до святого нам усім золотоверхого Києва. Жодне інше місто, тільки Київ — серце і столиця України.

Це не український патріот, хто резигнує навіть з найменшого клаптика української землі, або легковажить собі його. Кожний член української нації, звідкіля б він не походив і де б сьогодні він не жив, мусить дорожити кожним українцем і українкою та кожною скибкою української землі. Нам не потрібні сьогодні загумінкові патріоти, що їх життєвою мудрістю є: моя хата з краю! Нам потрібні українці — соборники, яких біль і радість кожного українця є рівночасно їхнім болем і радістю. Тільки в щасті цілого рідного народу знаходимо своє щастя. Не бажаємо для себе добра тоді, коли бодай один українець терпітиме горе.

В нас не сміє бути розбрату, сварок, поділу думок тоді, як добро України вимагає великої згоди та скоординовання всіх думок і плянів. Соборна думка, соборний плян, соборний чин зродили великий день перемоги 31. 8. 1919 р. Найкращі провідники й полководці не вдіють нічого там, де немає національної дисципліни. Не сміємо ніколи в майбутньому допустити до того, щоб з одного національного організму творити два державні організми. Один народ — один державний провід! — Хай стане це гарячим бажанням і девізом кожного члена великої української сім'ї.

Так само, коли йдеться про українську мілітарну силу, то її дії мусять бути скоординовані тільки в одних руках. Всякі самостійні “отамани” та “вожді” хай раз назавжди зникнуть з української землі. День 31. 8. 1919 р. хай буде переконливим аргументом для тих усіх, що думають отаманівськими категоріями. Переможний тріумф української зброї запевнений тільки тоді, коли українськими збройними силами керуватиме одне українське командування.

Тож святкуючи річницю цієї світлої перемоги української соборної зброї над диким ворогом, запалімо всі серця й душі палаючим вогнем ідеї соборности та всеукраїнської братньої любови. У горіючі цієї любов'ю серця вціплюймо лицарські чесноти. Виплекуймо в українському народі героїзм, посвяту, завзяття та любов до рідної зброї. Цією зброєю не хочемо нікого поневолювати, але хочемо вибороти й забезпечувати українському народові волю і право на його рідній українській землі.

Хай реве, вигукує кременівський бугай, що він непереможний, хай горляють московсько-більшовицькі брехуни про нерозривну дружбу народів. Та ми швидко клепаймо українські сумління, бодро український лицарський дух, кожну українську душу запалімо ідеєю соборности, братньою любов'ю та національною солідарністю! Щоденною завзятою боротьбою з більшовицькими гадами, рам'я-об-рам'я з українськими революціонерами-повстанцями підготовляємо новий День Української Зброї. У великій напрузі боротьби й визвольної праці, наелектризовані месницьким гнівом до катів, приспішуймо момент могутнього нашого походу проти московсько-більшовицьких орд. Тоді вірмо — українськими соборними збройними силами добудемо вдруге та вже навіки святую столицю України — золотoverхий Київ!

**
*

Пам'ятай про великі дні наших змагань (Декалог)

Недобитий

БІЙ З НІМЦЯМИ ПІД ЛОСТУНОМ

В травні 1944 року німецько-більшовицький фронт на терені Коломийщини устabilізувався остаточно так, що німецько-мадярські війська зайняли сильні оборонні позиції на перших верхів'ях Карпат. Більшовики спинилися при перших гірських хребтах, не пробуючи їх форсувати.

Конаючий німецький імперіаліст намагався витягнути з українських земель, що залишилися ще в його руках, все, що

тільки можливо. В Косівщині, у високогірських полонинах, при самому колишньому румунському, а тепер мадярському кордоні, поляки до 1939 року видобували манган. З огляду на далекий транспорт, що його можна було здійснювати тільки кіньми в тяжких гірських умовах, видобуток мангану, а тим самим і розбудова копальні на полонині Прилучник були обмежені до мінімум. Скрутне мусіло бути економічне становище німців, коли в своїй мілітарній агонії рішилися видобувати карпатський манган і відсилати його до свого "гаймату"). До здійснення свого пляну німці приступили з питомою собі безоглядністю та брутальністю. До видобутку мангану використовували місцеве населення, що потрапляло в їх руки при численних облавах. До сто осіб, переважно молоді, працювало тут для конаючої німецької воєнної машини. До транспорту вживали коней, що їх силою забирали по всіх доколичних полонинах. Про грабіж масла, сира та молока в найближчих полонинських селах немає що й згадувати.

Щоб краще експлуатувати дороцінний манган, німці урядилися ось так: на самій копальні на полонині Прилучник перебувала група 70-ти німців. Звідти транспортували кіньми-верхи видобутий манган до річки Чорний Черемош на т. зв. клявзу**) Лостун, яка від копальні лежить у віддалі 25 км. Тут стало перебувала група 30-ти німців. З Лостуна забирали манган автами до Жаб'я (60 км.), а далі — на залізничну станцію у Ворохті. Для доставки коней і людського резервуару з місцевих полонин, перебувала 10 км. нижче клявзи Лостун, на полонині Стефульці, ще одна група німців з 30 людей. Всі німці це була т. зв. "шүцполіція".***) Мешкали вони в лісничівках чи в гаївках. Довкола забудувань викопали окопи й криті бункри, де стало стояли кулемети "шварцльози".****)

В останніх днях липня 1944 року командир сотні ім. Богуна, сотенний Недобитий, одержав наказ відійти негайно у високогірські полонини та поліквідувати всі німецькі застави, що видобувають манган.

*) "Гаймат" (нім.) — батьківщина.

**) Клявза — гребля зі шлюзою.

***) Німецька поряднова поліція і теж військові частини.

*****) "Шварцльози" — німецькі важкі кулемети.

— Не може довше йти експлуатація багатства й населення Гуцульщини — звучав категоричний наказ окружного провідника Коломийщини, який викликав командира сотні на особисту зустріч.

2-го серпня відходить сотня з місця свого постою, де вишколовалися, в полонини. Склад сотні: три чоти по 40 людей і чота наддніпрянців в числі 25 осіб. Разом бойовий стан сотні — 150 людей.

Дорога далека і тяжка. Треба пройти до 70 кілометрів і то так, щоб німці не зорієнтувалися, що до них підходить військовий відділ.

Першого дня маршу почав падати дощ. Переночувавши в останньому присілку на підходах у полонини, сотня рушає у дальшу дорогу. Дощ не перестає падати. В полонинах погода стає нестерпна. Дощ, вітер і мряки такі, що найкращі теренові стрільці тратять орієнтацію та по кількох годинах маршу не знають, де вони. Командир сотні рішає віднайти першу стрічну стаю,*) щоб відділ міг висушитися та забезпечити себе харчами. Але на практиці нелегко виконати намічене. По довгих розшуках вдається за запахом диму знайти стаю. Тут довідуємося, що до німецьких пунктів у Стефульці і Лостуні ще 15 км. Справу полегшує те, що в руки нашої застави попадає двох робітників — утікачів з Лостуна, які дають докладну розвідку про побут і забезпечення німців на клявзі Лостун.

Командир сотні рішається на такий оперативний плян: чотою наддніпрянців вдарити на Стефульку, щоб зв'язати руки німецького гарнізону та не дати йому змоги поспішити на підмогу гарнізону в Лостуні, чи спровадити підмогу з присілка Шибеного, віддаленого 30 км., де були розміщені мадярські та німецькі військові фронтові частини. Сама сотня силою двох чот мала вдарити на клявзу Лостун, забезпечивши себе третьою чотою від копальні мангану в Прилучнику. Початок акції всіх груп назначив командир відділу на 5-те серпня, година 4-та рано. Десять хвилин перед акцією командири підвідділів мали перетяти телефонну сполуку між поодинокими гарнізонами і Шибеним.

---

*) Стая — нолиба вівчарів, у якій переробляють молоно на бриндзу.

Четвертого серпня сотня відходить далше, залишивши хоту наддніпрянців, якій дорога в другому напрямку. Підвечір доходимо до стаї, що лежить 2 км. від клявзи. Відіславши нічю одну з хот на заставу від копальні, командир сотні з двома чотами підсувається під нашу клявзу. Гарнізон є по другому боці річки. Командир намічує вдарити з двох сторін. Одна чота переходить річку й підсувається непомітно під самі окопи, не бачучи в дощі і в мряці, що окопи та бункри у віддалі 20 метрів. Друга чота в лісі за річкою, яку можна перебігти клявзою, у віддалі 50 метрів від гарнізону. Знак розпочинати акцію — червона ракета. Дощ, вітер і мряка заглушують усе. В годині 3:30 хвилин вияснюється. Останні хвилини проходять у напруженні. Нагло червона ракета по другому боці річки Черемоша — знак, що чота, яка мусіла форсувати рвучку річку, побільшену дощем, зайняла становища. На дрімучі забудовання у ранньому світанку падає дощ кулеметного і крісового вогню. Німці відповідають слабо, а потім щораз сильнішим вогнем. Червоні ракети одна за одною кличуть розпучливо на поміч сусідні застави. Щоб дістатися в окопи й систему бункрів, німці вирубують задню стіну. У мешкальному будинку вони займають вигідні становища й барабанним вогнем зі всіх родів зброї не допускають докінчити зачате. Чота командира Хмари, що перейшла Черемош, попадає в таке скрутне становище, що під ворожим вогнем не може далі атакувати, ні відступати.

Стрільці залягають, б'ють по будинках і окопах, віддалених 30 метрів. Підвестись хоч би 70 сантиметрів над землею, означає певну смерть. З другого боку річки командир сотні бачить ціле положення, як на екрані. Щоб витягнути хоту з скрутного положення, один рій пробує перебігти міст на клявзі й зайняти крайній будинок. Добігає однак тільки до мосту з втрацями: один убитий, два ранені. На міст сиплеться злива ворожого вогню, що грозить певною смертю кожному при найменшому рухові. Бій затягається. З німецької сторони відзивається міномет. З обох сторін огонь рідшає, обмежуючись до рідкої перестрелки. Командир сотні зв'язується з чотою, яка залягла за річкою і пересилає наказ: при сильному вогні власної і другої чоти з-за річки — відступати і получитися з рештою відділу на найближчій полонині. Один рій лишається в лісі для обсер-

вації дальших подій. Сотня відступає в 9-ій годині дня, по п'ятигодинному бою, з втратами: 3 вбиті і один тяжко ранений та 4 легко ранені. Здається — повна невдача бойового завдання. Командир сотні рішається однак зачекати, очікуючи дальших подій. Під вечір розвідка доносить: німці позабирали своїх ранених, відійшли в напрямі мадярського кордону. Пів години пізніше приїхали з Шибеного 3 мадярські авта повні війська. Після 10-ть хвилин відїхали. Ситуація помітно кращає.

Командир сотні з одним роєм сходить уночі в саму клявзу. Тут застає тільки німецькі та кінські трупи. Від двох ранених місцевих робітників довідуємося таке: в наслідок акції 8 німців вбито, 12 ранено, переважно в голову. Ранені при помочі ще здорових німців пів години по бою відійшли в напрямку кордону. Мадяри в числі до 100 осіб тільки оглянули побойовище і в помітному страху відїхали.

Забравши все військово майно і цивільних ранених, палимо будинки, щоб сліду не було з останнього німецького перебування в наших полонинах. Здобує майно величезне. Тільки самих крісових німецьких набоїв здобуто 15 тисяч. Набоїв до німецьких автоматів "МП" було 6 тисяч. Для сотні, узброєної у німецьку зброю, це був неоцінений набуток. Далі слід згадати курінний міномет, міни до нього в більшій кількості, 15 крісів, 60 палаток, коци, харчі й тим подібне — разом вантаж 35 коней.

Другого дня сотня пов'язується з чотою наддніпрянців. Там ситуація подібна. По тригодинній перестрілці чота відступає без втрат, а німці з одним вбитим, двома раненими панічно втікають у напрямку кордону. Увечорі чота спалила будинки.

Відіславши ранених і майно під охороною трьох чот, командир сотні з чотою командира Хмари відходить поспішним маршем в напрямку копальні. По дорозі падають у руки три жидівки з копальні, які зізнають, що німці в паніці втекли до поблизького мадярського кордону, розпустивши всіх робітників, а 10-ом жидівкам, в таборі для розваги "нур фюр Дойче", припоручили ховатися на власну руку. Три з них власне попали в наші руки.

Чота підходить на саму копальню, де палить усі будинки, а саму копальню демолує.

Так закінчилася експлуатація наших багатств ганебної пам'яті німецьких імперіялістів.

По повороті до табору командир сотні позвітував — Згідно з одержаним наказом, немає в полонинах більше ні одного німця.

**

*До перемоги треба витривалости й постійного зусилля
в діянні й боротьбі. (М. Орлик)*

Нармелюк

БІЙ У СЕЛІ ГРИНІВЦІ

(22 червня 1945 р.)

Вечоріло...

Заходяче сонце золотило вершки ялиць, рожевило пір'ясті хмаринки, що розбурханими табунчиками плили по ясно-голубому небі. Десь на стовбурі ялиці довбав дятель, тут то там скреготали сойки, свистали коси та кванькали кані. У повітрі пахло живицею, смерековим чатинням, лісовим сіном...

Відділ Хмара отаборився в лісі над селом Гринівкою. Сьогодні у кожного веселий настрій. Там чистять зброю, там стрижуться, там бриються, а все веселе, всміхнене.

Командир Хмара студіює щось на карті й задоволено посміхається. Видно він щось плянував.

Поляною туди й назад нервовою ходою, щось важко думаючи, ходить командир Грегит. Час від часу він зупиняється й щось креслить палицею на землі.

— О, буде баталія! — каже Дряпка до Івана, затираючи руки. — Бо бачиш, он щось наші "старі" плянують.

— Мабуть Гринівка, — шепотом відповідає Іван, — там стоїть гарнізон, а раз ми сюди прийшли, то хіба тільки на те, щоб збити клятву босячно. Це закон!

Повернулися з розвідки стрільці.

— Друже командире, зголошую прихід з розвідки — відрапортував старший вістун Липкевич.

— Дякую, — спочинь. Ну, як справи? — діловито запитує командир Грегїт, ідучи на бік зі стрільцями.

Липкевич з'ясовує стан справи: після найточніших даних є їх 87, самі енкагебисти.*) Квартирують в школі. Мають 5 кулеметів "Дегтярова", 8 "СКТ", решта "папашки" та кріси. Чуються тут дуже безпечно, бо навіть не дають застав. Біля будинку стоїть стійка. На вечері бувають около години 9-ої всі разом. Розуміється, при вечері часто мають "водку". Після вечері йдуть групами в село на грабунки.

— Дякую, можете відійти, — задоволено промовив командир Грегїт. — Прощу покликати до мене всіх старшин.

Коротко командир з'ясовує стан справ та переходить до конкретного обговорення пляну акції.

— Друзі! Сьогодні маємо збити гарнізон емгебистів у селі Гринівка. Квартирують вони у школі, будинок дерев'яний, один вихід, 8 вікон, підхід знаменитий, терен вище положений. Отже, всі ці дані свідчать про успіх нашої акції.

— Сотенний Чорнота з двома чотами ударить по будинкові. Чотовий Лев із своєю чотою піде на заставу на шлях від сторони Богородчан. Ройовий Буйтур з роєм охоронятиме підходи від сторони села Нивочин. Червона ракета — гураганний вогонь! Вжити крісових гранат. Під час бою освічувати терен ракетами. Розпізнавчий знак — у кожного на лівій руці біла пов'язка. Кличка — 5. Трьохкольорова ракета — відступ. Місце збірки — на "Плендинці", запасна — на "Бункрах".

Надворі вже зовсім темно. Чотовий Лев з чотою та ройовий Буйтур з роєм відійшли на призначені їм місця. За пів години, слідом за ними посунувся цілий відділ. Вийшовши на край лісу, ми обережно підходили під село. Високо в небі моргають зірки, шелестить кущами легенький вітрець, десь у траві деркоче деркач, підпільїткає**) перепїлка. Тут то там блимають світла.

Село. Обережно підсуваємося до крайніх хат. В долішнім кінці брешуть собаки. Десь рипнули двері... Там знову за-

---

*) Повинно бути — емгебисти.

**) Підпільїткає (діял.) — підпадьомнає.

скрипів журавель при криниці. На старій дзвіниці затужила сова.

Ще двісті метрів... сто... п'ятдесят... О! Ми вже у віддалі 20-ох метрів від будинку, де міститься ворог. В ясно освітлених розкритих вікнах мигають постаті. Під звуки "гармошки" п'яними голосами більшовики риплять московську пісню:

"Ех, калінка, калінка моя...
В саду ягода малінка моя..."

Чекаємо умовленого знаку до наступу.

"...Ех, калінка, калінка моя,
В саду яго..."

— Та-а-ах — зайнялась високо в небі червона ракета.

— Ба-а-ах... ба-а-ах... ба-а-ах — з прямого пострілу полетіли всередину крізь вікна гранати.

— Та-та-та-та... та-та-та-та... та-та-та-та... — та пррр... пррр... пррр. пік-пак... пік-пак... — гриміло гураганним вогнем, мов у кітлі.

Всередині будинку веселі звуки пісні змінилися у зойки, крики, стогони... Зелені та червоні запальні кульки, мов рої бджіл, летять у будинок. З чорних отворів вікон бухають великі клуби ядовитого задушливого диму. У повітрі стоїть задушливий чад горючої соломи, пір'я та різного лахміття.

— Слава-ааа, сла-ва-ва! — громоголосом понеслось з повстанських уст.

— Сла-ва-ва! — полинуло глибоцькими ярами.

— А-а-а-ааа! — відгукнулось з богородчанського "запусту".

— А-а-а...! — відбилося об пороги гір.

Оцілілі ще декотрі більшовицькі варвари пробували рятуватись втечею, але всякий, що показав голову в двері, чи у вікно, падав трупом.

Стріли на хвилину втихли.

Тишина. Лиш на дзвіниці тужить сова: тріпочуть крилами на ясенях налякані ворони. Де-не-де- брешуть-виють собаки. В будинку стогнало, ойкало, храпіло...

Між стрілецтвом запанував веселий настрій, Чотовий Вовк запалив воза з сіном та роєм стрільців підтягнув до будинку, щоб, мовляв, було видно, як гине більшовицький звір.

— Гей! Хто там ще живий виходь, а то, як сам витягну, повішу, — крикнув чотовий Їжак.

— Ми здаймося, только не стріляйте — відповіло кілька захриплих голосів.

— Гей, хлопці! — крикнув сотенний Чорнота — таж емгебісти такої мови не знають! З ними треба ось так — та сипнув по дверях довгу чергу з автомата.

— Ба-а-ах! — шпурнув гранатою у вікно чотовий Їжак.

Знову загриміли кулемети, автомати, вибухали гранати. Повстанці добивали більшовицьких катів.

В місті Богородчанах вилітало високо у небо безліч кольорових ракет. Незабаром загули мотори ворожих панцирок, що їхали на підмогу “усопшим”.

— Бу-бу-бу-бу-бу... бу-бу-бу-бу-бу... бу-бу-бу-бу-бу... — червоними цяточками полетіли високо в небо кульки з важкокалібрового кулемета ворожої панцерки.

В небо вилетіли одна по одній червоні ракети.

Та-та-та-та... та-та-та-та... та-та-та-та... Пррр... Ба-бах! — сипала вогнем чота Лева по над'їжджаючих ворожих машинах.

— Та-а-а-аа-ххх! — знялась високо трьох-кольорова ракета.

Відступ.

Без жодних втрат ми відступали в ліс, немов з театру після трагічної комедії. Різнокольорові ракети освічували нам путь, немов “фаерверки” на фестині. Час від часу бубонів важкокалібровий кулемет. Червоні запальні кульки десь далеко гинули в небі. Високо в небі сміялись-моргали зірки, немов раділи нашій перемозі. В траві деркотіли деркачі, підпілітькали перепілки...

Ми спокійно подалися в глибину лісу на заслужений спочинок. Десь далеко вили собаки та на старій дзвіниці тужила сова за сімдесят двома енкаведівськими чорними душами.

**

ГЕРОЇ НАШИХ ДНІВ

Мар'яна Орленко

МАРІЯ ПЕТРИШИН ("МАРІЙКА")

Ось вона бадьора й непохитна стояла коло усміхненої ватри і співала революційні пісні. Кремезні ялиці слухали її співу й гордо шуміли дощем. Густі, докучливі краплі полоскали її буйно зачесане волосся. Синій погляд палав іскрами захоплення, довкола стану обвився військовий пас, на якому були пістоля і граната.

Вона — месниця України.

Такою я бачила її завжди, коли вона по закінченні праці приходила до табору.

Це не була мала квота дівчина, яка за часів німецьких окупантів завжди їхала поїздом до школи. Це була тверда, ідейно вироблена революціонерка.

Перебуваючи в рядах "Юнацтва", молода "Марійка" настирливо працює над собою і вже тоді сміло ступає на шлях революційної боротьби.

В лавах українського революційного підпілля вона завжди і всюди пописувалася активною діяльністю. Ніякі труднощі, ніякі переживання, ні вивіз батьків у холодний Сибір не заломили твердої повстанки. Навпаки, ще з більшим завзяттям, ще з більшим ентузіазмом кидала себе у вир боротьби.

Останній час вона була невтомною співпрацівницею повстанського журналу *Чорний ліс*. При виконванні своїх обов'язків вона все була ініціативна і послідовна. Праця ніколи не перетомлювала її. З завзятим поривом горда революціонерка віддавала всі свої сили за святую ідею українського націоналізму.

2 липня 1948 року бандитська куля більшовицьких варварів тяжко ранила гарячу патріотку. Щоб не попасти живою в руки ворога, зрівноважена, як все, спалила коло себе записки і гроші, підклавши під груди повстанського автомата із окликом "Слава Україні" — зірвала гранату.

Так згинула відважна революціонерка, "Марійка". Вона не живе, але пам'ять про неї житиме вічно в серцях українських повстанців. Її героїська постать світитиме янтарним дощогоказом для всіх українських жінок.

9. 8. 1948 р.

ДУБОК І ОРЛИК

Друзі Дубок і Орлик прямують до села Ганівців коло Дністра. Над річкою вони стали й шукають догідного броду. Роздяглись і борикаються з прудкими хвилями, попливши до протилежного берега. Коли вже одягнені стояли на березі, то перед ними в нічній темряві зарисувалося село. Довкола панувала повна тиша. Прислухуючись, друзі обережно почали підходити до села. Ось вони вже в селі.

Чуйні собаки відважно почали до них присікатись, аж поки обидва не зникли у відчинених дверях хати.

Рідні й знайомі сердечно привітали їх та почали гостити. Зав'язалася жвава розмова. Тільки перші півні схаменули підпільників.

Попрацювавши з рідними, вони пішли в село шукати сховку на день. Благословилося на світ як Дубок і Орлик прийшли на місце, де вони мали квартирувати. Розбудили господаря, і повідомили, що в його оборозі вони перебудуть день. Господар з великою ввічливістю погодився їх прийняти.

Друзі вилізли на солом'я, зробили собі вигідне місце й потомлені поснули.

Другого дня, лиш сонце освітило верхи дерев, як у селі розлючено почали в'їдати собаки. Гавкіт наближався, а до нього почав долучуватися гамір більшовицьких голосів.

Ця метушня застала обох підпільників бути наготові. Місце, де вони влаштувались, ніяк не видержить ворожих трусів. Вони здались на волю Бога і на своє призначення.

За якийсь час прибігає господар і повідомляє, що в село зайшло багато більшовиків.

— Напевно буде облава, але ви не бійтесь нічого, в мене не дуже шукають — зі злобною усмішкою заспокоював їх господар. Від останніх слів нерозважні друзі трохи повеселішали. Впевнення господаря видавалось їм “цирим”.

Тим часом у селі кипить, мов у кітлі. Рев худоби, крик гусей, гавкіт собак, вереск та прокльони розбещених сталінських собак зливались з клекотом Дністрових хвиль в одну тисячоголосну різьочу мелодію.

Метушня, брязкіт зброї, плач жінок, крик дітей, гриміт сокир, вигуки командуючих більшовицьких старшин немало вражали двох революціонерів. Чим ближче ставав рух, тим сильніш і частіш ударяли серця підпільників. Вони німо поглядали один на одного, але жодний не відзивався.

В них кріс, автомат та по одній гранаті. Живі не здадуться... Вже чути голоси більшовиків у сусідньому господарстві. Обидва друзі бачать докладно зіркастих гостей.

Надія на життя з кожною хвилиною почала скапувати, як гаряча свічка. Ще останками сталевих нервів повстанці накидають на себе солому. Пальці держать на спустових механізмах. Більшовики вже доходять до їхнього подвір'я, де вони переховуються.

Як Юда поцілунком зрадив Христа, так тепер господар словами: "Хлопці, давайте зброю, бо більшовики йдуть!", — [зрадив підпільників] якраз тоді, коли більшовики минали подвір'я.

Скоріше грому могли обидва друзі сподіватися, як цих зловістих зрадницьких слів, які вмить задержали більшовиків. В тій же хвилині більшовики звернули увагу на оборіг, біля якого стояла мерзenna постать господаря-зрадника. Ще хвилька й не стане в живих двох незломних революціонерів, бо в них тверда постанова — живими не здатись! За хвилину оборіг був оточений.

— Хлопці, здавайте зброю і сходьте — просичав Іскаріот.

Та тут здається і Всевишній схотів, щоб ця падлюка перестала торгувати людською кров'ю.

Гримнув стріл і кусень олива поцілив підлому зрадникові прямо в чоло. Повалилось смердяче стерво коміть головою. Так карає зрадників закон революції.

Та хоч відважні революціонери післали зрадникову душу чортові на сніданок, однак пощади не було їм від розбішених сталінських яничарів. Вмить вони попадали й відкрили пальбу по оборозі. У відповідь скреготав автомат та вправно бахкав кріс. Боротьба нерівна. Обидва друзі свідомі свого кінця не ждуть на смерть із рук ворога.

— Останній набій для себе — пам'ятали обидва.

Прощались друг з другом у далеку вічність...

Востаннє з їх уст пролунав бойовий привіт “Слава Україні!” За цими словами два невиразні стріли, які революціонери спрямовують у свої молодечі голови. Брязнула ярка кров і зачервонила місце, де ще перед хвилиною бадьоро стукали серця двох революціонерів.

І знову дві жертви в боротьбі за святу — справедливую ідею — за УССД!

Ранні проміння сонця крадькома вдиралися крізь діраву стріху оборога й востаннє своєю теплотою, прощаючись, цілували посинілі уста невмірущих героїв.

3. 7. 1947 р.

**

Чайна

БУЛАВНИЙ ОРЛИЦЯ — М. М.

Був гарний березневий день 1944 року.

Біля школи в селі Завої, Перегінського району, в довгій лаві виструнчилося з 40-ок свіжоприбулих добровільців до УПА. До лави наближувався командир Різун-Грегит у супроводі двох старшин. Чотовий, що упорядковував цих добровільців, голосно скомандував та подався у напрямі до командира скласти звіт. Після звіту командир вийшов перед лаву, сказав коротку промову та почав перегляд. Він підходив до кожного добровільця зокрема і зав'язував з ним коротку розмову. По загальному вигляді та розмові намагався оцінити кожного: годиться він у повстанський відділ чи ні.

На обличчях повстанців малювалося хвилювання. Радістю сяяли очі, коли оцінка була позитивна.

Найбільше, мабуть, хвилювався малий чорнявий хлопчина, що стояв майже на кінці лави. Хоч він мав вже 18 літ, у цьому відділі він був найменший. Його голова з чорним кучерявим волоссям раз-у-раз вихилялася з ряду, а темні очі неспокійно зиркали в напрямі командира. Вкінці командир підійшов і до нього. Його бистрі очі зміряли хлопця від ніг до го-

лови, а під соколиним носом зарисувалася усмішка. Серце хлопця застукало молотом. Він говорив з прославленим уже тоді повстанським командиром.

Того таки дня його приділено до повстанського відділу, що поміщався в глибині Чорного Лісу. У канцелярії бунчужного чорнявий хлопчина відбув повстанське хрищення й одержав "ім'я" Орлиця.

Сірою ниткою потягнулися дні військового вишколу, перетикувані різного роду бойовими протиокупантськими акціями. В безпосередній боротьбі сталися характер повстанців. У кожного зокрема можна було пізнати та випробувати бойові вартості.

Після вишколу Орлиця став ройовим "мінерів". В бою завданням цього роя було бути близько гранатомета та допомагати обслузі в бойових діях.

У той час командир Різун рушив у рейд на захід. Його учасником був і ройовий Орлиця. Він брав участь у всіх боях, а теж і в бою на горі Лопата.

Після повороту командира Різун до Чорного Лісу, ройовий Орлиця став зв'язківцем сотенного Богуна. 2 серпня, 1945, з наказу командира Різун він переходить до відділу "Месники", як заступник чотового. В цьому відділі задержався майже до самої смерті. У всіх бойових акціях, що провадив відділ, Орлиця був один з найактивніших. У боях він громив безпощадно сталінських бандитів. Він співучасник атентатів на офіцерів МГБ. За видатні бойові заслуги нагороджений Бронзовим Хрестом Бойової Заслуги.

Вміле співжиття з товаришами виробило йому симпатії повстанців-революціонерів. Хоч його волосся поперетикане сивиною, а обличчя набрало мужнього вигляду, про нього говорили "Малий Орличка", або просто "Малий". Симпатіями тішився він і серед цивільного населення.

Був гарний липневий вечір 1948. Одним з підкарпатських сіл ледве чутно пересувалися дві тіні. Це булавний Орлиця та ще один повстанець зійшли до села, щоб полагодити справи зв'язані з роботою ОУН.

Нараз нічну тишу прорізали різкі звуки автоматних черг, крики й тупотіння .

На дорозі лежить важко ранений Орлиця, а біля нього стоїть його друг. Орлиця чує, що сили опускають. Ще хвилинка і... його не стало між живими.

Наче блискавка в темну грудневу ніч пройшла ця вістка по лавах повстанців. На мент схилилися гордо чола і віддали поклін його героїчному духові.

6. 8. 1948 р.

**

*

Цьвірінчук

ОМЕЛЬНО

27 серпня 1946 р. наша сотня квартирувала в ліску "Мельницька", Товмацького району. Погідливий ранок повними променями сонця привітав повстанців. Стрілець "Омелько" весело жартував з друзями, розповідаючи їм про свої переживання.

Об 11-й годині 30 хвилин сотенний Шабля подає наказ почистити зброю.

Пополудні службовий старшина робить збірку сотні.

— Друзі, — звернувся командир Шабля до вишикуваної сотні. — Сьогодні ми йдемо бити стрибків у село Палагичі. Ми мусимо пімститися їм за продану кров, за підлу зраду.

За хвилину ціла сотня стрілецьким рядком маршувала на Палагичі. На самому переді йде стрілець "Омелько". Вечоріло. Стрільці обережно зайшли до села.

В крайніх хатах нам удається зловити одного стрибка, який провадить нас на місце квартирування стрибків. Їх було 56 та 8 більшовиків.

Обережно підсуваємося на 20 метрів під будинок та обходимо його з трьох сторін.

Стійковий-стрибок підвівся зі становища та запитав, хто йде. У відповідь наша сотня відкрила барабанний вогонь. Прочитий градом куль, стрибок повалився на землю.

— Слава! — прогрімів голос "Омелька", він перший рванувся вперед.

Та вмить ворожі кулі ранять його в обидві ноги. Але це його не спиняє. Він немилосердно січе з автомата та з вигуком "Вперед" підсувається до ворогів.

Стрільці, що побачили перед собою відважного "Омелька", зриваються на рівні ноги і з окликом "Слава" кидаються в наступ.

Стрибки, що не стримали нашого наступу, перестали боронитися і панічно пустилися врозтіч.

У бою згинуло 8 стрибків, 15 ранених.

Виконавши бойове завдання, ми забираємо раненого "Омелька" і відходимо.

В ліску "Кругляк", де ми затаборували, сотенний Шабля зробив "Омелькові" перев'язку. Там ми пробули кілька днів. Раненим цілий час опікувався сам сотенний.

Та ось 29. [8.] 1946 р.*) о 8 годині 30 хвилин до нас донесли виразні голоси більшовиків.

Сотенний Шабля подає наказ зайняти бойові становища.

Показався перший ряд більшовицьких зайдів. Але вмить наші кулемети скосили їх. "Омелько", що відчував нестерпний біль, спільно з усіма стріляє по ворогові.

Та встоятись неможливо. Все свіжі й свіжі зграї розлючених гієн насувалися на нас. Ми опинилися в оточенні. Треба було пробоем прориватись через вороже кільце. В той час стрілець "Омелько" вистрілює з автомата решту набоїв.

Затих автомат. "Омелько" витягає гранату.

— Смерть сталінським бандитам! Гину за Україну! Пимстїть! — ... Рев гранати і "Омелька" не стало між нами.

Поруч нього розриваються гранатами ранені кулеметники Богдан і Гонта.

Сотня з окликом "Слава!" проривається через оточення, а на полі слави залишаються три юні жертви гарячих борців-героїв.

**
*

---

*) В оригіналі: 29. 7. 1946. — мабуть помилка (на початку нарису є дата 27 серпня 1946).

Марно Босслав

БОРЦЯМ ЗА ВОЛЮ

Рабам неволя і кайдани —
Вам слава руки простягла,
Бо з вами гордий дух Богдана
І в грудях серце, мов скала.

Ідїть у бій, грізні, невгнуті —
Світїть їм, заграви, у путь!
Завзятих стїп, мов грому, чути,
І з вами гнів і месть ідуть.

Хоч вихор грязь вам кида ввїчі,
Хоч ворон кряче, наче чорт —
Та не спинить, кати, вам вдвїчі
В боях гартованих когорт!

(Зі збірника "Месникам")

20. 12. 1944 р.

**

Ігор

СПОМИН

На весні 1945 року, одного погідного дня, наша сотня під командою сотенного Чорного таборувала у Чорному лісі.

О 10 годині рано стрільці, що повернулися зі стежі, повідомили службового, що до лісу зайшла велика сила більшовиків.

Ціла сотня у бойовому поготівлі чекає наказу командира. Командир ще раз висилає стежу. Повстанці, що залишилися в таборі, простяглися в розстрільну й зайняли становища. Запультувала повстанська гаряча кров, загули серця. Кожний очікував моменту вдарити по ворогові.

Стежа не встигла відійти 100 метрів від табору і змушена була вже бігом повернутися. Недалеко вона завважила більшовиків. Чорна навала сунулась на табір.

— Увага, огонь! — блискавично перелетів по лінії наказ командира Чорного.

Заклекотіла різноманітна повстанська зброя.

— Слава! Бий сталінських катів! — розлягалися стрілецькі оклики. Лави куль сипалися назустріч ворогам.

— Вперіод ребята! — кричали божевільні розлючені собаки.

По двогодинному бою героїською смертю впали чотувий “Бистроокій” і 4-ри стрільці. Ці жертви ще більше запалили стрілецькі серця. З жадобою пімсти повстанці, мов леви, боролися з більшовиками.

— Слава! Вперед за Україну! — ще раз і ще раз заграли повстанські кулемети.

Ворожий наступ б́ув відкинений.

На допомогу ворогам з’явилося 4-ри літаки. Більшовики припинили наступ і в напрямі до нас пустили три білі ракети.

Командир зорієнтувався, що це знак літакам, він послає три білі ракети в сторону ворога і дає наказ в бойовому порядку швидко відступати. Скоро ми опинилися позаду ворожої лінії.

На місці бою ревіли більшовицькі крики, а з літаків одна за одною летіли гранати і розривалися між більшовиками. В замішанні вороги билися самі між собою.

Під вечір наша сотня стояла в збірці, а командир Чорний говорив до нас промову.

**

Сапер

“ЧОРНІ ЧОРТИ”

(Спомин)

Коли тільки провід ОУН повідомив низові кадри про створення збройних відділів УНС-у (Української Народньої Самооборони)*) на Підкарпатті і в Карпатах та набір до них,

*) В оригіналі: Української Національної Самооборони.

то я перший з села зголосився добровільцем до УНС-у. Я мав тоді 19-ть років. До того часу я з військом не мав ніколи нічого спільного. Одні хіба мрії були в мене бути жовніром української армії.

Крім мене, до УНС-у добровільно зголосилося ще 4-ох моїх односельчан. Одержавши інформації, що треба приготувати собі до відходу, ми пильно готувались до нього.

Вкінці прийшов день, коли я з товаришами одержав наказ до відходу. Було це 23 липня, 1943 року. Хто мав зброю, той мав забрати її з собою. Я мав кріса, якого здобув ще в час переходу німецько-більшовицького фронту.

Гарний погідний був вечір. Далеко з поля доносився спів женців, що верталися до дому. Дністер пошумом своїх вод підспівував тихесенько пісню. Потомлені люди готувались до сну. Одні тільки добровільці не готувались до нічного відпочинку. Вони готувались до відходу.

Ніч. Серед селянської хати стояло 5-ох юнаків. На кожному з нас зеленів стрілецький однострій. Він був зроблений з селянського полотна, зафарбований на зелено. В кожного був наплечник та потрібні до відходу речі. Попрацавшись з рідними, молода п'ятка з одним крісом та 4-ма гранатами зникла серед нічної темряви.

Прибувши на означене місце, ми застали кільканадцять сірих постатей, що між собою шепотом розмовляли.

Незабаром по нашому приході гурток заворушився, а далі понеслось півшепотом — маршуємо. Група простягнулася стрілецьким рядом і під проводом невідомого зв'язківця, подалася глухими стежками в напрямі ріки Дністра.

Переправа пройшла швидко й добре. Серед нічної темряви група молодих рекрутів УНС-у польовими стежками спішила за зв'язківцем. Зникли з очей Дністер, поля, гаї...

Ставав день. Недалеко перед нами видніло село Підгороддя, в якому ми затаборували на день.

Вже сонце доходило до полудня, як я пробудився зі сну. Крізь шпари господарської стодоли продиралось жарке проміння сонця. На подвір'ї метушилось кілька господинь, що готували для нас обід. По току стодоли проходжувався досить суворої вдачі зверхник нашої групи.

Згодом на подвір'я в'їхало двох велосипедистів. Вони підійшли до зверхника і, випрямившись на струнко, зголосили свій прихід. Всі вони в трійку відійшли набік і щось між собою розмовляли. Опісля один з них заповів збірку.

При збірці кожний майбутній рекрут одержав картку, з якою мав пройти військову комісію. Всіх нездібних до війська відіслали додому.

Другого дня табір перенісся до села Четверки.

Група прийнята до УНС-у начисляла 87 осіб. Були це люди з Галицького та Жовтневого районів, в більшості члени ОУН.

В селі Вікторові всіх новозабраних добровільців озброїли. Зброя була різна: польська, австрійська, французька, німецька й російська. Вся вона лежала вже досить довгий час закопана в землі. Були між зброєю різного роду "штуци", рушниці і т. п. На цілий відділ був один кулемет "Дегтярова" з яким майже ніхто не був ознайомлений.

Через кілька днів, на квартирах у господарських стодах ми познайомилися зі зброєю та впорядом. Вкінці прийшов день, коли повно озброєний відділ УНС-у прощався з рідними околицями та готувався відходити в глухі закутини карпатських лісів, де мав зібратися цілий курінь, щоб пройти військовий вишкіл, загартуватися в боях та добре засвоїти військові знання.

Смеркало. Дорогою тарахкотіли вози, гаморили люди, що верталися з поля. Деся далеко співали дівчата.

Група молодих вояків стояла вишикувана в трилаву. З короткою бойовою промовою перед групою виступив провідник повітового проводу ОУН Сірко.

Темна ніч укрила стрілецький ряд вояків УНС-у, що були вже в дорозі.

За три ночі відділ пройшов через села: Тязів, Вовчинець, Підлужжя, Підпечари, Пшеничники і задержався в селі Колинцях, біля міста Товмача. Через два дні до нашого відділу долучилась ще одна група новобранців зі Станиславівщини, а згодом долучилась група з Товмаччини.

З огляду на велику кількість відділ був поділений на дві частини. Одна частина відійшла до сусіднього села Груш-

ки, а друга залишилася в Колинцях. В перших днях до нас долучився військовий викладач Благий (опісля сотник). Він солідно взявся вишколювати наш відділ. Скоро я мав змогу при допомозі доброго викладача засвоїти вишкіл кулеметчика.

Дорогу для відділу в Карпати перегородили більшовицькі партизани-ковпаківці, що в той час переходили з Волині в Карпати. Вони мали намір перейти в Словаччину, але опинившись у скрутному положенні, постійно переслідуювані німцями, розбиті на менші відділи (чоти, сотні), бродили по узгір'ях Карпат та Підкарпаття. Щоб не мати неприємних сутичок з ворогом, наш відділ на два тижні затримався в Товмаччині.

За тиждень розділений попередньо відділ на дві частини, був з'єднаний в одно ціле. З села Колинці відділ перейшов до села Грушки. Тут до нас долучився, як головнокомандувач відділу, сотенний Козак. (Пізніше командир Відтинка Коломийщини).*)

Відділ щодня слухав виклади, а вечерами відбував військові вправи.

Недобитки ковпаківців часом вдиралися і в села Товмаччини. Тереновий провід ОУН, маючи на терені озброєний відділ, намагався його використати в обороні місцевого населення від ковпаківських грабунків. Ночами повстанці з відділу ходили засідати на більшовицьких партизанів, у чому все мали успіх.

Час минав. Більшовики завернули на схід.

Нам треба було рушати в дальшу дорогу. Відділ знову готувався до відходу. З села це військо перейшло квартирувати до лісу. Розгорілось лісове життя: привезли котел, харчі; пригнали коней, побудували колиби. На кожному кроці зростав досвід лісового життя. Кругом табору стояли застави.

Одного дня я ще з одним повстанцем стояв на заставі. Густа мряка стелилася по лісових лініях. Несподівано перед нами зарисувалися дві людські постаті. Один з них храмав на ногу і підпирався палицею. Ми сховались у кущах. Я заліг біля кулемета. Невідомі наближались до нас. Коли були вже зовсім близько, я з лежачої постави крикнув грімким голосом: — Стій, руки вгору!

---

*) Коломийського тантичного відтинка УПА.

Вони піднесли руки й разом заговорили:

— Товариші, не стріляйте, ми свої.

— Москалі, — майнула в мене думка.

Я зостався біля кулемета, а мій друг підійшов до них та перевів обшукі. Після короткої розмови під час обшуків виявилось, що це були ковпаківці. Ми їх відвели до табору.

Попали вони до нас цілком несвідомо. Побачивши нас, вони дуже зраділи, вважаючи нас за більшовиків.

В таборі їх повідомили, хто ми та за що боремося. Обидва більшовики були твердо просякнуті комуністичними ідеями і рух наш називали, як такий, що не має політичного напрямку. Зі собаками треба поступати по-собачому...

Відділ ще кілька днів таборював на тому місці, а далі, забезпечивши себе харчами, боеприпасами та всім потрібним на дорогу, вирушив у далеку путь. За одну ніч ми пройшли через села Бортники, Закрівці, Торговицю, Хлібичин, а другої ночі підійшли під село Кіданчі, два кілометри від Коломиї.

Зв'язківців, що мали ждати на означеному місці і провадити нас далше, не було. Цілу ніч падав сильний дощ. Кожний промок до найменшого рубчика. В додатку вже робився день і силою обставин відділ змушений був заквартирувати в селі.

День добігав до полудня. На подвір'я, де я квартирував, прибіг стрілець з сусідного подвір'я.

— Алярм! Німці оточують село! — збентежено крикнув він. В селі зробилась метушня. Кожний був у поготівлі.

Десь далеко гуділи автомашини.

— Табір, коні, кухню залишити на місці і в бойовому виряді роями відступати до лісу! — летів наказ з квартири на квартиру.

Я крутився на подвір'ї; дожидаючи, заки збереться решта роя.

Нараз, перед подвір'ям нашої квартири просмикнулася таксівка, а за нею друга.

— Хлопці, німці на вулиці! — крикнув я до друзів.

За третьою хатою затріщав кулемет, а далі посипалися густі стріли. Недалеко нас піднялось кілька великих клубів диму. Німці палили хати. Стрілянина дедалі сильнішала. Наказ

до відступу повторювався далі. Рій, в якому я був, вийшов на город і подався в напрямі невеличкого лісу, що простягався на узбіччі невеличкої гори, у віддалі одного кілометра. На городі бренькали кулі, неначе хрущі. Мішалися стріли, крики, рев худоби, іржання коней, зойки цивільного населення, лайка німців... Все це творило гармидер, в якому не можна було нічого розібрати.

Повстанці, використовуючи найбільше сприятливі моменти, роями відступали до лісу.

Село було вкрите хмарами диму. З кількох будинків високо в гору пялися полум'яні язички. Горіли також будинки, де був наш табір. У вогні вибухали муніція і гранати, що були на возах.

Повстанці, відступаючи, вели оборону. Німці сильним вогнем переслідували повстанців, а також і цивільних людей. Наш рій добігав до лісу. Стрілянина втихла. До лісу було ще зо 100 метрів. Німці під'їжджали за нами вслід та з автомашин на ходу вели по нас вогонь. З нашого роя був один ранений, якого треба було нести. Позаду нас були повстанці, що не встигли досягнути лісу, а німці дорогу їм вже майже перетяли.

Досягнувши краю лісу, а з ним і австрійських окопів, наш рій заліг і прийняв оборону. В окопах ми застали вже кількох стрільців, що, задихавшись від бігу, тяжко віддихали. Тут уже не було роя, а один гурток, в якому було три кулемети.

Крім трьох кулеметників Горошка, Бея і мене, з окопів всі подалися до лісу.

— Бийте, хлопці, по автах, а то вони поженуться за нами у ліс; також перетнуть дорогу тим, що ще спішать утекти до лісу, — сказав Горошок, що лежав біля мене зі своїм кулеметом. Німці скочили у рови. Цільними стрілами Горошок запалив автомашину. Наш огонь дав можливість відступити останкам нашого відділу.

Німці, нанюхавшись нашого пороху, залишили коло горючої машини трьох убитих, zostавили ще дві машини та почали відступати.

З нашого боку огонь густішав. Обабіч нас в окопах вже тяглася довга бойова лінія. Повернулись до нас і ті, що повтікали вглиб лісу.

Сонце було над заходом. В селі курились пожарища. Стрілянина втихла. На полі, між лісом і селом, лежало 5-ть німецьких трупів і три автомашины. Повстанці в бою гордо гляділи на побойовище.

У нас був один вбитий і один ранений.

Настав вечір. Треба було рушати в дальшу дорогу. Команда вирішила вернутися до села, забрати всі речі, що їх не знайшли німці, й тоді рушати.

В селі вже німців не було. Вони ограбували село й утекли до Коломиї. Полишені повстанцями речі, частину німці забрали, а деякі з них осталися в цілості. Забравши з собою останки речей, відділ зібрався за селом, на шляху Кіданче-Печеніжин. Коло 10-ої години увечері ми вирушили в дорогу.

Поминувши кілька сіл, відділ увійшов в Карпатську брому. Творили цю брому дві високі скелисті гори, які прорізували глибочезний яр. Долиною яру йшла вузькоколіяка, а побіч неї вився крутий шлях, яким ми тепер прямували на Березів Нижній.

— От тобі і Карпати — подумав я.

Цілу дорогу я розглядався по сірих узбіччях гір, що їх освічував блідолиций місяць. Роздумуючи, я пригадував собі прочитані легенди про Карпати.

Вже розвиднялося, як відділ став табором у гуцульських хатах у селі Березів Нижній. Кожний прагнув відпочинку.

Не минуло й три години, як алярмовий повідомив: збиратися і в повному бойовому виряді ждати на вулиці біля своєї квартири. Розвідка донесла, що німці йдуть за нами в погоню. Німецькі автомашины з військом підїжджали під Березів. За кілька хвилин була збірка і відхід.

Густі тумани вкривали скелисті звори. Відділ під заслоною мряки зникав у карпатських зворах.

Перед вечером ми зупинилися біля колиби, де жив ціле літо сивоволосий вівчар з отарою овець. Тут ми стали на ніч. На вечерю був будз, бриндзя й кулеша. Цілу ніч у таборі гули пожвавлені розмови. Старий вівчар оповідав свої пригоди в

житті. Він розказував нам дуже багато цікавого з перебування ковпаківців у тамошніх горах і багато іншого. Цілу ніч горіли ватри, а кругом них тулились повстанці.

Вже сонце високо піднялось, післало свої теплі проміння в заворушений табір, що знову готувався в дорогу.

Вже було ген сполудня, як відділ зайшов у глибочезний яр. Обабіч, майже над головою підносилися стрімкі скелі, а на їх шпильях шумів густий смерековий ліс. Долом, яром журчав бистрий потік. Понад потоком виляса крута стежка... Між військом з'явилася вістка, що десь недалеко міститься табір, до якого вже так довго прямуємо.

Сонце ховалося за гори. Гострі подуви гірського повітря ласкали розігріті лица молодих юнаків. Кожний був певний, що скоро відпочине. Ноги відмовляли послуху. Стежка з яру закручувала вправо на беріг.

Десь недалеко доносився тихий гамір. Хвилі повітря несли приемний запах страви. Гамір зближався. Голоси з табору розносилися далеко у лісовій гушавині.

Ми стояли перед брамою, коло якої в шоломі, з багнетом на крісі стояв стійковий. На верху брами звисала таблиця з написом: "Перший Курінь Чорних Чортів ім. Є. Коновальця".

**
*

Нрамарешио

БІЙ У СЕЛІ КОСМАЧІ

(Коломийщина)

Зимою 1945 року з початком січня курінь "Підкарпатський" під командою хорунжого Прута дістає наказ прорейдувати тереном Коломийської округи.

Курінь, що в той час складався з 4-ох сотень: 1-ша під командою булавного Сокола, 2-га сотня під командою булавного Чорноти, 3-тя сотня під командою булавного Пирого, і 4-та сотня під командою булавного Павла, дістає завдання звести в терені кілька пропагандивних боїв.

Повечерявши в селі Гринівці, коло Чорного лісу, курінь в повному бойовому порядку рушив у дорогу.

В селі Березовій, Коломийської округи, наш курінь контактується з сотнями УПА Коломийського Відтинка.

Квартируючи в селі кілька днів, штаб відділів під командою командира групи "Говерля"*) плянує наскок, у якому має взяти участь і наш курінь, на гарнізон війська МВД у селі Космачі, у числі 500 чоловік.

По відправі сотенних і чотових, з'єднані відділи під командою командира Відтинка Козака, прикриваючись нічною темрявою, відмаршировують під село Космач. Стан відділів Коломийського і Станиславівського Відтинків, що мали брати участь у бою, начисляв 10 сотень — 1200 людей.

Прибувши під село Космач, відділи стрілецькими рядами тихенько подалися кожний іншою дорогою, щоб зайняти назначене своє бойове становище. Курінь під командою командира Скуби, має ударити першим по більшовиках. Військо його відділу зайняло становище бойової лінії з південної сторони села Космача так, що праве його крило зі східної частини села Космача, добігало до головної шоси Космач — Коломия; ліве крило зі східної сторони лучилось з правим крилом нашої 3-ої сотні. Далі, з північної сторони ліве крило бойової лінії нашої 3-ої сотні, продовжувала наша 1-ша сотня; а дальшу лінію 1-ої сотні, продовжувала наша 2-га сотня, яка своїм лівим крилом простяглась до головної шоси Космач-Коломия і держала бойовий зв'язок з правим крилом куреня Скуби. Таким чином, квартируючи в селі більшовики були тісно замкнені в перстень двох повстанських куренів.

Світало. Сірим туманом вкрилися понурі космацькі яри. Легким пошумом вітру колихались похмурі смерекові гори, а в долині на сніжно білій перині простяглись розташовані хатки, в яких квартирували більшовики. Нам стали виразно помітні сірі постаті більшовицьких алярмових, що проходжувались поміж хатками.

Нараз три вистріли з ракетника прошили понурій ранок, а гомін стрілів, відбиваючись від гір, понісся в далечінь.

---

*) "Говерля" — криптонім Станиславівської військової округи (групи) УПА; н-р групи — май. Минола Твердохліб ("Грім").

Умовлені, дві білі і одна зелена, ракети злегка піднеслися угору, неначе віщуни смерти. Не знали і не сподівались більшовики, що ще момент і заплатять неодному з них українські повстанці за кривду, яку вони заподіяли українському народові.

Мов грім з ясного неба вдарив курінь Скуби барабанним вогнем усієї зброї по більшовиках. Заметушились сталінські посіпаки, втративши орієнтацію, що могло статися. Зі страху вони голі й босі бігли по снігу з хати до хати не знаючи, що мають робити. А повстанські кулеметники добре справлялися зі своїми кулеметами й безупинно били, не жаліючи куль, по сталінських зайдах.

Щоб спастися й уникнути кари грізних месників, більшовики по двогодинному бою кинулися врозтіч. Головна їх частина подалася в напрямі, де наш курінь стояв готовий до бою вдарити на більшовиків ззаду. Коли сталінські шакали підійшли на досить близьку віддаль, прогримів наказ курінного Прута:

— Увага, зарядити зброю!

В момент клянцнули замки месницької зброї.

— Огонь! — рознісся другий наказ і автомати куреня забряжчали по ворогах так, що аж луна ярами понеслась.

— В наступ! — пролетів третій наказ.

— Слава! Слава! Слава! — вирвалось із уст трьох сотень, а вітер, схоплюючи відгомін, поніс це бойове “Слава” по всій Україні.

Не встоялись більшовики. По кількагодинному бою, не маючи змоги вийти з залізного кільця наших куренів, порозбивались на маленькі групки і ще останками сил відбивались від повстанських ударів.

О годині 2-ій по полудні, дався чути сильний барабанний вогонь у напрямі шосейної дороги, що веде з Коломиї до Космача. Це застава нашої сотні під командою сотенного Юрка вдарила по автоколоні, яка з Коломиї поспішала більшовикам на допомогу. За першим ударом повстанських кулеметів машини запалились вогнем. Автоколону в числі 12 машин згоріла цілком. “Панцербіксою”*) розбито панцерне авто, в яким згинув цілий командний склад більшовицького відділу.

---

*) “Панцербікса” (нім.) — протипанцерне стрільно, яке успішно ціляло на близьку віддаль.

Годину пізніше сильним барабанним вогнем друга наша сотня вдарила по більшовиках, які підійшовши під село Космач, розтягнулись в розстрільну й відразу розпочали наступ на курінь Скуби.

За пів години ліве крило нашого куреня наткнулось на сильний більшовицький відділ, з яким моя сотня, цебто друга нашого куреня, прийняла бій. На поміч більшовикам прибули літаки зі Станиславова, які почали скидати густо бомби, не розбираючи, куди вони їх кидають. Дуже часто скидали бомби й на своїх.

Наше командування, щоб не витратити надурно сил, дало три умовлені ракети до відступу.

Більшовики залишились на полі бою на ніч, не зорієнтовані в ситуації, ще довго бились самі між собою.

Бій тривав з перервами від 7-ої до 19-ої години.

На полі бою більшовики втратили 300 вбитих, в тому числі й кільканадцять вищих старшин і до 300 було ранених.

У нас було 12 вбитих і 18 ранених.

Другого дня по бою наш курінь з тріумфом перемоги рушив у поворотний рейд до Чорного лісу.

**

Недобитий

БІЙ З БІЛЬШОВИКАМИ ПІД СЕНЬКІВСЬКИМ БІЛЯ СЕЛА ГРИНЯВИ

Зима 1944-45 років. В лютому 1945 року курінь "Перемога" під командою курінного Недобитого перебував у Жаб'ївському районі над річкою Білим Черемошем, що відділяє Галичину від Буковини. Курінь тут перевишколювався. На Буковині більшовики в той час проводили сильні операції, намагаючись за всяку ціну знищити рештки буковинських відділів УПА, які в двох перших зимових місяцях 1945 року були здезадовані тифом та іншими хворобами. З початком лютого згадані відділи перейшли Черемош і заквартирували на галицькому боці. За ними посунули групи сталінських посіпак,

щоб не дати нашим відділам відпочити, а тим самим їх остаточно зліквідувати.

7-го лютого більшовицька стежа у числі 20 людей наткнулася на заставу куреня в селі Перехреснім. В короткій перестрілці три більшовики були вбиті, а два ранені, в тім майор. Курінь негайно зайняв становища. Однак більшовики, підбравши своїх убитих і ранених, повернулися на буковинський бік. До вечора курінь мав спокій.

Увечері, сподіваючися більшої ворожої групи, курінь відійшов під полонини, де заквартирував у присілку Сеньківським, біля села Гриняви над Черемошем. Тут можна було зайняти в разі ворожого наступу дуже вигідні становища на гірському стрімкому хребті, що підковою розтягався довжиною 2 кілометри. З четвертої сторони були полонини, звідки зимою нічого не грозило, бо великі сніги робили їх непрохідними.

8-9 лютого розвідка донесла, що ворог концентрує сили в місці попереднього зудару і зближається до місця постою куреня. 9-го лютого ввечері, вже тільки віддаль одного гірського хребта відділювала нас від ворога, що обережно посувався вперед. Розвідка подавала його число на 300 людей. При тодішньому бойовому стані куреня 360 людей, маючи в своєму складі ще чоту мінометників (2 сотенні міномети) та узявши до уваги добрі оборонні становища, командир куреня рішився прийняти бій, не хочучи дати зіпхнути себе в полонини, де сніг і голод викінчили б стрільців не гірше більшовиків.

Ніч з 9-го на 10-го лютого курінь перебув наготові. О годині 3-ій рано сотня командира Підгірського відійшла на заставу, щоб не допустити ворога на хребет, обраний на оборону. Умовлений знак небезпеки — червона ракета. О годині 7-ій рано вистрілюють нагло аж три червоні ракети, а за ними в слід — густі стріли. Курінь рушає бігом на становища. Сотня під командою сотенного Дорошенка свої становища мусить здобувати приступом, бо їх зайняли вже більшовицькі стежі. По короткій перестрілці дві сотні — на обраних становищах. Третя сотня командира Хмари в резерві. Більшовицькі передні стежі поспішно відступили.

Стрільці на швидку руку підготовляють становища, щоб краще захистити себе від ворожого вогню. Командир куреня обходить становища, що простягнулися на відтинку двох кілометрів. Всі стрільці бадьорі; вони нетерпляче очікують появи ворога, щоб його відповідно привітати. Пізнати, що сини Гуцульщини не пожаліють свого життя, щоб боронити своєї батьківщини.

Довкола нас тиша. Ми знаємо добре, що це тиша перед бурею, яка ось-ось спалахне всією своєю силою. Через далековид видно ворога, що збирається під нами в потоці й час від часу показується на доколичних горах.

О годині 8.30 заграли ворожі кулемети, що зайняли вигідні становища на поблиському верху, у віддалі 2 тис. метрів. Під їх прикриттям рушили сталінські посіпаки з диким вереском на наші становища. Цільним вогнем зустріли їх наші стрільці. Мов хвиля від морського берега відкотилися більшовики в потік під нами. Здалека видно, як далі більшовицькі частини підступають бігом, щоб поновити атаку. З запасної сотні командир куреня підтягає одну чоту, щоб скріпити лінію оборони. Під ворожим сильним огнем чота доходить на становища. Є перший убитий. Друга навальна атака на цілий відтинок не приносить більшовикам успіхів; скривавлені відкочуються в долину.

Бачучи, що загальною атакою нічого не зроблять, ворог вдаряє концентрованими ударами на поодинокі крила чи центр. До полудня сотні витримують десять ворожих атак. Ворожі трупи лежать в передпіллі; відступаючи більшовики намагаються за кожним разом стягнути їх нижче. Десята атака була доволі критична: під шаленим натиском ворога, одна з чот на правому крилі відступає. Це грозить проривом оборони й ліквідацією куреня. Кинуті негайно два рої з резерви, в тісній співпраці з чотою, що часово відступила, гранатами і вогнем упритул ліквідують ворога. Більшовики зі звірчачим ревом котяться зрубом у долину. Одночасно один з мінометів цільним пострілом розносить вороже кулеметне гніздо на протилежному горбі. Видно частини людських тіл перемішаних із залізом. Найдошкульніше для нас кулеметне гніздо перестало існувати.

Більшовикам надходить поміч з Кут і Буковини в силі 200 людей. Командир куреня кидає на бойову лінію ще два запасні рої, залишивши в резерві тільки два рої на “чорну годину”. Тепер ніч може врятувати ситуацію. Однак стрільці не траплять завзяття. Всюди чути відповідь: “До вечора напевно витримаємо!”

Сполудні знову наступають шалені більшовицькі атаки. Видно лави за лавами, як наступали, щоб за всяку ціну знищити “божевільних”, що сміли спротивитися могутій сталінській волі. Черги автоматів, клекіт кулеметів, крісові стріли, вибухи мінометних стрілен відбиваються по близьких верхах Скупови, творячи пекельну симфонію. Крики наступаючих і відповідь оборонців чергуються по собі.

Командирові куреня доносять, що три найкращі кулеметники вбиті цільними пострілами в голову. Видно, що це робота снайпера. Дійсно, наші зірці висліджують на протилежному горбі на дереві ворожого снайпера. Коротка черга з кулемета одного з найкращих кулеметників — більшовик падає зі смереки мов мішок картоплі. До землі долітає вже безвладна маса.

П'ятикратно атакували більшовики наші позиції. Під вечір не стало їм сил. Годину до вечора спокій, перериваний час від часу поодинокими стрілами. 15-ть атак, що наступали в скажених темпах, змучили і прорідили “сталінських дітей”. І не дивота: тільки перед одним кулеметником Гуцолом-Кичерою лежала гора трупів більшовицьких. Інші ж стрільці не менше меткіші від нього.

Використавши передвечірний спокій, на місці бою ми поховали 7 упалих товаришів. 8 тяжко ранених друзі віднесли в безпечне місце.

Помалу надходить вечір. Командир куреня вистрілює дві білі ракети — знак, щоб підвідділ за підвідділом помалу стягалися, починаючи з правого крила, найдалше висуненого. О 10-ій годині ввечері курінь зібраний у комплеті. Забравши ранених, ми відходимо, щоб знаними тільки нам стежками відв'язатися від ворога.

Другого дня більшовики свобідно господарюють на вчорашньому побойовищі. Своїх убитих стягають до трьох хат і

разом усе поливши бензиною, запалюють. 104 обгорілі ворожі черепи були свідками сталінської поразки. Дев'ятдесят легко і тяжко ранених більшовицьких опричників наповнили шпиталі в Кутах і Вижниці.

На Гуцульщині, на теренах Білого Черемоша, по сьогоднішній день співають тихенько думу про бій під Сеньківським.

ВПАЛИ НА ПОЛІ СЛАВИ*)

1. Чорнота-Арнас — НРП — Товмач	берез. 1945 — Бортники
2. Цяпка — тех. надр. реф. — Товмач	квіт. 1945 — Кривотули
3. Борис — надр. орг. реф. — Товмач	січ. 1946 — Бутівна
4. Марта — рай. пр. жін. — Товмач	січ. 1946 — Бутівна
5. Гонта-Степан — НРП — Товмач	19. 12. 1945 — Довге
6. Влодно — ОВ НОП — Товмач	19. 12. 1945 — Довге
7. Ярошенко — РРП — Тисьмениця	19. 12. 1945 — Довге
8. Юрно — рай. пров. — Тисьмениця	19. 12. 1945 — Довге
9. Вірний — ОВ РП — Тисьмениця	19. 12. 1945 — Довге
10. Прут — нущовий — Тисьмениця	19. 12. 1945 — Довге
11. Орно — РРСБ — Отинія	29. 04. 1946 — Бутівна

---

*) Список містить такі інформації про впадих: псевдонім(и), становище в підпільній адміністрації та терен, дата та місце смерті.

12. Денис — РРСБ — Жовтень	06. 11. 1947 — Поплавнини
13. Ігор-Мир — рай. пров. — Жовтень	серп. 1947 — Тумир
14. Ворог — ОВ — Жовтень	серп. 1947 — Тумир
15. Черемош — ОЕВ СБ — Жовтень	січ. 1948 — Деліїв
16. Кармелюк — ОЕВ СБ — Жовтень	січ. 1948 — Деліїв
17. Явір — ОЕВ СБ — Товмач	серп. 1947 — Стриганці
18. Тихий — ОЕВ СБ — Товмач	серп. 1947 — Стриганці
19. Богдан — ОВ — Товмач	берез. 1945 — Стриганці
20. Іскра-Петро — РРСБ — Тисьмениця	лип. 1947 — Липівка
21. Морозенко — ОЕВ СБ — Тисьмениця	січ. 1947 — Довге
22. Корнієнко — тех. реф. СБ — Тисьмениця	січ. 1947 — Довге
23. Доля — нущовий — Тисьмениця	25. 05. 1948 — Довге
24. Вихор — ОВ РОП — Тисьмениця	25. 05. 1948 — Довге
25. Роман — станичний — Тисьмениця	19. 05. 1948 — Довге
26. Марта-Лискавна — рай. УЧХ — Жовтень	груд. 1945 — Медуха

Вічна слава борцям за волю України!

**

(Summary)

This issue of the journal includes four biographical sketches and six memoirs written by UPA soldiers. It also contains a list of 26 fallen members of the underground, a poem and an introductory article by Marko Boieslav, «With a united effort we will take Kyiv». The article commemorates the offensive launched against the Red Army in August, 1919, by a united force of Ukrainian armies — the Army of the Ukrainian National Republic and the Ukrainian Army of Halychyna (Ukrayins'ka Halyts'ka Armiya) — which ended with the capture by Ukrainians of their capital city, Kyiv.

The biographical sketches are selected to present examples of heroism within the Ukrainian underground. Mariana Orlenko writes about Maria Petryshyn ("Maryika"), who met her death on July 2, 1948. Wounded, Mariya burned the secret memoranda she had in her possession, to keep them from falling into the hands of the MVD, then blew herself up with a grenade. Mariya had worked for the journal, "Chornyi Lis". Both her parents had been sent by the Soviets to Siberia. In his sketch «Omel'ko», "Tsvirkunchyk" focuses on the heroism of three wounded UPA soldiers, "Omelko", "Bohdan" and "Gonta", who provided covering fire during a retreat of the company commanded by "Shablia". When they ran out of ammunition, the three men blew themselves up with grenades. This event took place in the Tovmach Raion.

"Baidenko" describes the deaths of two members of the underground, "Dubenko" and "Orlyk", in their native village of Hanivtsi. (Sketch «Dubenko and Orlyk»). Political Officer "Chaika" provides a character sketch of platoon leader "Orlytsia". («Sgt. Orlytsia — M.M.»). "Orlytsia" entered the UPA at the age of 18, in 1944. After completing training, he became leader of the grenade launcher squadron in the "Pidkarpatskyi" company. Later he served as courier for company commander "Bohun" and, from February, 1945, he was platoon leader in the "Mesnyky" battalion. Before his death in July, 1948, he was serving as a commando.

"Nedobytyi", later battalion commander, describes the destruction, on August 5, 1944, of a German manganese mine in the high plains south of the city of Kolomyia. («Skirmish with the Germans near Lostun»). His company, named after Bohun, attacked the mine's

communications centres in Lostun and on Steful'ka's pasture, which were guarded by the "Schutz" police. Although the company did not capture the German positions, the enemy sustained heavy losses. After the fight, the Germans fled into Hungary, leaving behind all their military equipment. The author gives a detailed description of the operation and also tells how the Germans extracted manganese in the Carpathian Mountains.

"Nedobytyi", commander of the "Peremoha" battalion, of the UPA's Kolomyia TV, gives a full description of the battalion's defensive fight on a mountain near the village of Hryniava, Zhabie Raion, in February, 1945. («Fight with the Soviets at Sen'kivs'kyi, near the village of Hryniava»). In expectation of the encounter, the battalion ascended the mountain by night and took up a defensive position two kilometres in length and in the form of a horseshoe. The Soviets set up machine guns on the summit of the neighbouring mountain, two kilometres away. Under the cover of machine gun fire, they began their advance on the UPA battalion. During the day, the insurgents repelled 15 enemy attacks, engaging on several occasions in hand-to-hand combat. Weakened by their repeated advances and by the losses they sustained, the Soviets retreated in the evening. At that time, the "Peremoha" battalion numbered 360 soldiers and was armed with infantry weapons, including two grenade launchers. The MVD force was twice as large. Soviet losses included 104 dead whom they later burned in three houses on the site of the encounter, and 90 wounded. Of the insurgents, seven were killed and eight wounded. The memoir is interesting not only for its detailed description of this encounter, but also for its reflections about the defensive tactics used by the insurgents for winter combat in the mountains.

"Kramarenko", a member of the 2nd company of the "Pidkarpatskyi" battalion, describes the UPA's night attack, in the winter of 1945, on a 500-man-strong MVD garrison in the village of Kosmach, in the Carpathian Mountains. («Skirmish in the village of Kosmach»). The "Pidkarpatskyi" battalion, commanded by "Prut", from the Stanyslaviv TV, and the battalion commanded by "Skuba", from the Kolomyia TV, took up convenient positions in the mountains and at seven o'clock in the morning opened fire on the garrison. Later they advanced on the survivors, who defended themselves in various parts of the widely-extended mountain village. In the meantime, other UPA compa-

nies, stationed at various outposts, fought with the MVD reinforcements who rushed in from direction of Kolomyia and from garrisons south of Kosmach. Soviet planes also took part in the fighting; for the most part, they bombed their own positions. The fight lasted all day. In the evening, the insurgents broke away from the enemy and disappeared into the mountains. The Soviet units continued to fight each other long into the night. This was one of the bigger UPA operations of that time. Ten companies, about 1200 soldiers in all, took part. The plan of attack was prepared by Maj. Mykola Tverdokhlib ("Hrim"), commander of the UPA's Stanyslaviv Military Region (Viiskova Okruha — VO). The attack was commanded by Maj. "Kozak", commander of the Kolomyia TV. About 300 Soviet soldiers were killed and as many wounded; the insurgents had 12 men killed and 18 wounded.

In a memoir entitled «Chorni Chorty», Mykhailo Korzhak ("Saper"), later company commander, describes his first weeks in the UPA. He left his village with four fellow-villagers on July 23, 1943. Korzhak describes how 87 insurgents gathered together and armed themselves in the Halych and Iezupil' (now Zhovtneve) Raions, under the command of "Blahyi", later an UPA battalion commander. The insurgents travelled to the Tovmach Raion, where they were joined by volunteers from the Tovmach and Stanyslaviv Raions. The insurgents remained there for their training, because access to the Carpathian Mountains was blocked by Kovpak's partisans. While the unit was in the village of Kyidantsi, near Kolomyia, it was attacked by German police units. In the ensuing struggle, one insurgent was killed and part of the insurgents' camp destroyed. Five Germans were killed. The insurgents moved to Bereziv Nyzhnii, then further into the Carpathians, until they reached their destination, the training camp of the UNS 1st batalion, which was named after E. Konoval's and code-named "Chorni Chorty". The memoir is interesting because it provides information about the conditions existing at that time and about the organization of the earliest UPA units in the Stanyslaviv Oblast. (At that time, the UPA operated in the Carpathians under the name of the Ukrayins'ka Narodnia Samooborona — Ukrainian People's Self-defence — UNS).

"Karmeliuk" describes the night attack carried out on June 22, 1945, by the 1st company of the "Dzvony" battalion on an 87-man-strong MGB garrison in the village of Hrynivka. («Fight at the village of Hrynivka»). Commanded by "Chornota" the company made its way by

night to the MGB building and opened fire, destroying the whole garrison. Other units of the "Dzvony" battalion (commanded by "Khmara") guarded the roads leading to the village. The author participated in the attack.

"Ihor", a soldier in the company commanded by "Chorny", describes the company's defensive fight in the Chorny forest during the spring of 1945 («Memoir»). The MVD unit superior in strength to the insurgents, began its attack on the company's positions at ten o'clock in the morning and succeeded in encircling them. During the following several hours, the insurgents repelled a number of Soviet advances. The Soviets then called out four planes to assist them. The Soviet unit made a slight retreat and attempted to orientate their pilots by firing rockets at the UPA positions. In response, the insurgents fired rockets at the Soviet positions. The disoriented pilots began to bomb their own forces. Company commander "Chornota" took advantage of the confusion and successfully led his company out of the encirclement.

— ** —
*

ЧОРНИЙ ЛІС

НЕПЕРІОДИЧНЕ ВИДАННЯ УПА — “ЧОРНИЙ ЛІС”

ДРОГОБИЧ — СТАНИСЛАВІВ — ЧЕРНІВЦІ

Рік 3, ч. 1 [(12)]*

Липень 1949 р.

М. Босслав

З ГОРДИМ ЧОЛОМ У ВИР БОРОТЬБИ

*Не пора, не пора, не пора
Москалеві й ляхові служить
Іван Франко.*

Життя летить нестримно вперед. Нікому не здержати гострозубого часу на його шляху. Хто змарнує сьогодні, буде мати проти себе завтра. Історія пише суворі присуди слабим народам. Горе тому народові, що спокійно прийме її жорсткий присуд. Тюрма, неволя виссе з його серця всі життєтворні соки, а душу спаралізує тавром раба. Народ із нікчемним рабським тавром усе буде погноєм ворожих імперіялістів.

Український народ мусить мати це все кожного дня перед очима. Знає про це та частина українського народу, що сьогодні бореться завзято з московсько-більшовицьким найзником. Та, на жаль, багато більше українців або не знає цього, або знати не хоче. Не хочуть знати цього ті всі, що засіли коло сталінського корита й помагають сталінській кліці пити кров з рідного народу. В них немає жодних засад національної моралі. Все, що було в них людське, вигасло в їхній душі. Їхне

---

*) В оригіналі: Рік 3, ч. 1 (10).

ество опутали звірячі інстинкти наживи. Сите корито засліпило їм очі та заступило вуха. Вони не бачать куди ведуть український народ їхні кремлівські покровителі. Вони не чують стогону катованих братів і сестер. Ще гірше, вони стали самі жорстокими катами рідного народу. Всякі коротченки, гречухи, мануїльські, корнійці і їм подібні вислужники Кремля тільки знеславляють назву — українець. Скажіть — що в них українське? От до якого хамства скотило їх рабство.

Не місце в оцій короткій статті розписуватися про всі підлоти, що в'яже з собою поняття — раб. Скажу тільки коротко: раб — не людина. Людина має людську і національну гідність, людина має честь і сумління, людина дорожить усім рідним. Людина бореться за своє рідне. Чи є ці всі чесноти в українських вислужників Сталіна? Здається, що немає чесноі людини в Україні, що сказала б — так. Не можна сказати про цих підлих передових яничарів, що вони несвідомі своїх злочинів супроти рідного українського народу. Ні. Всі вони старші віком, з освітою та всі пам'ятають українські визвольні змагання. Всі вони добре знають, за що проливалася українська свята кров. Їм не треба доказувати, хто такі ті всі, що полягли в боротьбі в минулому та сьогодні гинуть. Вони на те тільки кричать проти всіх чесних борців за волю України, щоб заглушити голос свого сумління, що ще деколи в них відзивається. Але їхній дикий крик — це виття шакала в пустині. Український народ знає, що вартий вереск зрадників. Він жде тільки моменту, щоб відплатити покірним слугам за їхню вірну службу московсько-більшовицьким катам.

Але є ще велика частина українців, що на правду з не-свідомости блудить у темряві та скаче під такт кремлівської потвори. До цієї категорії людей належить в першій мірі східньоукраїнська молодь. Нема кому відкрити їм очей. Батьки з легковажності, а передусім із жаху занедбують справу виховання молоді. Більшовицька школа під національним оглядом тільки деморалізує нашу молодь. Отже неусвідомлена українська молодь не з власної вини просякає рабством. Молодь — це найбільший патріотичний елемент кожної нації. Але, чи це можемо сказати про нашу східньоукраїнську молодь? Переважна частина цієї молоді — це советські, а не українські па-

тріоти. Є вже багато таких хлопців і дівчат, що жаліють, чому вони росіянами не народилися. Ворожа Москва для них дорожча як рідний, святий Київ. Дух рабства вже розгніздився в душі української молоді. З української молоді ростуть нові раби — вірні слуги Москви.

Серце розривається з розпуки, що українська національна честь і гідність у своїй дорогій рідній Україні притоптані й понижені. І хто їх найбільше топче й понижує? Самі українці! Сором і ганьба перед світом!

Ти, може, і не винувата в цьому, українська молоде. Але час мчить нестримно у віки, а історія наперед засудить народ, аж щойно опісля шукатиме винуватих. Та це вже буде запізно. Народ-раб може зникнути як нікчемний з лиця землі. Тож, українська молоде, авангарде славної української нації, чимскоріше завертай зі свого згубного шляху! Лікуй свою душу від ганебного рабства та ступай уже сьогодні на шлях боротьби з московсько-більшовицьким окупантом. Не Росія, а Україна — твоя батьківщина. Кремлівські розбійники, не брати твої, а найлютіші вороги українського народу. Ще 30 літ тому написали вони на своїх облудних прапорах — смерть Україні! Але ти у своїй несвідомості недобачаєш цього.

Правда, нам українським революціонерам і повстанцям, тяжкий доступ до тебе, українська молоде. Але ми шлемо до тебе свого заступника — нашу революційно-визвольну літературу. Шукай її. Кожне її слово хай буде кормом твоєї душі. Вона на правду стане твоїм дорогим, рідним братом-сестрою, відкриє тобі очі та покаже правдивий шлях, яким тобі треба сьогодні йти. Вона навчить тебе правильно розуміти нашого найбільшого генія Тараса Шевченка. Його святі слова: “Хто ми, чії сини, ким, за що закуті”. “Борітеся — поборете!”, “В своїй хаті своя правда і сила і воля” розбудять у тобі національну честь і гордість та людську і національну гідність. Саме слово — раб із сорому витискатиме рум’янци на твоєму обличчі. Ти зненавидиш раба за своє сьогодніше рабське становище.

Західньоукраїнська молодь, хоч і національно свідоміша, але в останній час зачала сходити на манівці. Трапляються випадки, що деякі хлопці й дівчата зачинають цвенькати по-

московськи. Між західньоукраїнською молоддю замічається великий вплив більшовицької деморалізації. У гуртовому житті, а головню по школах, можна завважувати недружне співжиття східньої і західньої української молоді. Чому це так? А як же ж ти, українська молоде — майбутнє України, розумієш справу соборности? Чому розбрат? Де твоя братня любов? Геть загумінковість і заскорузлість! Геть захід і схід! Одна Україна — одна молоде! Одна Україна — один український народ!

Українська мова, що ти виссала, українська молоде, з грудей матері-українки, хай дзвенить металом, хай гримить громом, хай ллється золотою піснею по всіх широких просторах української землі! Чужинці визнали, що наша українська мова найкраща в світі, а ти, надіє України, соромишся її! Чому? Геть чужа мова з України! — хай стане наказом твого українського сумління!

Українська молоде! Хай об'єднають тебе навіки братня любов і національна солідарність! Не знижуй чола перед московсько-більшовицьким холуєм! Ти квіт найкращої в світі української землі! Твої предки — могутнє забороло Європи — славні княжі дружинники; твої предки — бравурні лицарі Хортиці — найкраща армія в ті часи; твої батьки і брати — всі ті чесні борці за волю України, що перші в світі оголосили бій московсько-більшовицькій зграї — закалі культурного людства. Будь горда за своїх предків! Ставай на шлях боротьби за волю, славу і честь України! Веди свій народ туди, де йому, славному, великому народові місце — в колі вільних самостійних народів!

**

*

М. Боєслав

КЛЕКОЧЕ ГНІВНО ЧАС

Клекоче гнівно час боями,
Палають революції вогні —
Ходить в похід святий із нами,
Хай загримить мільйонів гнів

У всіх хатах, на всіх просторах,
Хай заговорять ріки й гори
Устами рідного закону!

Не жалуйте рідні і дому
Коли Вітчизна кличе нас
Світити Духові гнівному
Всі віттарі в блаженний час
І винесім сміття із Храму
Уже розкутими руками!
Вставайте — йдемо вже —
Зове момент блажен!

20. 7. 1948 р

**
*

Улас

З ПОВСТАНСЬКИХ БУДНІВ

Склалося так, що коло 20 березня 1945 р. стали стікати-ся до відділу пров. Дубенка різні "пропаганди" зі своїми охоронами. Дубенко прямував десь аж у болехівські Карпати здавати свої обов'язки і свою групу. Був він обласним пропагандистом, власне кажучи, воюючим пропагандистом. Створив бо він собі групу бойовиків числом 40-50; до неї назбирав собі по терені кандидатів у пропагандисти, їх думав вишколювати рейдуючи. А для розвідки і, так би мовити, для квартирункової і харчево-заготівельної служби набрав дівчат. Бувало їх кілька-надцятєро. Їх понасаджував у всі доколичні села, що були в сусідстві з його півдобовою резиденцією. На випадок надходу більшовиків дівчина подавала Дубенкові вістку поспішним засобом, тобто кінним післанцем чи підводою, і Дубенко відтягався у ліс. Увечорі звичайно відбував у Народнім домі пропагандивний виступ і зникав, спиняючися за яких 30 км. Мав деколи і збройні сүтички з більшовиками. В Городенщині в лісі звів був таки позиційний бій.

Дубенка, як то казали всюди було повно. Хоч терени чи пак ліси були насичені нашими бойовими сотнями і хоч воро-

жі штаби орієнтувалися в наших силах, то все таки Дубенко своїми нічними 30-ть кілометровими стрибками робив враження ще більшої кількості наших повстанчих сил. Мав Дубенко організаційний хист. Кидався він по цілій області, але відкидав набік організацію публіцистичної праці. Тому то на доручення проводу мандрував в Карпати скласти свої обов'язки на руки пров. Тура.

Обидва зустрілися в Чорнім лісі й направили свій азимут в Карпати. В Чорнім лісі розійшлася вістка: більшовики оточують Чорний ліс.

Обидва наші обласні розклали карту, шепочуть і вимахують олівцями по карті. Врешті пров. Тур заговорив рішучо (а було в нього енергії і в голосі, і в слові, і в умі, і в ділі): "Що б там не було, пробиваємося зараз, таки цієї ночі на Петранку. Хіба ще щільно не обставили Чорного лісу. Може прорвемося. Гаяти часу ніколи".

І рушили, ще до вечера дісталися на край лісу від Петранки.

Розвідка донесла: "Спокій, немає нікого". Проскочили через край Петранки і попрямували ми через замерзлі ріллі до Каменя. Група розтягнулася кілометровим вужем і на стику чорної землі з темним небом тільки мигали постаті, поспішали, а задні таки підбігали. А всі голодні-холодні. Цілий день нічого не їли. Спішать, щоб у Камені прохарчуватися й ще за ночі увірватись аж у кущі біля Берлогів.

"Спинитися і прилягти!"

У віддалі в низу мигнуло одно світло. Це в селі. Шепотом понеслося по стрілецькому ряді: "Пішла розвідка в село".

Спинилися на полі з купками гною. Ох, як добре змученому й голодному відпочити по довгому, натужному марші біля купки замерзлого гною. Гей, подушка вигідна яка! Аж враз рознесло ройовими: "Не лягати на замерзлу землю! Сідати на торбу або на зброю!"

— Ех, які ж ті ройові злющі!

— Що з того, що санітар наказав. Не його діло.

А ройовий таки вперто зганяв. Думають і санітар, і ройовий ще домашніми розсудками.

Коли ж сьогодні по п'яти роках спом'янеш партизанську витривалість і загартованість, то якого-небудь лікаря з Заходу, трясця взяла б на згадку про деякі випадки. Повстанець по цілоденному марші снігами простелює собі хвої на снігу і спить у своїй шинелі, ліпше як під перинами. Пробуджується, а він присипаний снігом. І здоровий як горіх.

Повстанці заскочені в криївці, роззуваються, вириваються наверх, сиплять черги, кладуть ворога до землі, а самі зриваються і завдяки своїм босим ногам відв'язуються від ворога, пробігши 5-6 кілометрів по сипкім снігу. І здорові.

Повстанець Лиман в морозну лютневу ніч на гірським хребті заввиш 1600 м. при гураганному вітрі, десь 50 м на секунду, губиться від своєї групи. Сам тільки в блюзі й намітці, без сірників і без ватри. Цілу ніч тупцює під смерекою. Видержав. Відморозив тільки палець на нозі.

Повстанець ні літом, ні зимою не шукає броду й не числиться з водою, чи вона по кістки чи по шию.

Повстанець, ранений в обидві ноги, робить ще 12 км маршу, добивається до людських осель, перев'язує рани, кладеться в лісі на снігу на лікування й щойно тоді позбувається всіх сил і два місяці не спроможний ворухнутися.

Лікар певно скаже — це до найвищого ступеня загартований організм. Може. Але чи не до найвищого ступеня загартована тут сила волі. Силу волі у повстанця краще його ідея, ідея Української Самостійної Соборної Держави. Для тієї ідеї український повстанець не визнає жодних перепон і жодних неможливостей.

Це так видно по п'яти роках боротьби. А тоді ще санітар боявся, щоб стрілець не застудився, сівши на замерзлу землю.

Рушили. Ніхто не простудився. В селі підпільний провід заметушився. Десь, ніби під ударом чародійної палички, з'явилися столи застелені скатертями й заставлені стравами. Спасибі станичному, що подбав, спасибі людям, що від серця гостили. Як на празнику припрошували. Чулося — єдина сім'я, єдині бажання, і теж під один революційний такт удари сердець.

Бувають у повстанському житті чорні години, але й погідних не забракне. До таких погідних належав наступний день у кущах біля Берлогів. Удосвіта туди зайшли. Десь хлопці мет-

нулися й роздобули приколотків, порозстелювали й порозкладалися спати. Вже то так революційна тактика завела, що для повстанського руху ніч правила за день, а день за ніч. По деннім і нічним марші таки ноги й очі свого домагаються — відпочити. Ясне березневе сонце пообтулювало цілий відділ своїм промінням, а жайворонок, на диво, заспівав колискову:

“Ой, ходить сон коло вікон,

А дримота коло плота...”

Лише стійки в кущах не спали, лише стійки стискали в руках кріси й автомати, а застава з кулеметом вилігувалася. Як же піднеслося сонце й на полудень стало, побудило свою молодь, виплекану на своїх палких проміннях. Стрелець Буйда додав зі свого гумору: —“Гей, вставайте, таж бачите — корова на полудень, а сонце ще в стайні!” — І зашамряли тихо в кущах, як пташки в передвечірню годину.

Сьогодні долучилися пропагандисти Ігор і Руслан. Обидва хлопці як високі дубчаки. Русланові, здавалося, Бог міру забув. На тонкій височенній тичці — похилена голова. При першій зустрічі з ними завважувалися його глибоко всаджені очі і при усмішці білі зуби. Молодий ще був, та умом уже сильний. Мав письменника хист. Ядерні слова, порівняння, метафори креслилися в нього як у Стефаніка. В організації ріс він все вгору та вгору.

Цієї ночі — найближча мета Кадобенський ліс. Малий місяць зразу світив, а потім зник. Слабий приморозок притягнув землю тільки зверху. Попадалися під ноги і болота, і мочарі, і вузька довга кладка на Лімниці. Врешті кілька хат у Голині, і правцюємо через грузьку по коліна ріллю до залізничного насипу неподалеку моста. Втім, з-під моста електрична ліхтарка освітила наш ряд. Все без команди залягло в грузьку ріллю, сподіваючись от-от кулеметної черги. На насипі біля моста замаячили на тлі неба постаті. Це наші передні стрільці обскакували міст з одного і з другого боку. Та розтягнений відділ не знав, що там діється, а став поволі відступати трохи в бік. Рівночасно зв'язком дістали ми наказ якнайшвидше дістатися на залізничний насип. Перед насипом був глибокий рів, наповнений водою. Кожний скупався по пояс у весняній воді. Тільки що пересягли ми насип, зараз таки над'їхав особовий поїзд, ці-

лий освічений. Кожний з нас намагався якнайдалше втекти з-під смуги світла, бовтаючись у калюжах, яких тут було повно, одна попри одну, аж до битої дороги. Довго з намоченим одягом і з водою в черевиках довелося ждати на дорозі, поки всі позбиралися. Були це найдовші хвилини, а кожний подув студеного нічного вітру відчувався, як заріз гострим лезом. Ми дриготіли і дзвонили зубами. Санітар тут уже не побоювався, що перестуджуємося.

Під мостом була сторожа з трьох, та не відомо, що вплинуло на їх дружельюбний настрій до нас: чи наше переважає число, чи наш революційний рух.

Що за благодать простягнути змучені ноги на підлозі в зруйнованій, але під дахом лісничівці! Головне, що сухо. Тут долучилася ще одна пропаганда — д. Гомін зі своїми бойовиками. Бойовики його — козир-хлопці, вибралися в дорогу тільки в блюзах, врадувані блиском весняного сонця. Ой, намерзлися вони згодом ночами, намерзлися. А сам Гомін, як Гомін — в кашкетині, в безформній намітці.

Був він тоді редактором обласного часопису “До чину”. Вже до того часу поріс був поетичним пир’ям.

Увечорі в отій лісничівці так якось сама від себе склалася літературна сієста.*) В кімнатці блимає каганець, на долівці на хвої лежать повстанці. Піч розпалена. Провідник Тур ходить по кімнаті. Виглядав він собою рослий, здоровий, чорний легінь. Чорні свердлярчі очі, повні бистрости, рішучости й енергії. Решта братії сидить або лежить на долівці. Звелася балачка на літературні теми Джек Лондона, на його собаку, на Кіплінга, а потім на Лесю Українку. А знав д. Тур всі твори Лесі Українки до подробиць. Мабуть в румунській тюрмі, за чотири роки свого сидження за український гімн, так основно простудіював їх. І обговорили “Оргію”, і “Адвоката Мартіяна”, і “Йоганну, жінку Хусову”. Розказував: одна студентка в Києві кинулася у вир нашого руху. Більшовицькі енкаведисти, що працювали в гестапо, вислідили її й пірвали до тюрми. З тюрми пише вона йому (Турові): “Хочу бути такою, як Прісціл-

---

*) Сієста (ісп.) — полудневий відпочинок; тут — літературна розвага, відпруження (дискусія).

ла". І згинула в гестапівських тортах як героїня, як мучениця, не зрадивши нікого.

Наступного дня десь сполудні розтягнулася група стрілецьким рядом і поправцювала на другий бік ліса до с. Белейова. Більшість лісу під водою. Лісовою дорогою добре машерувалося, але довелося збочити і бродити студеною водою. В лісі на роздоріжжі, недалеко вузькоколійної залізнички вислали в один бік стежу. Нараз з того боку таки поблизу бахнів один крісовий постріл і коротка автоматна черга. Прибігли обидва стрільці зі стежі зі словами: "Хтось з боку в нас стрілив". Чотовий Орленко підозрівав стрільців у тих пострілах, бо були обидва стрільці такі, що крізь гумор і заводіяцтво гляділи на світ. Та, військова обережність каже чотовому зійти з дороги в ліс, розвинути розстрільну й зі зброєю напоготові з кілометр, а то й більше, пройти в напруженій обережності.

Ось доріжка лісова, що нею йшов зі своєю боївкою сл. п. Бурлака й наткнувся на засідку. У видолинку по однім боці поскладано ряди букових метрів. Бурлака в шкур'яній куртіці й таких штанах йшов попереду. Як тільки зрівнявся з поскладаними дровами, рознісся крик: "Агонь по камандіру!" Посипалися черги й боївка Бурлаки відповіла чергою, та запізно; тільки самі ціло скрилися за деревами. Впав бойовий лицар української революції Бурлака.

Спинилися в лісі недалеко від села. В додатку ще й тишу зарядили. Кожний мовчав і сам для себе снував свої думки та деколи дехто покурював. Тютюновий дим різав душу д. Дубенкові, але наказ на мовчанку був наказом. Таке чекання гартує в терплячості. Врешті смерком зійшли в село. Зустрілися з провідником Робертом та Левком і на пів до третьої ранку назначили в лісі зустріч для дальшого довшого відмаршу. Не так склалося. О пів до третьої ранку в лісі не зустрілися. Згодом наші розшуки принесли вістку, що село від битого шляху обставлене більшовиками й у селі вже бушують більшовицькі рійки. Ясно, коли тільки з одного боку оточене село, значить, підуть в ліс. Значить, треба лявірувати по лісі, а може ще вдасться зустрітися з провідниками, бо й д. Тур заночував був з провідником Робертом і тим самим відлучився від нас.

Ранок холодний, морозний, холодна вода шпильками шпигає по ногах... От добре, трохи в глибині лісу, подальше від села знайшли ми дві копиці сіна. Тепло!

— Поки зайдуть сюди більшовики, загіємося в сні!

Розстелило стрілецтво сіно, понакривалося сіном — тепло, рай тай годі. Лише стійки цокотіли зубами від холоду. Аби до полудня дочекати, а потім назад під Кадобну, може там знайдуться провідники. Проспалися, відійшли в грубий ліс, розклали ватру. Перекуску треба зготовити. Наші розшуки в селі, пам'ятаючи про сніданок для цілої групи, захопили були нашвидкоруч трохи бараболі. Спекли цю бараболу, вийшло по одній для кожного.

— Іжте, друзі, каже Дубенко — набирайте сили, за тією бараболою маємо зробити дванадцять кілометрів, під Кадобну.

І зробили. Зайшли вже нічю в село. Ніяк знайти станичного. Самі роздобули олії, цибулі та хліба. Не встигли два-три рази вкусити, як десь в селі посипалися довгі автоматні черги. Зав'язалася нагальна хаотична стрілянина. Мусить бути бій. І дійсно на другій день ми довідались, що частина сотні Гонти прорвалася, а частина мусіла назад відступити в ліс.

— Егеж, браття, значить, і тут облава, значить, що з обох боків обкладають ліс — говорить д. Микола, поручник СС дивізії, “без теки”.

Дубенко дає наказ вирушити в ліс. Знайшовся вмить і тереновий. Завів він нас у гущаки, розквартирувавши здовж якогось кількадесят сантиметрового підвищення. Ні кроком на бік не можна було ступити, а то вода — по коліна. Хто хотів, то мовчки стояв, а хто мовчки сидів на вогкій землі, і так аж до ранку.

Рано розвідка донесла, що в селі більшовики. Дубенко мав стратегічний нюх. Розважає: “Тут небезпечно чекати облави. Це та частина ліса, що висувається попри кінець села дупереду. Звідсіль певно більшовицька голота зачинатиме прочищувати ліс. Краще перенестися туди в сторону Кропивника, де ліс тягнеться одним масивом”.

Днем повільно й обережно проскочили ми в терен лісу поза другим кінцем довжезної Кадобни. Хтось сказав, що саме

десь у тій околиці звичайно перебуває станичний. Може зустрінуть, та може щось станичний з харчів роздобуде. А голод вже починає пригадуватися, на диби вже стає. Дарма. На станичного справді натрапили, але на харчі пропала надія. Ба, хоч би станичний щось вспів роздобути, то забагато голодних ротів тут назбиралося. Знайшлися тут і рої Гонти, і Серпень зі своєю надрайонною боївкою СБ, і д. Клемпущ-Лопата з Закарпаття з кількома бойовиками, що вели його в Карпати, й до 50 з групи Дубенка, і д. Гомін зі своїми бойовиками. Станичний вернувся з-під села нічю. Розвідав, що під селом розставилися більшовицькі застави. Ніяк дістатися в село. Більшовики обставили село з цього боку аж ген до Болехова.

Боївка д. Серпня збирається прориватися через більшовицький вал попри Степанівку. Зібралось більше очохих. Місяць викотився на повню. Довгий ряд стрілецтва пустився в похід. Знов мочари, знов болота, то густі хащі, то якась круга річка. Врешті десь по двох годинах ходу вийшли ми на ріллю й на чисте поле. Бредемо стрілецьким рядом, грузнемо по коліна. Це й перший тиждень, в якому щойно зник сніг. А був він випав десять днів тому на метер.

Нагло у віддалі яких 50 метрів з-за купи гною на горбку свиснуло кілька крісових пострілів. Ми знайшлися у видоліні. Місяць ясно сипле світлом. Зараз з протилежного боку задзижчали скорострільні черги нам понад голови. Ми знайшлися між двома вогнями. Ціла наша група розскочилася в розстрільну і стрибками стала завертатися. Ніяк було зав'язати бій, бо кругом були більшовицькі відділи й застави. Скоростріл строчив, а ми стрибкували. На щастя на боці на яких 100 метрів виднів малий горбок. В лісі обчислилися. Всі були й ніхто не ранений. Вже на місці звідкіля вийшли, поклали в кущах маленькі вогники, щоб хоч трохи розгрітися і просушитися. Світанок зустріли голодні й холодні. Немає ради, треба податися трохи даліше від краю лісу, захитися в гущаки і ждати. Натрапить більшовицький гребінь на нас — будемо стріляти і прориватися. Знайшлися покручені ярки, а між ними горбочки, покриті невеличкими смерічками з густою хвоєю аж до самого низу. — Ніби природні твердині. Обидва ми з д. Гомоном вибрали собі одне містечко і вмістошилися між смеріччям на

примерзлій землі. Тут недалеко біля нас — знову два, а там один, а там знов... І залягла в гущавині тиша. Як деколи хропне собі котрийсь там, то тільки вершки смерічок злегенька захи-таються. Не дуже обережно просувається сусід збудити хро-пуна. І знов у гущавині тиша. А на верховіттях смерек — вес-няна оркестра... І кіс, і сойки, і безліч пташої дрібноти як заве-ли свою вранішню музику, як завели... А там у долині, де ми були вчора, вибухають постріли й дикунські викрики... Зачали-ся джінгісханські лови. Але Джінгісхан влаштував лови на звірину лісову. В глибині лісів ставив собі престол, засідав на ньому і ждав. Незліченна його зграя засягала лісові простори і гнала всяку звірину на Джінгісхана. Цей зі свого престола з лука націлявся в звіря, вбивав і лови кінчилися. Це було в XII сторіччі. Нині більшовицька зграя веде лови на ідею, на те, що є найшляхетніше в світі, і в існуванні людини, і народів — на волю.

Ждемо в напруженні.

Постріли і крики мішаються з тишею. Звикли ми. То ве-демо шепітливу балачку, то ніби відпочиваємо від неї. Пере-повів д. Гомін свою зустріч з Аркадієм Любченком, з Кобцем, згадав про Ніну Калюжну, розказував і про одного нашого письменника, як той дістав сталінську бляху, як його поздо-ровляла з тим одна людина, як він зі сльозами в очах відповів: "Н. Н., що я вам лихого заподіяв, що ви мене так важко зоби-джаєте". От уже полудень, а крики виразнішають, виразніша-ють. От пригадалася Франкова притча про життя. Там пострі-ли, крики, там погоня за смертю повстанця, а тут повстанець висунувся з-під смерічки і гріється до сонця. Закоцюб сарака. Та обережність таки конечна, не задля себе, а задля ідеї. За-сунули його назад в смерічки. Та й ми обидва поворушилися й, на диво, завважили, що ми під собою своїми тілами розто-пили замерзлу землю...

Ось вже сполудні, вже передвечір'я. Тоді вперше чогось завважив я, що пташки по денній тиші перед вечором ніжно, притишено ніби воркочуть, так п'янісімо, вривано. Здавалось мені, що не хочять вони сюди накликати диких голосів більшо-вицької галайстри. А голоси вже ось-ось, тут недалечко, збоку

від нас, у глибині лісу. Надходить до нас Гомінів бойовик з крісом на плечі у випрямленій поставі.

— Вже перейшли, — говорить повним голосом і свobodно. — Я сидів на смереці. Бачив їх розстрільну. Яких 100 кроків від мене проходили.

Наше місце зробилося як зачароване. Між гущею смерічок показалася гуща повстанських голів. Кожний випростовувався, простягав свої заков'язлі від безруху члени й рушав з місця до гурту. Вийшли ми на край лісу. Стемніло. Розклали вогні. Погрілися. А голодні-голодні. Три дні майже нічого не їли. Знову групуємося, щоб вирватися з облоги. Логічно заключенням доходимо до висновку, що звідсіль більшовики вже забралися. Я зговорився з друзями, що мали справи до пров. Тура й ми пустилися в інший бік. Вислизнули ми кущами й долинами аж у Голинську діброву. Підійшли місячної ночі до хати, що стояла ще далеко до села. Розвідалися ми про стан. Господарі вгостили нас молоком. Я жадібно випив двоє горнят по триденній голодівці. Український нектар — за М. Коцюбинським з його "Інтермеццо" це екстракт української землі — увілляв у мене знову фізичних сил на дальшу путь і боротьбу.

Закінчення. Читачу, ти певно хотів тут дочитатися потрясаючої героїки і не дочитався. Героїка наша — в кожному нашім слові, в кожному нашім чині. І повстанські будні — це теж велика наша героїка.

А для моралі, щоб потрясла тобою, закінчу тобі іншою героїкою.

Д. Дубенко в 1946 р. в лісі біля Кубаївки попав на засідку. Всі чотири його бойовики впали. Самого Дубенка зловили тяжко раненим. Привели в село, скликали мітинг і заставили Дубенка промовляти до народу в дусі більшовицького "раю". Та Дубенко не зломався. В приявності озброєних більшовицьких собак сипнув жаркими іскрами слів до народу. Закликав до нещадної боротьби з більшовицькою навалою. Закликнув до витриманости і долив кріпкими словами народові віри в перемогу ідеї Української Самостійної Соборної Держави. Скажені собаки стягнули його з підвищення, вивели в ліс і замордували. Дубенко загинув, та не зломився.

**
*

Б. Подолян

ГАМАЛІЯ

Здається, що немає ні одного старця, ні одної дитини в селах довкола Чорного лісу, що б не знали про повстанського командира — курінного Гамалію. Нічого й говорити про стрілецтво, захоплене його партизанською бравурністю, що прив'язалось до нього, як діти до рідного батька.

Пригадую мою першу зустріч з ним. Була рання весна 1944 року. Гамалія квартирував з відділом (вишкільною сотнею) у своїй партизанській столиці — Майданику, сільці біля Чорного лісу.

— Ідемо до Гамалії — наказав Різун. — Поїхали. Перед Майдаником здержала нас застава й ройовий командант застави вказав нам шлях до постою Гамалії. Приїжджаємо на лісничівку. З кімнати вибіг молодий, низького росту худорлявий повстанець (відзнак, як звичайно в партизанських відділах, не практикувалося) і зголосив командирові Різуну про стан і заняття своєї сотні. Я відразу пізнав, що отой партизан-професіонал — Гамалія, як про нього не раз висловлювався Різун.

— Де твоє військо, далеко звідсіля? — запитав Різун.

— Ні, недалеко. На поляні вправляє, — відповідає Гамалія.

— Хочу його побачити, чи щось варте. Буде вже їм байдики гнути — треба зачинати воювати.

— Мені вже й самому терпець вривається, пішов би кудись кропнути трохи чванькуватого “фріца” або “немтудом”, — відповів Гамалія. — Я вже й сам збирався їхати до вас, щоб зголосити задовільний стан військового знання в моєму відділі та піти з ним трохи пороху понюхати.

На площі вправ командир Різун переглянув відділ, дав наказ виконати кілька тактичних завдань і усміхнувся. Значить, був задоволений з вояків.

Військо було добре зодягнене й озброєне. На рій — 12 людей — припадало 2 кулемети, 3 автомати і кріси “мавзери”. Моральний стан, дисциплінованість позначались на кожному кроці. Гамалія по-батьківськи піклувався стрільцтвом, але й за промах суворо карав.

— Побачимо як на практиці, на війні. Думаю, що не послабиш доброї слави чорноліського війська — обіззався командир Різун.

— Напевно ні, — усміхнувся Гамалія. — Своїх козаків школив я і вчив з тією вірою, що в боях звеличу й закріплю славу Чорного лісу й вашу особисту.

І доказом стали найближчі дні. Безстрашний Гамалія заправляє своє військо в боях з гітлерівсько-мадярською зграєю, а також з бандитами більшовицької партизанки. Чи на засідці, чи в наскоку, чи у відкритому бою з ворогом — повстанська сотня Гамалії виходила все переможно, а розголос про завзятого командира Гамалію розносився все даліше й даліше. Сильний дух, ідейність, героїзм вояцтва та їхнього командира були отією силою, що несла їх у вир революційної боротьби та вирішувала перемогу над багатомільйонним ворогом.

Прийшло 30-ге червня 1944 року. Командир Різун зі своїм куренем залишав Чорний ліс. Ми відходили в рейд. Прощались з усіма. Різун звернувся до Гамалії з словами: — Ти залишаєшся. Ситуація неясна. Сьогодні ще тут німці — завтра більшовики. Чорний ліс і далі залишається партизанським вузлом — випадною базою. Хай знають одні чи другі сукіни сини, що близька віддаль Чорного лісу від більшовицького центру не застрашить нас. Бий сволоту на кожному кроці. Я певний, що завдання виконаєш.

— Так, друже командире! — коротко й певно блиснула відповідь. І розійшлися...

Гамалія незабаром доповнив свою сотню. Вона начислювала тепер 180 людей.

Ще й інші сотні залишилися в Чорному лісі, та сотня Гамалії під бойовим оглядом була найкраща.

Не просидів Гамалія дармо ні одного дня. Найдогіднішою метою у нищенні ворожих військових частин були засідки. І не раз можна було почути від населення, як однієї ночі Гамалія розбив німців в одному місці, спалив ворожу автоколонну — в другому, забрав у полон мадярів — у третьому тощо. Всюди був Гамалія.

Не минуло багато часу, слова Різуну сповнилися. Більшовики зайняли Станиславів, довколишні села, і підходили до Чорного лісу.

Гамалія дістав наказ охоронити своїм відділом ранених повстанців, шпитальку, прислугу та медикаменти, яких відправляли в Карпати. По дорозі довелось звести перший бій з переважними силами більшовицької фронтової лінії. Щоправда, повстанці не всіли були видержати ворожого напору при допомозі танків, гармат і літаків. Відступили. Але ця невдача не зневірила Гамалію. Він відступив тепер, зберігаючи тим самим фізичні сили відділу, щоб у майбутньому нападати й перемагати.

Так воно й було. Короткосяжними рейдами, наскоками на районні центри й опірні пункти, засідками нищив він кремлівських кровопивців, наводив на них паніку та ширив моральний розклад.

Повернувшись з рейду, застали ми Гамалію повноцінним господарем у Чорному лісі. Відділ його начисляв тоді 250 людей, з яких став формувати курінь, озброєний 40-ма кулеметами, 6-ма "максимами", 3-ма мінометами і деякою кількістю автоматичної зброї.

Прийшли гарячі дні, дарма що пізня осінь. Озвірілі кремлівські людоїди з піною на устах вривалися 15-20 тисячною юрбою в Чорний ліс. Гналися за повстанськими відділами. Та Гамалія, як і інші повстанські командири — не страшко. Він не відступав перед десятикратним числом ворога. З левиною силою нападав на них, приймаючи партизанську тактику лявірування й розчленування відділу. В результаті — ворог виходив із втратами, здеморалізований.

Здавалося, Гамалія житиме й досягне дня, коли на чолі полку або дивізії маршуватиме на Київ. Та зарані увірвалася золота стрічка його молодого, але геройського життя.

Прийшов листопад 1944 року. Більша сила енкаведівських військ вдерлася в Чорний ліс — донеслось до Гамалії. Мають з собою танки, міномети, важкі кулемети, літаки.

Біля відділу Гамалії були тоді члени вищих організаційних проводів. Гамалія постановив собі за всяку ціну охоронити тих людей. Знав, що без бою не обійдеться.

Не довелось довго ждати. Більшовики, оточуючи чергою лісні квартали, дійшли до табору Гамалії. Півперстенем оточили його та вдарили вогнем. Повстанські застави теж вогнем

відповіли. В нечуваній гущі кулеметної тріскотні Гамалія побачив, що ворог, не зважаючи на велике число власних втрат, напиралася на табір. Щоб уможливити відступ іншим, він бере найкращу чету, розбиває з неї розстрільну в чоло більшовиків і нею командує.

Сповнив своє завдання востаннє. Інші прорвалися. Гамалія з 34 бойовими товаришами поліг.

В Чорному лісі над Луквицею, прямо грабівської церкви виросла ще одна могила героїської тридцять'ятки.

Гамалія залишився в пам'яті народу як один із численних командирів УПА, командирів-героїв, що своєю безоглядною боротьбою й фанатизмом промощували тернистий шлях до світлого майбутнього.

**

*

С. Вишатич

РЕВОЛЮЦІОНЕР ІЗ КРОВИ І КОСТИ

(Спомин про сл. п. пров. Роберта)

Кожний, хто хоч би тільки раз зустрічався з сл. п. пров. Робертом, був очарований його надзвичайною енергією і фанатичною вірою в успіх нашої боротьби. Тому він ніколи не може забути цієї постаті.

В серпні 1941 року я вперше стрінув пров. Роберта. В той час я зголосився до виїзду на Схід*) і прибув до Станиславова на "п'ятнадцятку", де мав дістати дальші вказівки.

Пригадую, була неділя. В кімнаті, крім мене, було ще кілька друзів. На ліжку лежав тодішній повітовий провідник Залізний, хворий на ангіну. Один з друзів (з Коломийщини) якраз почав оповідати про свою пригоду з німаками на поїзді, як із сусідньої кімнати ввійшов якийсь провідник і звелів нам по одному входити до тієї кімнати, з якої він вийшов. Я пішов перший.

---

*) Схід — східна Україна.

В кімнаті біля вікна стояв чоловік середнього росту. Це був пров. Роберт, вже тоді обласний провідник. Перше, що полонило мою увагу і чого я ніколи не забуду, це був його приязний, але пронизливий зір, яким він мене обкинув. То був погляд, що проникає до глибини душі, і відразу я подумав, що перед цим чоловіком нічого не затаїш.

— Ви хочете їхати на Схід? — запитав мене провідник, коли я підступив ближче.

— Так! — відповів я.

— А багато людей вже знає, що ви їдете?

— Небагато.

— То ж дивіться, бо як вас німці на границі застрілять, то самі будете собі винні. — Опісля він записав собі моє ім'я, прізвище й адресу.

Під час тієї розмови я уважно приглядався провідникові Робертові. Він був ще дуже молодий. Мав подовгасте обличчя, чорне, кучеряве волосся, вдягнений був у чорний плащ. Слова його були енергійні, рухи повні енергії. Здавалось, що сама енергія вселилась у цього чоловіка.

Пізніше я багато разів стрічався з пров. Робертом і за німецької, і за більшовицької окупації, а після смерти сл. п. окруж. пров. Заревича якийсь час був йому безпосередньо підчинений.

У відношенні до своїх підвладних пров. Роберт був рішучий, але виrozumілий, тому й люблений був усіма. Серед оточення тішився великим авторитетом. Для кадрів був втіленням усіх чеснот революціонера. Та не тільки кадри ОУН обожали свого провідника. Його дуже поважали й любили старшини УПА та стрілецтво.

Пригадую, як раз у розмові зі мною сл. п. сотен. Гамалія сказав: "За цього чоловіка я кожної хвилини дам себе на кусочки порубати".

Як безмежною була у провідника любов і посвята для великої справи, так і безмежною була його ненависть до окупанта. Недаром більшовики говорили, що цей чоловік навіть у найскрутніших хвилинах громами кидає на Кремль.

Найглибше у моїй пам'яті закарбувалася одна зустріч з пров. Робертом десь при кінці вересня 1944 р. Квартирував

він тоді в таборі к-ра Гамалії. Під час тієї стрічі відношення до мене провідника було прихильне. Хоч я вже першого дня полагодив усі організаційні справи, він задержав мене ще на другий день. Він запросив мене до шатра, де квартирував зі своєю дружиною і багато говорив зі мною на приватні теми. Оповідав, що дістав вістку із Сибіру про смерть когось із своєї близької рідні (не пригадую точно кого) і розпитував про мою рідню. Опісля перечитував мені записки про події в інших областях. Взагалі тих два дні, що я там квартирував, належать до найкращих у моєму житті.

Відходячи, я подарував провідникові електричну ліхтарку (рефлектор) і помінявся з ним далековидом. У мене був тоді дуже добрий німецький далековид, 10 x 15, і провідник звернув на нього увагу. Я хотів йому подарувати цей далековид, але він відмовився, а тільки помінявся на деякий час за свій. Даючи мені свій далековид російської марки, пров. Роберт сказав: "Бережіть його, друже С., бо це пам'ятка від провідника Бандери. Я дістав від нього цей далековид і годинник. Годинник вже я стратив, а далековид ще маю. Колись звернете мені його, а я вам зверну ваш". (На превеликий жаль той далековид я стратив при наскоку більшовиків на мій поїзд ще таки тієї самої осені).

Останній раз з пров. Робертом я стрінувся з початком березня 1945 р. Провідник вертав тоді з Коломийщини. Я разом зі своєю боївкою переводив його у Чорний ліс. В Чорному лісі ми квартирували кілька днів разом у таборі сл. п. курінного Благого.

Так, це був останній раз, бо в 1945 р. болюча вістка облетіла тереном: "Провідника Роберта немає в живих. У безвихідному положенні, стрілом з власного пістоля, він перервав нитку свого життя". Перестало битися серце, що так гарячо любило свою батьківщину. Перестав працювати мозок, що від молодечих літ трудився для добра великої справи.

Та хоч не стало в живих великого борця, то дух його дальше вітає над нами і сталить наші нерви до боротьби, якою він керував за життя.

Світла пам'ять непересічного революціонера назавжди залишиться у моїй пам'яті, а записки його до мене я зберігаю, як дорогоцінну пам'ятку.

14. 4. 1949 р.

ВПАЛИ НА ПОЛІ СЛАВИ*)

1. сотн.	Чорний	надр. орг.	8. 1948 р.
2. пор.	Бобин	надр. орг.	18. 8. 1948 р.
3. хор.	Берест	НРП	15. 2. 1949 р.
4. хор.	Генин	рай. пров.	24. 7. 1949 р.
5. бул.	Запорожець	ОВ ООР	26. 4. 1949 р.
6. ст. віст.	Плюта	ком. ЕВ СБ	8. 1. 1949 р.
7. ст. віст.	Нечай	ЕВ СБ	4. 3. 1949 р.
8. ст. віст.	Влодзьо	ОВ РП	26. 4. 1949 р.
9. віст.	Гонта	ОВ ОП	19. 8. 1948 р.
10. віст.	Запорожець	ОВ ОП	19. 8. 1948 р.
11. віст.	Шершень	ОВ ОП	19. 8. 1948 р.
12. віст.	Рибак	ЕВ СБ	8. 1. 1949 р.
13. ст. віст.	Ліщина	ОВ НОП	28. 3. 1949 р.
14. ст. віст.	Бирич	НР СБ	28. 2. 1949 р.
15. ст. віст.	Кубанець	рай. пров.	8. 1. 1949 р.
16. віст.	Орел	стан.	8. 1. 1949 р.
17. ст. віст.	Місько	кущ.	8. 1. 1949 р.
18. ст. віст.	Вуйно	кущ.	4. 3. 1949 р.
19. ст. віст.	Шум	ОВ РОП	15. 3. 1949 р.
20. ст. віст.	Чорноморець	кущ.	9. 9. 1948 р.
21. віст.	Славно	стан.	3. 1949 р.
22. ст. віст.	Карий	кущ.	10. 9. 1948 р.
23. віст.	Остап	ОВ ООР	28. 8. 1948 р.
24. віст.	Пилип	ОВ ООР	16. 11. 1948 р.
25. віст.	Незнаний	ОВ ООР	16. 11. 1948 р.
26. віст.	Кармелюк	ОВ НОП	28. 3. 1949 р.
27. віст.	Степан	ЕВ СБ	3. 1949 р.

*) Цей список передруковано з переписаного примірника журналу, в якому був змінений порядок таких осіб: сотн. "Чорний", ч. п. 1, був під числом 44; стр. Данилко і Коцюба, ч. п. 45 і 46, були під числами 54 і 55. За значеннями скорочень — див. словник скорочень наприкінці книги.

28. віст.	Дмитро	ЕВ СБ	28. 3. 1949 р.
29. віст.	Богдан	ЕВ СБ	28. 2. 1949 р.
30. віст.	Вир	ЕВ СБ	28. 3. 1949 р.
31. віст.	Зенко	тех. реф. НОП	3. 1949 р.
32. віст.	Карпо	ЕВ СБ	8. 1. 1949 р.
33. віст.	Рак	ЕВ СБ	8. 1. 1949 р.
34. віст.	Левко	ОВ РОП	3. 3. 1949 р.
35. віст.	Вітер	ЕВ СБ.	3. 3. 1949 р.
36. віст.	Орлик	тех. реф СБ	10. 3. 1949 р.
37. віст.	Пізний	ЕВ СБ	10. 3. 1949 р.
38. віст.	Вихор	ЕВ СБ	10. 3. 1949 р.
39. віст.	Мирон	ОВ	15. 3. 1949 р.
40. віст.	Бойко	ОВ РОП	15. 3. 1949 р.
41. віст.	Михайлик	ОВ	15. 3. 1949 р.
42. віст.	Калина	ОВ НОП	15. 2. 1949 р.
43. віст.	Муха	ОВ НОП	15. 2. 1949 р.
44. віст.	Степовин	ОВ	10. 9. 1948 р.
45. стр.	Данилко	ОВ РП	9. 9. 1948 р.
46. стр.	Ноцюба	ОВ РП	26. 7. 1948 р.
47.	Журба	тех. реф. НОП	26. 3. 1949 р.
48.	Андрій	рай. реф. СБ	3. 1949 р.
49.	Мороз	рай. пров.	19. 9. 1948 р.
50.	Божена	надр. тех. реф. СБ	28. 2. 1949 р.
51.	Ольга	НР УЧХ	10. 1. 1949 р.
52.	Іванна	машиніст НОП	3. 1949 р.
53.	Вишня	машиніст РОП	3. 3. 1949 р.
54.	Вій	РРП	3. 3. 1949 р.
55.	Олесь	тех. реф. НОП	26. 7. 1949 р.

Вічна слава борцям за волю України!

**
**

Хор. Вихор

БІЙ НА ГОРІ СТОВБИ
(ноло с. Суходіл — Калущина)

Це діялось 27 вересня 1943 р. Під горою Стовбою над звором Керницею була розташована вишкільна група УНС “Трембіта”. Пізніше ця група носила назву “Перший курінь гайдамаків”. Від 19-го серпня 1943 р. в тому ж таборі школилася група повстанців під командою сотенного Чорнобривого. 24-го вересня до тієї групи дійшла ще одна сотня новобранців з Теревовельщини під командою сотенного Горіха. Група УНС “Трембіта”, яка згодом була першою сотнею в “Першому курені гайдамаків”, здебільша вже була вишколена. Командиром цього куреня (двох сотень) був пор. Хмель.

26 вересня 1943 р. стежа нашого відділу зголосила, що в селі Суходолі на присілку Бездежі, у віддалі 3 км від нашого табору, появилася німецька розвідка в числі 6-ох чоловік. Пор. Хмель післав туди один рій вишколених повстанців з наказом, підступом взяти тих розвідувачів живими. Так і сталося. При допомозі зв'язкового Степана, який доходив до нашого вишкільного табору, всю німецьку розвідку зловлено, роззброєно й доправджено до командира групи. При перевірці їхніх документів виявилось, що це були не німці, а татари з татарського батальйону, що стояв у місті Долині. Зловлені розвідувачі зізнали, що їх післав німецький полковник розвідати, де точно квартирує вишкільна група УНС, яка в неї сила, боєздатність, який запас амуніції. Зізнали, що німці підтягають своє військо в м. Калущ і Долину та готують наступ на наш табір. Пор. Хмель наказав розіслати в чотири різні напрями стежі, (кожна з них по роеві в силі 10 чоловік), а у відділі зарядив гостре поготівля. Від 10-тої год. ранку 26. 9. 1943 р. чатували повстанці. З усіх сторін підсувалися під табір гітлерівські псяюхи. О 12-ій год. вночі зав'язався нерівний бій. Німців було 800, всі добре озброєні, а нас горстка — вісімдесят лише — з різною зброєю, з молодим ще військовим досвідом та малим запасом амуніції. Один німецький батальйон, яким командував майор, вперше натрапив на нашу чату в силі 10 чоловік. Німці наступали зрубом на гору Стовбу від села Ілемня. Під

місячне світло повстанці завважили в долині, як наступала в розстрільній лінії гітлерівська собачня. Посередині зграї йшов майор. На команду ройового Коника (пізніше к-р відтинка на Лемківщині*) “сгонь!” застрочили два повстанські кулемети і 8 крісів. Наші примусили німців зупинитися і залагти у віддалі 50 м. від повстанських становищ. Першим від повстанських куль повалився на землю майор, а за ним ще чотирьох. Своім вогнем повстанці придержали наступ батальйону й до ранку тримали на зайнятих становищах. До самісінького ранку стріляли німці з двох скорострільів, автоматів та гранатометів. На допомогу повстанцям дійшло ще 30 чоловік. Вранці прийшла німцям підмога в силі ще одного батальйону. На команду “вперед” німці вдруге пішли у наступ.

Від год. 6-тої ранку до 12-тої тривав бій на місцях. Під сильним натиском переважаючого ворога повстанці відступили. До пізнього вечора здобували німці опущені повстанські становища й табір. Повстанці відступили за другий звір, та й шукай вітра в карпатських лісах.

28. 9. 43. р. верталися німці з виправи на повстанців. Стежа наша донесла, що яких 120 німців сідає у вагони вузькоколійки й поїде на Ілемня.

— Гей, друзі! — крикнув чотовий Бродяга, — хто на охотника бити отих німаків?

25 стрільців стало в лаву. Бігом з чотовим Бродягою пустилися вниз до залізничних рейок.

Заскреготали повстанські скоростріли. Враз із ними понісся тривожний розрив повстанських гранат. І грімке “Слава! Слава!” — ширяло в просторі. — “Бий німоту!” — понісся відгомін ілемнівськими зворами.

Крики, зойки, верески й розтіч німців на всі боки.

80 убитих німаків своєю гадючою кров’ю зафарбили вагончики. В згаданому бою втратили німці з 90 убитих і 20 раних. Хоч нерівні були сили, — але перемога була за нами.

1. 7. 1948 р.

---

*) Підполк. “Коник” був опісля нурінним і заступником командира Лемнівського тактичного відтинка УПА. Загинув під час наскоку УПА на укріплене містечко Бірчу 7 січня 1946 р.

РЕЙД ВІДДІЛУ ЯСТРУБА

(Поема)

Заспів

Дзвени, моє слово, хоробрим металом —
Я пісню співаю про гордих орлів,
Що в льоті ні жаху, ні втоми не знали,
А літ їх громами боїв гомонів.

О, слухайте пісню про славу героїв,
Горить їх завзяттям, їх льотом летіть!
Хай в душах лунає мелодія зброї
І світить огонь їх на нашій меті!

I

У жалібних шатах стоїть серед поля
У тузі гарячій задумана осінь.
Шепочуть дїброви: немає в нас волі,
Чого ви замовкли, бої стоголосі?

Куди ви, куди ви, ряди журавлині? —
Кричать у розпучі гаї опустілі,
— У вирій, у вирій... Ми знову прилинемо,
Не плачте, дивіться — йдуть лицарі смілі.

II

Чи то грім десь у хмарах гуде,
Чи то стогнуть гнівні буревії.
Чом так очі сіяють в людей
І надії у душах леліють?

То ідуть непокірні сини,
Лицар Яструб веде у бій воїв,
Юне сонце святої весни
Вже несуть Україні герої.

Хоч шалійте, жорстокі кати,
Їх ніхто у поході не спинить!
Месний гнів, вам вини не простить —
Клич на суд, Україно-Святине!

III

Гей, гуляють орли бистрокрилі,
Грає зброя аж стогне земля.
Кат шаліє, — сичить у безсилі!
Шле тривожні вістки до Кремля.

Скрізь сільради й райцентри палають —
Весь народ переможців віта:
— О, карайте, сини, люту зграю
За замучені села й міста!

Бій хвилею, громами рокоше
Гнів, мов буря, в просторах гука,
А у книзі сучорої ночі
Пише присуди месна рука.

IV

Рано-раненько, ще й сонце не встало —
З Луні, і з Унева, з Перемишлян
Сунуть ордою скажені шакали —
Стогне під танками сонна земля.

Небо збудилось від гукі моторів
Ліс зідха важко, шепоче, шумить!
— Чуєте хлопці, при ватрах у борі.
Горе яке на нас люте летить?

— Чуємо, чуємо, — кров закипіла,
Серце громами об груди вдаря,
Очі стежать за тиранами сміло —
Згасне в болоті кремлівська зоря!

Ранок осінний упав на коліна
Й щиро за левів хоробрих моливсь...
Раптом у гущі десь грякнула міна —
Реві грозою удаль понеслись.

Бій розкипівся, мов лява в вулкані.
Косить бандитів розгніваний Вовк,
Зойкнуло сонце із жалю у бані —
Лицар Олімп вже навіки замовк.

Наступ за наступом — кожний даремний,
Кат скаженіє, на групах кона.
Хмари насунули буряно темні —
Їде на громі Діяна грізна.

V

Ревуть, гудуть сердиті танки,
Замало катові гармат.
Підмоги кида нелюд безустанку —
Не жаль йому великих втрат.

Сам Яструб з танком у двобою —
Залізний змії сичить, пала.
Повік хвала Тобі, Герою,
Хай месть Твоїх хоробрих лав
Сія в віках!

Ніщо нам танки ні гармати,
Де дух завзятих став на месть!
На трупі труп — катам заплата
За сковану славу й честь.

VI

Осінній день вже спати ліг,
Танцюють чорні тіні в борі...
Над бором небо-оборіг
Шепочуть казку вічні зорі.

Шепочуть казку всім вікам
Про лицарів із гніву кутих.
Ви ж казку цю скажіть синам,
Хай юних душ не баламутить
Лукавий ворог!

Травень, 1949 р.

“Яструб”, родом зі СУЗ [з Одеси], хоробрий командир УПА-Лисоня, згинув у бою з більшовиками. Він був нагороджений Золотим Хрестом Бойової Заслуги I-ої вляси. [Редакція “Ч. Л.”]

СЛАВКО І ВАСИЛЬКО

(Спомин)

Всім громадянам села Підпечари, Станиславівського району, добре відомі ймена двох молодих хлопців Стефанкова Ярослава, сина Василя, літ 19, та Логази Василя, сина Миколи, літ 18, які своєю невтомною працею та відданістю революційній боротьбі українського народу здобули серед населення любов і пошану.

Від 1944-46 рр. Славко і Василько працювали зв'язківцями на сусідні села. Накладені на них обов'язки виконували все точно й солідно. Тому повстанці їм довіряли, цінили їх і любили.

Майже кожного вечора можна було зустрінути їх на зв'язку в товаристві повстанців, для яких вели розвідку, приносили харчі та ін. Часто цілими ночами, вільними від праці, вони вели з ними дружні й щирі розмови, слухали повстанських оповідань про хоробрі бої залізних відділів, про героїську смерть одного чи іншого з друзів, їхню стійкість і незломність в обличчі смерті. О, як любо слухали вони ті оповідання! Які були горді за повстанських героїв!

Аж ось зимова блокада 1946 року увірвала ці любі дружні розмови. Заїхав у село 10. 1. 1946 р. гарнізон з 30-40 чоловік. До того ж, у селі дуже часто з'являвся капітан НКВД Шубін та ст. лейт. Видренков зі своїми опричниками в числі 10-18 чол. Вони ходили по селі, шукали повстанців та їхніх криївок.

Почались арештування і труси в супроводі брудної енкаведівської лайки. А потім знову нищпорили, шукали криївок.

26. 1. 1946 р. сталінські собаки відкрили криївку, в якій крився Славко з Васильком. Вони були без зброї, однак вилізти з криївки не хотіли, бо це означало б добровільно віддатися в руки ворогові. А це — ганьба! ... зрада! Більшовики силою витягли їх з криївки й забрали до гарнізону до штабу.

Почались допити. Спочатку просили, обіщували золоті гори, щоб тільки криївку виявили з повстанцями.

Та дарма.

У відповідь їм — горді погляди й коротке, але виразне:
“Не знаємо!”

Лютилися кати, зміями сичали: “Щенята бандеровські!”

Били, знущались, катували і реготали: “Скажете! Скажете!” Далі били, ломили кості, а потім: “Кажі, собача!”

На лікті ледве підвівся Славко. Ввиділась йому картина: хоробрий бій і горда смерть повстанців; незломні герої йдуть йому назустріч.

Очі вп'ялив у ката.

— Кажу за себе й за Василя. Зрадниками не будемо. Умремо за свій народ, за своїх друзів. Ласки у ката не просимо. Ось наша відповідь тобі, людоїде!

Ревіли, шаліли, мов північна буря. Ломили ребра, пекли розжареним залізом.

Замало крові! І кинулись до Славка. Відрізали полові органи. А він вився в муках.

Та слово — криця: “Не скажемо!”

І знову катували. Раділи кожним стогоном своїх жертв. Так цілу ніч. Наситились побачивши незломних мертвими. Заіржали дико й кинули трупів на вулицю.

Так зустрів їх ранок. Задзвонив у стоголосі дзвони й поніс світами легенду про юних героїв.

**

С. Вишатич

ВОНИ ВІРИЛИ В МОЮ ПЕРЕМОГУ

(Спомин про сл. п. полк. Грегота-Різуна)

На його наказ щохвилі:

Всі готові йти у бій.

(З “Маршу різунівців”)

Не раз і не двічі я зустрічався й говорив з сл. п. полк. Греготом-Різунком, не раз і не двічі квартирував з ним. Але тільки дві зустрічі глибоко врилися мені в пам'ять. І все, коли тільки згадаю про нього, бачу його таким, яким бачив під час тих двох зустрічей.

Перший раз зустрівся в листопаді 1943 р., якраз на кілька днів перед першим його поважним боєм з німецькими загарбниками. В той час був я повітовим господарчим референтом і квартирував під Чорним лісом, повертаючись до здоров'я після перебутого тифу.

Ще в лікарні довідався я, що в Чорному лісі є наше військо. Ця вістка мене так зелектризувала, що я, на превелике здивування лікаря, дістав того дня велику гарячку.

Як прийшов я дещо до сил, вибрався зі своїм сестринцем відвідати українських повстанців. А сестриніць уже до того часу бував кілька разів у повстанців у таборі.

Це був перший постій командира, і він у той час якраз підготовлявся до зимівлі. Я вперше тоді у своєму житті побачив українське військо. Відділ Різун числив у той час 46 чоловік.

До табору ми прийшли вже смерком. В таборі горіла ватра й було дуже гамірно. Біля ватри сиділо кілька військовиків, але котрий командир, я не міг зміркувати. Мій супутник підступив до одного з них і "відрекомендував" мене. Від вогню підвівся чоловік, вищий ніж середнього росту, в короткому кожущу, й повільним кроком підступив до мене та простягнув приязно руку.

— Вітайте і підступайте ближче грітися, — промовив він до мене.

Це власне й був к-р Різун. Я привітався з присутніми й собі сів коло ватри. Зараз командир почав мене питати про події в терені, а я, оповідаючи, цікаво розглядав його при блиску полум'я. У нього було подовгасте обличчя, орлиний ніс, говорив поволі, але досить голосно, й деякі слова закрашував гучульським наріччям. Видко було зразу, що гучул. Стрільці затягли якусь пісню, але так голосно, що один із підстаршин звернув їм увагу: "Тихше, тихіше, друзі, а то певно почують мадяри аж на "Діброву" (площа військових вправ біля Станиславова).

— Хай слухають, — відповів йому Різун, а звертаючись до мене, сказав: — Я вже не одного післав до "Будапешту".

До пізньої ночі ми розмовляли з командиром на різні теми: про терен, про людей, яких ми знали, про його бої з ма-

дярами, про німецький фронт та про перспективи нашої боротьби. А коли після молитви стрільці пішли спати й біля ватри лишилося нас тільки чотирьох, командир Різун перервав розмову й задумався. Вдивився він у вогонь (це його звичка) і довго-довго думав. Ніхто з нас не важився перервати йому мовчанку.

Про що думав тоді той старшина, я не довідався ніколи. Чи роздумував над способом зимівлі свого відділу, чи плянував якийсь свіжий удар по окупантові, а може ширяв думками в далечінь. Чи передчував він тоді, що його слава так близько кружляє біля нього, що доля зготує йому вже за кілька місяців вінок легендарності?

Другого дня ранком розбудив мене гамір стрільців, що вставали, але я навіть не думав ще вставати, бо надворі був сильний мороз, а під периною було таки тепленько... Та надійшов якийсь стрілець (це був службовий) і не заглядаючи під перину, здорово сіпнув мене за ногу і крикнув: "рання зоря!" Я підняв голову і вп'явив на нього здивований погляд. Рівночасно підвівся командир Різун (я спав біля нього) і не то жартом, не то суворо гукнув: "А ти чого причепився до хворого чоловіка?" При тих словах командир скочив з лежанки, крикнув — "руханка" і вискочив надвір.

По руханці кожний стрілець скидав сорочку і проломивши тоненький лід, мився у потічку. Тоді то й я вийшов з колиби та почав помалу стягати светер, щоб також обмитися до пояса. Побачивши це, Різун звернув мені увагу, що після недуги треба уважати на себе. Навіть не скидаючи светра, пішов я промивати свої заспані очі.

Після снідання ми пішли з командиром оглянути підготовку зимового табору. Тут кипіла робота. Цивільні люди (самі довірені) копали землянки й будували кімнати. Командир пояснював мені пляни своєї зимівлі.

Вертаючись у табір, ми ще оглянули вправи стрільців і далі говорили про партизанське життя. Коли зайшла мова про Холодний Яр і легендарність повстанських отаманів, командир Різун промовив: "Та воно, друже С., так буває, що народ деколи навіть незаслужено ватажка зробить легендарним. От я тут з невеличким відділом, а народ кричить: "Різун! Різун!"

Як зачнуть отак трубити, то вкінці зроблять мене легендарним, хоч я на це не заслужив собі”.

Та це була тільки його скромність. Він уже тоді мав за собою славні бої з мадярами.

**

Минув рік. З малого партизанського відділу вирости грізні чорноліські курені, а з того, так на перший погляд, звичайного чоловіка в козушку, виріс легендарний повстанський командир. Він уже zorganizував кількадесять сутичок і ні одної неуспішної. Очі всіх, і ворогів, і українського населення були звернені туди, де Чорний ліс, звідки безстрашний командир на чолі своїх хоробрих відділів ніс загибель ворогові, а моральний підйом українським масам.

Восени 1944 року, я був на зустрічі у сл. п. провідника Роберта (в той час не було окружного провідника і я мав зв'язок впрост з областю) і тут знову зустрінувся з командиром Різуном. Він якраз повернувся зі свого славного рейду в Західні Українські Землі та стояв табором над с. Майданик, Лиसेцького району. Недалеко цього табору квартирував і пров. Роберт.

Вертаючись від провідника, я зустрінувся з к-ром Різуном. Щиро привіталися.

— Ну, як ви перебули фронт, як тепер робота в терені, — запитав він мене.

Ми відійшли набік і я почав розповідати, що робота проходить досить добре, самооборонні кущі організуються повною парою, населення мобілізацію в час зриває. Фронт я перебув щасливо, навіть не відступав у гори.

— Як же ж вам, друже командире, вдавсь рейд, та як ви перебули фронт?

Командир став під смереку та почав оповідати.

— Я дістав наказ маршувати на Захід так далеко, як далеко сягають українські землі. Але завдання не виконав вповні, бо фронт перешкодив.

Далі оповідав про бої з ковпаківцями й поляками, про те, як оборонив від німецького нападу старшинську школу “Олені” та як творив і озброював свіжі відділи під час свого рейду. Потім змалював красками військовика свій перехід

фронту і підкреслив, що це була найповажніша ситуація з усіх, що їх мав дотепер. Не пригадую в подробицях цієї розповіді і не фахівець я військовий, щоб окреслити докладно бойову обстановку, — це вже хай зроблять ті, що переживали цю подію. Я тільки пригадую собі з оповідання командира, що ситуація була надзвичайно грізна, що відділи опинилися між ворожими лініями, що не даючи про себе жодного знаку, не ївши й не пивши, вони тихо просиділи один день, другий і третій. Пригадую, що командир не посилав нікого іншого, тільки особисто підсувався під ворожу лінію на розвідку, та що деякі люди (не з відділу Різунa), бачачи безвихідне положення, пускали собі кулю в лоб. І глибоко в пам'яті врізались мені слова командира: "А я своїм хлопцям все — тихо, тихо. Я вас тридцять п'ять разів водив у бій, я вас поведу і тридцять шостий. І повів у той бій, і переміг, бо вони вірили в мою перемогу".

Останні слова командира Різунa пролунали гордо, і він гордо глянув на мене з-під смереки. Може самотній раз у житті цей скромний старшина з гордістю підкреслив свій подвиг. Та це не була ота чванлива гордість, а гордість полководця за поставу свого вояцтва. Передо мною стояв непересічний повстанський командир. Стоячи під смерекою, він ріс і ріс у моїх очах, ріс на велетня.

— До кого б можна його прирівняти, — подумав я й гарячково почав шукати в нашому минулому. Хвилинка... Дві ...Є! Так, він такий же, як і той, він — полковник Іван Богун! І той стратег, і цей такий самий. Там повне довір'я підлеглих, і тут те саме. Бож власний вояцький хист і безмежне довір'я козацтва до свого отамана робили непереможним і цього козацького полководця, — вояцький хист і безмежне довір'я стрілецтва робить непереможним оцього повстанського командира.

Зайнятий своїми думками, я тільки чув останні слова командира: "... який один дідько, такий і другий (це він про німців і більшовиків), їх треба бити, і тільки бити!"

Заходяче сонце обливало своїм промінням смереку, під якою стояв командир Різун і бронзувало його обличчя, коли ми кріпко стискали один одному руки на прощання.

Кілька кроків від мене стояли стрільці, готові до відходу в терен.

У триріччя геройської смерті, 24 лютого 1946 року.

ЗНАВ І Я ЙОГО...

Весняне сонце починало хилитися на захід. Його проміння пробивалося крізь густі ялиці й купалося у весняних водах. Легенький вітерець пробігає по верхів'ях ялиць і награв таємну лісову мелодію. Повітря вщерть сповнене дзвінким галасом пташок. Надворі весна, 1948 рік.

Поміж старезними ялицями у гущаках розмістився партизанський табір. Простісінський собі табір. Колиби — з кори, вистелені чатинням. Посередині палахкотить ватра. В чорному обгорілому відрі кипить вечеря. В таборі жвавий рух.

Для заготівлі харчів і полагодження ще деяких справ командир висилає повстанців у село.

Витягнена лава в числі десять осіб підтягнулася до стрілецької постави: “Друже командире, голосимо свій відхід у село Буковате!”

Гурток стрілецьким рядом подався в густі смереківі кущі. Чорноліськими болотистими стежками сходив у село Буковате. Невеличке й тихе, оточене лісом, з порозкидуваними невеличками хатками по горбах. Серединою протікає потік. Вузенькою польовою стежкою сходимо туди. Відпочиваємо й п'ємо воду.

— Саме на цьому місці впав провідник Левко, — сказав Еней і похилив голову вниз. Всі присутні звернули на нього свій погляд. Тиша... Тільки потік журчить об каміння. Здавалося, грає похоронну мелодію.

Чотири стрільці відходять у село за справами.

Еней сам не зчувся, як настроївся на журливу мелодію потоку і стиха, зразу ніби сам до себе, став повільно й поважно тягнути розповідь.

— Сьогодні минає рік, як в товаристві провідника Левка правцював я у Чорний ліс. По дорозі вступаємо до цього ж самого села — розвідку треба роздобути. Було це 10 квітня 1946 року серед темної ночі. Отут то ми задержалися, отут і воду пили, звідціля цією доріжкою мали ми шугнути дальше в ліс. От ми тільки справилися на цю доріжку, посипалися на нас автоматні черги з отих кущів і від лісу. Ми залягли. Дов-

кола мене зойк і крик. З усіх боків летять кулі, як шершені. Ми ворогові у відсіч посипали довгі, цільні автоматні черги. Нараз, немов обухом, щось вдарило мене в ногу. Щось тепле поплило по нозі. Я ранений.

В цей сам час провідника Левка ранять у живіт, провідника Яра в ногу, бойовика Сірка теж у ногу.

Провідник Левко, бачачи безвихідну ситуацію, палить важні інструкції, вибиває всі набої зі свого автомата і нищить його. Зі словами "Слава Україні!" відбирає собі життя пострілом з пістоля в голову. Вірний бойовик Береза боронить тяжко раненого провідника до останньої хвилини. Врешті ворожа куля косить хороброго Березу. Клоню голову перед д. Березою. Він — герой.

— Це велитенський гарт українського повстанця. Береза — вірний побратим. Боронив завзято свого провідника-друга, — сказав уривчастими словами Чорноморець.

— При допомозі доброї оборони й успішного відходу, а також дружньої помочі чотирьох інших друзів нам усім раненим вдалося вийти з цього скрутного становища, — кінчив Еней.

— Так. Пригадую і я світлий образ провідника. Він усе своє життя віддав для добра справи. Він — безкомпромісовий націоналіст. В ньому проявлялася залізна енергія, невсипуща активність, рішучість, бистрота, швидка постанова. Він знав одне — вперед і не відступати — хтось з боку пригадував.

— Знав і я його з переходу через Чорний ліс — почав Остап. — З його обличчя пробивалася свідомість великого діла. Героїзм у найкращім вияві. Ціляв у ворога до передостанньої кулі. З останньою сам порішився.

В розмову додав зі своїх спогадів котрийсь із присутніх. — Очі в нього горіли жадобою знання й [освіти]. Розуміючи ширину своїх завдань і відповідальности, використовував він кожну хвилину для збагачення свого знання. Це незламна вірність ідеї, послідовність, відповідальність, обов'язковість, холоднокрівність. Вони навівали страх на ворогів. Ці прикмети сильного характеру він здобув у житті та в науці. Він знав тільки один ідеал життя — життя героя.

— Ідімо його слідами твердим кроком вперед. Цей вірець українського революціонера нехай стоїть нам перед очима, — хором відповів гурток повстанців.

Умовлений свист наших чотирьох друзів перервав нам розмову. Ми не спам'яталися, як над лісом повисла темрява ночі. Скоро опинилися біля чотирьох друзів. Повечеряли й погодили призначені справи. Стрілецьким рядом зі зброєю в руках подалися в напрямі до табору.

Глибоко поринали наші ноги в чорноліські болота. Високі ялиці стояли стінами по обох боках лінії, що була дороговказом нашого напрямку. Повітря пахло смолою. Стрілецькі груди глибоко втягали свіже повітря. Повіяло весняним леготом теплої ночі. Вітрець шелестів гіллям здоровезних чорноліських ялиць.

З темряви блиснули світла вогнів.

— Позір! Друже командире, голосимо свій прихід з села Буковате!

**
*

М. Романів

П'ЯНИЛА ПОМСТА

1946 рік. Жовтень у всій своїй величі засів на карпатських верхах, виспівував тужну думу на шовкових бандурних смерекових струнах.

Гасав зворами вітер, розвівав свою тоску-нудьгу. Реготався назустріч заходячому сонцю. Втішав свою богиню, бабусю-осінь.

Полиняли полонинські коври, і десь на трембіті заводи-ла боса туга...

Осіння лірика... тужно-чарівна...

Мов шия лебедиці витягнувся шлях Дора-Яремче. В'юнився поміж чепурними гуцульськими хатками байдужий, самітний.

В'юнився і ждав.

Жаром палали повстанські очі. Сипали іскри риску. А в грудях палких, завзятих таїлась міць Горганських шпилів. Ду-

шилась відвага, трискаючи бажанням боротьби жаркої, але чарівної й солодкої в своїй грозі. Боротьби на життя або смерть за святу Україну, за рідний народ скатований, в ім'я березових хрестів, незаквітчаних гронами червоної калини.

Ще мент-два — відвага ширятиме в просторі, бажання поступиться місцем чинові бравурному й хорошому.

Гори-велетні стояли німі, мовчазні. Ждали чину...

А юні очі надійно сміялися їм назустріч. Вони теж чекали чину, з напруження гарячково блестіли.

Три горді, сміливі сини гір-велетнів томились у трепетнім ожиданні, раз-у-раз дивлючись з поверху напіврозваленій вілли на дорогу, що нею мали над'їхати старшини МВД та їхні прихвостні.

— Буде весілля ще й з музикою! От, погуляємо! — усміхаючись каже Ромко, а його чорні очі так і іскряться, сиплять жаром завзяття на своїх співдрузів.

— Гаряче буде, їх тринадцять, а нас — один, два, три, — рахуючи на пальцях, сміється Орлик.

— Тринадцять! Це ніщо. В нас руки дужі, очі не підводять, автомати теж не поржавіли. Ще й гранати знайдуться. До того ж у нас догідне місце, згори б'ємо. Наваримо пива, а вони, прокляті, вип'ють його! Питимуть востаннє! О, щадити їх не будемо! Не знуцатимуться більше над невинними! — палко, з вірою говорив синьоокий Степан, найближчий друг і побратим Ромка.

— Ну, і завзятий бо ти, Степане. Душа груди розпирає, слухаючи тебе, — радіє Ромко.

— Тихше, хтось іде.

Насторожились. По напіврозваленій віллі нісся притишений стукіт легких кроків. Потім у дверях станув хлопчина років одинадцять. Його розумні очі шукали когось по кімнаті. Сумерк, що панував тут, перешкоджав йому в цьому.

— Васильку, чого ти став? Ходи сюди й кажи, де вони, що роблять, — відізвався Ромко.

Зрадів малий. — А я гадав, що вас уже нема. Так темно тут. Вони коло сільради. Вже й авто є. Зараз будуть їхати. Такі пани, самі енкаведисти.

— Ти крутився коло них цілий час, Васильку? — питає Орлик.

— Так і на авто ліз, і слухав, що вони говорили.

— От, хлопчина! Який відважний малий, а розумний який. І вчити не треба, що має робити. Славно, Васильку! І в повстанці такого не соромно взяти, — хвалив Степан.

Блискавицями прошилися малі оченята.

— А коли я в повстанці піду? Я не боюся більшовиків. Вони на мене навіть не дивляться, бо я малий, — покwapно пояснює.

— Трохи підростеш, підеш. Дивися, автомат більший за тебе, — сміявся Орлик.

— І автомат дістану, і кулі, і буду бити, стріляти більшовиків! — У захваті радів Василько.

— Будеш бити, Васильку, більшовицьку галайстру, аж гори дрижатимуть. Та згодом. Тепер іди й сядь онтам коло каплиці та бався чимнебудь. Коли над'їде авто з цими більшовиками — перейди на другий бік дороги. Це буде для нас знак. Тоді втікай, щоб і ти не обірвав, — повчав Ромко малого розвідника. — А справся добре, щоб соромно не було. Ти ж в повстанці підеш і голоту громити будеш.

— І автомат дістану, і більшовиків бити буду! Громити, бити голоту! — неслося втіхою, глушило останні кроки.

— А тепер друзі, — продовжував Ромко, — пора в останнє переглянути зброю та кожному зайняти своє становище. Машина зрівняється з каплицею — вогонь. Ти, Степане, б'єш по моторі. Я з Орликом — по собаках на машині. Потім — збігаємо вниз, стріляємо й обережно підступаємо до них. У живих ні одного не лишаємо! Хай гинуть кати! Відступаємо долиною Прута, потім через річку до лісу.

Всі мовчки зайняли становища. Наче прикулись до місця. Тільки очі блищали. Руки міцніше зброю тиснули. Напруження зростало. Солодко-розкішне тремтіння проходило тілом...

І враз... гук мотору автомашини зливався з мелодією верескливої "Вихаділа на берег Катюша"... Вже їдуть. Напруження доходить до zenіту. Нерви напружені — здається, от-от не видержать, увірвуться. Сталеві очі автоматів глядять на світ, чекають жертви. Дишать смертю...

Гук мотору виразнішає, ріже чисте повітря.
Василько переходить дорогу.
Три друзі переглянулися... Особливі погляди.
Мент-два... Автомашина рівняється з каплицею.
Катюша репетує... І нараз...

Черги з трьох автоматів прошили простір і роздерли
“катюшу”, посіяли жах і передсмертні зойки.

Черга влучила в мотор. Він перестав працювати. Машина
в розгоні по п'яному покотилася далше, а там і стала.

— Славно друзі! Ще гранатами катюг почастуємо! —
крикнув Ромко.

Полетіли гранати. Рвали собачі тіла.

Втім полум'я приязно обгорнуло автомашину. Зайняла-
ся в ній бензина.

— От весілля, от музика! Друзі, вниз! Вперед! За мною!
— і вихром гнався Ромко вниз по сходах. У слід йому друзі
летіли.

— Слава! Слава! За смерть друзів! За батьків, за матерів!
За дітей безвинних! — і три юні сміливці дихнули вільніше.
Ще кілька автоматних черг і вони біля горючого костра ста-
лінських гадюк.

Тут невтомно увихалася смерть, скалила свої білі зуби.
Безжалісно виривала в них чорні душі.

Байдужий шлях проснувся. Жадібно всмоктював брудну
енкаведівську кров. Дванадцять катюг знайшло на ньому
смерть, або тяжкі рани.

І тільки один-однісінький вийшов з гнівного пекла.

**
*

П'яніла помста. Дихала люттю й жадобою крові за тюр-
ми, каторги, за кров невинного народу, за наруги, знущання,
за березові хрести і могили без хрестів...

Тріюмфувала помста, горда за своїх синів.

А вони, сміливі, хороші, впивались її тріюмфом.

**
*

Відступали долиною Прута. Заходяче сонце стелило їм
у ноги своє проміння. Гордий жовтень, ставши у стіп Черно-
гори, прощався з бравурними.

Біля вілли у садку, обнявши рученятами яблуню, стояв Василько. Дивився на пекло, на горючих енкаведівських чортяк. Його розумні, розіскрені, широко розкриті очі пожирали картину. Громом товклося серце. Він сильніше тиснув його до яблуні. В ухах шум і клекіт зброї. Уста несвідомо шептали:

— І автомата дістану, і буду бити більшовиків! Громити, бити, як і вони!

Бистро повернув голову в долину Прута. Та “вони” вже були далеко. Василько лиш тоскно зідхнув і сильніше притиснувся до яблуні: — Громити, бити голоту!

**
*

“CHORNYI LIS”, VOL. 3, NO. 1 [(12)], JULY, 1949

(Summary)

The most valuable writings in this issue of the journal include B. Podoliak's brief history of the UPA detachment commanded by “Hamaliiia”, “Vykhor's” recollections about the birth of the first battalion of the Haidamaky and “Ulas's” account of the underground activities of the “propagandists”, which contains a wealth of information about conditions of life at the time of its writing. Also included in this issue are a sketch about Col. Vasyl' Andrusiak, three accounts of heroism on the part of insurgents and members of the underground, a list of 55 fallen members of the underground and two poems and an introductory article by Marko Boieslav.

S. Vyshatych, district leader of the underground's supplies office, writes a warm account of his meetings with Col. Vasyl' Andrusiak (“Hrehit”, “Rizun”). («They had faith in my victory»). The first meeting took place in November, 1943, when Andrusiak was organizing the first UPA detachment. At that time, the detachment numbered only 46 soldiers. A year later, in the fall of 1944, Andrusiak was known throughout the Carpathians. By this time, he already had several UPA battalions under his command and had carried out many successful combats, first with the Germans, then with Soviet police forces. The author describes his own visits to insurgent camps and recounts his discussions with Andrusiak on the subject of the moral influence of officers upon the soldiers.

B. Podoliak begins his story of "Hamaliia's" detachment («Hamaliia») by describing Andrusiak's inspection of the company, in the spring of 1944. Having ascertained that the company had undergone sufficient training, Andrusiak assigned it combat duties. Soon the company had behind it a whole string of successful encounters with the Germans and with Soviet partisans who, in the summer of 1944, had broken through the German front into the Chornyi forest. After the movement of the front, "Hamaliia's" company grew almost to the size of a battalion. It numbered 250 soldiers and was armed with three mine-throwers, six heavy machine guns, 40 light machine guns and other infantry weapons. After the arrival of the Soviets, the company successfully carried out a large number of ambushes, defensive fights and attacks on MVD district centres and posts. "Hamaliia" was killed in November, 1944. At that time a Soviet force of about 20,000 men was staging raids into the Chornyi forest where certain administrative centres of the Ukrainian underground were located, guarded by "Hamaliia's" detachment. To enable the members of the underground and the UPA detachment to retreat safely, "Hamaliia" took one platoon of 35 soldiers to wage battle with the MVD. The platoon was destroyed, but the rest of the insurgents escaped in safety.

1st Lt. "Vykhor" describes one of the earliest fights waged by the Ukrain'ska Narodna Samooborona (Ukrainian People's Self-defence — UNS) against the Germans in the Carpathians, on April 27 and 28, 1943. («Fight on Stovb Mt., near the village of Sukhodil, Kalush Raion»). The UNS force — the 1st battalion of the Haidamaky, under the command of "Khmel", comprising two companies, "Trembita", commanded by "Chornobrovyi", and the Terebovlia company, commanded by "Horikh" — had its training camp on Mt. Stovb. The fight, against a battalion of the German "Schutz" police, was carried out by 80 soldiers from the "Trembita" company; the rest of the battalion had not completed training and was poorly armed. The insurgents held back the Germans' advance for six hours. When German reinforcements arrived and attempted to surround the insurgents, the insurgents retreated into the depths of the mountain forest. On the following day, while the Germans prepared their train for departure, 25 members of the "Trembita" company, commanded by platoon leader "Brodiaha", attacked the train and destroyed the enemy force. 90 Germans were killed.

"Ulas", a member of the Stanyslaviv Oblast propaganda centre, writes a colourful account of his wanderings through the region at the

time of the Soviet raids in early spring, 1945. («The insurgents' daily life»). "Ulas" was in the Chorny forest with "Dubenko's" group at the time of the raids. Making their way between MVD units, the insurgents set out into the Carpathians, where again they had to manoeuvre around enemy units. "Ulas" provides descriptions of the raids, the insurgents' experiences in their wanderings through the area, their responses to difficult and complex situations and their lifestyle under these conditions. He also gives character sketches of the more interesting individuals that he encountered. His account is particularly interesting because it includes many details of day-to-day life that other authors have not dwelt upon. In addition, "Ulas's" literary style is original; there are many satirical and ironic touches.

A long poem by M. Boieslav, «Iastrub's detachment's raid», honours the exploits of the UPA unit "Siromantsi", which was commanded by "Iastrub", a former Soviet officer from Odessa. "Iastrub" gained renown from his many combats with both Germans and Soviets and his incursions throughout Halychyna. Boieslav's introductory article, «Proudly, into the vortex of struggle», again encourages Ukrainians, particularly the young, to engage in active struggle for the liberation of Ukraine.

M. Romaniv describes an ambush carried out by three insurgents — "Romko", "Orlyk" and "Stepan" — in October, 1946, along the highway near the River Prut. They destroyed an MVD freight car carrying 13 men. («Revenge grew drunk»).

An author identified only as "Karyi" describes the arrest and death under torture of Iaroslav Stefanik and Vasyli' Lohaza, two young peasants from the village of Pidpechary, Stanyslaviv Raion. («Slavko and Vasyli'ko»). The young men had served as couriers for the underground. The Soviets were demanding that they reveal names of other underground members and of peasants who had sheltered insurgents.

In biographical sketch «A True Revolutionary», S. Vyshatych gives characteristics of Iaroslav Mel'nyk ("Robert"), OUN leader of Stanyslaviv oblast'.

"Tymish", probably a member of the guard of the Stanyslaviv Oblast OUN leadership, writes about the death of "Levko", a member of this leadership, on June 10, 1946. («I also knew him»). The sketch includes details about living conditions in 1948, the time when it was written.

ЧОРНИЙ ЛІС

НЕПЕРІОДИЧНЕ ВИДАННЯ УПА — “ЧОРНИЙ ЛІС”
ДРОГОБИЧ — СТАНИСЛАВІВ — ЧЕРНІВЦІ

Рік [3, ч. 2 (13)]*

Жовтень 1949 р.

Марко Босслав

УСТАМИ БОГА МОВИТЬ КРОВ

Кайданами сумління не глушіть, —
На чужі струни стрійте черстві вени.
Політь із душ зневіри комиші! —
Устами Бога кров благословенна
Мовить!

Покори рабської дітей не вчіть,
Тавра раба на душах не карбуйте.
Зараня вчіть кувати їх мечі,
Хай знають — не зоря Кремля, а Крути
Їм світить в путь!

14. 7. 1948 р.

(Зі збірки “Із днів боротьби”).

**

---

*) В оригіналі: Рік 2, ч. 2 (11).

Марно Боєслав

ВЛАСНІ СИЛИ — ДИНАМІТ І ЦЕМЕНТ НАЦІЇ
(Думки в 7-му річницю створення УПА)

Коли поглянемо в минуле України, то з цілою певністю можемо сказати, що український народ на протязі своєї тисячолітньої історії тільки своїми власними силами будував своє державне життя. Чужі сили все обманювали його. “Добросердечні сусіди-помічники” не додержували своїх умов та обіцянок. Всякі “союзники” та “визволителі” несли нам не поміч, а єхидне ярмо.

Історія — це найкраща учителька народів. Тож і нам, українцям, дала вона вказівки на майбутнє: власна сила й віра в ці власні сили — це єдина найпевніша запорука волі народу.

Тож, коли український народ у час другої світової війни знайшовся між молотом і ковадлом, коли, з одного боку, розпинали його “союзники” — гітлерівські собаки, а з другого — пхали ніж у спину “визволителі” — сталінські горлорізи, він не ждав нізвідки помочі ані ласки, але сам власними силами почав творити свою самооборону. День 14-го жовтня 1942 року — день створення Української Повстанської Армії — це документ творчих здібностей і живучости української нації. Створення УПА в таких жорстоких обставинах, у яких ніколи ніде в світі не творилася жодна армія — це ще одно потвердження, що український народ має в собі стільки життєздатної снаги та зарядности, що жодній ворожій силі не вдасться доконати його.

Українська Повстанська Армія — це ще одно підтвердження історії: власні сили народу — це його динаміт і цемент.

Ми не будемо в оцій короткій статті писати про дії УПА. Заслуги УПА для України вже досить відомі українському громадянству. В цій статті хочемо ширше спинитися над питанням власних сил українського народу.

Розчисляти нам сьогодні на чужі сили — це дуже небезпечно. Чому? Поперше, ці чужі сили можуть завести нас на манівці, як уже нераз заводили. Подруге, коли ми надіємося на когось, то тоді занедбуємо творити власні сили, мовляв, на-

що нам напружуватися та висилюватися, коли хтось нам допоможе. От і в цьому саме криється велика небезпека розраховувати на чужі сили.

Тож не обманюймо себе якимись оманливими фата-морганамми, а вже завчасу виконуймо наказ історії: творімо свої власні сили! Ці сили в нас є, тільки вони плывуть різними річищами. Вони роз'єднані. Український народ, коли хоче швидко знайтися в колі вільних народів, мусить спрямувати всі свої творчі сили в одно річище. Не буде цього — будемо ще довго знаряддям чужих ворожих імперіялізмів.

Кремлівські можновладці здають собі добре з цього справу, які величезні сили кружляють, мов весняні соки в деревах, в українському народі. Вони намагаються різними методами вбити ці сили.

Що ж творить ці власні сили народу? Ось ті чинники, що творять власні сили народу: національна свідомість і гордість, національна честь, глибокий патріотизм, національна солідарність та національна дисципліна.

Це все не таємниця для ворога. От і він протидіє. Щоб убити в народі національну свідомість, гордість і честь, дикий Кремль наказав знищити всі ті скарби, в яких український народ може черпати свій духовний корм. Ці величезні національні скарби — це рідна історія, література, культура, звичаї і т. д.

Ворог знає, що сила народу є в його консолідації та солідарності. Він уміє вишукувати всякі клини, щоб вбивати їх у нашу українську спільноту. Московсько-більшовицькі шкуродери — мистці у роз'єднуванні українського народу. Вони вміють цювати одних проти одних. Товчок до незгоди вони знаходять і в релігійних обрядах, і територіяльних загумінковостях, і в клясових різницях, і в маєткових нерівностях і т. д. Очевидно, це все вони винаходять тільки на те, щоб нацювати українця на українця.

Має ворог засоби й на ламання української національної дисципліни. Щоб сплямити в очах українських мас український політичний провід — Українську Головну Визвольну Раду — сталінські пліткарі ллють на неї найбрудніші помії. Розуміється, що цим усім більшовицьким методам товаришить найдикіший у світі терор.

Але, чи це має бути перешкодою у зростанні нашої національної сили? Чи смерть або конання на Сибірі є чимсь гіршим, як життя в Радянському Союзі в нужді, кожного дня і ночі в непевності, чи діждете вечора або ранку? Здається, ні. Зрештою, щоб здобути волю, не маємо права здержувати себе навіть від найбільших перешкод. Тож сягаймо найглибше в національне нутро і звідти добуваймо якнайбільше сили й гарту. Здобуваймо самі та допомагаймо братам-українцям здобувати національну свідомість, гордість і честь. Скріплюймо свій глибокий патріотизм. Не будьмо тільки патріотами на словах, але й на ділах. Викорінюймо з себе покору та не допускаймо молоді тонути в московському патріотизмі.

Солідаризуймося в усіх проявах нашого національного життя! Чи то в праці, чи в боротьбі, радості чи горі будьмо всі українці як один чоловік! Не даймо ворогові винищити себе поодинокю, або малими групами. Пам'ятаймо, що ворог усе йде на хитрощі. Він знає, що масовість може викликати спротив у народі. Тож він осягає свою нікчемну ціль — винищення українців — малими етапами. От, за приклад хай послужить нам масовий вивіз на Сибір у жовтні 1947 року. Тоді то вивезли більшовики зі Західних Українських Земель приблизно 5% усього українського населення. Це, очевидно, обурило весь український народ та знайшло свій відгук за кордоном. Підступні сталінські розбишаки роблять це саме — вивозять людей меншими групами, але майже кожного дня. Це трохи менше впадає в очі, бо не так масово, але вислід і користь для ворога однакові.

Таких прикладів можна б навести дуже багато, але й цей один доказує, що нам треба бути чуйними на кожну навіть найдрібнішу затію ворога. Наш солідарний протест проти кожного ворожого кроку в нашу національну некористь мусить бути такий сильний, щоб сам верховний злочинець Сталін здригнувся у Кремлі.

Але пам'ятаймо, що тільки свідомий і солідарний протест — це сила. А сили боїться кожний ворог.

Коли будемо несолідарні і кожний ворожий удар будемо приймати як лагідні ягнята, то будьмо певні, що навіть по одному українцеві ворог повитягає нас усіх із нашого рідного

грунту, а тоді багата українська земля лишиться для московських колонізаторів.

Будьмо здисциplinовані! Корімся своєму рідному проводі — Українській Головній Визвольній Раді. На кожному кроці боронімо добре ім'я нашого рідного проводу!

Українські селяни, робітники, інтелігенціє, молоде! Гряде великий момент! Він не сміє застати нас неприготованими. Вже сьогодні куймо свої власні сили, щоб гідно зустрінути день розплати з московсько-більшовицьким молохом! Наші власні сили не тільки не зрадять нас у вирішальну хвилину, але ще з'єднають нам інші помічні сили. Пам'ятаймо, що сьогодні має право той, що має силу. Тож будьмо тверді, мов граніт! Національно свідомі, горді, чесні, всеціло віддані Україні, солідарні та здисциplinовані у щоденній боротьбі з ворогом ідімо назустріч воскресенню української нації.

**

Не плачем — а мечем!

**

Левко-Черняк

МЕРТВИЙ ЛИСТОК

(З циклю "Зустрічі з командиром")

(З посмертного зошита)

В руках шматок тонкого паперу — така звичайна в революції записка-штафетка. Перед очима чорні рядки, виведені певною рукою. А з кожного рядка, з кожного слова з немилосердною безоглядністю, страшна своєю невідкличною певністю вістка чітко візується в мозок:

"Командир Різун не живе..."

Жорстоко й невблагано визирає з твердих слів жахлива вістка, що немає вже того, хто беззастережно кинув своє життя на бій за ідею; хто один з перших ухопив за зброю в обороні волі; того, чие ім'я стало легендою, чий чини лунають славою

по цілій Україні; того, хто своїми ділами писав історію боротьби, історію рідного народу.

Впав командир і друг стрілецтва, згинув невтомний організатор і боевик, не живе палкий оборонець народних мас...

Над головою весняне небо, кругом свіжа зелень лісу, золотом переливаються нові соняшні промені на зелених гілках; теплий весняний легіт грається з кущиком паперу, затисненим у руках, розвіває волосся на похиленій голові...

Тупо вп'ялені очі в мертвий листок паперу. Зловіщими птахами стрибають чорні рядки, мозок сверлить невгомно, їдко болюча свідомість:

“Немає Різун...”

Злетіло листя. Земля в білому покривалі. Сороксьомий у срібних метеликах злинув. У минуле безповоротно канули пройдені дні важкої боротьби. На зміну їм — невідоме майбутнє, нові дні впертого прямування до перемоги, до волі.

Пройшло горе, відплило добро, та в пам'яті не гине пекучий спогад-вістка, що розірвала немилосердно тендітне павутиння непевностей і надій, жорстоко-твердим: “Різун не живе...”

І десь захований, як спомин, мертвий листок паперу, що приніс оцю вістку, безпощадну, як смерть. Вже роковини дня, коли нещадна ворожа куля вбила командира. І цей рік хиמרним каприсом долі сплітається з другими роковинами. Це ж десять років минає від дня, коли я перше познайомився з пізнішим командиром.

Десять довгих років минули як один день. І на протязі цього часу неодна зустріч затерлася в пам'яті, неодне знайоме обличчя пішло в забуття. А чомусь не пропали і свіжі стоять у пам'яті короткі, випадкові часто, зустрічі зі спортсменом Андрусюком, кольпортером-дописувачем “Чорним”, окружним провідником “Різбарем”.

Чи не тому, що скромний юнак Андрусяк, чи дописувач Чорний, це були ті, з яких у вогні боротьби через працю, гарт і міцну волю викувалася нова людина — політичний керівник Різбар, що з нього виросла, вирубалася могутня постать легендарного командира Чорного лісу Грегота-Різун.

**

У ВИРІ БОРОТЬБИ

В повітрі стояла передранкова прохолода. Темнонолу́ба копула неба загорялася пожегаром сходячого сонця. Свіжа червенева зелень купалася в росі, що збиралася на листках та скапувала грубими каплями в український чорнозем. Природа ще спить-відпочиває, а потік на камінцях виграє журливої, монотонної — вколисує...

Та не сплять у своєму окопі-бункрі коло села Ганусівці, Єзупільського району, підпільники Сірко та Орлик. Вони відпочивають — передумують. Їхні очі сверлять темноту, до якої вже звикли. Та думки літають-ширяють, хто зна куди. Разом з ними перебуває ще двох “околотників”.*) Четверо грудей підносяться рівномірно та вдихають повітря, що скупим струменем продирається крізь вентилятор.

Надворі вчулося шарудіння кущів..., кроки..., тиша..., знову кроки...

Свідомість запрацювала — більшовики... Кров гарячим струменем вдарила в обличчя. Серце молотом товчється...

— Ах, те серце, чоловік хотів би тихше, а воно так голосно...

— Есть! Есть! Товариш капітан, есть!

Напруга в zenіті. Рухи людей стали енергійні, але опановані. Без найменшого шелесту беруть зброю в руки. Вони не сміють зрадити своєї присутності.

Але ті нерви, хто їм годе́н наказати. Натягнулися, як струни, в підйомнім крані працюють...

Біла костиста смерть дихнула холодом — гострить косу, шкірить зуби своєї труп'ячої голови.

Ось і цвинтар, і могила...

Гранати та пістолетні постріли відспівають похоронної, а ворог любуватиметься запахом пороху, змішаного з кров'ю.

Знову шарудіння, цим разом уже біля входу. Тріщать дошки... Сиплеться земля... Крізь квадратну діру глипнув ранок — може останній.

---

*) “Околотники” — селяни, які ховалися від арешту, але не були активними членами підпілля.

Хвилини — вічність...

Надворі чути півголосну розмову. По хвилині квадратна діра входу закрилася. Показалися два “резінові”*) і в середину гепнуло, наче мішок полови.

Заскреготів, наче чорт зубами, замок радянського кріса. Клацнув і замовк...

— Ану вихаді, а то стрілять буду! — глухо продудніло з виходу, а чорна челюсть проковтнула. (Забув дурень, що він своїм смердячим стервом заткнув вхід і нікуди вийти. Але повстанці — розуміють “наказ”... Раз вийти, так вийти...)

Мовчанка... Невидна рука Орлика, що міцно стискає смертоносний метал, легко підноситься вгору, закреслює півколо попереду і здержується на лінії ока.

Гук... Блиск, що на мент освітив обличчя тигрів, готових до скоку, й у вухах заграла комашня, задзвонило мільйонами дрібненьких дзвіночків.

Надворі та у вході зчинився великий вереск. Купа смердячого енкаведівського стерва робила “обратний ход”.

Мускули напружилися. Один енергійний рух і в вході, ніби жовна літнього ранку, затріскав повстанський автомат.

— Брат, спасай жизнь! — Шум... Тріскіт сухого гілля.

Ще мент і Сірко наверху. Та дорогу йому загородило стерво “старшого брата”. В його широко отвертих блискучих очах малювався жах, а в роззявленому роті видніло два ряди жовтих, гнилих зубів.

Напружилися мускули спортсмена і ластівкою перенесли тягар його тіла понад трупом. Вслід за Сірком вискочив Орлик та інші. Вони хапали покинуту більшовиками зброю. А вона в повстанських руках грала, грала аж любо!...

У віддалі з двадцяти метрів корчиться в передсмертних судорогах ще двох “старших братів”. Вони приймають подяку за “визволення” від українського народу.

Не видно вже нікого. Можна відступати. Повстанці піднялися і... вперед! Їхнім очам показалися дві цівки кулеметів “Дехтярова”, що зловіщо моргали на них своїми надульниками. Але “доблесні” кулеметчики шукали носами мишачої дірки,

---

*) “Резіна” (рос.) — гума; тут — солдати, “гумові чоботи”.

раді б голову заховати. Всі втікли, а їх лишили. От солідарність! Не бачили їхні друзі, що в них зі страху не було сили і встати.

Ось і смуга поля, що її треба перейти. Сірко вже на краю лісу. Обсервує цю смугу і ліс, що за нею. Орлик доходить, за ним інші.

Нараз... червоні пагони. Риже обличчя спрямоване в Сірка. Довга цівка російського кріса підноситься вгору.

— Ах, ти в повстанця?! Не дочекаєш! — мигнуло в голові Орлика. Різкий рух... Грякнув стріл, а відгомін його понісся лісом, відбився об Ямницьку Стінку, Козакову долину, Сквериці і покотився ген-ген водами Бистриці.

Рик раненого гада прорізав ранкове повітря. Він захитався і, перехилоючись дозад, повалився. Пільотка з червоною "звйзточкою" зсунулась в траву.

**

Сонце піднялося. Його золоті промені красками веселки переливаються в краплинах роси — спивають їх. В повітрі грає мушка, а високо, в блакиті видзвонює, аж захлинається, срібний голос жайворонка. Десь загавкав собака, відзиваються голоси худоби, що вийшла на пашу.

До місця, де ще так недавно дихало змаганням життя і смерть, зближаються кострубаті постаті. В їхніх руках поблизкують новенькі автомати й кріси. Вони йдуть оглядати плоди своєї "перемоги".

А там... лиш трупи й кров.

А по повстанцях лише місце, де вони були, і на росі ще свіжі сліди, куди вони пішли.

**

Б. Подолян

ПОРУЧНИК САПЕР — КОРЖАН МИХАИЛО

Я пізнав його ще весною 1944 року на пості ройового сотні Різуна. До того часу він пройшов уже військово-повстанський вишкіл в Карпатах, будучи в рядах Української Народньої Самооборони.

До УНС-у, що зорганізувалася в 1943 р., Сапер пішов одним із перших. Не якийсь випадок чи жадоба пригод загнала його сюди. Він ішов в ряди Народної Самооборони з повним розумінням ваги моменту. Він здавав собі цілком справу з небезпеки, які, напевно, мали його зустрінути в майбутньому на тому шляху.

Ще колись, будучи малим Михасем, він умів відрізнити своє, рідне від чужого, ворожого. Вже змалку майбутній поручник УПА плекав любов до рідного народу, до закутої в ярмо України. Вже тоді палав він поривами молодечого серця стати вояком рідного війська та безпощадно боротися з тими, що знущалися з українського народу.

Довго не треба було ждати. Шістнадцятилітнім юнаком пережив Михайло польсько-німецьку війну, а під час більшовицької окупації ЗУЗ зв'язався він з ОУН, вступаючи в ряд Юнацтва.

З усією молодечею енергією й запалом виконував Михайло завдання своїх зверхників, ризкуючи нераз і життям.

З великими надіями й радістю зустрів Михайло німецько-більшовицьку війну і проголошення самостійності. Та не довго він радів.

Гітлерівські зграї принесли нове поневолення, свіже ярмо українському народові. І кривавилось Михайлове серце, коли вчув він про арешти найвизначніших керівників ОУН, про розстріли українських патріотів, про грабунки, насильства, яких dokonували гітлерівські орди на українському населенні.

З усією рішучістю й ненавистю постановив він відомстити ворогам. Хвилинка ця прийшла для Михайла несподівано. Коли проголошено набір до УНС-у, Михайло, не надумуючись, один із перших зголосився в її ряди.

Ще таки літом 1943 року УНС перейшла реорганізацію, з якої створилися перші відділи Української Повстанської Армії. Михайло Сапер був переведений враз із своєю чотою з Карпат у Чорний ліс, до сотні Різун-Грегота.

На пості ройового Сапер виконував солідно свої обов'язки. Наказ для нього був святий і, хоча б прийшло головою наложити, він виконував його.

Під час рейду куреня Різун в західні райони Західньої України Сапер брав участь у всіх боях. Будучи заступником чотового, він виконував успішно ряд бойових завдань.

На одній із засідок чота під його командою розбила німецьку військову групу, забираючи понад 100 ворожих вояків у полон. Під час цього бою Сапер був важко ранений. Я бачив той епізод. Коли підійшов до нього, він лежав непритомний, з блідим лицем. Незабаром він опритомнів і, побачивши кількох нас, сказав: "Ви, здається, більше зажурились мною, як я сам; нічого, присхне, як на собаці".

Жаль було раненому Саперові покидати своїх друзів, але й тоді послухався він наказу й відійшов у рідні сторони лікуватися.

Там застала вже його більшовицька дійсність. Ще не заклепилася добре рана в легенях, а вже Сапер не міг всидіти без діла. Нові облави, арешти, побої невинних людей додавали йому ще більше ненависти й жадоби розплати з ворогом.

Сапер бере участь в акціях місцевої боївки, заправляє її теоретично і практично, дає вказівки й поради. Та акції дрібного масштабу не давали йому повного задоволення. Він думає постійно про Чорний ліс і про свою сотню, яка зводить бої з десятикратно сильнішим ворогом.

І, як то кажуть, увірвався йому терпець. Незважаючи на поради санітарів, Сапер виривається з-під їхньої опіки та прямує в Чорний ліс. Тут з великою втіхою зустрічають його бойові друзі, а він і собі радіє "старою войною".

Незабаром Сапер дістає від командування ступінь старшого булавного й перебирає чоту сотні Чорноти.

В постійних небезпеках і боях з більшовицькими зграями минають повстанські дні. Командирські здібності та жертвенність не дають Саперові довше побувати на пості чотового. 1945 року він перебирає вже команду над сотнею, а 1946, за бойові успіхи, старший булавний Сапер дістає ступінь поручника і Бронзовий Хрест Бойової Заслуги.

За час побуту в УПА пор. Сапер **кристалізується** під оглядом військовим і політичним.

Вказівка Проводу ОУН*) про обмеження бойових дій та перехід повстанських кадрів у глибоке підпілля не застає пор. Сапера неприготованим до такої дійсності.

1947 р. він був приділений на теренову працю й повнить функцію районного провідника ОУН на терені Єзупільщини.

З новим запалом і енергією кидається Сапер у вир праці. Жажливий терор ворога, упадок друзів-співробітників не заломлюють його. Навпаки, він твердне, серце його стає гранітом. Своєю невсипущою, відданою великій справі працею, Сапер здобуває признання своїх зверхників та авторитет у населення.

Під час праці в терені пор. Сапер доконав трьох геройських, бойових вчинків, які, здавалося б, неможливо людині виконати. Енкаведівські посіпаки два рази (1947 і 1948 рр.) віднайшли криївку пор. Сапера, де перебував він зі своєю охороною. Здавалося, що справа безнадійна. Більшовиків кількакрат більше, вони на верху, а повстанці в криївці. Та Сапер не трапив надії, він вірив у перемогу. І як більшовики кинули до криївки 42 гранати, а дим душив повстанців, Сапер піддержував своїх друзів на дусі: "Ще хвилинку, ще трохи..." Коли життя повстанців висіло на волоску, Сапер сказав до одного з друзів: "Подай мені мій годинник, бо вже раз лишив його тим сукіним синам". Під ударами гранат і автоматних стрілів повстанці видержали в криївці 6 годин. Дочекавшись відповідного моменту, Сапер, враз із друзями, вискакує з криївки, закидує найближчих більшовиків гранатами та, відстрілюючись, щасливо відступає з друзями. Не пощастило тільки відступити одному бойовикові.

Так! Людина, незагартована до тієї міри, що Сапер, збожеволіла б чи пустила б собі передчасно кулю в лоб.

Більшовики, шаліючи з люті, що не могли знищити такого активного повстанця, підшукували всяких підлих методів, щоб, кінець-кінців, доконати свого звірського наміру.

І прийшло 30-те вересня 1949 року. Більшовики втретє наскочили на криївку пор. Сапера. І знову він, як попередніх разів, з вірою в перемогу, рішив не стрілятися, а відбиватись.

---

*) Фантично йдеться про наказ ГК УПА в цій справі, який авторові, мабуть, не був відомий.

І знову сталеві нерви Сапера видержали гук гранат і стрілів від полудня до вечора. В одному моменті він перший вискакує з криївки та пускає чергу по ворогові. Однак пробитися не встиг він, як і його чотири друзі. Ворожа куля раз на все таки увірвала геройське життя пор. Сапера.

І дивне, більшовицькі виродки, які, звичайно, знущаються з трупів повстанців, залишили тіло пор. Сапера в спокою й дозволили односельчанам оглядати його.

З глибоким жалем і сумом прощалися рідні Дубівці востаннє з вірним сином України. І ми, повстанці, що знали його, щиро боліємо за втратою бойового друга-революціонера.

**

М. Босслав

ПОКІРНИМ РАБАМ

Душа моя од сорому згаряє
І серце в муках рветься на шматки
За злочини твої, продажна зграє.

Вам засліпили очі срібняки,
В Москві шукаєте собі спасення
І хліба просите, мов жебраки.

З землі своєї! Підлі теревені
Про волю й рай плете вам лютий кат
І тим ви ситі. Край благословенний,

Старенька мати, батько, рідний брат
В сльозах, у крові бродять по коліна,
Храми святі руйнує супостат,

А вам байдуже все? Хай Україна
Гние у ранах, марно пропада,
Хай попелом засипляться руїни,

Хай наша слава згине молода,
Ім'я хай наше гад лукавий злиже,
Не сором вам? Та ви ж не череда,

Не людожери ви жорстокі, хижі!
В вас серце людське, гідність і сумління.
Ви не байстрята Катерини рижі,

Ви лицарів Хортиці покоління!
Збудіть хоробру душу, гордість, честь
І поклянітеся героїв тіням:

— З мечами станемо усі на смерть —
Хай знов лунає слава України!

15. 11. 1948 р.

(Зі збірки "Із днів боротьби")

**
*

М. Р.

НЕНАВИСТЬ МЕСНИКІВ РОДИТЬ

В пухкій колісці дрімало село Заріччя. У снах ввижались страшні картини: пожежі, що багрили далекий схід, довгі лави обідраних, скатованих людей, гнаних до чорних поїздів. Часто спокій ночі роздирав зойк катованих жінок, стариків, дітей. Жахався сон, збивав дужими крилами і чимскорше втік із села. І село дивилося великими від жаху очима на бешкети кровожадних катів.

Одним великим кошмаром здавалася дійсність. Цей кошмар ріс, могутнів і родив ненависть, що кріпила старих, молодим автомати в руки втискала і наказувала громити катів. Родив помсту за наруги, за насилля.

**
*

Був полудень. Ясний, погідний день купався в соняшному сяйві, жадібно впивався ним, наче боявся, що ще день-два, і воно полине в казкову даль. Грудень — передвісник зими, стояв твердий, невгнутий.

Гіенами гналося в село вісім енкаведистів. В очі реготався їм скажений вітер. Перелякані селяни дивилися їм услід, хрестилися і зідхали.

— Господи, відверни їх! Пішли полуду їм на очі!

Мов скажені, вбігли в небагате, але чисте подвір'я. З кутів визирав спокій. Відчинили двері — одні, другі. Білі стіни холодно привітали ненависних.

— Здравствуй! — повіяло північчю. Сопух більшовицького одягу наповнив повітря. — Хто живе тут?

Серед кімнати стояв чоловік середнього росту, чорнявий, не більше сорока років. Чорні, бистрі очі з вдаваним спокоем дивилися на непроханих. Був це господар Микола Д. (пізніше повстанець Гора).

— Я господар. Хіба не знаєте, до кого зайшли? — нашішкувато спитав.

— Да, знаємо. Ти бандит і маєш зв'язки з бандерами. Ти помагаєш їм нищити радянських людей. Знаємо тебе, знаємо! — просичав рудоволосий енкаведист. В нього очі вовком дивилися.

В господаря засвітилися очі. Зрозумів, чого прийшли. Та він не з таких, що піддаються. Хай буде, що буде, змагатись до останнього. Раз родила мати.

— Чого накидаєтеся на мене? Не бандит я! Чого звете мене бандитом? — обурювався.

— Малчать! — енкаведівські очі зайнялися грізними іскрами. — Бандит! Бандьора! Зв'язати його! — кричав рябий собака. З його роззявленого рота текла слина. Знай лютився, як і його дика північ.

Кілька пар здоровезних звірячих лап вчепилося господаря. Почалась метушня. Потім зв'язаного вже більшовики виволікли на подвір'я. Почали бити, копати.

Біля хати в'їдливо брехав собака. Один енкаведист віддалився. Втім стріл — і собака замовк. Ненадійний стріл збентежив більшовиків. Зробилося замішання. Настала рішача хвилина. Треба тільки рішитися і... воля або смерть. Арештований крикнув. Енкавидист заслонив йому уста брудною рукою. Але зараз же заревів дико, стріпуючи рукою. Рев доповнив замішання. Заки більшовики зорієнтувалися, Микола Д. схопився і почав втікати. Більшовики винулися йому навздогін.

Минали хвилини. Довгі, як осіння ніч. Втікач збирав останні сили. Але віддаль між ними все зменшувалася. Дикі крики підганяли його, додавали сили. Серце молотком товклося.

— Здайсь! Не втікай! Ми милувать будемо!

— Нізащо в світі. — Краща смерть, як їхне милування. Хай застрілять, а не милують.

Звернув на бік до хати. На порозі стояла нестара ще жінка його брата.

— Боже, що сталося? — тривожно запитала. Слова тремтіли.

— Руки розв'яжи! — ледве кинув.

Без спротиву, похапцем розв'язала руки. Відітхнув своїм бідніше. Тепер і змагатися можна. Вискочив за двері, а жінка далі стояла на порозі. Хоч трохи мусить здержати шалючих собак.

З-за вугла хати вискочив енкаведист. Навів на двері автомата і пустив чергу.

Без стогону, як зрубана смерека, повалилася жінка.

Більшовик ускочив до сіней. Не встиг ще добре розглянутися, як важкий удар ломаки впав йому на голову і чийсь руки сильно стиснули його за горло. Це Микола, відкинувши від енкаведиста автомата, душив його.

— Рятуйте, бандит мордує! — вирвавшись з рук Миколи, став кричати. Але не встиг відбігти ще й кілька кроків, усунувся додолу, конаючи. Це заговорила його таки власна зброя у руках Миколи, що радів здобутою зброєю, як сином.

Почалася облога. Становище було майже безвихідне. Надії додавала ще здобута зброя. В голові шум, клекіт. Все мішалось, варилося.

Увійшов до кімнати, щоб краще слідити за рухами більшовиків. Та в сам час вискочив назад. В кімнаті щось зашуміло й сильний вибух стряс повітрям.

— Господи, слава Тобі! — і знову відчинив до кімнати двері. Крізь вікно визирала енкаведівська голова. Націлівся. Повалився більшовик з розбитою головою. Глянув у друге — і знову націлівся. Велика, розкошлана голова знову кумедно відкинулася назад.

Надворі брудні прокльони.

Втім ще один вибух роздер повітря. Хата зайнялася полум'ям.

— Гм... Заманулося собакам викурити мене, — подумав Микола. — І за це слава Богу. Вже найвищий час! А то навкучило отак цяцькатися. Треба йти на пробій і їхнім трупом промстити собі дорогу. Боже, допоможи.

Відчинив на подвір'я двері. Градом привітали його стріли. Вихилився вдруге, націлився і знову скрився. А на подвір'ї крик.

З грюкотом валиться в кімнаті стеля. Ыдкий дим лізе в очі, в легені. Не стає повітря. Треба рішатися.

Блискавкою вискочив надвір. Заліг. На черги чергами відповів. Короткими, вривними. Набоїв не ставало. Щадив їх. Відтак ще одна коротка серія і став утікати.

За ним гарчала ворожа зброя. Ще трохи і скриється в городах. Але... Що це? В плечах сильно запекло, обличчя закривавилося. Та він не чує. Біжить. Зброю в руках міцно тримає. Ні за що в світі її не кине. Вона його врятувала.

Ноги угинаються, сили відходять. В голові страшний шум. В очах кружельця сині, червоні, зелені. Спотикнувся... і впав.

Очуняв у хаті. Рани були вже перев'язані.

**
*

Хильцем тікали з села три енкаведисти. Похнюплені, очі кров'ю набігли. Невеселі думки снували. "Робота" не вдалася. Пропало все. Кількох товаришів залишили. Який сором! Їх вісім, а він сам один! Що скаже начальство? Холодні дрижки йшли поза спину.

**
*

Вітер дужчав, наганяв північні хмари, притрущував снігом. На кінці села догоряла хата.

Над трупом вбитої матері плакали діти.

Твердий, невгнутий грудень благав у Бога помсти.

Ненависть месників родила.

**
*

БІЙ НА ГОРІ КЛИМІ

Курінь “Сивуля” під командою к-ра Іскри заквартирував 27. 12. 1945 р. в селі Пороги, Солотвинського району. Над ранком, як звичайно, відступали ми в ліс під гору Клим, що був на захід від села Пороги. До нашого відділу долучилося ще кількох підпільників.

Ніч була хмарна й морозна. Під ногами повстанців скрипів свіжий сніг. До лісу, де мав заквартирувати відділ, було недалеко. Коли відділ прийшов на місце, було ще темно. Повстанці кинулися по дрова і незабаром розгорілося кілька великих ватер. Повстанці постелили собі біля вогнів, щоб трохи відпочити. Службовий старшина розмістив застави і стійки. Незабаром у таборі запанувала тиша. Всі вільні від служби полягали спати.

Настав день. Декотрі повстанці ще спали. Більшість вже не спала. День був хмарний і морозний. Командир закликав до себе харчового Крука (був це цивільний чоловік) і дав йому різні доручення, що він мав полагодити в селі. Насамперед мав він провести розвідку.

Коло полудня, Крук відійшов в село. Під селом натрапив на більшовиків, що його задержали. Більшовики, маючи слід до нас, примусили його провадити їх на табір так, щоб оминути заставу і стійки та вдарити на відділ з незабезпеченої сторони.

В таборі панував спокій, але кожний був у поготівлі. Якесь зле прочуття кружляло між повстанцями. Декотрі зі снів віщували щось недобре.

Нараз, мов буря, загриміли стріли в стороні стійкового. Звідтіля наступу ніхто не сподівався. В першій хвилині настав заколот і паніка. Командир не втратив рівноваги духа. Він холоднокровно показав напрям відступу. Відділ перейшов на другий бік звору.

Звідтіля почали ми протинаступ. Більшовики змушені були відступати. Цей удар був для нас корисний тому, що більшовики, які опинились у зворі, були для нас нешкідливі. Ми знову використали догідний момент і пляново відступили без

ніяких втрат. Хоч задні більшовицькі частини відкрили по нас сильний вогонь, їх стріли нас не разили. А коли відділ вже був майже на верхах гори Клим, командир зарядив прийняти бій, користаючи з добрих оборонних становищ. На горі були давні окопи ще з першої світової війни, які для оборони були дуже вигідні. Незабаром цілий відділ, що складався з двох сотень, зайняв догідні оборонні становища, очікуючи неминучого наступу більшовиків.

На це довго не треба було чекати. Більшовики підійшли близько наших становищ. Розгорівся завзятий бій, що тривав більше як дві години. Повстанці по-геройськи відбивали всі удари скаженої азійської товпи. По нашому боці був порядок і великий запал. По боці ворога чути було скажені, несамовиті крики, прокльони та лайки. Більшовицькі старшини підганяли своїх бійців до наступу. Але й це не дуже помагало. По боці ворога валялися трупи й чути було зойк ранених. Бій не втихав. Більшовикам прийшла підмога. Нам загрожував брак амуніції. Декотрим затинаяся зброя.

Вечоріло. Командир дав наказ пляново відступати. Відступаємо, забираючи з собою двох ранених.

Відступ був спокійний. Ворог зазнав сильної поразки й не мав охоти йти за нами.

По дорозі на першому відпочинку, коли санітар перев'язував рани раненим повстанцям, здалека посипалися стріли на задне забезпечення.

Ми зайшли в прилісок Гуту. Розвідка донесла нам, що більшовики понесли великі врати. Своїх трупів возили вони автомашинами до районного центру.

У нас впало 6 стрільців і двох ранено.

**

Ігор

СТАЛЕВІ НЕРВИ

Під час мого перебування в Чорному лісі від 28 січня до 10 лютого 1945 р. наш курінь "Смертоносці" під командою сотника Чорного прийняв три рази бій з більшовицькими опричниками.

Із сотні, до якої я був приділений, осталося нас 50 стрільців на чолі з командиром куреня, бо сотенний в часі бою відбився з другою частиною сотні. Знову під час бою деякі відбилися одинцем і вже не мали змоги долучити до відділу, інші знову по-геройськи впали в бою з більшовиками. Не було дня, щоб у Чорному лісі не було бою або хоч малої сутички з більшовиками.

Ворог намагався всіма силами заломити наш фронт морально. Не давав він можливості доставити харчів до лісу чи доступити повстанцям до села. Повстанці, виснажені голодом, перемучені боями, скоріше були схожі на людські скелети. Зате посвята та героїзм сіяли в їх очах.

Хоч як скрутно було, однак це не заломлювало молодих, завзятих героїв. Кожний з вірою в краще майбутнє переносив тяжке злиденне життя.

10 лютого наш курінь вирушив з Чорного лісу в рейд. По дорозі з Чорного лісу мали ми ще кілька сутичок з більшовиками, але вже увінчаних нашим успіхом. Ми не мали жодних втрат. В цьому районі, з огляду на брак лісів, командир рішив розчленувати відділ і перебути бльокаду по селах. 2-го березня ми квартирували в селі Семиківцях. Увечорі командир розчленував нас на трійки й ми розійшлися по селах до господарів, де були криївки.

Незабаром більшовикам вдалося, за допомогою своїх донощиків, розшифрувати, що в селі перебувають повстанці. Гарнізон в числі 30 чоловік, що стояв у цьому селі, почав часто переводити розшуки і труси по поодиноким господарствах та загальні облави на села.

14-го березня 15 більшовиків біля одної господарки, оподалік села, обступили криївку, в якій квартирувало 4-ох повстанців: Зенко, Остап, Швейк і рой. Левко. Вони мали у криївці з собою кулемети (один московський "Дегтярова", другий німецький МГ), 2 московські автомати, пістолі та гранати. Коло полудня більшовики відкрили вхід до криївки та почали кликати стрільців, щоб здалися. На відповідь більшовикам повстанці задержали мовчанку. Вхід з тунелю до криївки заложили щільно шинелями. По довгій мовчанці повстанців, більшовики почали кидати гранати до входу криївки. Гранати ви-

бухали у вході, але повстанцям це нічого не шкодило, тільки в'їдливий дим вдирався крізь щілини до криївки, душив повстанців, пік в очі. Повстанці вирішили ще не стрілятися, ждучи остаточного моменту. І діждалися...

Більшовики бачили, що в криївці далі тихо, наслухували ще хвилину. Тиша панувала далі, мов перед великим гураганом, який мав наступити. Лізти до криївки перевірити, між більшовиками не знайшовсь відважний. Вони зловили двох цивільних хлопців і примусили їх розкопувати криївку. Самі залягли кругом неї і ждали, мов ворони свіжого жиру. Праця при відкопуванні йшла поволі. А в повстанців нерви напружувалися. Ще кілька годин до вечора. Раптом крізь щілини посипалася глина та вдарила смуга денного світла.

Зброя у повстанців вже готова до стрілу, гранати відбезпечені і приготовані до зриву. Нагорі чути більшовицькі вигуки: — “Что там відш, а-а?” Ті, що відкопували криївку, не відповідали їм нічого, тільки між собою прошептали: “Вже видно якісь ноги”. І знову мовчанка. Враз відчинили одну дошку і сніп денного світла освітив босих, роздягнених повстанців. В цьому моменті друг Левко через отворену щілину викинув наверх гранату, а за нею, з автоматом у руках, і сам вискочив. Тут був легко ранений. За ним вискочили другі й з окликом “Слава”, “Бий азійську голоту” відкривають вогонь з двох кулеметів по ворогові. Короткий і цільний повстанський вогонь заставив зіркатих напасників панічно відступити.

Всі чотири стрільці босі по замерзлій ще землі скорим бігом відступають в напрямі села Медуха. Більшовики, бачучи, що повстанці втікають, почали їх здоганяти і сипати градом куль. Із села дорогу почали перебігати другі більшовики, що були в гарнізоні [цього села]. Становище ставало чимраз грізніше і безвихідне. Повстанці zostалися серед чистого поля майже без зброї, автомат вже теж не діяв. Тим часом більшовики вже стають на п'яти. Повстанці беруться на хитрість. Друг Левко недіючим автоматом обертається до ворога. Ворог залягає, а повстанці чимскоріше пруть між хати. Повстанці щасливо дісталися в село.

Вже почало смеркати. Рятуюнок заглядав вже повстанцям в очі. Село й вечір врятували їх.

Більшовики добігли до крайніх хат села, де стратили повстанців з очей. З люті запалили хату, били в нелюдський спосіб господарів.

Пізно ввечері верталися люті більшовики до гарнізону. Попереду, похнюпившись, ішов їх командир. Його передхвилеві думки про нагороду, медалью та відпустку розлетілися. Замість похвали його чекала догана або кара від вищих властей.

**

Вихор

БІЙ У ПАРИЩАНСЬКОМУ ЛІСІ

По цілонічному марші курінь “Сивуля”, яким командував хор. Іскра (пізніше сотник Іскра), заквартирував у лісі між селами Парище, Майдан Горішній, Красна й Кубаївка, Ланчинського району. Місце нашого квартирування забезпечене стійками і стежами, які вислано в два напрями.

Була неділя 4-го лютого 1945 року. Цілонічна втома примушувала змучені стрілецькі ноги від маршу, а плечі від кулеметів і амуніції, відпочивати. Заряджено розкласти вогні.

Не проминуло й пару хвилин, як знялося в гору полум'я з вісімнадцяти вогнищ, до яких простягалось десятки закостенілих рук. Нагрівшись, повстанці пішли спати на постеленому замерзломому чатинні. Один стрілець (псевдоніму не пригадую) клав біля себе свого кріса та випадково вистрілив. Стріл був такий проразливий, що страхітливішого не пам'ятаю. Деякі повстанці почали говорити, що цей стріл не добре ворожить. Палаюча ватра та холодне сонце вколихали стрільців до сну. Та не довго довелось відпочивати. Ворог не дав. Стежа, що пішла в напрямі села Майдан Горішній, натрапила на більшовиків, які вже того дня досвітком обложили ліс від сс.: Майдан Горішній, Красна й Кубаївка.

Між нашою стежою та більшовицькою заставою зав'язалась перестрілка, що скінчилася без наших втрат. За годину повернулася одна стежа, а за півтора години друга та зголосили командирові курення хор. Іскрі про ситуацію в лісі.

— Алярм! — закомандував командир. Алярмові побудили сонних повстанців. З повстанських уст понеслася лайка на більшовиків: “От, кляті кацапи, навіть відпочити не дадуть!”

Заряджено збірку сотенних і чотових. По кількох хвилинах рішено, що будемо воювати.

— В півколі збірка! — закомандував хор. Іскра.

— Друзі! — промовив командир. — Здається, що сьогодні будемо нюхати порох. Приймаємо бій. Стріляти й наступати тільки на команду! З цього місця виходимо назустріч ворогові — далі побачимо.

Відійшли ми зо 2 км вперед і задержалися біля однієї лінії, яка перетинала ліс. На лінію виставлено зорців, розіслано бічне й задне забезпечення. Понад нами покрякували круки, немов би хотіли запевнити нас, що сьогодні без крові і трупів не обійдеться.

Недовго тут довелося ждати. До нас донісся недалекий гуркіт більшовицької танкетки та двох автомашин, навантажених більшовиками. За автами підходила довжелезна лава емведистів.

Команда: перша чота першої сотні (першою сотнею командував бул. Бобик, пізніше поручник) під командою чотового Нечая, залагти під самою лінією та збірним вогнем знищити танкетку й авта! Друга сотня (нею командував бул. Вихор), розтягтися вліво, залагти й бити по маршюючих за автами більшовиках! Решта відділу, зайняти праве крило й охороняти тил відділу! Я буду по середині обох відділів!

Зачалося! Коли танкетка й навантажені більшовиками авта зрівнялися з чотою, якою командував чотовий Нечай, по них чота відкрила вогонь. Знищено танкетку й одно авто з більшовиками. З другого авта більшовики розскочилися, подалися вліво, пізніше вперед і почали оточувати відділ з правого боку. Емведисти, що маршували за автами, почали оточувати відділ зліва. Більшовики почали наступ.

Заспівало вісімнадцять повстанських кулеметів, десятки крісів. Понісся далеко лісом гук гранат. Все змішалось. Більшовики, що були зодягнені в різні уніформи, непомітно підійшли і вдарили по відділі з тилу.

— Ми окружені! — крикнув командир Іскра. — Друга чота першої сотні (нею командував чотовий Чорноліс), проривати перстень!

Пішла чота вперед. Більшовики, які були напроти першої чоти, двома тяжкими кулеметами стали косити гордих повстанців. З грімким — “Слава!” — проривалися повстанці. Та їм не щастило. Три рої в числі 30 повстанців з чотовим Чорнолісом та бунчужним першої сотні Козачком — всі полягли. Решта відділу далі продовжувала бій. Ловили одні одних за кріси, за рамена. Бій не втихав. Ройовий Плистка (з другої сотні), якому не стало амуніції, з роєм пішов на рукопашний бій. Прикладами своїх крісів торощили повстанці емведівські голови. По кількох хвилинах геройського бою всі 9 повстанців з ройовим Плисткою — полягли. Тяжко ранені стрільці дострілювалися, щоб не попасти живими в руки ворога.

Вже вечір був, а стріли по лісі не втихали. Одна за одною більшовицькі ракети ще довго висвічували понад лісом. Наш відділ, використавши догідний момент, відступив.

Більшовиків в цьому бою було понад 400. Озброєні були вони тяжкими кулеметами, одною танкеткою, що наступала, та двома, які стояли на заставах. Більшовики втратили понад 50 вбитими й таку ж кількість раненими. Знищено одну танкетку та два вантажні авта.

У нас було 41 вбитий і кілька ранених.

**

“CHORNYI LIS”, [VOL. 3, NO. 2 (13)], OCTOBER, 1949

(Summary)

In the poems printed in this issue, «God's words echo in the blood» and «To the obedient serfs», Marko Boieslav sharply rebukes those of his countrymen who have succumbed to the psychosis of submission to the occupying power, and especially those who have put themselves at the service of the Russians. In contrast to such people, he points to those individuals who have retained their sense of national dignity and have opposed the policies of the occupying forces. His intro-

ductory article, «Self-reliance — the dynamite and cement of our nation», written on the occasion of the seventh anniversary of the UPA's struggle, strikes a similar theme. In the article, Boieslav outlines his personal thoughts about national resistance. The foundations of a nation's strength, he says, are national consciousness, pride, honour, patriotism, solidarity and discipline. Russia's totalitarian system is bent on destroying these virtues among the Ukrainian people. Ukrainians, however, must strive all the more to cultivate them, for without them there can be no national rebirth, defence or attainment of freedom.

Two memoirs deal with the activities of the "Syvulia" battalion, commanded by Lt. "Iskra", which operated in the Carpathian Mountains, in the southern part of the UPA's Stanyslaviv TV. "Klym", a soldier in that battalion, describes a skirmish that took place on December 27, 1945, near the village of Porohy, Solotvyns'kyi Raion. The Soviets launched an unexpected attack on the insurgents' camp. The "Syvulia" battalion retreated to the nearest mountain ridge and took up its defence. When the encircling Soviet forces began to close in, the insurgents manoeuvred to the rear of the enemy and took up positions in the wartime trenches on Klym Mountain. The battalion held its ground until nightfall, inflicting heavy losses upon the enemy. Of the insurgents, six were killed and two wounded. Another soldier from the same battalion, "Vykhor", describes a defensive fight waged on February 4, 1945, near the village of Kubayivka, Lenchynets'kyi Raion. («Skirmish in the Parashchans'kyi forest»). Having learned of the approach of Soviet forces, Lt. "Iskra" and his men came out to meet them, taking up positions along a forest road. At first the insurgents were successful: they destroyed the MVD's armoured car and inflicted heavy losses upon the enemy. Later, the battalion became trapped in an encirclement. Their first attempt to break out failed. The Soviets' heavy machine guns mowed down the entire 2nd platoon, commanded by "Chornolis" and "Kozachok", Warrant Officer in the 1st company. But the remaining members of the battalion succeeded in breaking out of the enemy circle. The Soviets lost more than 50 men, while 41 insurgents were killed in the skirmish. At that time the "Syvulia" battalion was made up of two companies, commanded by "Bobyk" and "Vykhor", and was armed with 18 machine guns as well as light infantry weapons.

Company commander B. Podoliak gives a biography of Lt. M. Korzhak, who was killed on September 30, 1949. («Lt. "Saper" —

Korzhak Mykhailo»). M. Korzhak came from the village of Dubivtsi, Iezupil' Raion (now called Zhovtneve). In the summer of 1943 he entered the UNS (Ukrayins'ka Narodnia Samooborona — Ukrainian People's Self-defence). After undergoing training in the Carpathians, he became squadron leader in the "Chornolis'kyi" company, which was under the command of V. Andrusiak. Korzhak saw action many times and fought with distinction. During the summer of 1944 he was seriously wounded in a fight with the Germans. After his recovery, he became platoon commander, then company commander in the battalion "Dzvony". In 1946 he was promoted to the rank of Lieutenant and was decorated with the Bronze Cross of Battle Merit. After the dissolution of his company, near the end of 1947, he headed the underground cadres of the Iezupil's Raion, where he was regarded with great respect by the local populace. He succeeded on two separate occasions in breaking out of an underground bunker. Strangely enough, he was granted posthumous honour even by MVD officers, for they refrained from mutilating his body and allowed the villagers to bury him.

An author who signs his article with the initials M, R. recounts the story of the arrest of Mykola D., a peasant from the village of Zarichchia, who, although securely bound, effected an escape from the hands of eight MVD men. Later, he killed five attackers, then went into hiding in the village. He subsequently became a well-known insurgent, under the pseudonym "Hora". (Sketch «Hatred gives birth to avengers»).

"Chaika" describes how two members of the resistance, "Sirko" and "Orlyk", broke out of an underground bunker near the village of Hanusivtsi, Iezupil' Raion. («In the vortex of struggle»). A similar detailed description of a break-out from a bunker is provided by "Ihor", in a sketch entitled «Nerves of steel». The escape was carried out by "Zenko", "Ostap", "Shveik" and squadron commander "Levko", soldiers from the "Smertonosti" battalion, in the village of Semykivtsi on February 14, 1945. This issue of the journal also includes a brief note about Col. Vasyl' Andrusiak ("Hrehit", "Rizun"), written by "Levko-Cherniak" («Mertvyi lystok»), to commemorate the third anniversary of Andrusiak's death.

**
*

ЧОРНИЙ ЛІС

НЕПЕРІОДИЧНЕ ВИДАННЯ УПА "ЧОРНИЙ ЛІС"

Рік видання 4, ч. 1-2 (14-15)

Березень 1950

Марко Бослав

ТАРАСОВІ ШЕВЧЕНКОВІ

Якби Ти встав тепер, Тарасе,
Та на Україну подививсь —
Пророче серце від образи
Пекло б ще гірше, як колись.

Колись людьми орали гади —
Тепер і душу запрягли
В залізні шори! Волекради
У людську совість лізуть вглиб!

Ти кляв тиранів за кайдани,
Тепер поклони рабські б'ють —
Співають катові пеани,
Під серцем гріють ту змію,

Що стільки люду натроїла!
Замало навіть слів Твоїх
Святих, пророчих, вічних, смілих,
Замало фарб Твоїх усіх,

Щоб пекло люте змалювати!
(Лише не смій це називати
Жорстоким пеклом. Ні. О, знай —
Це в нас — "демократичний рай"!)

Ти називав царів катами,
Тут "ясним сонцем" ката звуть!
О, вір — тут гімнами, піснями
Найогиднішу каламуть,

Схидність, хамство величають!
Чи ще таке колись буде?
Мабуть історія не знає,
Щоб хтось колись найдикше зло

Славив піснями, а тиранів
Батьками і братами звав!
О, ні! Це перші і останні
Гидкого збочення жнива!

Якби Ти встав тепер, Пророче,
Й побачив піт, і сльози, й кров,
Умент померкли б віщі очі —
Під землю би прорвалися знов
Од болю й гніву!

**
*

Марно Боєслав

НЕ СЛЬОЗАМИ, А БОРОТЬБОЮ

Нова, але цим разом ще жорстокіша, хвиля московсько-більшовицького терору розшалілася над Україною. Вже не дні й ночі, але кожна година приносить страшні новості. В одному селі організують колгоспи. Три дні серед зими тримають людей голодних у пивницях по коліна у воді, б'ють, катують, застрашують пістолями і т. д. У другому селі вбили сталінські посіпаки зовсім невинного хлопця. А там чути крики, зойки людей, ричання худоби, виття собак. Це вивозять на Сибір. Маленькі напівголі діти плачуть на морозі. В іншому селі двадцять-тридцять людей арештували. А там стогне поїзд із закратованими вікнами. Сопіння машини заглушує людський плач. Це вивозять із переходового концтабору в Коломиї людей до невільничих таборів на Сибірі. Хтось викинув із поїзду

записку: “Всі маленькі діти в Коломиї в таборі повмирали. Там голод і всякі наруги”. А що буде з вами, нещасні жертви кровожадного московсько-більшовицького хамства, на Сибірі в диких тундрах або в нелюдських копальнях золота на Комі? Мало буде з вами таких щасливців, що побачуть знову рідну українську землю. Тут знову приголомшує вас вістка — в тюрмі замордували зовсім невинну дівчину і т. д.

Коли хтось здалека перечитав ці рядки, то може й сказати — це самі фрази. Тут немає конкретних доказів. Так, це дійсно скидалося б на фрази, коли б це були рідкі, спорадичні випадки. Але це сьогодні загальна українська буденна дійсність. Та давати тут села або назви осіб — зайво. На це треба було б грубого кількатомового звідомлення. Рядки короткої статті рішуче завузькі, щоб помістити в ній навіть загально всі більшовицькі злочини, подаючи назви сіл та осіб.

До цього всього, в кожному селі влазять по кілька разів майже до кожної хати — як не здирники, що тягнуть із хати останній шматок хліба, то більшовицькі агітатори.

Люди стали “чорніші чорної землі”. Кожного чесного українця огортає апатія до життя. Кожний чекає своєї черги — як не на Сибір, то до тюрми, або таки сталінські кати закачують у рідній хаті.

Ось це коротенький ще зовсім недомальований образ сьогоднішньої України. Страшнішого пекла в Україні ще не було в цілій її історії.

Перед кожним чесним українцем вириває питання: “Що буде далі? За кілька чи кільканадцять років український народ може зовсім затратити свою українську душу. В Україні може залишитися тільки національно несвідома робоча маса”.

Так. Це може статися, але тільки тоді, коли ми всі національно свідомі українці замкнемося самі в собі й у тремтінні будемо ждати свого кінця. Вже кожна доросла свідомо людина переконалася, що в СРСР не можна йти посередньою дорогою. Тут не можна жити спокійно й бути порядним чоловіком. Кожна людина, коли вона не є якимсь більшовицьким активістом, стає підозрілою й скоріше чи пізніше попадає у списки МГБ. Дуже помиляються ті українці, що кажуть: “Будемо тихо сидіти й переживемо”. Ні! Ми маємо дуже багато доказів,

що на Сибірі або в тюрмах опинилося дуже багато людей, які рішуче не втручувалися до жодної національної роботи. Навіть патріоти на печі для московсько-більшовицької тиранії небезпечні.

Отож тут знову насувається питання: "Чи краще жити в більшовицькому терорі покірним ягням і скоріше чи пізніше пропасти безслідно, лише збільшити число жертв, чи може корисніше буде відповідно до своїх сил і спроможностей протидіяти проти винищування й обездушевлення сталінськими бандитами українського народу?" Як би ми не комбінували, як би ми не філософували, то все прийдемо до одного висновку: для українського народу з цього жорстокого становища є тільки один вихід — уперта й послідовна боротьба з московсько-більшовицькими тиранами аж до повної перемоги. Правда, ця боротьба коштуватиме багато жертв, але не більше як їх є сьогодні. В боротьбі народу за своє визволення будуть жертви, але тільки фізичне знищення їх. У народу, що веде боротьбу, немає морально пропавших людей, а як і є, то дуже мало. Без боротьби кожний народ вигибає в неволі фізично й морально.

Чи ж ті всі, що сьогодні продають за гроші або за ласку ката своїх братів, ті всі, що соромляться рідної української мови, ті всі виродки, що мордують рідних братів по тюрмах, ті всі гади, що труять душу українського народу московською отрутою, не пропали для України? Моральна смерть небезпечніша для кожного народу, як фізична смерть!

Моральна смерть у неволі, хай лише й одиниць, паралізує безпощадно цілий народ. Фізична смерть у боротьбі кожної одиниці сталить народ, пориває його до нових чинів, родить месників!

Очевидно, коли пишу про боротьбу, то не маю тільки на думці самої збройної боротьби. На масову збройну боротьбу незабаром прийде момент. До цього моменту будьте всі готові! Підготовка до цієї масової збройної боротьби якраз є виконання усіх вказівок, які ОУН так часто дає цілому українському народові. Ось деякі з них:

Не вступайте навіть під найдикішим терором до колгоспів, бо сталінські колгоспи — це смерть народу! Саботуйте всі більшовицькі зарядження. Не йдіть ніколи до жодних більшо-

вицьких виборів і не платіть податків і позичок! Не давайте більшовикам жодних поставок! Говоріть усюди тільки українською мовою! Не вступаєте до партії, комсомолу ані до піонерів! Виховуйте українську молодь в українському національному дусі! Бережіть українську молодь від морального зіпсуття! Не допустіть, щоб у церквах відправляли сталінські агенти! Викривайте більшовицьких агентів та сексотів! Навчіться відчувати, хто ваш приятель, а хто ворог! Вчіться рідної української історії! Україна понад усе! Відкиньте сльози й рабський страх, але на кожному кроці будьте обережні!

Розуміється, ця боротьба матиме тільки тоді значення й успіх, коли вона буде масова й солідарна. Тільки цілий народ — це сила, перед якою ворог стане безпорадний! Тільки всенародний протест, але активний, зменшить кількість жертв українського народу!

Не сльози й нарікання, не апатія й розпuka, не рабська покiрність, посунена навіть до підлоти, але гарячий патріотизм національна солідарність і всенациональна боротьба положать кінець московсько-більшовицькому окупантові!

**
*

Б. Подоляк

КОМАНДИРОВІ РІЗУНОВІ-ГРЕГOTOBІ (в четверту річницю геройської смерті)

Ти далі живий і живеш між нами.

Бачимо твою горду постать і чуємо Твою дзвінку команду.

Твоє слово вогнем розпалює наші душі.

Твоя безстрашність кидає нас у бій проти жорстокого кремлівського окупанта.

Твоя залізна хоробрість додає нам завзяття в боротьбі.

Твій кришталений характер залишився нам дороговказом на все життя.

Твоя полум'яна любов до Матері-України пливе у наших юних венах.

Твої золоті мрії й незломна віра у світле майбутнє горять у наших серцях.

Твій бойовий ризик жбурляє нових очайдухів у вир боротьби.

Твоїй святій заповіді — “Для України все” — ми лишимося вірні до загибелі.

Твій світлий заповіт — “Здобудеш або згинеш!” — ми виконаємо з честю.

Своєю лицарськістю світитимеш усім у боротьбі за волю України.

Ти — лицар-герой, Ти — безсмертний!

**

М. Романів

У РІЗДВЯНУ НІЧ

В безмежжя розкинулись тайги Сибіру. Там ніч північна свої дикі оргії справляла. Іржав скажено вихор. Курив снігом. Замітав сліди за опухлими каторжниками. А вони, виснажені, спішили вітати Ісуса, що родився десь у цю годину в небесних хоромах. У кожного надія свят-вечірньою зіркою іскрилася. В наболілих душах стелилися далекі візії, виразні й чисті.

Душі бачили далекий край, цілований гарячим сонцем, рідний чорнозем, змережаний кров'ю своїх синів. Бачили і їх, синів, закутих у сталі, що своїми трудами мостили шлях під величне свято волі.

У кожного душа щеміла, рвалася на шматки, стікала кров'ю. Очі горіли й висохлі руки вгору здіймалися. Благали Дитятко. Не за себе, за синів. Щоб силу дав розігнатися помстою по палаючій країні, заколувати буревієм і змести все, що гидке й підле, що несе смерть і руйну чарівній, сонячній батьківщині.

В молитві нерухоміли каторжники.

Кам'яніли в благанні.

Потім світ в очах їм туманився, курявою клубилася сибірська просторинь.

Ввижався Свят-Вечір...

Рідна хата під солом'яною кришею жмурилася золотом маленьких вікон. Ніжний ладан тулився об ясні стіни. Ось стіл, на ньому сіно, біла скатерть, свічка й кутя...

Кругом стола в'юнився живий віночок: Дитячі личка пашіли й очі жеврілися, ніби зорі.

Моргала на висоті перша зірка, і батько сивоголовий благословить кутю...

**

Завихрилася заметіль і привид метнувся за обрій.

Лише каторжники кам'яніли серед снігом закуреного простору.

Ховали біль, душили стогін і ридання.

В тілах родилася грізна сила.

Росла, могутніла.

**

Одна-одинокa хатина стоїть. Як самітна могила серед поля. В ній сум розсівся, тяжкий, як каторжне горе, і біль своє кубелечко звив.

І тут народився Ісус серед холоду й голоду, серед ридань і болю. Народився в роздертому серці старої матері. Вповився в пелени, виткані з матірнього болю. Журба колискову шептала.

Мати риданням зустрічала Ісуса. Тремтячою рукою світила свят-вечірню свічку. Вона яскраво спалахнула, ніби перша зірка в далекому рідному краю.

Рідний край...

Защеміло боляче в стомленому серці. Мати похилилася низько-низько й головою вдарила об стіл. Аж свічка здригнулася.

Ридала гірко, ніби над гробом сина. Чулася самітна, з душею у крові. Кругом пустка, безкраї простори й ніч, північна вічна ніч.

Тряслося немічне тіло й голова все дужче біла об стіл.

І вона колись не була самітна. Були діти. Двоє як голуб'ята. А деж вони тепер? Хоча б вісточка від них! Чи живі?

Знову товкла сивою головою.

Надворі ніч скажений танок завела. Гуляла з вихром. Шаліла. Здавалося, регочеться з людського горя.

Мати вслухувалася в регіт ночі. Згорнула з чола жмутки сивого волосся і зір встромила в темінь за вікном.

Бачила інший світ. Ніби казковий. Її душа рвалася туди: там діти. Може, десь син конає на побоевищі? Може, кличе її втерти кров із зів'ялого обличчя? Поставити на чоло легку руку? А дочка, її потіха, де вона? Україну безчещену пішла боронити враз із сином!

— А я, їх мати, на Сибірі караюся. Теж за Україну! Я теж за Україну, діти. Де ви?

Розкинулось перед матір'ю поле, на ньому трупи і кров, вогні, дим, кругом гул пекельний, іржання зброї, зойки й вигуки бадьорі, завзяті. Бачить: мчить син, очі жаром сиплять, в руках залізо полум'ям дише. А побіч багато-багато таких синів. Враз син скрутився, випустив зброю і впав. Шапка злетіла з голови, і мати побачила червоний струмочок, що гасив жар в дорогих очах. Йй вчүвся шепіт: "Ма-мо! За Укра-ї-ну..."

Вона схопилася, кинулася вперед.

— Пустіть, пустіть! Я до нього, до сина! Там, там! — руками відтрусүвала когось невидного.

— До сина пустіть! Він кличе мене! О, чуєте: ма-мо-о! — шептала набожно.

Шахнулася до дверей.

— Я йду! Я йду! Юрасю, сину, я йду! Я кров свою тобі дам, коли твою кати спили, Юрку!

Надворі вітер голосив, а їй вчүвалося: "Мамо! За Україну-у-у..."

Вона дерла руками сніг, кидалася вперед, падала, вставала, знову дерла сніг і кричала в розпүці:

— Пустіть! Я до дітей хочу! До дітей! Юрку, я йду! Діти, я до вас, я з вами, я теж за Україну! Я з вами за Укра... — згаслі очі безтямно розширилися і вона тихо склонилася на сніг.

Лише розпука вчепилася вітру й голосила: "Діти, я з вами за Україну!"

Сибірська ніч реготалася над трупом матері.

В самітній хатині догоряла свят-вечірня свічка.

Шуміли горді смереки. Клонилися в покорі перед Ісусом-Дитятком.

Сходив сумерк трепетний, і в синій тоні ряхтіли зорі.

А на задуманій поляні, серед смерек високих та пишних, мережились думи стрілецькі без кінця, без краю...

В повстанських грудях відзивався гомін різдвяної казки. Давній, забутий, приманливий, як злудна фата-моргана.

Струнчився стрілецький ряд, хвилювали молоді груди.

Благословенна хвилина!

Родився Ісус!

Родилися слова непокірні, вогняні.

— Друзі! — і затремтіли струни повстанських душ залізних. — Ось роки вже родиться Ісус серед катівського шалу на Україні, серед нерівного змагу мільйонів. Трупами рідних встеляє молох сибірські дороги. Тюрми трясуться від зойку катованих. У крові чорнозем потопає. Ворог розп'яв Україну! Чуєте, кличе Вона вас, синів своїх, помстити зневажену честь! Пробиті руки свої простягнула до вас, борців — рятуйте, сини! Чуєте, Ісус-Дитятко матір спасати каже! У бій кличуть розорані могили! Тіні героїв ждуть чину! На змаг, друзі! За Україну, за кров, за могили!

Юні очі тисячами іскор палали і груди хвилювали, як розбурхане море.

— У бій! На змагання! За Україну! Веди, командире! — сколихнулася тиша.

Рванулося в даль могутнє "Бог Предвічний..."

Ніби тріумф життя над смертю.

**
*

Не дзвонили різдвяні дзвони.

Здалека нісся гул нерівного бою.

**
*

Павло

СВІТАНОК У ЛЮТОМУ 1945 РОКУ

Надворі ще господарила ніч. Сильні лютневі морози замурували по хатах усі вікна. Хоч надворі сильна лють, по селі, тут і там, розносився гавкіт собак. В хатах заблиснули світла, почувся тихий, але жвавий рух. Алярмові зарядили ранню зорю. Змороженим невиспаним повстанцям дуже не хотілося вставати й виходити з села в ліс на такий мороз. Але час вимагав обережності. Тож наказ був святий.

Ройові гуртки сходилися на місце збірки. Заспані стрільні протирали очі. Клекотів стукіт повстанських ніг, якими треба було постійно рухати, щоб не змерзнути. Посипалися жарти й дотепи.

Веселий настрій повстанців перервав прихід командира частини. Бунчужний зарядив збірку. Впарі з грімким "Струнко" посипалися кулеметні черги одної з наших застав.

Відділ розчленувався.

Стягнуто стійки й застави.

— Більшовики в долішнім кінці села, — зголосила застава. Інші нічого не запримітили.

В бойовій готовості з забезпеченням рушили чоти з села Посіч у напрямі Майдану.

...Тра-т-т, тра-т-та! — привітали нас ворожі кулемети.

Залягли... Гостра перестрілка.

Тому що терен не був догідний для бойового розчленування, відділ відступив назад у село.

Було всім ясно, що село оточене і доведеться прориватися. Несподіваний удар ворога не зламав холонокровності й бойовості в повстанців. Бойовий порядок задержався в найкращому стані. Це свідчило про великий гарт українських повстанців. Вони перейшли живу школу, вміли задержати вояцьку поставу в найгіршій ситуації.

Відділ у скрутному становищі. Потрібна швидка постанова. Наказів сотенного не чути.

— Чи є сотенний? — пройшло по стрільцях.

Сотенного немає... відділ оточений.

Погляди двох чотових зупинилися один на одному. Вони розуміли один одного: треба рятувати відділ. “Рятувати, рятувати відділ”, — товклася думка в обидвох.

**
*

Ракетні світла вигулюють над селом. Село обвите гавканням собак. Розбуджені жителі села зчинили шум. Вони приготувались до знаних більшовицьких вчинків: палення хат, грабування майна, побоїв, допитів, а навіть розстрілів.

В обіймах шуму притишено просувався відділ. Стрільцькі груди пороли грубу верству снігу. Не зважаючи на надмірну втому, стрілецька розстрільна повзла по-пластунськи. Міцно холодними руками повстанці держали зброю. Метр за метром все даліше і даліше...

“До лісу! До лісу!” — вертілася думка в кожного, хоч всі знали, що під лісом більшовики.

— Зброєю промостимо вступ до лісу! — Стрільці побоювалися, щоб на такому морозі не відказали кулемети. — Послужать гранати! — В напнятті проминають хвилини. Безумна боротьба зі снігом.

Шепіт... Від стрільця до стрільця котилося: “Точно слухатися наказів! Підготувати гранати! Найбільшої відваги!” Всі зосередили увагу на ліс, де мав би скрито чекати ворог.

Стрільцтво ожидало наказів своїх старшин.

Дніє.. Над смертельною тишою залунала сильна ворожа пальба.

— Барабанний вогонь! — упав короткий наказ.

Заговорили ворожі кулемети. Безтямна пальба з усіх боків. Шумів вихор стрілів... Лунали крики... Свистіли розривні... Зойк, стогін ранених.

— Вперед! — як леви, кинулися повстанці на ворога.

— Вогню! Кидай гранати! — вигуки команди.

Сліпучий блиск. Оглушливий грюкіт.

Не зважаючи на смерть, мужньо й завзято бігли повстанці до більшовицької лінії.

— Слава! Слава! — пролунало з повстанських грудей.

Під відчайдушним наступом повстанців не вдержалася більшовицька голота. Більшовики спанікувалися стрілецькою

відвагою і, залишаючи свої бойові місця, рятували своє життя втечею.

Два веселі погляди чотових тріюмфували.

Віддихнули стрілецькі груди. Всміхнулися обличчя. Запанувала радість перемоги. Відразу призначено окремі роботи. Санітарі взялися до перев'язок ранених. Інші стягали залишену більшовицьку зброю. Ще інші вишукували вбитих повстанців, шукали ранених друзів. Між раненими був я і добрий мій друг чотовий Морозенко, якого всі називали Данилом.

На снігу виднів, залишений більшовиками, тяжкий кулемет "Максим", а на ньому чорніла звисла постать. Швидким кроком ми зблизилися до цього місця. На дулі кулемета лежав прошитий кулями старенький стрілець Камінь. Перед ним лежав труп більшовика. Значить, стрілець убив його, бо кріса тримав ще в руках. До вбитого батька кинувся його син, стрілець Василько. Він положив геройське батькове тіло вигідно на сніг, обличчям догори. Біля 50-літнього стрільця, учасника Визвольних Змагань, всі стояли мовчки, похиливши голови. Тільки Василько, навколішки біля батька, вмивав обличчя гарячою сльозою.

Нашу тишу перервав голос рой. Яструба, якого вислано з двома роями на місце перестрілки. Він сказав, що знайдено тіло сотенного Бойка. Знаючи сотенного Бойка, як людину хвору на серце, устійнено, що помер на удар серця.

**

Розтягнулися довгі ряди повстанців по чорноліських лініях. За ними скрипіли сани, постукували орчики, немов грали похоронні марші п'ятьом синам України. Високі ялиці, одягнені в білі корони, клонили свої голови над борцями. Ми забрали їх з собою, щоб по-лицарськи похоронити.

**

Залізні лави впорядкувалися на цвинтарі в селі Грабівці. Перед ними п'ять домовин. Групи прибрані скромно.

Було враження великої урочистости.

З середини трун голубими очима дивився сотенний на своїх стрільців. Біля нього Камінь — стрілець-батько, що служив прикладом для нас молодих. По боках три інші стрільці.

З їх суворих мертвих облич ми читали наказ: “Помстіть нашу смерть!”

Прощальне слово виховника Комаря до сліз розжалобило цивільне населення. Це доказ співчуття й любови українського народу до своїх синів-борців.

— Струнко! Крісом почесть дай! На право глянь!

На вічний сон спускали в могилу п'ять героїв.

В стальну блакить понеслося упокійне “Вічна пам'ять”.

Востанне прощалися стрільці зі своїм сотенним і друзями. Кидали грудки землі на домовини.

**

Марно Боєслав

ГАРТОВАНІ БОЛЕМ

Гартовані болем століть —
Дивіться — гінці перед вами!
Алярмом дзвенить сталь і мідь —
До слави відчинені брами!

На сталь перекуйте плуги —
Бої не минуть вас хоробрі!
Хай скинуть корони боги —
Байстрята Атилли та обрив!

Уже посылайте гінців,
Хай скажуть тиранам — ідемо!
Ідуть вже! Ідуть вже борці —
О, станеш, Україно, едемом!

(Зі збірки “В хоробру путь”)

**

Б. Подоляк

ЗА НОВЕ ЖИТТЯ

Осінь 1945 року.

Лежу в підпільній шпитальці, як реконвалесцент по плямистому тифі.

Шпиталькою завідусе лікар, доктор Кум.

Кума знав я з кількох попередніх зустрічей, але то була знайомість поверхова. Я знаю лише, що Кум по національності жид та що працює в нас лікарем. Про його погляди, почуття й перспективи годі було мені щонебудь сказати.

І от лежу я на шпитальному ліжку, а очі мої, при появі Кума, бігають за ним. Його поведінка заабсорбувала мене. Мені конче хочеться простудіювати ту людину.

Середніх літ, низького росту, худий, високе приморщене чоло, буйна чорна фризюра й хитрі очі.

Бачу, як він зрана встає, обходить хворих; чув, як він дає диспозиції санітареві й картає за промахи; завважую те тепле, батьківське піклування й зусилля, що він їх докладає для кращого лікування хворих.

Перегляд ранених. Доктор Кум проходить від ліжка до ліжка. В кожного хворого він впинав свій лагідний зір, немов би хотів занечулити або, принаймні, полегшити його біль.

— Як почуваете себе? — питає він молодого, кремезного повстанця, якому щойно заклепилася рана недавно ампутованої ноги.

— Добре, як воно лише бути може, — відповідає той. — Чомусь не вірю, що я вже вічний каліка. Здається мені, що рухаю нею й пальцями, а тим часом... "емерит", нездібний до нічого. Не здібний вести тієї праці, яку вів досьогодні.

Доктор довго оглядав рану, відтак полокав її, бандажував, розмовляючи цілий час із хворими.

— Будь бадьорий духом, коли тіло немічне, — зачув я останню фразу доктора, звернену до раненого.

"Що ж кінець-кінців? Таж цій людині чужа наша справа. Кожної хвилини грозить їй небезпека з усіма наслідками... Може прихована хитрість?... Ні! Напевно ні! Це щось інше — щире, благородне й рівночасно мені загадочне", — думав я, слідкуючи за доктором.

З легкою усмішкою підходить доктор до мого ліжка.

— Що в політиці? — запитав він, побачивши в мене газету.

Я попросив сідати.

— Сяду, бо й так щось ноги відмовляють послуху, — сідаючи, відповів доктор. Втома по цілоденній праці положила на його обличчі слід блідости.

“Політика” нам не йшла. Цікавих відомостей не було.

— От товчуться, як баба зі ступою — відказав я йому на питання.

Розмова не “клеїлася”. Я хотів переключити її на іншу тему, та якось важко було зачати.

Я хотів, кінець-кінців, дізнатися про те “щось”, що держало ту людину в наших рядах і казало їй активно й самовіддано працювати для несвоєї справи. По короткому ваганні я зважився запитати.

— Вибачте за мою цікавість. Ви, може, і не помітили, що я, як той детектив, кожночасно слідкую за вами. Я, прямо, не можу збагнути ваших почувань і мети на теперішньому вашому становищі. Мені цікаве одне. Ви не нашої національності, значить, наші ідеї вам чужі. Як мені відомо, ви мали змогу залегалізуватись. Скажіть мені, чому ви цього не зробили? Що, остаточно, спонукало вас залишитись у такій жорстокій дійсності?

Лице доктора споважніло, чоло зморщилося. Він хвилину мовчав, відтак чуть-чуть усміхнувся і відкрив уста до розмови.

— Бачу, що вам цю справу важко зрозуміти, а в мене, знаєте, вона цілком проста, звичайна, як то кажуть — сама по собі, — говорив доктор.

— Знаєте, я сіоніст, твердий сіоніст. Завдяки перебуванню за кордоном (тут доктор навів мені Відень, Прагу, Рим) я мав змогу зустрічатись з людьми різних політичних поглядів та інтересів. Спеціально цікавився я життям в ССРСР. Говорю “спеціально” тому, що ССРСР був першою країною переміщеного “соціалізму”, як я пізніше довідався, лише на папері. Довелось мені говорити з деякими компартійцями-чехами, які до

останнього обстоювали “райське” життя в ССРСР. Та я, на щастя, досить швидко пізнав суть більшовизму.

Здавалось, що жиди захопили владу в ССРСР. Зрештою, така була опінія широких народних мас, а вдійсності воно не так. Останньо виявляється, з чимраз то більшою яскравістю, що становище жидів у ССРСР таке ж саме, як ваше чи інших народів.

1939 року, як до нас прийшло оце “щасливе” життя, я працював лікарем в Дрогобичі. Деякі люди з моєї національності пішли на услугу більшовикам, знали про мій сіонізм, та, бачите, завдяки нашій жидівській солідарності я ні разу не мав до діла з НКВД. Вдаючи, тим часом “правовірного гражданина”, я мав навіть знайомства у більшовицьких партійних колах. Отже, коли ви перше згадали про легалізацію, то я міг залегалізуватись, використовуючи знайомства з партійцями.

Та суть не в тому. Сказав я це так — на маргінесі. Конкретної відповіді на ваше питання я вам ще не дав, — говорив далі доктор Кум, трохи підвищеним тоном, закурюючи папіроску.

По приході німців я знайшовся у безвихідному становищі. Всю мою рідню вони вистріляли. Мені вдалося втекти, та схватись довше не було де.

І в час мого скриття, коли здавалось, що не тільки люди, але й Бог лишив мене своєї опіки, ви дали мені захисний пригүлок. Ваша організація врятувала мені життя. А признаюся щиро, що я тоді дорожив життям, боявся його втратити.

А тепер скажіть, чи не маю я за що віддячуватися? Я ж чую обов’язок, може не той — українця перед Україною, а людини перед людиною.

У мене болить серце за наше низькопоклонство, за оту жидівську лояльність, причиною чого, розуміється, є бездержавне життя. Тому я ціную волю, ту правдиву волю і готов боротися проти тих, що її топчуть. Це не лише у вашому, але й в нашому — жидівському інтересі.

Ні, друже хорунжий, я не жалію тепер свого життя. Кожної хвилини можу його віддати. А як згину, то нехай знають усі — і приятелі, і вороги, що я так, як і ви, боровся за життя, за нове життя й за нього віддав своє.

Розмову нашу перервав санітар, повідомляючи доктора про прибуття важкораненого повстанця. Доктор, не докінчуючи розмови, перепросив і відійшов. Та я ще довго роздумував над його розповіддю.

Більше не довелось нам говорити. За кілька днів я відійшов зі шпитальки, щиро прощаючись. Ми обіцяли собі раною весною зустрінутись.

**
*

Зима 1946 року. Сніги впали повище колін. Більшовики, як день, так ніч, товклися по верхах і узбіччях Карпат, якраз в околиці підпільної шпитальки.

А в шпитальці життя плило нормальним трибом. Доктор Кум двічі денно відвідував хворих: оглядав їх, давав уколи, випитував, підбадьорював. І так день у день.

Нераз пронесеться над шпитальною черга ворожого кулемета та доктор не гарячкувався. Лише очі його нахмурювались, а борозни на чолі глибшали.

— От, ще трохи, та й зазеленіє, зацвіркоче весняний птах, а тоді — ми пани ситуації, — так потішав доктор молодого повстанця, якому навкучило довге лежання з ногою в гіпсі.

— Ой, далека вона ще, далека... — відповідав повстанець, та доктор удав, що не чує і віддалився. Він напевно погодився в думці з повстанцем.

— Від потоку чути якийсь гамір, — зголосив стійковий докторові, вбігаючи задиханий до шпитальки.

Долішня губа в доктора мимовільно задрижала. Але він скоро опанував себе. Був певний, що це більшовики, бо хто ж інший міг бути.

— Швидко брати ранених на носилки й виносити, — зарядив він.

Гамір почувся з інших напрямків і щохвилі дужчав.

— Друже докторе, ранених ми не встиємо забрати, більшовики вже близько, — піддав хтось з обслуги.

— Швидко виносити хворих, — зарядив грімким наказуючим тоном доктор.

Та було вже запізно. Щільним кільцем шпиталька була оточена більшовиками.

Застрочили перші черги ворожих кулеметів. У відповідь їм понісся відгомін сухих револьверових пострілів. Це дострілювались важко хворі й ранені.

Звором угору, бредучи по коліна снігом, посувалася пригорблена, з пістолем в правій руці, в білому халаті людина. Раптом вона схилилась вбік, немов би прилягла до снігу, щоб відпочати. Права рука з пістолем піднеслася на висоту чола і грякнув один-одинокий постріл. Людина сховалась у снігу, лише видніли чорні клатті волосся.

**
*

Несподівана вістка про смерть доктора Кума вразила мене, хоч до таких буденних випадків я був аж надто призвичаєний.

Пригадуючи нашу розмову в шпитальці, я вимовив в голос: "... борюся за нове життя й за нього віддаю своє".

**
*

Байденно

БОРОЗЕНКО — МИКИТЮК МИХАЙЛО

Було це в травні 1945 року, зараз же, коли впав надр. пров. Віктор. Мене покликано на зустріч до села Тязева. Зв'язками переходжу з села до села. В селі Ямниці, Станіславівського району, на зв'язку натрапляю на трьох людей, мені не знаних. На моє домагання дати мені кур'єра до села Тязева, шеф зв'язку сказав: "Підете разом із цими людьми, вони теж туди прямують".

Вже досить пізно ввечері рушаємо. Дорога надзвичайно погана, дощ цвяхає прямо у вічі, під ногами грязюка, що ледве ногами волочемо. Поки пройшли 3 км, не було в нас сухого рубчика, не помогли нам і плащ-палатки.

Ще на зв'язку я довідався, що буду мати до товариства над. пров. Товмаччини — Максима і його двох найближчих співпрацівників — Бориса (організаційний) і другого, псевдоніма якого не пам'ятаю. Дорогою ми майже не балакали. Кож-

ний час від часу кляв погану дорогу та добре уважав, щоб у непроглядній пітьмі не влетіли десь у якийсь багно.

На зв'язку в селі Тязеві, Галицького р-ну, не було нікого крім шефа зв'язку, якого по довгих "коромолах" вдалося витягнути з-під околотів. Ледве-не-ледве знайшов для нас квартиру. Квартира невибаглива — стодола, а в ній трохи околотів. Полягали на ті околоті, накрилися ними й дали волю храпам.

Пробудив нас вранішній гамір. Надворі був гарний весняний ранок. Всі нагло посхапловалися і аж тепер приглянулися один одному. Ми виглядали жалюгідно — болото від стіп до голови. Настала незвичайна метушня — витиралися, шурувалися, тріпалися, щоб сяк-так уподібнити себе до людей. Біля такої "тоалети" проминуло нам майже дві години. Найбільше мав клопоту д. Максим, якого вночі запхало десь у дроти й тому мав багато роботи біля своїх "малярських" [штанів]. Розмова далі між нами не клеїлася.

Перед вечером д. Максим і я йдемо на зв'язок, щоб получитися з бажаними людьми. По дорозі ми трохи ближче пізналися. Але, як він, так і я, не виявили охоти на добре розговоритися. На зв'язку я застав того, хто покликав мене на зустріч, з яким приступив відразу до діла. Полагодивши справи, я ще того самого вечора розпрощався з д. Максимом і відійшов у свояси.

Не проминуло навіть кілька днів, як одного вечора в селі Піддужжі, Станіславівського району, зв'язкова покликала мене на зв'язок, бо хтось мене жде. Тут застав я д. Максима, який вручив мені записку, а з неї я довідався, що д. Максим обняв Станіславівський надрайон. Коротко інформую про ситуацію в терені, а відтак на його пропозицію йдемо на мою квартиру. Зі мною пробув він три дні. За той час вдалося мені трохи ближче приглянутися йому. Те, що найбільше впало мені ввічі — це надзвичайна скромність, невибагливість, заповідливість у роботі, впертість у своїх постановах, пляновість і систематичність у роботах. Не шукав він вигод, не вбирився елегантно, не дбав про себе, а всеціло віддавав себе справі. Його скромність, а навіть простота, були до тієї міри, що не один пробував собі легковажити його, але таким задиракам

він умів давати відсіч і ломити їхню пиху своїм умом, своєю дисциплінованістю, своєю підпорядкованістю та муравлиною працею.

Скоро після цієї зустрічі ми не зустрінулись, бо він погнав у "світи" заізнатися з тереном та людьми. Ми далі жили віддалено один від одного. Щойно напередодні липневої блокади 1945 р. він пропонує мені товариство щодо спільної побудови криївки. Це була конечна справа перед так шумно заповідженою блокадою. Шукали ми місця у лісі та не могли його знайти, аж я сказав, що криївка буде. Тоді він пішов в терен далі полагоджувати пекучі справи напередодні блокади. Мені вдалося за той час з тяжкою бідною зладудати криївку.

По 20-ім липні до мене прибули провідники: Борзенко (Максим), Рос (окружний господарчий), Всеволод (окружний провідник). Я не сподівався стільки гостей і тому в криївці було трохи тіснувато.

Хоч блокада зв'язала трохи руки, д. Борзенко не відпочивав. Він кожної днини шукав собі роботи там тільки, де лише було можливо. Він не любив здаватися на когось, а намагався всюди бути сам. Він зумів держати терен навіть у той час, коли фронтові війська по так шумно оголошеному забриханому, підлому емгебівському зверненні залляли майже всі села надрайону. Він не спочивав, а продирався поміж ворожі війська в кожну закутину й давав моральну підтримку, переводив вишколи, давав вказівки в роботі. Я не бачив його ніколи не зайнятим. Коли не полагоджував суто ділові справи, то вперто працював над підвищенням свого інтелекту.

По блокаді він ще з більшою енергією взявся до роботи. Я бачив його рідко коли. Він постійно в русі, маючи клопоту повну голову. Для себе він майже не присвячував часу, постійно ходив бідно зодягнений. Я ні разу не відчув у нього задрости на вид краще зодягнених.

І так за невсипущою працею наспіла зима. Зустрінулись ми в Чорному лісі з кінцем грудня, де відбувалася кількаденна відправа. Тут я побачив, як ця людина щиро турбувалася про забезпечення відділів УПА. Першим і основним завданням, яке поклав він на своїх підвладних у цей час, було забезпечення відділів УПА харчами, одягом і взуттям. Першого січня

ми розійшлися, а через кілька днів він наздігнав мене в селі Угринові уже на відході з цього села. Пропонував мені своє товариство на свята. Ще того самого вечора, бродячи снігами, оминувши Ямницю, ми перебрили тільки удвох річку Бистрицю й уже геть аж над ранком доволіклися до села Підлужжя.

Через цілий Свят-Вечір ми не мали спокою, бо по селі шлялися більшовики. Увечорі знову вдвох подалися ми до села Підпечарів, де зустрінулись з надр. реф. СБ Аркасом. Тут дівчата обділили нас святочними подарунками. Пізно вночі ми вернулися назад до села Підлужжя.

У свята, як він, так і я, не виявили охоти сидіти на місці й таки першого дня ми опинилися в селі Узині, Станиславівського р-ну. Тут захопила нас зимова бльокада (12. 1. 1945 р.). Довідуємося, що в кожне село заїхало 20-30 більшовиків. Певних приміщень дуже мало. Десь коло 15. 1. 1945 р. ми вертаємося до села Підлужжя, де в мене було менш-більш певне приміщення. Але й у такій ситуації д. Борзенко не мав терпцю всидіти на місці. Він мав накреслений плян роботи й за жодних умов не хотів відступити від нього. Десь коло 20-го січня він зі своїми бойовиками подався у Чорний ліс, не визначаючи мені навіть зустрічі, мовляв, мене все знайде.

Про підготовку до виборів, про нашу протидію, ані про сам хід та геройську поставу населення не місце тут згадувати.

Десь наприкінці місяця лютого довідуюсь, що друг Борзенко розшукує мене. Я постарався чимскорше пов'язатися з ним, бо сподівався, що не гаразди його сюди пригнали. Зустрінулись ми 28. 2. Хоч була темна ніч, я розглянув його досить докладно. Був до крайности збідований. Лице неголене від місяців.

Стільки ж не мився та не перебирався. Із сорочки осталися самі рубці, а у светері було стільки "льокаторів", що мусів його жертвувати..., спаливши на вогні.

Я був змушений, а радше було моїм обов'язком дати йому приміщення. А що в мене його не було, то я рішився ділити з ним долю й недолю, залишаючи своїх попередніх друзів. Ще того самого вечера ми опинилися в лісі, де долучився до нас д. Мамай (тодішній кущовий звеновий) і таким робом склалася п'ятка бездомників. Тому що ще не було снігу, ми

рішилися будувати криївку. Широ взялися до роботи й через три дні ми мали свою хату. Стало трохи легше, хоч з харчами було доволі клопоту, бо гарнізони далі сиділи по селах. В додатку, я поважно захворів. Мені треба було опіки. І тут ніхто інший, як тільки д. Борзенко став мені опікуном. Він майже щоденно босоніж по замерзлій землі гонив у село, переходячи річку вбрід, щоб здобути для мене відповідних харчів. Сам недоїдав, щоб тільки мені було подостатком. Він не раз глядів на мене лежачого, а на його обличчі малювалися жаль і досада, мовляв, за те, що не запобіг моїй хворобі. Це сердечно-людяне піклування ще більше мене зблизило до нього й я почав тішитися його товариством, він став для мене більш як провідником. Рівночасно я побачив, що він хотів би мати когось, щоб з ним поділитися усім. Та скоро не дійшло між нами до тієї дружності, аж щойно з початком жовтня 1946 року, перед моїм відходом у Галицький район ми надобре подружилися.

Цілу зиму 1947 року ми держимо зв'язок, обмінюємося думками, поглядами, напрямними в роботі, а навіть і особистими справами.

Ранньою весною я спішив до нього на зустріч, мені хотілося якнайскоріше побачити свого друга й поділитися з ним усім. Він ждав мене в умовленому місці. Зустрінулися ми немов брати по довгій розлуці, а відтак дали волю язикам про перебуту зиму. Перебували ми кілька днів у лісі Стінка, полагодивши всі справи, а потім подалися в Чорний ліс. Тут ждав на нас окружний референт пропаганди Руслан. Чорноліське життя мабуть кожному до вподоби, бо тут постійно дихає свіжістю, веселістю, бадьорістю, розмахом. Тут не видно, щоб хтось був зневірений, засмучений, пригноблений. Таким тут місця не було. Тут саме д. Борзенко не мав зайвої хвилини на відпочинок. Були дні, що він кудись зникав і мені довго доводилося шукати його. По тритижневому перебуванні в Чорному лісі я, на доручення окружного провідника Всеволода, ще раз відходжу в Галицький район, взявши з собою чоловіка на районного провідника, щоб його познайомити з тереном і місцевим підпіллям.

Через місяць одержую записку, щоб негайно з'явитися в Чорному лісі. Тут довідуюсь про смерть окружного провід-

ника. Виконуючий обов'язки окружного провідника доручає мені відійти в Товмаччину. Якраз прибув сюди д. Борзенко. Ми знову зустрілись як рідні. Він знав уже, що мене жде "новий хліб", тому почав:

— Я син селянина, вихований в страсі Божому твердою мужицькою рукою. Рідної матері не пам'ятаю, а мачуха, як і всі інші, більше дбала про своїх дітей. Закінчивши народну школу в рідному селі в Коломийщині я потрапив на кооперативний курс. З приходом більшовиків я вступив до педінституту і закінчив його. З початком німецької окупації став членом організації й вів роботу в підрайоні, а відтак у районі (Косівщина). Після того, в половині 1943 р., залишив свою учительську роботу й пішов у підпілля. Працював у Товмацькому повіті. З того часу я назавжди кинув рідну хату. Відтоді я не бачив уже рідного батька, ні рідної сторони й до сьогодні не знаю, що там діється, а вони тим більше про мене не знають. Якщо б я скоріше скінчився, так повідоми мою рідню (подав мені адресу) — закінчив бесіду д. Борзенко.

Мені було радісно, але рівночасно й прикро, бо така сповідь не віщує нічого доброго. Після цієї "сповіді" мене надзвичайно вразила його конспірація прізвища та місця походження. Мені першому він виявив себе цілком.

Через кілька днів я відійшов у Товмаччину, взявши постанову, постійно держати з ним зв'язок, бо ми були близькими сусідами. І справді, ми досить часто зустрічалися на пограниччі наших "світів", а ще більше обмінювалися дружніми записками.

Наші зустрічі не мали виключно дружнього характеру. Я постійно користувався з його досвіду в роботі, а він не скупився своїми порадами. Ми обопільно один одному допомагали, чим тільки було можливо. Я бачив його далі таким самим ревним керівником. Я бачив його всюди, навіть при такій роботі, де спокійно могло без нього обійтися, він всюди давав почин.

За його керівництва Станиславівським надрайоном цей терен тішився найкращою опінією. Кадри були найкраще вишколені, з яких багато обняло керівні пости. Словом, Станиславівщина стояла твердо на ногах, а всі підпілляники та спів-

працівники висловлювались про свого провідника тільки позитивно. Його всюди любили, поважали, шанували й тішились його товариством.

Ми зустрілись аж весною 1949 року на відправі. Він два дні реферував перед нашим зверхником про ситуацію в терені, про можливості ведення роботи та про проведену роботу. Його реферування було, як я бачив, задовільне. Мені залишилося після нього багато менше говорити, бо я мав право встрявати зі своїми заввагами та доповненнями.

Розійшлись ми з надією, що скоро знову зустрінемося. І якраз через місяць відбуваємо спільну дорогу в Карпати, де відбувався однотижневий вишкіл. При відході окружний провідник дав мені відчуті, що д. Борзенко скоро залишить своє давнє становище.

Повернувшись у терен, я через місяць одержую записку, в якій повідомляє мене мій зверхник, що д. Борзенко сповняє агенди окружного провідника. Скоро після цього я зустрівся з д. Борзенком. Хоч він був тепер моїм зверхником, він ніяк не годився на моє, так би сказати, урядове відношення до нього. Просив не змінити нашого попереднього наставлення.

З початком серпня він відвідує мій терен та запізнається з більшістю кадрів, з якими переводить коротенький вишкіл. Розійшлися ми з пляном, що зустрінемося в половині жовтня. Та даремно ждав я на умовленому місці. В кілька днів після мого очікування я довідався, що 16-го вересня 1949 року в Карпатах під час наскоку на табор пров. Готура згинув небувалий, всеціло відданий справі революціонер-професіонал д. Борзенко поруч таких незаступних революціонерів як провідник Готур і Шах.

Згинув Ти, Друже, десь там на скелистому безлюдді і ніхто навіть не буде знати, де погребали вороги Твої кості, що стільки натрудилися для добра отої обезцещеної ворогами землі.

Оце, мій любий Друже, моя згадка про Тебе, мій пам'ятник на Твою могилу.

**
*

ЗАЛІЗНІ НЕРВИ

(Спомин)

Зима 1947-48 року для повстанців-підпільників була досить сприятлива. Сніг грубою верствою покривав землю, то знову топився і це давало можливість щораз виходити, щоб вести пропагандивну роботу серед населення.

Один з таких осідків був розташований біля села Делієва. В цьому осередку жили й працювали пор. Сапер, рай. тех. реф. Лиман і бойовики Пісня та Річка.

5-го лютого 1948 року день був хмарний. Дорогою, розмоклою від недавно розтопленого снігу, посувалася досить велика група більшовиків. Група ця ввійшла в ліс, оточила його частину й розпочала розшуки. Саме в тій частині лісу був згаданий уже осередок. Більшовики розпочали свою роботу. Ходили, шпигали дротами, шукали, пальцями перебирали кожний листочок, намагалися знайти криївку.

Мешканці осередку, почувши рух, зорієнтувалися, що над ними діється. Вони відповідно до того підготувалися. Коли почули, що більшовик вдарив дротом об скриньку, що нею закрито вхід, були зорієнтовані, що це вже їхня могила. Затріщали дошки, заскрипіли цвяхи, і до криївки вдарило денне світло. Це однак не збентежило повстанців. Всі були спокійні, чекали, що буде далі. При тому плянували, як обороняти себе і як вирватися з цього пекла.

Загули у вході перші гранати. Їх було сім штук. Всі більшовики, що лежали на становищах (а було їх 52 чоловік), лежали тихо й наслуховували. Їм було цікаво, що діятиметься у криївці по вибуху гранат. В криївці було тихо. Повстанці не хотіли зрадити своєї присутності. По деякому часі більшовики знову вкинули кілька гранат і знову слухали. Відтак знову тої самої — вкидали й слухали.

Повстанці відчули, що в більшовиків немає певности, чи в криївці хтось є. Грالی на часі, чекали вечора. Ворог скаженів. Мертва тишина дратувала його.

По деякому часі більшовики вкинули сім димних гранат. Повстанці змочили платки та полягали на землю. Холодне

повітря підтискало дим вгору, а віддихання через платки хоронило від удушень. Від диму один з повстанців зімлів. За допомогою штучного віддихання та води його зараз вдалося привести до притомності. Все це було виконане так, що більшовики не могли чути зверху жодного руху.

Не знаючи напевно, чи є хтонебудь всередині, чи немає, більшовики почали розкопувати вхід і вкидати гранати — не помагало. Гранати падали й не разили повстанців. Щоб самому не йти перевірювати, чи криївка порожня, чи є в ній люди, більшовики привели чоловіка з села Делієва і наказали йому лізти всередину. Чоловік відмовився. Більшовики почали знущатися з нього. Поламали йому пальці в руках, та це нічого не помагало. Тоді більшовики взяли чоловіка на руки й головою вниз вкинули до криївки — теж не помогло. Чоловік цей дуже скоро вискочив з криївки. Ще довго більшовики знущалися з нього, аж вкінці непритомного кинули в кущі.

Тим часом інші більшовики привели ще людей. Між ними був один переселенець із заходу. Йому запропонували більшовики лізти в криївку, але він відмовився. Його вкинули силою. Скриваючись за нього, вліз один більшовик. У вході натрапили на якусь дошку. Вона наробила гук. Більшовик вискочив, мов попарений. Переселенець виліз, однак нічого не сказав. Більшовики ще післали одного чоловіка, та цим разом натрапили на підлого. Він вліз у криївку і, хоч повстанці казали йому нічого не говорити, він все таки сказав, що в криївці є якісь люди.

Більшовицький командувач наказав своїм бійцям швидко розкопувати криївку. Закипіла робота. З повали посипалася глина й показалося крізь шпари в дошках денне світло. Якщо б більшовики хотіли цією дірою вкидати гранати, вони падали б у саму середину криївки. Поручник Сапер рішив діру забарикадувати. Так і сталося. Більшовики післали громадян викидати ці речі наверх. Крізь діру вкинули 18 гранат. Залунало вісімнадцять переразливих вибухів. Криївка стала одною страшною руйною. Більшовики прислухалися, чи не чути якогось руху з криївки. Але там було тихо.

Знову закипіла робота. Заставлені більшовиками люди почали прокопувати діру напроти входу. Ця діра була найне-

безпечніша. Нею можна було вкинути гранати, які разили б повстанців. Вдарило денне світло. Крізь діру показалися дула автоматів, що були спрямовані прямо в середину криївки.

Час наглив. Чекати вечора було неможливо.

Сонце вже заходило. Пор. Сапер рішив, що довше перебувати в криївці не можна. Двох повстанців спрямувало свої автомати в прокопану діру і вдарили вогнем. Двох більшовиків повалилося, навіть не крикнули. Тоді пор. Сапер викидає дві гранати. Наверху повітря стрясає сильний вибух. Повстанці вискакують нагору.

Така поведінка повстанців збентежила більшовиків до тієї міри, що почали втікати. На полі бою залишилося трьох більшовиків і чотирьох повстанців. Частина більшовиків втікла в гліб лісу, друга частина на чолі з старшим оперативником РО МГБ*) Коваленком опинилася в селі. Бій біля криївки тривав з 10 хвилин. Більшовики втікали, атаковані повстанським вогнем. При цьому поранено капітана ОББ.***) Він другого дня помер. З повстанців був ранений Лиман, районний технічний референт.

Вогонь притих. Повстанці почали відступати. Ледве встигли відбігти від місця кількадесять метрів, як їх знову почав переслідувати вогонь більшовицької зброї.

Щораз відстрілюючись, повстанці далі відступали. Тоді був легко ранений в праву руку пор. Сапер і бойовик Пісня.

Лиман залишився на полі бою. Забрати його було неможливо, а сам відступати не міг. Обидві його ноги були перебиті ворожими кулями. Бачачи своє безвихідне становище, він рішився дорого продати своє життя. Відбиваючись, вистріляв усі набої, а останнім застрілив себе.

Ще й по смерті повстанець-герой був страшний ворогам. Вони боялися до нього підступити. Тому післали цивільного чоловіка, щоб забрав від нього зброю.

Тіло повстанця забрали більшовики до районного центру.

**

---

*) РО МГБ — районний оперативний відділ МГБ

***) ОББ — "Отряд по борьбе с бандитизмом".

СИНИ РІДНОГО БУРЕВІЮ

*За нами розгубленість мертва,
Де страх і покора — закон.
Там втрат не буває, де жертва —
Здобутий в огні бастион.*

О. Ольжич

Ішли... А вслід глумилася доля. Презирливо вдивлялася в очі, а в них — божевільне завзяття.

Ішли. Ні, воліклися. Наперекір втомі, що косила ноги. В грудях повстанських віру колихали. Сильну, невгнуту віру в майбутнє, мережане щастям і розквітом століть.

І всміхалися втомлені лица до віри, скутої твердими повстанськими буднями. Вітер висохлі щоки лоскотав. Добирався до грудей, до душі. Видерти віру хотів. Дарма!

— Куди, навіжений?! — стискалися спалені голодом уста. — От, вітряга. Туди не смій!

Щільніш обгорталися в рештки колишніх одностроїв. А дехто таки руками груди закривав — вітер по них щоб не шмагав, віру не студив.

Кругом пустар снігом курив.

**

По пояс у сніг поринали. Боролися з ним за кожний крок уперед. А внутрі аж пищало — їсти!

Он там удалі світильця блимали. Мов блудні вогники. Там село... Там теплі стіни, привітні люди, там...

Скоріше в село! Хоч трохи розігріти перемерзлі тіла, хоч трохи заглушити скигління шлунка. Та там гієни скалили зуби, там смерть на чатах притаїлася.

**

Виразніше вигулькували з туману світла.

Верещала втома у виснажених тілах. Вгинала стрілецькі ноги.

— Друже командире! — рванулося.

Поглянули блискучі владні очі. Чорні, мов прірва беззоряної ночі.

— Слухаю, — виразно, твердо.

— Стрілецтво знеможене. Втома з ніг валить.

Відпочити треба, а то в селі на випадок “войни”... — й покритив головою.

Командир майнув зором по сірому ряді. Щезла гострота і м'якість любов'ю загорілася.

— Добре, Славку, — сказав. — Заряди відпочинок, — і владні очі м'яко дивилися вслід сотенному.

**

Розкошували відпочинком. Припали до снігу й наче замерли. Тільки командир стояв, мов дуб серед сніжного пустару. На глум утомі. Чорними очима пестив стрілецькі постаті. А душа кривавилася.

Пройшовся здовж ряду.

— Зенку, Зенку, слухай! У тебе груди не закриті!

— Нічого, — майнуло усміхом.

Дригнуло в душі командира, і брови над владними очима на мить стягнулися.

— На, візьми оце, Зенку, — скинув легенький кожущок. — Я обійдуся без нього, — щось тепле залоскотало командиріві щоки. — В мене шинеля ще є.

— Друже командире... Хіба то шинеля? Це...

— Зенку!...

— Дякую, я не можу...

— Зенку, друже. Послухай друга, не командира.

— Влодку...

— Ну, візьми.

Довше не сперечався, взяв. Вдягнув кожущок і ніжне тепло розійшлося по його тілі.

У командира дрижала тверда душа. Всіх пригорнути хотів, скласти щирий поцілунок на спалених стрілецьких щоках. Роздер би душу за них. Вони діти Революції і його.

Ішов дальше й очима голубив усіх своїх дітей.

— Петрусю, знемігся ти. В селі лишу тебе. А то десь у снігу загубишся, — глядів на чотирнадцятилітнього стрільчика.

Зайнялися у малого сірі очі.

— Не хочу, друже командире, — затрявся дитячий голос. — Я з вами хочу бути. Моя мама на Сибірі, а я на печі мав

би сидіти? За Україну боротись я пішов. Мій батько згинув за неї. Не хочу на село, — шептав швидко, ніби боявся, що його слова розгубляться у просторі.

Командир, здавалося, не слухав його. Петрусь завмер в ожиданні. Він знав командира. Командир рішає.

— Не лишите мене в селі? Я з вами хочу бути, друже командире, — і сірі очі втопилися в чорній тоні командирових віч.

Пригорнув до своїх грудей маленьку головку.

— Не лишу, — сказав.

**
*

А потім знову дорога стелилася їм, і навздогін кидалось ридання сніжного пустару.

З кострубатого сутінка визирало село.

“Істи” — наново відгукнулося всередині, а ноги спочину просили.

“Ще, ще трохи, а там...” — всміхалася надія в стрілецьких очах.

**
*

Вже пахло теплом, їжею. Парувала на столі картопля. Вже руки повстанські простяглися до неї, а тут, як на глум, заскреготав кулемет.

Зареготалася скалозуба, повела в смертний тан свої зірчасті колони.

Десь заграли на тривогу Марсові лютні.

Загорілися владні очі, заспівала душа бойової.

— Друзі! Соколи! До зброї! За честь стрілецьку, за славу!

І понеслися рвучно, мов вихри осінні, сміливі й хоробрі. Штормом гуляла у венах кров.

Вінчалася слава гордочола й клонилися їй до ніг повстанські дружби. Розсипали китиці багряних троянд препишних. І слава квітчалася ними та сорокшостому в дарі приносила.

А бій кипів. Затяжний. Ригала полум'ям сталь грізна. Жалю ні пощади не знала вона.

Ворог доповнювався все новими силами, а ряди повстанські рідшали. Мов леви боролися вони. Знали: підмоги не буде! Впереді — життя або смерть!

— Друзі! У наступ! Прорватися конче! З Богом, Зенку, свою чоту веди у бій! Славку, ліве крило прорвати мушиш! Іди! Я з іншими помщуся! — дзвінко лунали жаркі слова командира, закривали до наступу повстанські душі.

— Вперед! За мною! На пробій! — ніби сам Стрибог погнався з своїм легіоном.

Світ веретенився у повстанських очах.

Зривалися зойки ранених і тонули, розгублені в тумані поночі. А над ними звияжно кружляло лунке “Слава!”, голошене десятками повстанських грудей. Безстрашними.

Рвався ворожий перстень. Не видержав напору безумних завзятців.

Ніби сірі птахи, вилітали повстанці з оточення. Мостили свій шлях ворожими трупами. А кожний частку себе лишав позаду. Там на багряному полі друзі zostалися важкоранені. І помочі їм нізвідки. Вони мовчки схиляли чола перед Всеволодом. Гарячі лиця тулили до засніженого лона землі, а руки пістолі шукали. Під скажені вигуки дружилися з останньою кулею. Без жалю...

В ім'я Великої Ідеї...

В ім'я Руні й задимлених степів...

В обороні рідних стріх...

Глумився кат, штиками поров мертві тіла. Дихав люттю розбещеної півночі. В безсиллі скреготав гнилими зубами.

У відповідь лиш вітер іржав.

І тільки пұстар над героями сторожем стояв.

**

Співали вихри пеан перемозі.

Окупленій кров'ю.

Багряними самоцвітами.

Синами рідного буревію.

Незломними.

**

Потомлені й голодні світанок зустрічали. А він ніс їм у своїх черствих долонях нові змагання.

Не жахалися. Бож змагання виростило їх. З ним сплели
вони свої юнацькі мрії, палкі сподівання.

Давили втому і ясний погляд кидали на шлях. Твердий,
як і доля борців.

Орали свій шлях, і зір їх якорився до синьої далі.

Там Схід купався у крові...

Там райдужився Київ Святий...

**

*

ВПАЛИ НА ПОЛІ СЛАВИ

1. ст. бул. Винниченко	— рай. пров.	II/8	24	1	1949
2. ст. віст. Волос	— РР СБ	II/5	4	10	1949
3. Славний	— рай. пров.	II/7	12	9	1949
4. пор. Сапер	— рай. пров.	II/5	30	9	1949
5. ст. віст. Соловейно	— бойовик	II/5	30	9	1949
6. віст. Явір	— нуц. звен.	II/5	30	9	1949
7. віст. Снала	— бойовик	II/5	30	9	1949
8. ст. віст. Сірий	— рай. інф. СБ	II/5	22	7	1949
9. віст. Осьмомисл	— бойовик	0-22	29	10	1949
10. віст. Верховинець	— бойовик	0-22	29	10	1949
11. віст. Іван	— бойовик	0-22	29	10	1949
12. ст. віст. Грім	— рай. інф. СБ.	II/7	28	12	1949
13. віст. Кармелюн	— станич.	II/8	24	1	1949
14. віст. Наливайко	— машиніст	II/8	7	4	1949
15. віст. Гладний	— бойовик	II	21	7	1949
16. віст. Зір	— бойовик	II/7	30	4	1949
17. віст. Швейк	— бойовик	I		10	1949
18. Вус	— станич.	II/8		11	1949
19. віст. Зорич	— нуц. звен.	I/2	12	9	1949
20. стр. Славно	— бойовик	II/8	24	1	1949
21. стр. Благий	— бойовик	II/7	20	7	1949
22. Тріска	— бойовик	II/5	11	11	1949
23. віст. Сергій	— бойовин	I/4		9	1949

24. віст. Сорока	— бойовик	I/4	1	9	1949
25. Харченко	— рай. інф. СБ	II/5	4	1	1950
26. ст. віст. Бистрий	— нуц. звен.	II/5	4	1	1950
27. віст. Чумак	— бойовик	II/5	4	1	1950
28. ст. віст. Сірко	— бойовик	II	6	1	1950
29. віст. Грім	— нуц. звен.	II/7	6	1	1950
30. віст. Барило	— бойовик	II/7	6	1	1950
31. віст. Колос	— бойовик	0-22	27	1	1950
32. Лиман	— бойовик	II/5	4	1	1950
33. Жук	— бойовик	II/5	4	1	1950
34. ст. віст. Чуман	— рай. інф. СБ	II/8		2	1950
35. Чайка	— бойовик	II/8		2	1950
36. Смілий	— бойовик	II		2	1950
37. віст. Крига	— рай. пров.	II/5	11	2	1950
38. Спокійний	— бойовик	II/5	11	2	1950
39. віст. Василь	— бойовик	II	14	2	1950
40. віст. Залізняк	— бойовик	II	14	2	1950
41. віст. Ключик	— станич.	II/7	14	2	1950
42. Дуб	— бойовик	II	14	2	1950
43. Славно	— рай. інф. СБ	I/3		2	1950
44. віст. Волос	— бойовик	I/4		2	1950

Вічна слава борцям за волю України!

Крига

ЗАСІДКА В ЧОРНОМУ ЛІСІ

Було це на початку зими 1945 року. Біля села Грабівки квартирував відділ під назвою "Дзвони", під командою курінного командира Чорноти. При відділі в той час перебував командир відтинка "Чорний Ліс" Різун. В той день командир Різун сидів при ватрі та час від часу підгортав грань своїм коштуром.

Нараз він покликав до себе всіх старшин та підстаршин куреня, з якими зробив відправу.

Після відправи за наказом командира Різун курінь вистроївся в трилав в повнім бойовім виряді. Чекав наказу...

Перед куренем виступив командир Різун зі словами, які загрівали повстанців до боротьби з московсько-більшовицьким окупантом. Промова була коротка, але рішуча. Побажавши нам щастя на "війні", дав наказ до відходу. Після промови, розділившись на три частини, повстанці куреня відійшли в різні напрями.

Сотня "Сірих" під командою сотенного Сапера відійшла в напрями села Старий Лисець і в тому ж самому селі заквартирувала.

Це було в день перед святом Михайла. Всі розійшлися по призначених їм квартирах, а одна чота пішла на засідку.

Так пройшло до півночі. Около 12-ої години вночі все стрілецтво зійшлося біля господарства, де квартирував сотенний Сапер (ім'я його Михайло), і склали йому побажання з нагоди іменин.

По закінченні побажання сотенний передав від себе всім ширю подяку. Всі розійшлися по своїх квартирах.

Коло 3-ої години сотня вже була готова до відходу. Сотня рушила в напрямку лісу. В лісі, недалеко того місця, де ми мали зробити засідку, відбулася коротка балачка на тему майбутньої засідки, і сотня рушила на місце. Місце це було в лісі біля села Посіча. В селі Посічі квартирували більшовики, найдовірєніші собаки НКВД, ніби то рубачі, які ходили щодня в ліс рубати дрова.

Сотня, розложившись у бойовому порядку, чекала на ворога. Всі лежали тихо на становищах. Перервало лінійне повідомлення: "Вже йдуть!" Від сотенного вертається наказ по лінії: "Увага! Приготовитися! Не стріляти, аж поки не буде наказу!"

Нараз, коли більшовики появилися перед засідкою, вийшов хорунжий Ясь, який був якраз при відділі, і запропонував більшовикам здатися. В той момент ст. лейтенант, який командував даним більшовицьким відділом, крикнув: "Лажись! Засідка! Агонь, ребята!"

Та вже було запізно. Заграли наші скоростріли, які своїми чергами прошивали груди й голови сталінських посіпак.

Більшовики попали в страшну паніку, одні піднімали руки в гору, а інші корчилися в останніх судорогах смерти.

На місці бою залишилося 13 вбитих більшовиків, а 12 здалося в полон. Від усіх вбитих і від тих, що здалися, ми забрали зброю. Полонених відпущено на волю.

Зараз було чути гук машин, які наближались до лісу на допомогу більшовикам, але вже було запізно.

Тільки здалека було чути довгі кулеметні черги, але вони нас не разили.

У нас всі були живі та, добувши трохи зброї, вернулися до табору.

**
*

Чайка

СТРІЛЕЦЬКИЙ БУДЕНЬ

Був осінній ранок 1945 року. Я пробудився. М'яке свіже пахуче сіно служило мені в цю ніч за постіль. Над головою розтягнена плащ-палатка на тонких жердинах, вирізаних ножем, була дахом, що хоронила від дрібного й густого дощу. Монотонно падали з конарів і не опалого ще листя краплини води та стікали раз-у-раз об плащ-палатку, виграючи сумну мелодію осені.

В мокрій траві чвакали раз-у-раз чоботи алярмового. Він підійшов до одного зі сплячих у ряді і розбудив. Це був чот. Річка. Чотовий встав, поправив на собі виряд, що його навіть вночі ніхто з нас не скидав. Він розбудив чотирьох стрільців та вислав їх на стежу. Стежі відійшли в два напрями.

Наш табір був у лазах над селом Павлівкою, Станиславівського району, тієї самої області. Великим півколом простягнувся залізничий шлях між селом Павлівкою та станцією Тязевом, полем над селом Павлівкою, а від решти лазів, що тягнулися до села Височанки, Викторова й далше в глибину Галицького району, відтинала нас дорога між сс. Тязів (станція) — Тязів (село) та дорога між сс. Павлівкою та Викторовим. Якщо перейти від нашого табору через залізничний шлях і го-

стинець*) Станиславів — Калущ, ми знайдемося в лазах, що вже безпосередньо притикають до Чорного лісу. А там, — “поминай, як звали”.

Стежі, отже, мали за завдання перевірити, чи здовж залізничного шляху немає застав, що в разі небезпеки відтяли б нам відступ у Чорний ліс, та яка ситуація від сторони найближчого села — Павлівки. Залізничний шлях був у той час густо патрульований більшовицькими стежами, але ті стежі в рухах невеликого повстанського відділу поважніших перешкод не становили. Не був поважною перешкодою і автомобільний рух гостинцем.

Почало сіріти. Народжувався новий осінній день. Одна зі стеж, що вийшла в напрямі залізничних рейок, поспішно верталася. Вже здалека було чутне шарудіння кущів та поспішні кроки в мокрій траві. Повстанці насторожилися. Стрільці вже на ході голосили чот. Річці, що на залізничних рейках є ворожі застави. Стрільці завважили одну з них, приглянулися й незауважені заставою відійшли назад. Чот. Річка розбудив сотенного Павла й доповів йому про становище. Сотенний зарядив гостре поготівля й вислав другу стежу перевірити донесене.

Протягом декількох хвилин повстанський табір був зліквідований. Мокрі плащ-палатки опинилися на плечач, а сухе сіно було збите вкупу. Повстанці та підпільники, що перебували біля відділу, збилися в гурток та очікували стеж. Сотенний Павло розпитував декількох стрільців-теренознавців докладніше про терен, з наміром установити можливості відступу. Стежі повернулись. Донесення були аналогічні попереднім. Сотенний наказав стягнути стійки.

— Друже сотенендо, дорогою до села Павлівки пішло дванадцять зовіти! — голосив один із них — італієць Михась (Донніні Августин).

На основі попереднього повстанського досвіду, здобутого потом і кров'ю нашою й наших друзів, ми передбачили, що більшовики розложили систему застав здовж залізничного шляху і полем над селом Павлівкою на те, щоб примусити нас від-

---

*) Гостинець — битий шлях.

ступати туди, загнати на застави, які нас зліквідують. Сотенний Павло зарядив відступ у цілком протилежний бік.

— Відступаємо в напрямі на село Височанку, розстріляна! — скомандував і подався вперед. Біля сотенного був кулеметник Дуб. Він порівнявся з сотенним і йшов разом з ним. Решта людей, теренові й з відділу всуміш, розвинулися в розстрільну і, вдержуючи зв'язок, подалися й собі за сотенним. Я був крайній на правому крилі. Наліво від мене були Орлиця, Палій, італієць Михась, а даліше працівники місцевої станиці. Вони держали зв'язок з рештою відділу.

Було вже зовсім ясно. З заходу на схід пересувалися сірі хмари, але дощ падати перестав. Хащі, що крізь них ми мусіли продиратися, були щедро обдаровані дарами осені — золотом і червінню та скупані в дощовій воді, якої і нам уділяли. Чоботи чвакали в мокрій траві й листі.

При переході одного з потоків теренові працівники місцевої станиці, що були наліво від мене, зірвали зв'язок з рештою відділу. Мене повідомили про це. Я був злий, але зарадити нічого не було можна. Я рішив далі відступати у поданому сотенним напрямі. Заледве ми увійшли 150 метрів, як наліво, впереді почули барабанний кулеметний та автоматний вогонь. Ми йшли далі. Нараз італієць Михась прикляк. Це саме зробили й інші.

— Зовіте! — крикнув і стрілив.

У хащах замигали сірі шинелі, ми зчинили стрілянину. Нам ніхто не відповідав. Ми встали й готові до стрілу, як і дотепер, продовжували відступати. Вогонь наліво від нас теж притих.

Врешті підійшли ми до країв лазів. Тут стрінули ми селянина, що косив траву.

— Боже, помагай! Що чувати? — були перші наші слова.

— В лазах багато більшовиків, пішли оттуди, — показав напрям, що саме з нього ми прийшли. Ми переглянулися. Значить, цим разом прорив удався нам дуже дешево.

З краю лазів видно було хати. На долі між хатами й лазами мала дівчина, завинена в білу мокру плахту, пасла корову. Закликати її було неможливо. Задалеко. Ми стояли деякий час і обсервували село. Не завваживши нікого, краєм лазів по-

далися до найближчого потоку. Найкраще терен знав тут Орлиця. Він ішов спереду, провадив. Всі інші йшли за ним дном потоку і, що деякий час, один з нас виходив на котрийсь берег, щоб поглянути, чи над потоком немає застави. Так дібралися ми до перших хат горішнього кінця села Викторова, Галицького району.

З крайньої хати вийшла жінка в середніх літах. Орлиця кивнув рукою, вона зразу придивлялася, а потім швидко підійшла до нас. В неї ми розпитали все, що було нам потрібно. Скоро надійшло ще декілька жінок та дівчат. Вони принесли нам хліба й молока. По сніданку подалися ми селом у напрямі долішнього кінця.

Над долішнім кінцем високо в небо сторчав стовп диму. Ми розпитували селян, що це таке. Вони пояснили нам, що більшовики зробили облаву на одну з хат, де було трьох повстанців. Зав'язався бій і в наслідок того виник пожар. Ми, не зважаючи на це, подалися в долішній кінець.

Селом вдалося нам пройти за 2 км. Зустрічні селяни давали нам постійно розвідку. Болото, що його ми мусіли місити, давалося нам вже добре в знаки.

Ми переходимо один з потоків і я бачу, що одна селянка, побачивши нас, заломила руки, прикусила губи й почала вимахувати руками. По виразі обличчя та по рухах я вичув, що біля нас поважна небезпека. Ми відступили назад. Я питаю її, що це має означати. Вона сказала, що щойно вгору потоком пішло трьох більшовиків. По цьому я зрозумів, що до місця, де ми мали замір дістатися, не дістанемося, тому треба думати, як маємо сховатися від небезпеки вже тут.

Відійшовши ще за 100 метрів, ми звернули на подвір'я. Господар у невеликій stodолі молотив просо. Не знаємося. Сам він убраний у советській військовій уніформі. Схожий на демобілізованого червоноармійця та в цій хвилині нас це мало що обходить. Ми звертаємося до нього з проханням, щоб переховатися. Нас є шістьох. З того чотирьох у советських уніформах, двох — у цивільних. Так можуть бути вбрані й більшовики. Але чомусь люди нас з першого погляду пізнають. І от цей господар каже: "І де ж я вас сховаю? Хіба йдїть на снопи". Снопів у stodолі високому чоловікові рівно з головою. Та коли б хотів

стати на пальцях, то вже напевно нас побачить. Ми витягаємо по снопові й кладемо так, щоб вони нас хоронили від людського ока. Тут рішаємо дождити дальших подій .

Орлиця тим часом встиг перебратися в убрання сільського хлопчини. В ньому він виглядав справді як дітвак. Автомат і гранати заховав під млинок, так щоб їх можна було вхопити, взяв цій і почав з господарем удвох молотити.

Не пройшло й пів години, як ми почули на подвір'ї чванання в болоті багатьох чобіт. Кожний з нас прийняв відповідну поставу й приготував зброю так, щоб нею можна було кожної хвилини орудувати. Серце почало молотом валити, кров вдарила у виски.

Біля мене лежав італієць Михась. Його обличчя, опалене південним сонцем десь там над берегами Тибру, в його рідному Римі, було налите кров'ю, а з очей трискали іскри. Я глянув на нього й гірко всміхнувся.

— Здраствуйте!

Господар перестав молотити, відповів. Орлиця молотить далі. В кожному ударі ціпа чути нервовість. Питають за документами, де був на фронті, чому ще не зголосився на военкоматі і т. п. Поговорили й пішли. В цій стодолі трусу не робили. Мабуть мали довір'я до господаря. Кожний відітхнув. Буря пройшла мимо нас.

На подвір'ї недалеко стодоли десь взявся гурток жінок і дівчат. Щось живо розказують, сміються. Це певно ті, що з биттям серця дивилися на стодолу, що з неї от-от має вибухнути стовп диму, який перемінить її в купу попелу і стане могилою тим, що не визнають полону.

До вечора день пройшов спокійно. Увечері ми злізли зі снопів, почистили вбрання та помилися. Нас покликали в хату на вечерю.

Дівчата й хлопці цивільні зорганізували нам розвідку й стійки так, що ми залишили з-поміж себе стійкового лише коло хати. По вечері вийшли на подвір'я поговорити з господарями. Подякували за притулок і гостину та пірнули в чорну челюсть ночі назустріч новим будням.

ДО ОСТАННЬОГО (Присвячую сл. п. сотенному Шрамові)

Досвітнє шаріння заповідало вересневий ранок 1944 року. В присілку Ніври села Олеші, Товмацького району, завзято перекликувалися півні, немов хотіли один одного перекричати. Їхні голоси неслися полями та губилися в лісі.

Ліс на очах з кожним днем сумнів. Листочки дерев вже пожовкли. Вони під власним тягарем при легкому подихові вітру з шелестом опадали на землю, залишаючи голі гілки.

Попри стежку край лісу пробіг сполоханий заяць. Стрілецька стежа, що тудою проходила, побачила це, перекинулась жартом і замовкла. По невиспаній ночі на більше жартів не було охоти. Десь у гущавині зарикав сполоханий цап.

В таборі було тихо. Службовий підстаршина ходив від одного краю табору до другого. Його господарське око стерегло ладу й порядку. Алярмовий, відсвіжившись раннім холодом, грався з їжаком, що звідкись сюди прибував. Стрілець був верткий і веселий. Нараз він покинув свою забавку, підійшов до службового підстаршини та запитав, чи вже оголосили ранню зорю. Одержав відповідь. Відійшов.

Десь з-за куща тишу перервав глухий кашель стійкового.

Під лісом залунало кілька стрілів. Табор зашумів. Алярму оголошувати було непотрібно. Стрілецьтво заметушилося й за кілька хвилин усі були готові на наказ.

До табору добігає стежа. Вона зголошує, що в напрямі лісу посувається групами якесь військо, напевно більшовики.

Падає коротка команда: "Перший рій другої чоти відходить направо до краю лісу; другий рій другої чоти відходить просто до краю лісу. Прийняти оборону й держатися якнайдовше!" Ройові зголошують відхід. Два рої молодих усміхнених облич обернулися й подалися в невідоме — назустріч смерті.

Чи встоять? Це ж діти ще, вони ще пороху не нюхали! — роїлося в голові тим, що zostалися в таборі.

Накази роздавалися. Стукали закаблуки. Ті, що одержали завдання, відходили.

Обидва рої бігли лініями до призначених місць. Другий рій добіг скоріше. Він розвинувся в розстрільну й заліг у старих окопах. В кожного товклося серце. Це ж вперше на становищі доводиться зустрінутися з ворогом. Він-на-віч. Секунди ставали годинами. Пальці дрижать на спускових язичках.

— Вогонь! — різко понеслося в лісі. Два кулемети рівномірно застукотіли, а автомати й кріси доповнили музику. Гнилими колодами повалилися додолу кілька більшовицьких трупів. Стогін та вереск ранених по лісі. Перший наступ молоді стрільці видержали добре. Вогонь вели, як старі обстріляні воюки.

Більшовики від першого вогню почали втікати. Одначе старшинам вдалося їх здержати, розвинути в розстрільну й дике азійське “Ур-ра-а-а!” понеслося по лісі. Більшовики кинулись до наступу. Вогонь, що був трохи притих, почав кріпшати. По деякому часі перейшов у барабанний. Більшовики, не зважаючи на втрати, посувалися стрибками вперед. Віддаль зменшувалася. Рій опинився у ворожій підкові. З нашого та ворожого боку посипалися гранати. Вони своїм гуком розривали повітря. Праве й ліве крило більшовицької розстрільної, дійшовши до лісу, з сильним “Ур-ра-а-а” кинулися на штики. У нас впало чотирьох воюків. Зброя почала мовкнути. Забрало набоїв, а дістати доповнення нізвідки. Ройовий глянув по обличчях. Вони по короткім, але запеклім бою, були виснажені до краю. Дає наказ відступати. Раненого друга беруть попід руки й відступають. Один з останніх піднявся ройовий, що до того часу прикривав відступ.

Більшовики, завваживши рух, почали сильно обстрілювати. Черга з кулемета прошила груди ройового. Він з окликом: “За тебе, Україно!” — повалився додолу. Стрільці відступали в напрямі табору.

Мов хижі гайвороння, кинулися до повстанських трупів більшовицькі бійці. Вони стягали з них убрання та взуття. Стрілянина притихла, втихли крики.

Нараз лісом потрясла буря барабанного вогню. Це більшовики зайшли другий рій з-заду. Розпочався, не зважаючи на жертви, сильний наступ. Ворог хотів витіснити повстанців на поле й вибити з рук ту перевагу, що її дає повстанцям ліс. Пер-

стень набагато переважаючих сил ворога затіснювався. Ройовий, щоб вирвати рій з оточення, рішив прорватися. Він дав наказ приготувати гранати.

Різка команда — огонь! — і наполовину перебитий рій вдарив збірним вогнем та зірвався до бігу. Більшовики, гранатами та збірним вогнем натиснені, почали втікати. Перстень розірвався. Стрільці використовують цей момент і подаються до табору.

Дорога до табору була відкрита. Поміч, що йшла для обох роїв, натрапила на густі застави більшовиків у лісі, завернулася.

Більшовики розкинулися в широку розстрільну. Перекликаючися свистами та диким азійським криком, сунули повільно на табор. Густо пострілювали для більшої відваги. Вгорі час від часу шипіли різнокольорові ракети.

В той час, як рої зводили бої, табор зайняв кругову оборону. Заховано деякі речі, розподілено набої. Перед кожним кулеметом виросла купа свіжої землі. Це були тимчасові стрілецькі окопи. Чотовий Смілий ходив від одної розстрільної до другої. Він підбадьорював новиків, давав указівки, а коли більшовицька розстрільна зблизилася, зрівноважено заліг за грубе дерево. Глянув ще раз на розстрільну і пригадав: “Хлопці, будьте холоднокровні, бийте цільно!” Стало тихо, як перед великою бурею. Перед кожним стрільцем лежала натягнена зброя. По тілі пробігали нервові дрожі. Хвилини тягнулися в безконечність.

Вже докладно чути гамір “шміроти”. Ще хвилинка й покажуться косоокі обличчя крізь оголені гілки. Повстанські очі розшукують їх.

— Вогонь! — пролунало і втопилося в барабанному вогні повстанської зброї. Грімке “слава!” й охрипле “Ур-ра-а-а!” змагалися. Більшовики від першого вогню почали втікати. Одначе їхні ряди поповнилися свіжим кулеметним м'ясом. Вони почали наступати знову, але цим разом вже повільно. Обосторонній вогонь, що на хвилину був притих, почав наново кріпшати. В нашій розстрільній було кількох ранених. Санітар Вербовий серед граду куль несе їм поміч. Від ворожої черги падає найкращий кулеметник. Більшовики підтягнули важкі кулемети

“Максими” і гранатомети. Густий вогонь кулеметів і розриви стрілен почали разити нашу розстрільну щораз сильніше. Над головами сичали ракети. Гілки дерев обсипалися. У повітрі пахло порохом димом.

Бій протягнувся поперек години. За той час більшовики підтягнули поважні сили. Вони намагалися оточити відділ. Чотовий рішив відступити. Сильний барабанний вогонь, і наша розстрільна, забравши ранених, почала відступати в напрямі, де квартирувала неповна сотня сотенного Шрама. При відступі треба було пробиватися крізь чотири ворожі застави. Наша розстрільна розбилася на декілька груп і кожна пробивалася окремо. По першому бою стрілецьтво було стомлене, відступало повільно. За нами на невеликій віддалі посувалися більшовики.

Чотовий Смілий через зв'язківців пов'язався з сотенним Шрамом. Свою соту розташував у слабому місці розташованої вже розстрільної. Цілою групою командує сотенний Шрам. Частина групи зайняла старі окопи. Наша частина змушена копати мілкі стрілецькі долики. Незабаром перед кожним стрільцем чорнів горбок, ззовні замаскований гілками, крізь які слідували бистрі повстанські очі.

Як перед кожним боєм, почала западати глибока тиша. Сотенний Шрам ходив від стрільця до стрільця, підбадьорював їх: “Тільки добре бити, а перемога буде за нами!”

Густі ранкові тумани розвіялися. Осіннє сонце піднялося вже високо і таки добре пригрівало крізь негусте гілля дерев. Спрага добиралася до горла. Кожному хотілося допасти до потоку й висушити його геть до чиста.

Спокій переривала час від часу серія з ворожого автомату. За якийсь час ми почули гамір, переक्лики, свисти. Сотенний Шрам заліг за грубий стовбур зрізаного дерева. Біля нього була його вірна собака. Немов передчуваючи бій, порпала передніми лапами.

На лівому крилі пролунало — вогонь! — і згубилося в кулеметному гуді. Змішалась ворожа розстрільна й лягла покотом на землю. Хто zostався живий чи легко ранений, кидав зброю й втівав. Навздогін лунало грімке “слава!”

Через якийсь час з ворожого боку почали падати довгі кулеметні черги, але з досить великої віддалі. Терен, що його

за всяку ціну боронила група, виявився до оборони не вигідний, але тяжко було щонебудь зарадити. Наша оборонна позиція мала форму трикутника й була розташована в клині лісу, що врізувався в поле. Зі сходу й півдня було рівне поле, а з півночі широка долина з пасовиськом. На захід простягався ліс. Цей клин від решти лісу був відділений широкою лінією, здовж якої розтягнулася розстрільна. Непорушності цієї розстрільної треба було боронити за всяку ціну.

Ворог, не зважаючи на великі втрати, стягнув поважні сили й почав знову скажений наступ. Вгорі зміями сичали різнокольорові ракети. Сіра маса в заялжених кюфайках і пілотах стрибкувала на нашу розстрільну, як барани на ніж. Обосторонній вогонь почав кріпшати. Свіжі ворожі сили, що їх гнало командування, залягли й не могли зробити ні кроку вперед. Вони попали під обстріл нашого міномета, що ним керував один українець зі СУЗ. Стрільна попадали влучно. Ворог знову відступив. Між обома розстрільними перестрілка не втихала.

Сонце вже добігало полудня, як ворог, стягнувши поважні сили, знову почав наступ. Чотири легкі ворожі міномети засипали нас мінами протягом 15 хвилин. Куски заліза фурчали в повітрі. Після цієї підготовки пішла в атаку піхота. Сотений Шрам щохвилини з'являвся то на лівому, то на правому крилі. Бачачи тяжке становище, закликав: "Друзі, доведеться пожити буйні голови. Докажім, що ми нащадки козаків! До останнього набоя, до останньої каплі крові!" По розстрільній пробігло: "Щадити набої, стріляти цільно!" Ворожа лава вже досить близько. Вона клекотіла-гула одноманітним "Ур-ра-а-а!" Бій ставав щораз завзятіший. Затягався. Серед шуму губився голос командира. Перед становища вилетіли ручні гранати. Вони придержали більшовиків. Передня ворожа лава прорідла і скривавлена подалася назад. Наша розстрільна виявилася непохитною.

В завзятому бою по нашому боці впав славний кулеметчик зі східних українських земель (псевдоніму не пригадую). Він був теж і добрим стрільцем. Взявши в руки кріс, одного по одному положив вісім більшовиків. Крім того, впали ще — роївий, найкращий кулеметчик (псевда не пригадую), та декількох інших стрільців.

Не зважаючи на невдачі і втрати, ворог намагався за всяку ціну виперти перемучену групу в поле. Дальше підтягнув ще свіжі сили піхоти та чотири важких кулемети. Повторив наступ на наші становища, але безуспішно. Одинокий вислід — його власні втрати. Цим разом ворог намагався проломити нашу розстрільну, концентруючи сили на окремих ділянках фронту.

Сонце вже спускалося над обрієм. Це заповідало близький вечір. Ворог стягнув знову поважні сили й почав навальний наступ. Гранатометні стрільна почали сильно разити нашу розстрільну. Ми змінили становища. Ворог, запримітивши наш відступ, перервав гранатометний вогонь і кинув у наступ піхоту. Тоді сотенний Шрам дав наказ зайняти попередні становища.

— Слава! Слава! — і ціла розстрільна короткими стрибками зірвалася вперед. Обидві розстрільні в бігу стрінулися на близьку віддадь. Барабанний вогонь і розрив ручних гранат заглушили азійські крики та зойки ранених. Кожна хвилина рішала долю групи. Десь глухо нісся голос командира — “Видержати!” Кожний стрілець, щоб заступити місце впалих, подвоював і потроював енергію, держався на становищах. Рівночасно більшовики розпочали наступ і від поля. Густа ворожа розстрільна під цільним вогнем наших застав почала рідшати. Ворог похитнувся й відступив.

В лісі бій щохвилини кріпшав, завзятішав. Під переважною силою ворога два рази подалися наші становища. Хоробре стрілецтво, як леви кидалося [до протинаступу].

Враз на цілій лінії вогонь утих. Більшовики, побачивши даремні свої намагання зломити опір нашої групи, почали стягати свої скривавлені частини. Дев'ять скажених наступів не змогли похитнути наших становищ. Двадцять соток більшовицької піхоти при допомозі мінометів, “Максимів” і броневиків, що стояли на заставах, не могли зломити опору неповної сотні сотенного Шрама та кількох роїв з кущового відділу. Понад двісті вбитими і стільки ж раненими втратив ворог. Як дрова, возили автами трупів у район, ховаючи їх від людського ока.

Місце бою затихло. Більшовики стягнули добре перетріпані нами частини до крайніх хат села Олеші й там стали табором. Довкола лісу залишилися густо застави, поміж якими кружляли стежі.

Робилося темно. Розвідка, що була вислана вислідити місце відступу, повернулася й зголосила, що крім застави з п'яти чоловік, нічого поважного не бачила.

Від стрільця до стрільця півголосом понеслося: "Марширувати на ліве крило!" Краєм ліса пішла стежа, що стягнула поодинокі групи. З землі підіймалися виснажені цілоденним боєм стрільці. Вони простували м'язи й поправляли на собі вбрання та виряд. Від цілоденної спраги з уст видобувалися прохрипли слова. Раненим перев'язували рани.

Сотенний Шрам перечислив стан відділу. Бракувало багато стрільців. Чи всі впали, чи дехто відбився, сказати було важко. Вечірній холод відсвіжував стрілецькі сили.

Група рушила. Обережно, крок за кроком посувалося передне забезпечення. У віддалі посувався стрілецький ряд. Тяжкоранених несли на палатках, легше ранені йшли при допомозі палиць або друзів. Мертві друзі осталися на побоевищі. Хотілося віддати їм останню прислугу — похоронити, та це було неможливе.

— Спійть, друзі, спійть. Ви сповнили наказ.

Вічною славою хай вкриються ваші голови.

Наш відступ запримітила ворожа застава. Вона вдарила вогнем і втікла. На стріли з усіх сторін посипалися ракети. Ми швидко відступали, не залягаючи. Здалека били ручні й важкі кулемети. Вони нас не разили.

Згодом стріли втихли, ракети теж погасли. Група маршувала вже вільною ходою. Крутими стежками-доріжками посувався довгий стрілецький ряд на зустріч новим боям і радісним дням перемоги.

**
*

"CHORNYI LIS", VOL. 4, NO. 1-2 (14-15), MARCH 1950

(Summary)

This issue of the journal begins with a poem by Marko Boieslav, «To Taras Shevchenko», in which the author complains to the great Ukrainian poet that the present-day oppression of Ukraine is even worse than the tsarist oppression of Shevchenko's time. The Soviets, he says,

have instituted a state of total lawlessness, a real hell on earth, yet they cynically demand that people call it paradise. In his introductory article, «Not tears, but battle», Boieslav calls Ukrainians to collective resistance against all anti-Ukrainian policies of the Russian Communist regime which, he points out, is carrying out mass arrests and mass transports of people to Siberia, as well as destroying all manifestations of Ukrainian culture. In this article, Boieslav puts less emphasis on armed resistance than on general national resistance in all aspects of daily life. Another of Boieslav's poems, «Tempered by suffering», urges insurgents to carry on their struggle.

Insurgent "Pavlo" describes a fight against the MVD waged by the UPA company commanded by "Boiko" in 1945, in the village of Posich. («Dawn, February, 1945»). While the insurgents were in the village, the MVD surrounded it and attacked at daybreak. The company repelled this attack, then proceeded to attack a larger MVD force in the forest. The enemy fled. Four insurgents were killed; the author and platoon leader "Morozenko" were wounded. The fight was commanded by one of the platoon leaders, because company commander "Boiko" died from a heart attack at the start of the encounter. The author recounts the whole operation and provides colourful descriptions of the attack through deep snow, the heroism of the elderly rifleman "Kamin'", who was in the company along with his son, and the funeral held in the village of Hrabivka for the fallen, among them rifleman "Kamin'" and company commander "Boiko". The graveside address was given by "Komar", the company's political officer.

Company commander B. Podoliak writes a warm biographical sketch of UPA physician "Kum", who was a Jew. The author had been a patient at the UPA hospital directed by "Kum" and he begins his account with observations about "Kum's" approach to the treatment of sick insurgents. He recalls that he had seen "Kum" cheer up an insurgent whose leg had been amputated and notes how conscientiously and tactfully the physician dealt with other wounded and sick insurgents. Podoliak could not resist asking "Kum" why he had entered the UPA. This was his story: By conviction, "Kum" was a Zionist. Having travelled through Europe on numerous occasions before the war, he had seen how civilized nations lived and had learned the meaning of political freedom. He was familiar with Russian-Soviet totalitarianism, having lived through the first Soviet occupation of Western Ukraine in

1939-1941, and was categorically opposed to that system. His family had been destroyed by the Germans, but Ukrainians took him into hiding. His primary motivation for entering the underground was to repay this "debt", but that was not the only reason. He regarded service in the UPA to be his duty as a Ukrainian citizen. Those who love freedom, he said, must be prepared to fight for it. The sketch ends with information about "Kum's" death, in the winter of 1946. When the hospital was discovered by the MVD, Dr. "Kum" and his patients took their own lives rather than face death under enemy torture.

"Kryha", a soldier in the "Siri" company, commanded by Lt. Mykhailo Korzhak ("Saper"), describes the company's ambush on an MVD detachment, near the village of Posich, Lysets' Raion, in early winter, 1945. («Ambush in the Chornyi forest»). 13 Soviets were killed and 12 were taken prisoner; the rest fled. The prisoners were later released. The author provides a detailed description of the ambush, as well as information about the insurgents' day-to-day activities. He mentions Col. Vasyl' Andrusiak's visit to the "Dzvony" battalion in the village of Hrabivka, the celebration of St. Michael's Day, company commander M. Korzhak's feast day, in the village of Staryi Lysets', and other similar events.

"Zenko", a member of the Samooboronnyi Kushchevyi Viddil (Local Self-defence Unit — SKV) commanded by platoon leader "Smilyi", describes a day-long fight waged by the SKV unit and incomplete UPA company commanded by "Shram" against a 2,000-man-strong MVD force near the hamlet of Nivry, village of Olesha, Tovmach Raion, in September, 1944. («To the last»). The Soviets surrounded the insurgents in a narrow neck of woods, where there was no room to manoeuvre. The insurgents were determined to defend their positions to the death. Two SKV squadrons, which were positioned at the edge of the wood, took up the battle first, followed by the entire SKV platoon. Then the SKV pulled back to join "Shram's" company's circular defence. For the duration of the day, the insurgents repelled ten Soviet advances; at night they escaped from the encirclement. Insurgent losses are not given; of the Soviets, more than 200 were killed and 200 wounded.

Rifleman "Chaika", a member of the company commanded by Lt. "Pavlo", recounts his experiences during the time of the Soviet raids, in the fall of 1945. («A rifleman's day»). The Soviets caught

the company by surprise while it was quartered near the village of Pavlivka, Stanyslaviv Raion. Lt. "Pavlo" decided to try manoeuvring between enemy units. During the exchange of fire, the author and five other soldiers, among them Italian Augustine Donnini ("Mykhas'"), broke away from the company. Making their way between Soviet units, they reached the village of Vyktoriv, Halych Raion. Since the MVD was carrying out searches in the village, the insurgents hid out among the peasants. The sketch contains many interesting observations about the behaviour of the inhabitants of Vyktoriv during this period of danger.

"Kryha" describes also how Lt. Mykhailo Korzhak ("Saper") broke out of an underground bunker near the village of Deliiiev, on February 5, 1948. («Nerves of Steel»). A 52-man Soviet force discovered the bunker, partially dug it up and filled it with grenades. There was no sound from the insurgents, so the Soviets sent civilians to check whether there was anyone inside. One of the civilians reported that there were insurgents in the bunker. The Soviets threw in 18 more grenades, then, convinced that the insurgents were dead, began to dig out the entrance. At the critical moment, Korzhak and two comrades opened fire and burst out of the bunker. He and soldier "Pisnia" succeeded in breaking through the enemy circle; the third insurgent, "Lyman", was wounded in the legs. He provided covering fire during his comrades' retreat, then took his own life.

"Baidenko", a member of the underground, writes a biography of Mykhailo Mykytiuk, district leader and, from 1949, regional leader of the OUN for the Stanyslaviv Okruha. («Borzenko — Mykytiuk Mykhailo»). M. Mykytiuk came from a poor peasant family. A teacher by profession, he entered the underground in mid-1943, during the German occupation. The author met Mykytiuk in May, 1945. Since the two men worked together and shared many experiences, the author is able to provide details about Mykytiuk's life and activities, as well as to give a personal assessment of the underground leader. Mykhailo Mykytiuk ("Borzenko", "Maksym") died on November 16, 1949.

The journal also includes a story by M. Romaniv («Sons of the nation's storm»), about the experiences of an insurgent detachment at the time of the winter raids, and his story «Christmas night» about experiences of the mother of two insurgents who was exiled to Siberia. Document «Died on the field of glory» lists 44 members of the Ukrainian armed underground who fell in the years 1949 and 1950.

Листопад, 1949 рік

Рік III

Число I./10/

ЧОРНИЙ ЛІС

Неперіодичне видання УПА-Ч.Д.

Дрогобич - Станіславів - Чернівці

Титульна сторінка останнього числа журналу ЧОРНИЙ ЛІС.

ЧОРНИЙ ЛІС

НЕПЕРІОДИЧНЕ ВИДАННЯ УПА — “ЧОРНИЙ ЛІС”

Рік видання 4, число 3 (16)

Травень 1950 р.

Марно Боеслав

НЕ ТРІУМФУЙ

Не тріумфуй, кривавий змію,
Що трупів більше, як живих,
Що байстрюки твої посіють
Свій хмиз на нивах золотих!

Не тішся, ні, що вічним сном
Заснули жертви твого шалу!
О, знай же, дикий сатано,
Що гнів замучених у сталі
На суд прийде!

І кожна крапля крові їх
Сердитим громом заговорить.
О, кров за кров! Із тюрм твоїх
Лиш попелищ закляті гори
Сторчатимуть!

11. 11. 1949 р.
(Із збірки поезій “Протест”)

**
*

ЗА КУЛЬТ ГЕРОІВ

Дорогоцінні жертви зложила Україна на вітварі волі. Український пахучий чорнозем щедро поллятий святою кров'ю героїв. Скрізь по Україні могили праведних борців. А скільки то зневажених лицарських костей валяється без могил! Московсько-більшовицький варвар боїться свідків української слави. Своїм забрудженим рилом він перерив старі могили, а мертві тіла сьогоднішніх борців викидає на смітники на жир крукам та собакам. Жорстокий тиран гадає, що своїм диким вандалізмом закрие правду. Не знає злочинний холуй, що кожна жертва за волю України глибоко захована в серці українського народу. Вправді, ворог добирає всіх зусиль, щоб вдертися в серце й душу українського народу, але всі його пляни та намагання даремні. Український народ не дасть вирвати собі з серця й душі того, що дає йому силу й витривалість у боротьбі аж до остаточної перемоги.

На жаль, і між українцями трапляються виродки, що:
“Помагають москалеві господарювати,
Та з матері полатану сорочку знімати”.

Ці перевертні — вірні слуги Кремля — теж осміляються зневажати святі могили борців і мучеників. Але знайте, нікчемні запроданці, що за кожну зневажену могилу українського героя, за кожну зневажену кісточку українського борця за волю України зустрине вас справедлива кара українського народу-месника!

Український народ переживав уже багато трагічних років на протязі своєї більше як тисячолітньої історії. Неодин ворог топтав українську землю. Але ні один ворог, так як сьогодні московсько-більшовицький хам, не зневажив української честі й слави. Сталінська бандитська кліка хоче в підступний, ехидний спосіб позбавити український народ його славної героїчної традиції, хоче приспати його честь. Усіх українських борців за волю, без огляду коли б вони не боролися — давніше чи сьогодні, називають сталінські собаки бандитами. Але ми знаємо з досвіду, що чесна людина не назве ніколи нікого бандитом чи злодієм, доки докладно не переконається, що хтось цю

зневажливу назву заслужив. Чи можна назвати борця, що бореться за волю свого народу, бандитом? Ні. Зате з чистим сумлінням можемо назвати бандитом того, що поневолює іншого. А хто ж то жорстокіше поневолює чужі народи, як московсько-більшовицькі горлорізи? Отже, хто бандит — чи той український борець, що хоче тільки волі своєму рідному народові, чи сталінський гайдук, що нахабно вдирається до чужої хати? Дайте відповідь на це ви самі, кремлівські сатрапи.

Але трудно вимагати справедливості від кремлівського хама. Нате ж він хам, щоб хамством обезцінювати жертви правдивих борців.

Український народ сам уміє оцінити вартість пролитої крові за його волю й добро. Він уміє шанувати могили тих, що не жаліли свого молодого життя за щастя України. Український народ знає, що в крові борців його сила й майбутнє.

Хоч які високі кари вимірює ворог за культ могил українських борців, то проте українська молодь ще подвоює опіку над цими святими місцями. Бувають випадки, що сталінські опришки кілька днів під ряд розкидають могилу українського борця, але кожного ранку появляється свіжа могила. Завзяття й патріотизм української молоді перевершують звирячий шовінізм московсько-більшовицьких гроборіїв.

Сьогодні, в час найдикішого шалу та наступу ворога на все, що українське, треба нам скріпити свої моральні сили, треба дати відчутти ворогові, що український народ не дасть зіпхнути себе до ролі раба. Де ж шукати нам цих моральних сил? Моральні сили та запал до боротьби знайдемо в любові й пошані до оцих могутніх свідків українського героїзму та боротьби. Шануючи могили борців, ми шануємо самих борців. Могили героїв — це святі символи безсмертності українського народу. Не може бути смерті нації там, де є могили борців.

Тож ви всі, що попали в пута отупіння та зневіри, ідіть на могили героїв, згадайте їхню боротьбу та посвяту, а напевно ваша душа спалахне новою вірою в перемогу українського народу над московсько-більшовицькою тиранією. На могилі борця у вашому серці народиться ненависть до рабства. Голос вашого сумління кричатиме: "Іди слідами цього героя! Борися! Краща смерть, як неволя!"

Хай паленіє ваше лице від сорому, коли у вашому селі або місті непорядкована могила борця! Не дайте ворогові знищити ані одної могили, ані одного хреста на могилі українського борця за волю України! Не дайте, щоб бодай одна кісточка або одна крапля крові пролита за Україну валялася непохоронена! Пам'ятайте, що кожна кісточка, кожна крапля крові героя — це символи честі й слави української нації, це гранітний стовп під будову Української Самостійної Соборної Держави!

**
*

В. Буревій

БАТЬКО І СИН

Подія, про яку хочу оповісти нашим читачам, відбувалася в половині місяця лютого 1946 року в селі Угринові Горішньому, Станиславівського району.

Була лютнева ніч. Мороз скреготав зубами в своїй найлютішій злості. Малював на шибах пальмові галузки. Заквітчував дерева білим пухким інеєм. Дихав льодовими вүстами. Заковував залізними оковами землю.

Небо погідне, зоряне. Морозне повітря час від часу прорізували постріли з крісів або черги з кулемета й автоматів. Здавалося, наче рідка перестрілка на фронтівій лінії. Та це був спокійний час після одного року по закінченні світової війни.

Десь у селі відізався один когут. По ньому, наче на команду, затягнули інші. Так упродовж півгодини, а потім замовкли.

В таку пору з села Павлівки до села Угринова Горішнього полем пробивалися два бойовики СБ — Аскольд і Підкова. Грязли майже по коліна в снігу, тяжко дихали. Польовою дорогою вони не відважувалися йти, бо скрізь по селах стояли більшовицькі гарнізони й не то що в селах робили засідки, а навіть за селом на польових дорогах.

Йшли мовчки. Десь за шість кілометрів світилися електричні світла. Це було освічене місто Станиславів. Світла іс-

крилися порозкидано. В деяких місцях були скупчені, а подекуди світили поодинцем.

Зближаються до села. Потихенько підходять, щоб не налізти на засідку. В цьому селі гарнізону не було, але щонаочі заходили на засідки більшовики зі Станиславова. Задержуються. Підслухують. Село спить. Стояти довго не можна, бо ноги деревіють від холоду. Заходять у село. Потиху, щоб не скрипіло під ногами, підходять до одної хати. Підкова стукає в замерзле вікно. Чути скрипіт ліжка — господар підходить до вікна. Крізь замерзлі шибви не може нічого побачити.

— Хто там? — питає голосно.

— Це я, Підкова! — відзивається стрілець, бо він місцевий і всі люди його знають.

Скоро відчинилися двері, хатні і сінні, і господар просить у хату. Заходять.

— Як у селі? — питає Аскольд.

— Спокійно, — відповідає господар.

Жінка вмить скочила з ліжка, застелила вікна, а потім засвітила.

Стрільці розпитують про все, що їм потрібно. Господар відповідає коротко й зрозуміло.

— А може їсти хочете? — запитує господар.

— Ні, дякуємо! — відпрошуються чемно та, розвідавши, що їм потрібно, відходять. На вулиці потихенько радяться.

— Я хочу піти до дому й перебратися, — каже Підкова.

— Добре, іди, але над ранком приходь на нашу квартиру.

— Прийду, — запевняє Підкова, й розходяться.

**

— Це ти, Михасю? — питає батько, почувши легенький стукіт у вікно.

— Я, відчиніть! — відзивається Підкова. Швидко відчиняються двері й до хати входить Михась, улюблений син батька. Мати також пробудилася. Застеляє вікна і скоро світить. Вона бідкається. Звичайно, мати.

— Бідний ти, замерз зовсім, — жалує сина-повстанця.

— Таж він не з гарбуза, щоб замерз! — трохи обурено відповідає батько, кидаючи докір на жіночі жалування.

— Ет, що тобі в теплій хаті! — обурюється мати.

— Ти, синку, може голодний? — звертається вона до сина й материнськими очима так любо глядить на нього.

— А чим хочете нагодувати?

— Підожди хвилинку, зроблю яєшню і молока спражу. Не сподівалася тебе, то й нічого не прилагодила.

— А, може, ще заскоро палити, щоб підозріло не було, — остерігає син.

— Дехто вже варить, бо люди зранку йдуть до роботи.

— Як думаєте. Поснідати таки треба.

Мати порається біля печі, батько розповідає синові різні новини. Доброго нічого, тільки самі страховища. Син слухає й байдуже це все сприймає, ніби до нього це все не відноситься.

— Гляди, сину, чесно згинь, не здайся живим! — наказує батько.

Ледве почало зоріти, як чотири голосні постріли прошили ранне повітря. З міста доносилися гудки, сповіщаючи, що вже час розпочинати працювати, й до хати вбігає сусідка, і побачивши повстанця, кричить:

— Михасю, облава на село!

— Звідки знаєте? — недовірливо запитує Підкова.

— Я ходила до молочарні, носила молоко й бачила більшовиків.

— А може це лише кілька "іванів"?

— Ні, ціле село обложене заставами. Всіх робітників задержали й не пустили до праці. Тепер розходяться по селі.

— Погано. Я не дістануся на свою квартиру, де є криївка. А доконче треба десь сховатися.

Йому на допомогу прийшов батько.

— Тут у сусіди на подвір'ї під дровами є криївка, сину. Там скриєшся. Бери кожух і ходи, а я тебе замаскую.

За п'ять хвилин Підкова лежав у маленькій укритті. Був спокійний. Не раз і не двічі йому доводилося таке переживати. Трохи непокоївся за друга. Він залишив його самого. Сталося...

***

По селі розгавкалися пси. Це був знак, що більшовики розбрилися по хатах. Вони пхалися на людські обійстя. Тут то там чути було викрики: “Проверіть хазяйство!”

І почалося...

Звірські вигуки і то відразу через “мать” — це привітання для господарів. Потім стукіт, лускіт — розбивають комори, скрині, валять печі, перекидають у стодолах пашню, штовхають довгими дротами, копають у хатах ями, перекопують подвір'я. Катують народ, арештують і тягнуть до школи, а там... допити, наруги й терпіння.

Заходять на господарство, де в укритті сидить Підкова. Він чує по стукоті, що їх около дванадцять.

— Бандьора есть? — питає старшина.

— Якого дїтька вже хочете? Бандьори та бандьори! Лише руйнуєте нас, огидники мерзенні! — відповідає господиня, що якраз вийшла на подвір'я.

— Не ругай, старая бандітко! — і закінчує через “мать”.
— Іді варі кушати на трідцять бойцов!

— А чорта лисого не з'їсте? Сарано проклята!

Азіят кинувся до неї і хотів прикладом автомата розбити їй голову, та жінка вмить відскочила й плигнула, мов серна, за хату. Довга серія з його автомата посипалася їй услід. Вона втікла поміж хати, простоволоса, застрашена. Їй услід неслися постріли й дикі вигуки: “Держі бандітку!”

— Проверіть хазяйство! — паде команда.

Будинки перевіряють точно. Крадуть, що попаде під руки. Нарешті в будинках риють землю. Прошивають стіни кулеметними та автоматними серіями.

Скулившись під тином, плаче двоє дітей-підростків...

— Малчать, бандітські щенята! — кричить сержант. Вони вмовкають і трясуться зі страху й холоду. Провірка триває дві години безперестанку.

Батько повстанця ходить по своїм подвір'ї й молиться. Жінку відправив до її мами, щоб не заводила непотрібно.

Підкова все чує, що діється нагорі. Збирає всі сили волі, щоб бути спокійним.

Більшовики перевіряють уже подвір'я. Ось перекидають дрова. Глухо здригається земля. В ухах Підкови дзвенить, немов

годинник на ратуші вибиває години. Останні години його життя... Ось штовхають в землю залізні дроти. Попали у вічко.

— Есть! Есть! Есть бункер! — кричить так дико, що аж моторошно робиться людині. Прибігає лейтенант.

— Одставіть! — дає наказ.

Три постріли з кріса, і з села збігається ціла тічня. Заповнили ціле подвір'я, що й миша не пробіжить. Підкова чує їхні крики й накази командира. Знає, що нікуди йому втекти. Прорватися самому тільки з крісом і гранатою неможливо.

— Кінець мого молодого життя, — думає собі.

— Умерти по геройськи на очах батьків — диктує думка, немов наказ провідника Остапа.

Відкрили...

Підкова бере кріса і гранату. Підвівся на лікоть і слухає...

— Бандьора, вилазь! — чує дикий голос.

— Вилажу! — відказав він з середини.

— Так вилазі бистрей! — кричить сержант-енкаведист.

Підкова взяв лише кріса й виставляє у вічко прикладом догори.

— Ось маєте мій кріс! — вихиляє голову і оглядається довкруги.

До нього наставилися грізні дула автоматів. Навколо лежать більшовики. Раптом на своїм подвір'ї Підкова побачив батька. З його обличчя син вчитав страшну розпач.

Більшовики задоволені хапають його кріса.

— А скільки вас там есть? — питає сержант.

— Я сам.

— Так вилазь!

Вилажу, тільки візьму ще торбу і гранату.

— Харашо! Тільки бистрей! — задоволені, що здав без бою кріса, довіряють йому. Підкова поліз назад у криївку.

На подвір'ї стояв остовпілий батько. Йому дзвонило в ухах, крутилося в голові. Здавалося йому, що ось-ось провалиться під землю. Десь в душі товклося болюче — сором... сором... Рідний син здається живий, рідний син зрадник. А там тюрма, тортури, заслання цілої рідні на Сибір, мученича смерть...

Підкова взяв торбу і, зірвавши гранату, скоро йде до виходу. Шістьох більшовиків з цікавістю окружило вхід до кривки. Вони вже не насторожені, як раніше. На щастя на сусідньому обістю застукотів скоростріл і заглушив легкий зрив запальника. Молодий стрілець вискакує наверх.

Батькові потемніло в очах і він захитався. Перед ним наче розступилася земля і здавалося йому, що падає в пропасть.

Повітря розрізав страшний вибух. Трьох трупів лежало на землі — сержант, один рядовий, а між ними він — Підкова. Біля них зі стогоном в'ється ще трьох ранених більшовиків. Батько поглянув у той бік і побачив криваву картину. Величезний тягар, що лежав на його серці, скотився кудись. Його син героєм став!...

Пішов у хату, став навколішки перед образами й молився. Благов Всемогучого Творця вічного супочинку й царства небесного для свого сина-героя. Просив у сина прощення.

— Прости, прости мені, сину, я не знав твоїх замірів.

З тріскотом відчинилися двері. До хати скочило двох роз'юшених собак-енкаведистів.

— Ти хазяй?

— Так, — відповів спокійно батько.

— Пайдьош с нами!

Не заперечував. Надів шапку і рівними кроками вийшов надвір. Вели його на сусіднє подвір'я.

Привели. Був тільки один труп його сина, бо своїх скоро вхопили на автомашину і повезли до Станиславова.

— Чий ето бандіт? Узнайош? — запитували.

Батько вдивлявся в сина. Він лежав горілиць. Мав цілу грудь пошматовану, скривавлену, з розірваного живота звисали пірвані кишки. Зате голова була неушкоджена, а обличчя наче всміхалося до батька. Лежав у калюжі багряної крові.

— Почему не отвечаеш, стерво? — крикнув до батька лейтенант і штовхнув його в груди.

Батько спокійно вклякнун на коліна, підніс синову голову й довго-довго вдивлявся в його обличчя. Потім гарячо поцілував мертвого сина.

— Что, ето твой бандіт?! — крикнув лейтенант.

Батько положив легенько голову сина на землю, підвівся на ноги і, гордо дивлячися катові у вічі, відповів:

— Ти сам бандит, а не мій син-герой!

Гримнули два постріли з нагана лейтенанта й батько повалився біля сина. Останні слова кинув, як проклін, хоч ослаблено, але гордо:

— Я і син гинемо за Україну, але на вас, кати, прийде страшна пімста!

**

*

Маян

ОСТАННЯ ЗУСТРІЧ

10-те січня 1946 р. День дуже гарний, соняшний, морозний. Сніг невеликий, де-не-де видно чорні плями землі. Я з хлопцями квартирую в лісі біля села Глибівка, Богородчанського району.

Як звичайно партизани, цілий день палимо вогонь. У всіх веселий настрій. Цілий день ідуть розмови, перетикані жартами. А говорити було про що! Це був тільки перший день по різдвяних святах. Цілі свята в терені було спокійно й ми квартирували по селах.

За жартами ми й не стямилися, як сонце сідало вже за гори, які нам добре було видно. Ми пригасили вогонь і один за одним почали виходити на дорогу, що вела до села. Аж тут нараз почули:

— Стій! Хто там?

Ми відразу пізнали голос місцевого хлопця — стрільця з куреня командира Прута. Від нього ми довідалися, що позаду йде цілий відділ до села на вечерю.

За хвилину до нас долучився цілий відділ. Перед стрільцями я побачив командира Різуну. Привітавшись з командиром, на його домагання я коротко схарактеризував ситуацію в терені. Командир сказав мені, що хоче йти до села на вечерю та щоб я поміг zorganizувати для відділу харчі. Тому що це було в моєму терені, я дуже радо погодився і ми легкою ходою подалися до села Глибівки.

Смеркало. До села підсувалося около 200 вояцьких по-статей. У невеликій віддалі (до 100 метрів) від села відділ за-держався і один рій, хоч у селі було спокійно, пішов на розвід-ку.

Не пройшло більше, як п'ять хвилин, ми побачили, що розвідка дуже швидким кроком вертається.

— Що там? — спитав командир.

— Друже командире, до села зайшли більшовики. Ми самі бачили, що одна група йшла пішки, інші їхали підводами.

Хвилинку подумавши, командир дає наказ відступати 100 метрів до яру. Звідти ще раз вислано до села розвідку.

Надворі було вже цілком темно. Проходжуючись то сю-ди то туди, командир Різун жартівливо сказав:

— Войско! Сьогодні відай буде війна. Звідси дармо не вертаємось — будемо битися!

Розвідка скоро вернулася і донесла: “До села прибуло з 30 більшовиків. З собою мають чотири підводи, навантажені харчами. Де вони заквартирували, довідатися не можна, бо вже вечір і населення їх не бачило”.

Рішення прийнято швидко й усі ми розстрільною підхо-дили до села. Перевіривши частину села, відділ розквартиру-вався. Виставлено на відповідних місцях застави.

Я дав доручення станичному видати для відділу харчі, які були в його диспозиції. В хатах закипіло жваво життя. Швидко варено вечерю. Коли повечеряли, командир Різун ска-зав:

— Підемо самі шукати “іванів”!

Слова командира не розходилися з ділом. Він вислав од-ну чоту шукати більшовиків.

Кілька слів з чотовими, наказ командира — і ми побачи-ли, як широкою розстрільною бойова чота віддалялася від нас все далі й далі в горішній напрям села.

Всі ми нетерпляче ждали. Та довго ждати не довелося. Не проминуло більше як 20 хвилин, ми почули перші стріли й побачили ясність ракет. Потім ще було чути кількарізний збірний автоматний вогонь, вибух гранат і ми побачили по-лум'я хати, що горіла серед села.

Наказ виконаний. Чота вернулася на місце призначення.

Вислід: заатаковано більшовицьку стійку, а решту більшовиків (всіх 30 осіб), які були в хаті, закидано гранатами. Між іншими згинув уповноважений РО МГБ, який був прикріплений до гарнізону. В нього здобуто багато цінних матеріалів. Здобуто кілька автоматів і крісів. Решта більшовицької зграї згоріла у вогні. Наших втрат не було.

Вийшовши за село, я зголосив свій відхід командирові і ми попрощались.

Це була моя остання зустріч з улюбленим командиром, якого я знав ще з часів німецької окупації. Його слова жартівливі, але рішучі: "Войско! Сьогодні відай буде війна..." — на завжди залишуться у моїй пам'яті.

Сумна вістка, що командир Грегит-Різун не живе, незабаром дійшла до мене. Вона лишила в моєму серці біль по втраті командира, скріпила ненависть до ворогів.

**

Ю. Гірян

В ОБОРОНІ ПРАБАТЬКІВСЬКОЇ ЗЕМЛІ

У Сянницькому повіті між містечками Зарешиним і Римановим лежить село Одрехова. Не знаючи цього села, здавалося б, що історія його нічим не відрізняється від інших сіл Лемківщини. Однак, поцікавившись ближче, зазначувалося великий контраст, що існував між Одреховою та іншими селами цієї самої території, що тепер окупована поляками.

Причина полягала в тому, що село це було дуже закацапшене. За польської влади, а головню в останніх її літах, удалося майже зовсім викоринити цей плід "матушки Росії". В селі створено читальню "Просвіти", товариство "Сокіл" та свою рідну кооперацію.

Однак польська влада і собі зачала заводити свою колонізаторську політику, в результаті чого одну третю населення села творили поляки, що залишилися там і дотепер.

Завдяки наполегливій праці на освітньому полі деяких місцевих громадян-патріотів, серед населення не лише ліквіду-

вався “кацапський дух”, але також односельчани сконсолідовано боролися з польською колонізаторською політикою.

По відступі гітлерівських полчищ більшовицькі наїзники зайняли також і Лемківщину. Тут вони відразу почали вести свою єхидну пропаганду й агітацію. Однак населення, хоч і практично не переживало більшовицького “раю”, поставилося вороже до московсько-більшовицьких “визволителів”.

Зате в селах, віддалених від лісів і близько ворожих об’єктів, де наш рух діяв дуже слабо, більшовицька пропаганда мала вплив на населення. До таких сіл належала й Одрехова. Населення цього села вірило більшовицькій брехні, яка вороже наставляла його проти нашого революційно-визвольного руху.

Щоб вповні зреалізувати свій плян, сталінські собаки застосували різні єхидні методи. Вони хотіли не лише наставити населення вороже супроти українського революційно-визвольного руху, але також створити ворожнечу між українцями та польським населенням для обопільного винищення. Тому вони на спілку з польськими яничарами палили як українські так і польські села, мордували цивільне населення, при чому на всі лади кричали, що це українські та польські “банди” винищують цивільне населення. Щоб замаскувати свій підлий злочин, вони творили по селах загони озброєної “самооборони”, завданням якої було боронити себе від нападів “бандитів”. Цим вони, як то кажуть, хотіли вбити одним пострілом двох зайців. Поперше хотіли відхилити від нас симпатії українського та польського населення, як і польського збройного підпілля ВІН (Вольносьць і Неподлеглосьць). Подруге, хотіли знеславити нас перед світом та, що найголовніше, хотіли фізично винищити на цій території українське та польське населення.

Під час вербування таких загонів “самооборони” більшовицько-польська верхівка мала успіхи як серед польського так і серед українського населення, яке жило на території віддаленій від повстанських дій.

Місцеві теренові клітини ОУН та командування УПА добре здавали собі справу з існуючої ситуації та всіма способами ліквідували ворожу акцію.

В цій важливій місії відділи УПА переходили рейдами не лише територію Лемківщини, але також по цілім терені західних окраїн української землі. Вони під час рейдів заходили всюди, навіть туди, де ворог їх найменше сподівався, та в безнастанних боях з польським та більшовицьким військом несли світло правди населенню окраїн української землі.

Між іншими, по Лемківщині рейдували теж повстанці “Чорного лісу”.

Місцеве командування УПА вислало перший чорноліський курінь під командою (ще тоді) хор. Прута в рейд на Лемківщину. На території Самбірщини курінь з'єднався з відділом відтинка “Маківка” і 28 липня 1945 року перейшли річку Сян на той бік т. зв. лінії Керзона.

**

Неділя. Вечоріло. Від лісу простягся по ґрунях*) довгий сірий ланцюх вояцьких постатей і повільно щезав у ґущавині лемківських садів та хиж.**)

Село, в якому ще так недавно панував гамір і лунали співи безжурної молоді, нараз втихло немов зачароване. Поява незнаного війська заставила всіх напружити свої думки. Всі, хто тільки жив, навіть літні дідусі та маленькі діти, повиходили зі своїх хиж і здивовано поглядали один на одного, немов питали: “пак свої хлопци — лем поляки”. Та мовчанку перервали стрілецькі запити, що падали в сторону здивованих лемків. Почувши рідну мову, вони радо відповідали. Скоро зник недавній страх і село повернулося знову до життя.

Лемки радо запрошували нас до своїх хиж та гостили ввічливо. Для них українські повстанці не новина. Вони оповідали нам, що “наші хлопци”, як звуть вони тут повстанців, є в них постійними гостями. Вони боронять населення від насильного виселення та в частих боях мстяться за кривди йому заподіяні.

**

Неначе блискавкою, що в бурну ніч прошиває хмарні простори та своїм світлом віщує бурю, неслася вістка про по-

---

*) Ґрунь, -ня — вершок гори.

***) Хижа — хата.

яву чорноліського куреня на терені Лемківщини. Вістку цю підтверджували заграви палаючих ворожих райцентрів. Відгук переможних боїв чорногірського куреня з більшовицько-польськими військовими частинами неслися ген далеко на захід, громом вдаряли у варшавські мури та несли переполох сталінсько-польській кліці. А кліка ця скаженіла з люті. Вона боялася, щоб світ, і насамперед польський народ, не довідався правди про нас.

З наказу більшовицької верхівки в польській пресі появилися численні статті та повідомлення, в яких виписували цілі гори наклепів на нас.

В одному з чисел польської газети “Дзеннік Варшавскі” було надруковано: “... Банда українсько-німецьких націоналістів числом понад 1000 осіб під командою Різуна перейшла польський кордон і своїм бандитським поступуванням сіє жах серед мирного населення”.

Ось підла зброя, яку вжили сталінські підлизні в боротьбі з нами. Супроти нас польська влада вислала теж і військові частини. І покрилися лемківські ґруні сараною. Застогнала рідна земля під чоботами варварів.

— Не побороти тобі нас, проклятий кате! Не загарбати тобі прабатьківської землі, що її передав тобі лютий кат в оренду!

Загриміли бої за боями. Засіяла загравами Лемківщина. Зросилися рідні ниви ворожою й нашою кров'ю. Вся Лемківщина — фронтова смуга. Безприкладний героїзм повстанських відділів наносив ворогам жах, перекресляв ворожі пляни: перешкодив виселенню місцевого населення.

Чорноліський курінь сміло рейдував по цей і той бік річки Сяну. Він у своєму рейді не минав найбільш недоступні оселі. Ішов усюди де його поява була кінцевою. До таких сіл належала й Одрехова, тому й туди загостив чорноліський курінь.

Та не довелося спокійно провести хоч кілька днів у цьому селі, бо ще таки рано треба було розпочати нерівний бій з переважаючими ворожими частинами.

Ворог мав до свого розпорядження танки та був вивінуваний найкращою зброєю. Та все таки курінь вийшов з бою переможно.

Кількагодинне гостювання нашого куреня в цьому селі та героїзм в бою з оп'янілими садистами прихилив симпатії цього села до нас. Населення обожало нас та щиро каялося за свої дотеперішні прогріхи.

Доказом цього може бути факт, що зараз після бою та по відступі ворожих військ із села населення похоронило наших вісьмох упалих друзів-героїв та висипало їм могилу й завітчало вінками.

**
*

Одрехова знову відродилася та включилася в річище всіх лемківських сіл, що сміло ставили спротив ворогові в обороні прабатьківської землі.

**
*

Маян

ПОГАНИЙ СОН

(Присвячую сл. п. д. Олесеві)

Лягаючи вечером спати, я сказав, щоб мене збудити дуже раненько, найпізніш о 5-ій годині московського часу.

Збудили мене на світанку. Хоч дуже хотілося спати, я встав, бо знав, що зв'язок у мене з д. Геником від год. 5-ої.

Разом зі мною почав збиратися і д. Олень, який ще вчора заявив, що хоче йти також на зв'язок. Всі інші, крім д. С., спали міцним сном і навіть не чули, як ми відходили.

Вставши, ми ще хвилинку задержалися при вогнику, що догоряв, і закурили. Прикурюючи цигарку, д. Олень сказав: "Мені снівся цієї ночі дуже поганий сон. Сниться мені, що я сиджу десь в криївці. Нараз до криївки входять більшовики. Я хочу стріляти, витягаю пістолу — пістоля не стріляє, а більшовики з мене сміються й беруть мене живого". "Подібний сон, — додав д. Олень, — вже снівся мені". Закуривши, ми рушили в дорогу.

Зійшло вже сонце і своїми першими золотими променями вітало нас. День заповідався дуже гарний.

На місце пункту ми не знали добре дороги, тому почали трохи блудити. Вкінці зорієнтувалися.

Я подивився на годинник. Була за 15-ять шоста. Мусимо спішити, бо ще 15-ять хвилин і ми втратимо зв'язок. Приспішили ходу. Дорога, яку ми з великим трудом віднайшли, була дуже з болотом.

Напереді йду я, позаду мене д. Олесь. Перейшовши так яких 100 метрів, я вийшов на дорогу подивитися, чи нема кого. Нараз побачив на болоті свіжі більшовицькі сліди. Це мене дуже збентежило і я півголосом сказав:

— Олесь, свіжі більшовицькі сліди.

Автомат у мене в правій руці готовий до стрілу. Глянувши ще на сліди, я уважно почав оглядатися довкруги себе.

Перед нами у віддалі 20 метрів у малинових кущах я побачив дві пригнені постаті в зелених уніформах. Я скочив у бік, де стояв д. Олесь, і спитав:

— Хто там?

В ту мить на нас з усіх сторін посипалися кулеметні стріли, автоматні та крісові. Відбігши кілька кроків далі, я оглянувся, але Олеся не побачив (мабуть упав від перших стрілів). Я почув близько себе сильний шум і, коли глянув туди, побачив одного більшовика. В ту мить я вдарив по нім вогнем з автомата і швидко почав бігти далі. Потім оглянувся і ще раз дав одну серію до більшовиків. За кілька секунд повторив те саме. Віддаль між мною і більшовиками була вже з 80 м. Мене все ще переслідував досить влучний вогонь більшовицької зброї.

Переді мною потік, а за ним гущавина.

Ще двадцять метрів і я врятований.

Відітхнувши хвилинку, я попрямував до табору. В таборі ми довго ще ждали, може вернеться д. Олесь. Дарма. Він не вертався.

Ранком 26 липня 1949 року шлях його молодого життя закінчився.

**

Марно Боєслав

ЧОГО Ж ВИ МОВЧИТЕ?

Ти під тяжким хрестом своїм падеш,^{*)}
Стікає кров з Твоїх грудей пробитих,
У ранах мліє тіло молоде,
Бичує гострим терням кат неситий.

Чи бачите, сини, її у крові?
Чи чуєте її болючий стогін, плач?
Чого ж мовчите, раби-немови?
Злякалися терпіння чи невдач?

Чи може ласка ката вам дорожча,
Як доля матерів, батьків, братів,
Як лицарів святих в зневазі мощі,
Як тисячі знеславлених хрестів
У ваших прадідних храмах?

Мовчіть. Саджайте хрест на рідну матір,
Бичуйте добре плоть її святу!
Та знайте — підла ласка сүпостатів
Вас не спасе, як месні руки доростуть
І пеклом гнів зневаги заскрегоче!

10. 11. 1949 р.

(Із збірки поезій "Протест")

**
*

Гун

БІЙ В СЕЛІ ГЛИБОКИМ

(Спомин)

Морозним січевим вечером 1945 року посувався курінь
"Месників" під командою курінного Благого чорноліськими
дорогами, прямуючи до села Глибокого, Богородчанського ра-
йону. Скрипіт саней і тупіт маршування відділу по замерзло-

---

*) Падеш (діялектне) — падаеш.

му снігу неслися далеко, далеко в глибокий ліс. Стрункі ялиці прощалися зі своїми рідними стрільцями, як самотніми господарями, і своїм тужливим шумом додавали їм ще більшої охоти та відваги до завзятої боротьби. Чим ближчою ставала віддаль до села, тим тихшим ставав шум смерек, а з села неслося лайння собак туди, де маршував відділ.

Ми в селі, яке спало спокійним сном, не діждавшись своїх частих гостей — повстанців. По дорозі ми випадково стрінули станичного Крука, який поміг розквартирувати відділ та скоро подбати про харчі. Стрілецьтво розмістилося по квартирах на середині села. Службовий старшина подбав про негайне забезпечення відділу стежками, заставами і стійками.

Незабаром ціле село немов би не спало. Швидко заметушилися люди коло вечері. Тут і там на квартирах, де не було домашніх дівчат, посходилися дівчата з села варити вечерю.

Не проминуло й години, як на нашу квартиру, де квартирував також і чотовий, прийшов зв'язковий від сотенного Вершника та передав наказ сотенного — приготуватися до відходу. За кілька хвилин, сотня готова до відходу в збірці та слухала наказу сотенного.

— Наша сотня дістала завдання забезпечити решту куреня в сусідньому селі. Відділ, в бойовому порядку маршувати до села Саджави!

Північ. Ми в селі Саджаві. Знову той самий рух, лайння собак, гамір по квартирах...

Перший день квартирування пройшов спокійно. Вечоріло. Командир Благий прислав до сотенного Вершника зв'язківців, які повідомили, що наша сотня залишається надалі на своєму постю. Від них ми дізналися, що до села Глибокого сьогодні прибув також курінь командира Прута. З ними є і командир Різун. Почуті вістки вплинули на добрий гумор стрілецьтва, які раділи вісткою, що скоро побачуть командира Різуну, якого так щиро любили. Його вони вже давно бачили, тому що був на лікуванні після важкого поранення. Також раділи, що стрінуться зі знайомими стрільцями та старшинами куреня Прута.

Наступного дня рано, коли на нашу квартиру зайшов чотовий Остап та оповідав свій кошмарний сон, вбіг алярмовий стрілець та зголосив:

— Друже чотовий! В напрямі села Глибівки падають кулеметні та крісові стріли!

Чотовий негайно зарядив гостре поготівля. За кілька хвилин вернулася наша застава й стежа та повідомили, що до села Глибівки з напрямку райцентру надійшла група більшовиків числом приблизно 150 осіб, по яких вони вдарили вогнем і відступили.

Службовий старшина вислав туди стежу, щоб довідатися, кудюю подалася сталінська собачня. Не минуло і півгодини, як вернулася стежа та донесла, що ці більшовики, що звели бій з нашою заставою, подалися в напрямі лазів біля села Глибокого і що в бою з нашою заставою втратили двох убитих та одного раненого (місцевий стрибок). Сотенний рішив відступити з села й зайняти оборонне становище в недалекому ярі, не будучи певним, чи більшовики не прямують на наш відділ.

Рішення виконано. Стрілецьтво в бойовому ладі опустило село і зайняло становища берегом яру. В цьому самому часі відійшов зв'язковий до командира Благого повідомити його про існуючу ситуацію.

Не проминуло багато часу бойового напруження, як побачили ми, що в наш напрям біжать якісь військовики. Ми готувалися до стрілу, думаючи, що це ворог. Однак передня стійка пізнала своїх. Це були стрільці-зв'язківці. Вони зголосили сотенному, що наложеного на них завдання не виконали тому, що дорогу перетяли їм більшовики, які після бою з нашою заставою натрапили на заставу нашої третьої сотні, що кулеметним вогнем примусила їх податися знову в кущі, з яких наступали. Сотенний негайно післав одну хоту на підкріплення застави третьої сотні та й сам з рештою відділу підсунувся ближче лісу, щоб недопустити ворога в ліс. Також ще раз післав зв'язківців до командира, щоб за всяку ціну пов'язалися з ним.

Чота, що пішла на підмогу заставі, пройшовши кількасот метрів, стрінулася з ворогом. Зав'язався бій. Посипалися кулеметні та автоматні черги, перемішувані з крісовими пострілами та гранатними зривами. Повстанці мужньо виконували своє завдання свідомі, що від нього залежатиме резуль-

тат нинішнього бою. Хоча ворог відступив з великим втратами, однак стрільянина не втихала, а збільшалася.

Коло години 8-ої вернулися зв'язкові від командира. Разом з ними прибув і сам курінний Благий, щоб зорієнтуватися в ситуації. Поява улюбленого командира запалила бойовим духом і так завзятих стрільців. Командир коротко з'ясував положення бою, — частина більшовицького відділу, після бою з нашою частиною, пішла наступом на другу сотню сотн. Шрама і третю сотн. Олега. Бойові становища 1-шої сотні розтягнені від Чорного лісу аж до цвинтаря в селі Глибокім, звідки до становищ нашої сотні зайняла оборону 2-га сотня. Командир сказав, що в бій виступив теж відділ командира Прута, якого одна сотня зайняла оборону від села Лесівки, а решта куреня зайняли позиції від села Хмелівки. Командир подав ще деякі вказівки сотенному, побажав нам успіху й відійшов.

Розвідка, що була залишилася в селі Саджаві, донесла, що більшовики підтягнули великі сили з міста Станиславова, Надвірної та Солотвини й уся ця тічня подалася в лази в напрямі села Глибокого. Та ця вістка не застрашила юних повстанців.

Даремно більшовики намагалися кількакратно зайняти село та вигнати з нього повстанців. Щохвилини зав'язувався бій, що відкидав більшовиків із села з втратами. Між більшовиками повстала паніка й частина пішла врозтіч. Здавалося, що повністю наша перемога. Та сталося інакше. На допомогу сталінським собакам прийшли літаки, що стали кидати по наших відділах в'язанки ручних гранат, які сильно разили відділи та не давали змогу встоятися перед ворожими частинами, що наступали. Наші відділи, атаковані спереду і згори, були змушені час від часу змінити бойові позиції, а незабаром і відступити до лісу.

Тому що затягувати бій було недоцільно, командир дав наказ своїм відділам пляново відступати. За відділами, що відступали в бойовому ладі, гналася роз'юшена більшовицька галота. Щоб викликати паніку серед повстанців, вони тут і там позапалювали господарства.

Стрілецьтво, знесилене десятигодинним боєм, помало відступало до лісу, притримуючи вогнем більшовицьку нахабність.

Більшовики, дійшовши до лісу, розділилися на дві частини. Одна частина вернула до села, де мстилася на мирному населенні за свої сьогоднішні невдачі, друга — подалася в погоню за нами.

Увечері під час збірки цілого куреня в селі Грабівці виявилось, що в бою впало 12 друзів-героїв. Около 20 було ранених. В курені командира Прута було лише кількох ранених.

У ворога було приблизно 150 вбитих та майже скільки ранених.

Вечоріло. Більшовики забрали своїх трупів на автомашини та подалися до райцентру. В селі запанувала мертва тиша, лише час від часу, тут і там, сумно заскавуліла собака на згарищі хати.

**
*

О. М.

ЧЕРВОНІЛА КРОВ

Над річкою Бистрицею, що своєю кристальною водою змиває біле каміння, простяглося невеличке село Дрогомирчани. Село густо перетикане вузькими стежками, оповите вінком зелених садів. З-під низьких селянських стріх визирають малі віконця, а сади якимось тужно шепочуть, перекликаються з плюскотом Бистриці.

Сонце схилилося до заходу. Довгі темні тіні дерев якимось байдуже простягалися по землі, закриваючи вузькі стежки, на яких часто можна було стрінути повстанців, що нишком заходили й виходили, оминаючи головніші сільські дороги.

Сьогодні в селі знову є повстанці Месник і Бульба. Вони оповідають кущевому Кучерявому про свої переживання від останньої зустрічі.

— Можливо вам, друже Кучерявий, не цікаві наші оповідання, але мені здається, що ми в цих днях так багато пережили, а головно вчора. Ось хоч би й це: ідемо краєм села Старого Лисця. А тут раптом дикий вереск прорізав нічну тишу.

— Хто йдєот? Сдайсь, нічево не будєт!

Та не скінчив клятий, вдавився гарячим оловом і гепнув на землю. В що ж мить, як роз'юшені оси, заджижчали за нами ворожі кулі, а з ними дикий вереск: “по ногам, по ногам бандьору!” Ми, відстрілюючись, плазували поміж крайніми хатами.

На перший раз нам пощастило. Ми вимоталися від більшовиків і за деякий час були в своїй трохи цвілій “хаті”. Порадилися — день перебудемо тут, а ввечері в дорогу. На цьому скінчилася наша розмова, бо сон манив нас у свої обійми. Так добре спалося на мокрій землі! Та не довго. Заносилося на світанок. Звертаюся до Месника:

— Вставай! — не чує. — Вставай! — Ну й спить.

— Не спить, не спить. Чого ти прив'язався?

— Бо скука мене бере, коли не дивишся на мене.

— Тобі все лише жарти. От, послухай, що мені снилося.

Бачив я багато голубів, а на них червоніла кров, що мінилася раз у гарні квіти, а раз у невеличкі відламки каменя.

Раптом почулося — гу-гу-у! Ми глянули один одному ввічі — значить більшовики.

— Бульба, — промовив шепотом Меснк, — чи в тебе осталися набой, бо в мене тільки гранати і пістоля.

Здригнулася стеля.

— Да, здесь будет харашо. Да, да, здесь нада сделать место на пулемйот, — почувлася протяжна відповідь.

— Сразу нада работать, — почувся цей сам голос, — пока солнце не поднялось. Нада сделать і замаскіровать.

... Раз, раз, — не йдъот! Ану, здесь, — потрапили на саме віко. — А-а-а!... А ето что? Таваріші, бандьори!

В цю хвилину відкрилося віко і грякнула наша граната, за нею друга. Нагорі зчинився вереск. Це кричали два ранені більшовики. Використовуючи цей момент, ми вискочили наверх та побачили, як три більшовики добігали вже до невеличкого горбка, а один, вибалушивши перелякані очі, безперервно стріляв, намагаючись недопустити нас до недалеких кущів. Та у відповідь відізвалася наша зброя. Клекіт зброї і розпучливі людські голоси двох пораниених творили божевільну симфонію. Ми вирвалися з-під граду ворожих куль і кількома скоками опинилися в гущі лоз. Ще довго лунали слова нахабної лайки

та поодинокі постріли, але ми вже вітали життя... Міцно стискали один одному руки й любувалися природою: зеленими лугами, срібними хвилями Бистриці, що всміхались до сонця, що сходило.

— Нам пощастило і вдруге. Друже Кучерявий, подумайте, що за пех. Більшовикам забাগлося якраз на самому вході робити гніздо для кулемета, певно засідки думали робити на тому відтинку села, — заговорив Месник, що дотепер сидів мовчки. — Чи за третім разом теж пощастить, чи як прислів'я каже: два рази вдається, а третій...

— Про це годі сказати, — відповів Кучерявий. — Вам на добу двічі довелося заглянути смерті ввічі. Третій хіба вже ні, бо ось мине доба, як вам трапилось те “щастя”.

По полагожденні організаційних справ, вони розійшлися, обіцяючи другого вечора зустрінутися. Але не довелося.

**

Неділя, 22 серпня 1945 року.

Повстанці, ховаючись в тінях дерев, попрямували на свої пості. Поволі, крок за кроком з партизанською обережністю дійшли на місце. В цій хвилині понеслося в'їдливе лайання собак.

— Слухай, Бульба, — промовив Месник, — собаки чогось брешуть, може облава? В нас коротка зброя, може б ми розійшлися? Вчора два рази нам пощастило, а тепер, на випадок, лишилися тільки пістолі. Розійдімося, може хоч один врятується.

Собаки щораз то гірше в'їдали. Світало. Міцно стиснули один одному руки. Попрощалися.

Село збудилося зі сну. Сонце якомсь червоно-мутно світило у малі віконця, що боязко гляділи, як лютий ворог міцним перстеном скував село та бущував по ньому.

До бідної низької хатини вбігла застрашена дівчина.

— Я буду у вас, — звернулася до господині, — до вас, може, не прийдуть!

— Що сталося? — допитує господиня.

— В селі облава, застави скрізь, навіть поза селом на польових дорогах. У сільраді більше як тридцять арештованих осіб. А ви тут нічого не знаєте?

Враз почувся страшний вереск, брязкіт шиб та довга автоматна черга. У воротах показалося сімох рябих більшовиків з довжезними дротами. Малий хлопчина, наче в'юн, висмикнувся задніми дверима й побіг до стодоли, де застав Бульбу при паленні якихось папірців.

Більшовики, перетрусивши стайню, хотіли йти до стодоли. Але один сказав перше перетрусити комору й хату. В коморі їм подобалося багато речей. Тут вони “пошукали” трохи довше й відійшли. Повстанець і хлопчина відітхнули трохи вільніше. Щойно перші за воротами, а в подвір'я входить знову шістьох і прямують до стодоли. В стодолі нема нічого, крім купки сіна. Бульба визирає крізь дірку в стіні, а хлопець ніби набирає сіна.

— Пацан, бандьори есть?

— Шукайте собі.

В цю хвилину посипалися густі черги з автоматів.

— Ребята, не вбивать, живого нада!

Бульба, відстрілюючись з пістолі, вихопився між хати. Тут ворог побачив, що тратить його, і одним цільним стрілом ранив його в груди. Більшовики оточили його і ждали. Бульба став, оглянув пістолу, стиснув пальцями рану. Ще кілька кроків і — заройлося в голові. Упав знесилений серед дороги. Більшовики почали кричати:

— Бульба, здайся, перед тобою життя. Ми даруємо тобі всі провини. Ми вилікуємо тебе. Здайся, відкинь пістолу!

Повстанець прикусив бліді вуста. До скроні приложив пістолу.

— Ходіть ближче, я дам вам відповідь. Даремно ви ходите по слідах повстанців, марно пишете звернення до нас, обіцяючи дарування кари, вільне життя і вільну працю. Даремний ваш підлий підступ. Це тільки доказ, що у вас панує звірячий жах перед українськими воїнами. Так, уб'єте тіло, але не вб'єте духа народу.

Бульба міцніше стиснув рану, з якої текла кров на землю.

Більшовики, побачивши, що не “договоряться”, відійшли від нього та, скрившись, обсервували його.

Десь з-поза хати висмикнулося кількоро малих дітей. Вони крадькома озирнулися і, не побачивши більшовиків, гляді-

ли на повстанця та калюжу крові. Вони з дитячою люттю відганяли рої в'їдливих мух від крові і зеленим віттям почали старанно її прикривати.

— Діти, — промовив, останніми силами повстанець, — не вкривайте крові, нехай червоніє.

— Івасю, ти тут найбільший. Будь відважний, як орел, меткий, в'юнкий. Дивіться, мої ви маленькі, на оцю кров. Вона скрізь по всій Україні. Вона зродить месників і змете ворога з нашої батьківської землі.

Найменше дівчатко, що відганяло галузкою мухи від повстанця, зі страхом прошептало:

— Москалі йдуть!

Діти розбіглися. Бульба повів за ними поглядом, а потім востаннє підніс пістолу.

— Слава! За Тебе, люба Батьківщино!

Грякнув вистріл.

Мов дикі звірі, кинулися до нього кати. Та запізно. Він байдуже глядів кудись у далечінь.

**

Сонце піднялося вже високо. Воно бистрим оком гляділо скрізь. І раптом закрилося густими баранчиками білих хмар.

Тут серед дороги в калюжі крові лежав молодий повстанець. Буйне волосся закрило його сині очі, а на широких грудях біліла з червоним написом табличка: "Бандіт! Бульба — Феденко Іван".

Сонце сховалося, щоб не бачити, як червоніє кров.

**

Така доля стрінула і його друга Месника. Знайдений під час розшуків дострілився, як він усе говорив, з своєї улюбленої шістки. Даремно намагалися вороги взяти його живим. Він з окликом: "Слава Україні! Смерть ворогам!" — віддав своє життя.

Шістьох більшовиків скаженіло над трупом. Вони чоботами копали його в голову. Потім взяли за руки і за ноги та вкинули у воду.

Розприслася синя, мов небо, вода і схоронила вірного сина України.

Сонце вже давно лягло на спочинок. Село спить. Круглий місяць, що викотився високо, крадькома заглядав з-за кучерявої яблуні у маленьке вікно.

— Мамо, — безнастанно шепче малий Івась, — мамо, я не хочу, аби місяць так світив. Він висушить її... Мамо, там на дорозі лежить убитий молодий повстанець, а збоку червоніє кров...

Мати звела очі до образів, міцно пригорнула дитину і поцілувала малу голівку.

— Так, сину, — промовила тихо, — Україна має багато таких синів, що стали в її обороні.

Ось так, сину, вся наша Україна червоніє в крові. Рости, сину, гартуйся і пам'ятай, що і ти маєш бути вірним сином України.

**
*

Маяк

СИЛЬВЕТКА ГЕРОЯ

Сенич Іван — Смерека родом з села Гринізки, Богородчанського району, народився 1923 року. Батьки Смереки не живуть, два брати й сестра вивезені більшовиками на Сибір.

Знав я його ще з дитячих літ. В школі вчився дуже добре. Покінчивши шкільну науку, Сенич Іван брав активну участь у різних освітніх гуртках і товариствах. У всіх молодечих гуртках висувався все на провідне становище.

Перший прихід більшовиків в Західну Україну 1939 року перервав йому цю працю. Вже тоді рідня Смереки була переслідувана більшовиками. Самого Смереку більшовики намагалися втягнути до комсомолу. Та їм це не вдалося, бо ця організація була йому чужа.

З приходом німецької окупації 1941 року, Смерека був прийнятий у ряди ОУН, пізніше став провідником села, тобто станичним. Вся його невпинна й наполеглива праця в рядах організації зосереджувалася, головним чином, на освідженні односельчан і розбудові організаційної сітки в селі. Своєю від-

даною й наполегливою працею д. Смерека зумів підняти своє село, колись відстале, на одно з перших цього району.

Прийшов 1944 рік, а з ним і переміна окупантів на Україні. Друг Смерека на своє бажання дістає дозвіл від проводу вступити в ряди Української Повстанської Армії (УПА). Там переходить військовий вишкіл. Спочатку сповняє обов'язки стрільця, пізніше стає кулеметником. Незабаром доручають йому пост ройового в сотні Явора в курені Хмари.

Під час свого перебування в рядах УПА, Смерека бере участь у всіх боях, що їх зводив відділ у рейдах на Закарпаття і т. д. Обов'язки свої виконував з повною підданістю, солідно й чесно. В рядах УПА перебув Смерека до травня 1946 року.

В 1946 році провід приділив д. Смереку до мене. На деякий час я приділив його на відповідальну роботу таки в його родинному селі.

На початку 1947 року, бачачи його здібності й організаційний хист, покликано його на пост кущового провідника. Серед населення, з яким часто доводилося йому стикатися, тішився великим авторитетом. Він мав такий самий авторитет у своїх зверхників, рівнорядних і підвладних.

З того часу, коли д. Смерека перейшов до мене, між нами нав'язалася дружня співпраця й товариськість. Цілий час ми перебували разом. Жили, як рідні брати. Один без одного, як то кажуть, і ложки страви не з'їв.

Коли вечером 8-го листопада 1947 року я вернув зі зв'язку на постій і не застав д. Смереки, я був схвильований. Ми нетерпляче ждали і наслухували, думаючи, що може ось-ось він надійде. Так ждали ми одну і другу годину. Перечекали цілу ніч, але його не було. Цієї ночі я не спав ні однієї хвилини. Все щось крутилося по голові, перед очима цілий час стояв Смерека.

Другого дня ми вийшли на розвідку і я довідався, що мій друг і побратим не живе. Нитку його життя перервала приготування агентом більшовицька куля 8. 11. 1947 року.

Так ми розійшлися, розійшлися навіки зі своїм улюбленим другом зброї.

**
*

В. Буревій

ГАРЯЧИЙ РАНОК

Був місяць травень 1945 року.

Зоріло... Надходив день Христового Вознесіння.

Засвистали кулі, завтурували “гарлачі”.) Все це пролетіло над нами горою і зранило рідкі дерева та горбовату Стінку біля села Ямниці, Станиславівського району. Ми сонні зірвалися на рівні ноги. Було нас усіх сімох. Чотирьох бойовиків з безпеки і трьох з пропаганди. Нічну квартиру ми вибрали собі у маленькому ярку, оповитому кучерявою ліщиною. Ранком нам були визначені маршрути, трьом бойовикам — Лисецький район, бойовикам безпеки Коломийщина.

Недалеко від нас квартирувала одна чота різунівців з командиром Хмарою.

Вогонь ворожої зброї не затихав. Ми вхопили свою зброю і пошту та хвилинку стояли мовчки, щоб зорієнтуватися, звідкіля падають ворожі стріли. Чуємо, що вони летять з протилежного берега Бистриці від села Ямниці.

Подаємося у глибину лісу, щоб нас більшовики не приперли до Бистриці. До горба мусимо рачкувати, бо кулі нас здорово разять. Нам треба дістатися на перший щовб,**) а там ярками вспіємо вимотатися від цих роз'юшених ос.

— Рачкувати в розсипній! — даю попередження й проваджу вперед.

Кулі сичать і вбиваються довкола нас у землю. Декому шарпають полу піджака, декому прошивають шапку, а декого обкидають вогкою землею. За п'ять хвилин ми всі опинилися на горбку і скочили в яр. Швидко виходимо на останній горб і знаходимося вже на рівнині в старому густому грубом лісі. Відпочиваємо. Чуємо поодинокі крісові вистріли довкруги лісу. Ми догадуємося, що ліс оточений, напевно перевірка буде.

Хвилин кілька радимося й рішаємо: хутко перейти ліс аж на другий кінець під село Добрівляни, а там пересмикнути-ся в узинський ліс.

---

*) “Гарлачі” — рушничні гранатомети.

**) Щовб — верх крутого яру.

Рушаємо... Ранок похмурий, січе дрібний густий дощ. Переходимо поперек лісу промоклі до тіла. В кожного парусе одиння і виступас піт на чолі.

За годину ми вийшли на край лісу під село Добрівляни. Тут тихенько кілька хвилин послухали. Не чувши нічого, виходимо на поле. Хильцем, прикриваючись житами, прямуємо в село Добрівляни.

Заледве перейшли яких 150 метрів, я почув довгі протяжні свисти.

— Більшовицька застава! — попереджую і подаю команду залягти.

Над нами з шумом пролетіли черги з кулеметів і автоматів. Лежимо. Ворог притих, підношу голову і завертаю свій зір у напрямі лісу. Бачу, як попід ліс біжать більшовики. Хочуть відтяти нас від лісу. Ситуація стає грізна. В такій ситуації треба рішати бисто. Нам остається один вихід: якнайскорше дістатися в село, а там можна буде сховатися в криївках. Свою думку переказую бойовикам і раджу хильцем попри жита бігти в село. Біжимо...

Село Добрівляни ховається трохи в ярі. Оповите зеленю овочевих садів. До північно-західнього краю села притулилися півлукком невеличкий гайок. Наша мета — він, гайок. Ним можна швидко дістатися в село.

Більшовики запримітили наш напрям і здорово вдарили по нас вогнем. Залягаємо й повземо. Кулі густо стинають молоденькі колоски жита. Більшовики оточили нас півперстеном. Не зважаючи вже на вогонь, зриваємось і біжимо дальше.

Кінчаються загінчики жита, які нас трохи ховали. До гаю простягаються чисті пасовиська яких 150 метрів. Терен рівний. Тут буде горячо...

Повземо якийсь час у розстрільній, бо кулі не дають нам підвестися. Крісові гранати розриваються збоку, спереду і з-заду нас. Осколки шарпають нам одиння. І в ухах страшний тріскіт і шум.

Годі було нам далі повзати. Незважаючи на густий свист куль, зриваємось з місця і щосили біжимо до гаю. Врешті ми осягнули свою мету. Всі були здорові. Ми залягли за першими кущами у старих ровах і тяжко віддыхали. Відітхнувши, попрямували через гайок до села.

За кілька хвилин ми вже під селом. Зоримо з-за кущів. Бачимо, як з села йдуть в розстрільній більшовики в гайок прямо на нас.

— Буде круто, — кажу до бойовиків. — Нам треба перехитрити більшовиків, непомітно вивізти знову на поле. А там може вдасться перейти у підпечарецький ліс Плоске.

Рушаємо швидко, бо час не стоїть. Та тут не легко було вимотатися. Гайок більшовики оточили заставами, а ті, що ішли з села, провіряють.

Рідкі крісові постріли проносяться нам над головами. Нерви напружуються. Маневруємо поміж більшовицьку розстрільну, намагаємося непомітно дістатися на її зади. Ось з черги ми вже шостий раз позаду ворожої розстрільної. Майже дві години в безперервному лявіруванні.

За сьомим разом нам вдається вивізти на животах у жито, що припірало до гайку. Звідсіль щойно вибігла застава, запримітивши двох цивільних, що йшли полем попри жита. Чуємо їхні вигуки — “пастой!”

Перетинаючи польові дороги, житами прямуюємо на Плоске. Переходимо гостинець Підлужжя — Узинь і йдемо до пастухів по розвідку. Від них довідуємося, що в Плоскім є теж більшовики. Беремо напрям на село Підпечари. Закуривши біля пастухів, рушаємо.

Не відійшовши далеко, доганяє нас хлопчик-пастух і каже, що на гостинці стали дві автомашини, а з них вискочило з 30 більшовиків.

Більшовики запримітили нас, розложили кулемети й ударили вогнем. Інші більшовики боком пустилися за нами бігти, сіючи серії з автоматів.

Розсипною збігаємо в долину, а краще в мочари, порослі комишами і де-не-де рідкою лозиною. Грязнемо по коліна в трясовинні й воді. Беремо знову напрям до узинського лісу, до якого найменше яких півтора кілометра.

Більшовики біжать нам услід і кричать:

— Бандьора, здайся!

З великим трудом ми **перейшли** мочарище. **Повземо** до горбка. Кулі не дають підняти **голови**. Напружуємо **останки** сил

і доповзуємо на рівнину. Та піднятися все одно не можливо. Вже близьенько чуємо більшовицькі голоси:

— Здайсь! Здайсь!

Нараз чую крик стрільця Богуна:

— Я ранений!

— Відбиваємося! — кричу що сили, бачачи безвихідне положення.

Я обернувся і побачив у віддалі 15 метрів трьох більшовиків. Заки я успів першого зняти на ціль, затаракхотів малярський автомат стрільця Тихолюба. Йому вторувала Богунова “папашка”. Далі забубнів німецький “крук” Берези та решта зброї інших бойовиків.

Взявши добре на ціль, пускаю серію в свого “визволителя”. Вдарив цільно. Перший кацап захитав руками і гепнув на землю, відкидаючи від себе зброю. Скоро спрямовую автомат на другого. Випускаю знову коротку серію і бачу, що й цим разом мій автомат справився.

Зі стрілецьких грудей понеслося грімке “Слава! Бий катів України!” Я підхопив його і зірвався на рівні ноги. Мій третій “визволитель” утікав щосили в долину. За ним навздогін пускаю ще одну серію. Він падає, корчиться та дико реве:

— Таваріщі, спасайте жизнь молодію!

Обкидаю оком поле короткого бою. Шість більшовицьких трупів лежало тут і там на відкритому терені. Трьохраних вилося у смертельних судорогах. Інші втікали. Бойовики гнали за ними, пускаючи у слід автоматні черги. Гучаю за стрільцями, щоб завернули, бо нас ще обстрілюють з віддалі два ворожі кулемети.

Збираємося всі разом за горбочком, де вже не разять нас кулі. Втрат у нас не було. Богун був легко ранений в п'яту. Тихолюбові куля випекла довгий пас на чолі, а в кожного пошарпане від куль одіння. Всі були веселі. На ході перекидувалися жартами.

Дальшої погоні за нами не було. Ми добилися до узинського лісу і подалися до села Вільшаниці.

**
*

Маян

НЕДОКІНЧЕНА РОЗМОВА

9-го січня 1946 року — останній день свят Різдва Христового. В селах зовсім спокійно — ніде ні більшовицької ноги не видно.

Враз із своїми хлопцями квартирую в селі Гринівці, Богородчанського району. День дуже гарний, снігу на землі небагато.

Чекаю вечора, а ввечері думаю відходити в село Лесівку. Серед молоді в селі веселий настрій. Тут і там ще чути гомін коляди.

Почало сутеніти і ми рушаємо в дорогу. Перейшовши кільканадцять метрів, ми побачили, що з лісу посувається в село якась група людей. Ми задержалися, щоб перевірити, хто це.

Через кілька хвилин розвідка донесла, що до села зайшла сотня УПА під командою сотенного Вивірки. Сотенний Вивірка був мені знайомий і я вступив його відвідати. Разом із сотенним Вивіркою був і командир куреня Іскра. Він теж був мені трохи знайомий. Сам він родом з села Саджави, Богородчанського району, чоловік середнього росту, кремезний.

Познайомилися ми ще за часів німецької окупації, під час зустрічі в селі 1943 року. В селі тоді перший раз був заквартирував відділ "Чорні Чорти", в якому був теж і Вивірка. Я у той час працював на пості станичного.

Пізніше д. Вивірка був приділений до куреня командира Благого і обняв команду над чотою. Коли весною 1945 року курінь командира Благого був розбитий більшовиками, Вивірці доручено зорганізувати сотню. Осінню того ж року його приділено до куреня командира Іскри.

Під час свого перебування в УПА д. Вивірка брав участь у багатьох боях, рейдах. Серед стрільцтва та командирів мав він добру опінію.

Відвідавши його, ми говорили недовго, бо я спішився відходити на село Лесівку. Довідавшись про напрям моєї дороги, сотенний Вивірка просив мене трохи підіждати, тоді він зможе мені товаришити.

За годину нас сімох сиділо на санях. Вечір був ясний, мов день. Коні були добрі, тільки було чути скрипіт саней.

Скоро ми наїхали на село. По дорозі сотенний Вивірка сказав мені, що за наказом командира він мусть найдалі о 12-й годині вернутися та просив мене допомогти йому полагодити деякі справи, а особливо пов'язати його з провідником В. Цілу дорогу він був дуже веселий і майже весь час співав.

В'їжджаючи в село Лесівку, сотенний Вивірка рішив лишити коні на краю села, а далі йти пішки.

В селі цілий день було спокійно і ми не сподівалися нічого злого. Заїхавши біля хати, ми висіли і почали прямувати до хати.

Тим часом 10 хвилин перед нами з лісу до села зійшло 100 більшовиків.

Перший ішов сотенний Вивірка, за ним я, а за мною його і мої стрільці. Відчинивши двері, ми побачили в хаті кількох військових людей з готовою до стрілу зброєю. В ту мить один більшовик випустив довгу чергу з автомата до сотенного Вивірки. Світло в хаті згасло. Я бачив тільки, як сотенний Вивірка хилився на землю. В хаті зчинився сильний крик.

Ще ми не встигли вискочити на двір, як з доколичних хат почали збігатися більшовики. Побачивши нас, освітили ракетами та почали стріляти з різної зброї.

Відстрілюючись, нам щасливо вдалося вирватися з такого страшного пекла.

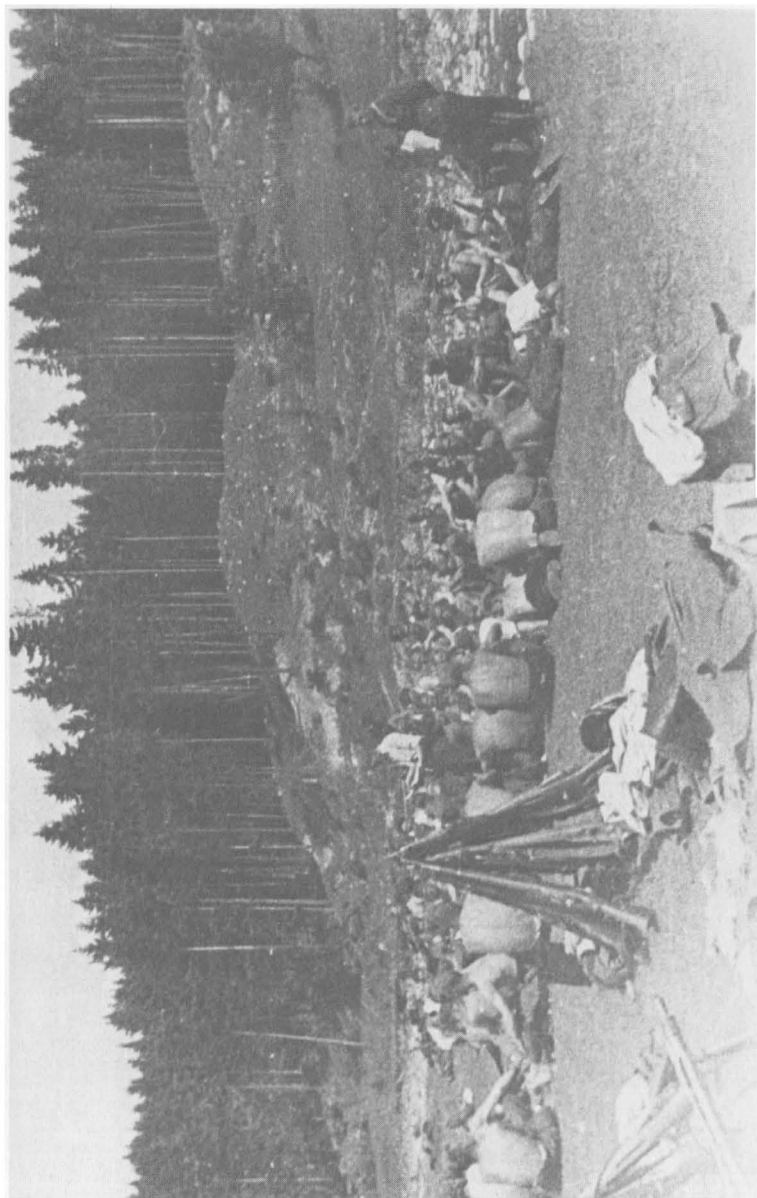
Хто впав, відразу не можна було знати, бо деякі друзі відбігли від нас. Навіть про самого сотенного Вивірку я не міг певного нічого сказати, хоч був дуже близько біля нього.

На збірний пункт вернулися всі, крім сотенного Вивірки.

Він упав.

На цвинтарі біля церкви в селі Лесівці виросла ще одна могила, в якій спить вічним сном вірний син України — сотенний Вивірка.

Зайняття отримані з відпочинком і розвагою. Частина чорноліської сотні під командою "Гамалії" опалюється на сонці й рівночасно слухає відчиту політвиховника. Травень 1944 року.

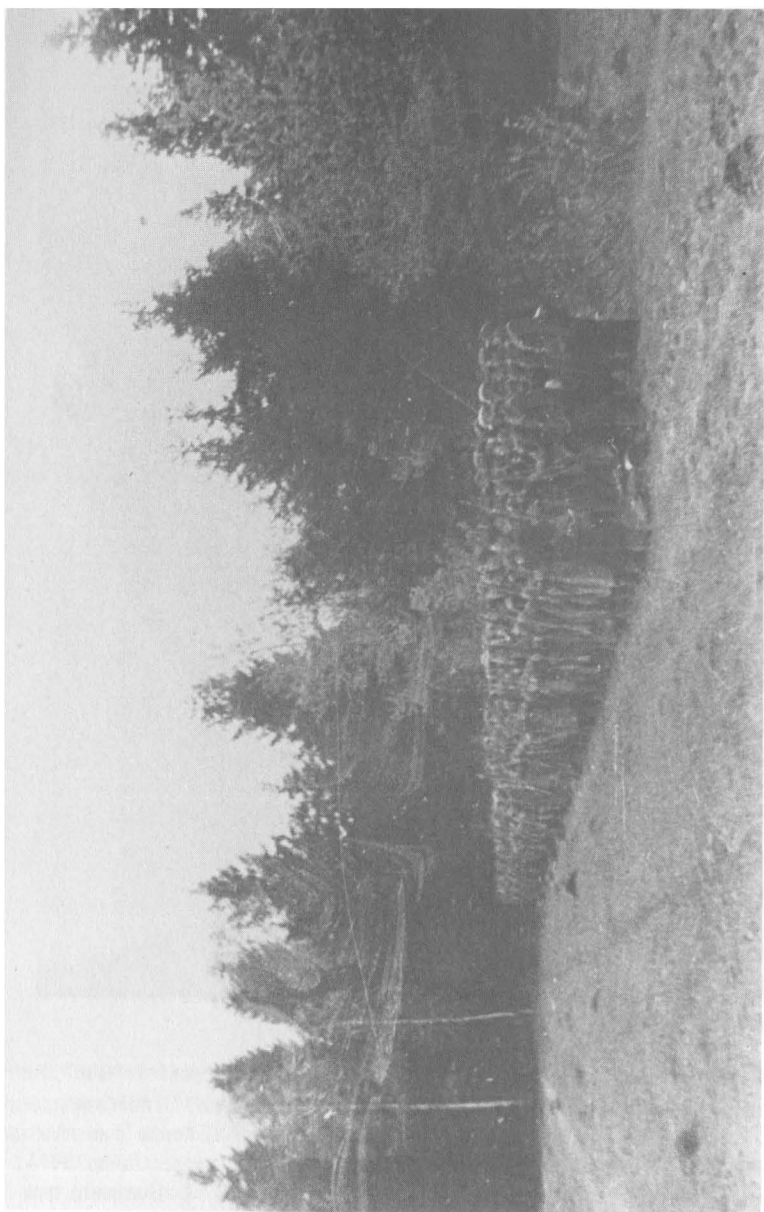
Фрагмент з польових вправ сотні під командою "Гамалії"
в травні 1944 р. в Чорному лісі.

Селяни з с. Чорний Потік, район Надвірна, самі запряглися в плуг і орали ниву, бо німці забрали майже всі коні для війська. На світліні: Анна Стефанюк, Ілько Семенюк, Андрій Стефанюк, Микола Стефанюк і 51-річний Іван Семенюк. Без коней, селяни засіяли лише частину орної землі. Весна 1944 року.

Три сотні Чорноліського нуреня на збірці в час інспекції Головної Команди УПА в травні 1944 р. З правого боку старшини з ГЧ УПА і Станіславівської ВО ("Говерля") з їх охороною.

Дві чорноліські сотні на збірці — ще один фрагмент з часу інспекції Головної
Номанди УПА в травні 1944 року.

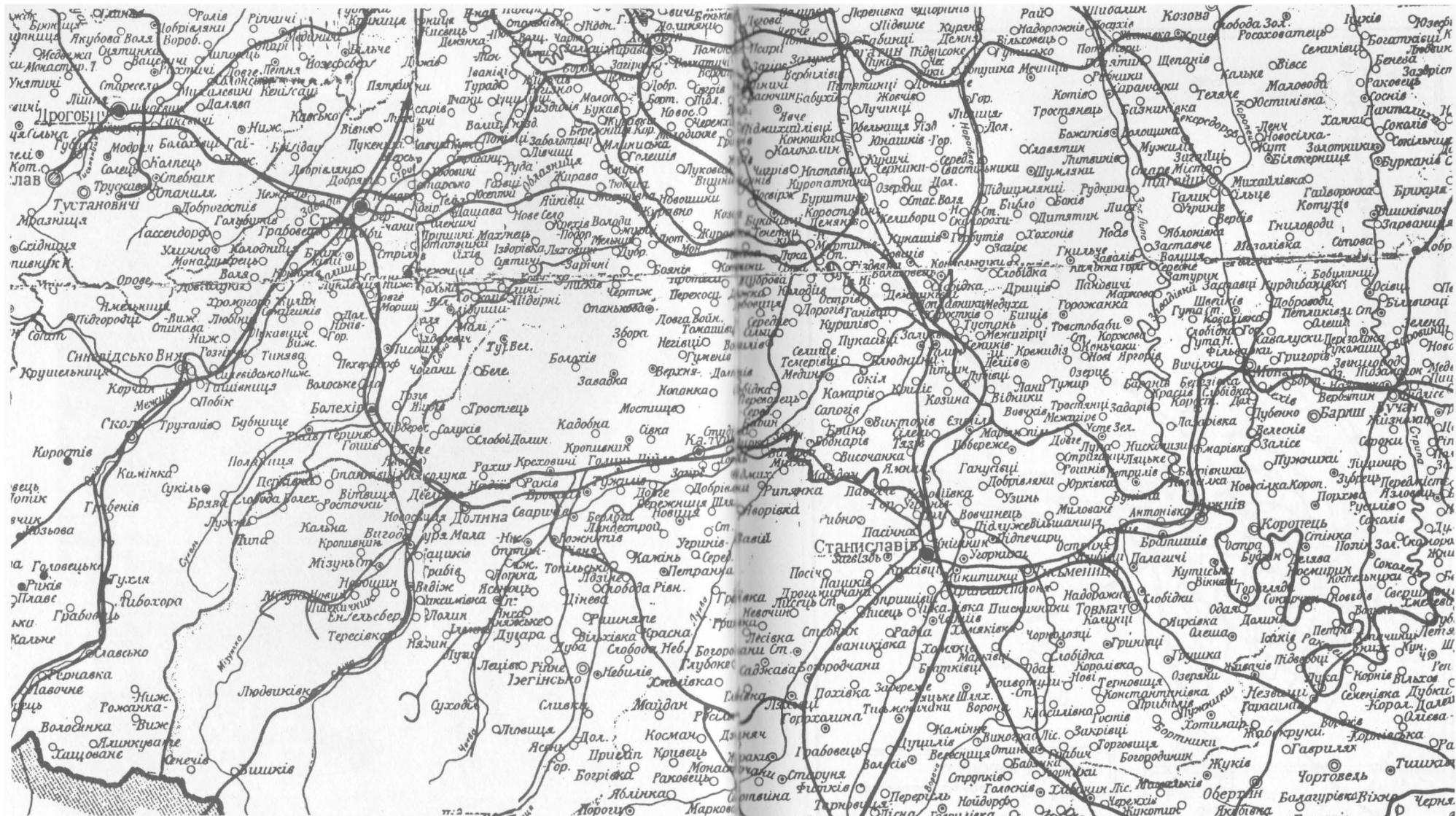

Підп. Іван Бутковський ("Гуцул") — старшина закарпатської "Січі", організатор відділів Української Народньої Самооборони в Станиславівщині в 1943, командир Станиславівської воєнної округи УПА ("Говерля") в 1944 р. і пізніше керівник Місії УПА. І. Бутковський командував операцією УПА проти загону радянських партизанів під командою ген. С. А. Ковпана, яка закінчилася цілковитим розгромом цього загону.

Май. Микола Твердохліб ("Грім") — номандир Станиславівської військової округи УПА ("Говерля") від осені 1944 року. Підпис М. Твердохліба зустрічаємо під "Зверненням воюючої України до української еміграції" з 1949 р. В цьому томі Літопису УПА подано, що май. М. Твердохліб підготовляв плян наскоку відділів УПА на гарнізон МВД в Космачі.
Фотографія з років 1945-1949.

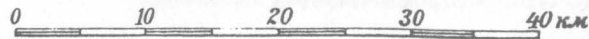

СТАНИСЛАВІВЩИНА І СУМЕННІ ТЕРИТОРІЇ

Частина мапи:
 АДМІНІСТРАТИВНА КАРТА ГАЛИЧИНИ
 В. Кубійович — М. Кульчицький

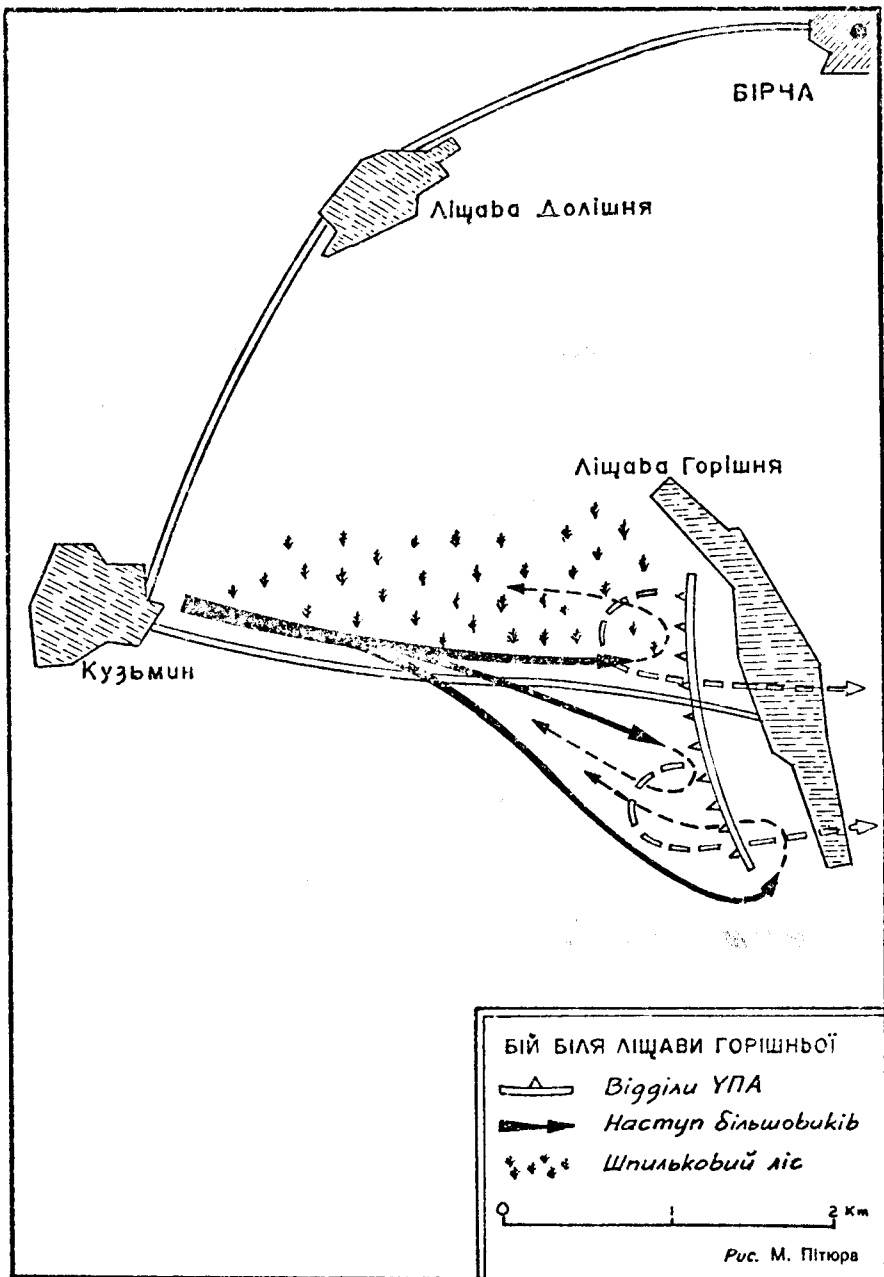
Мірило 1:500000

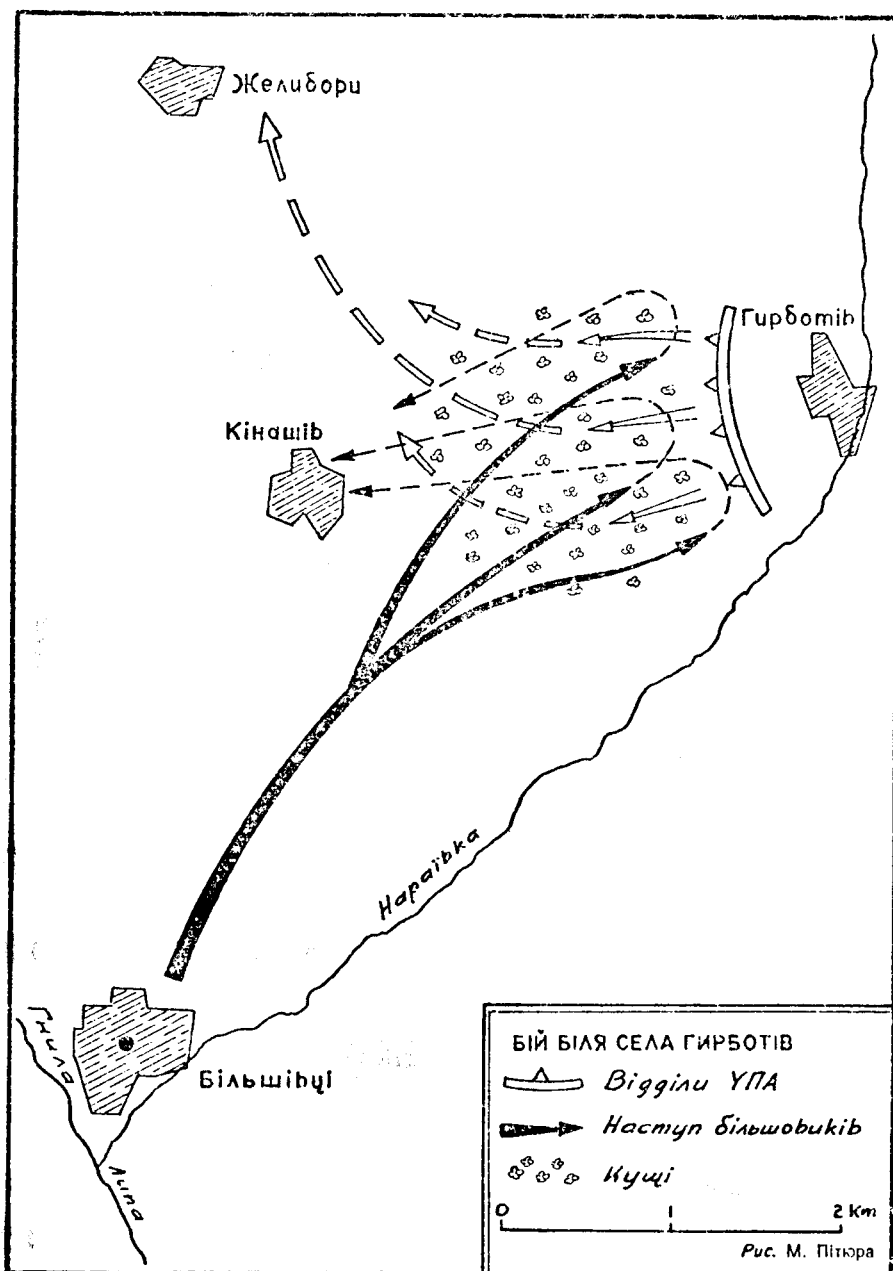
Приготовив до друку: М. Пітюра

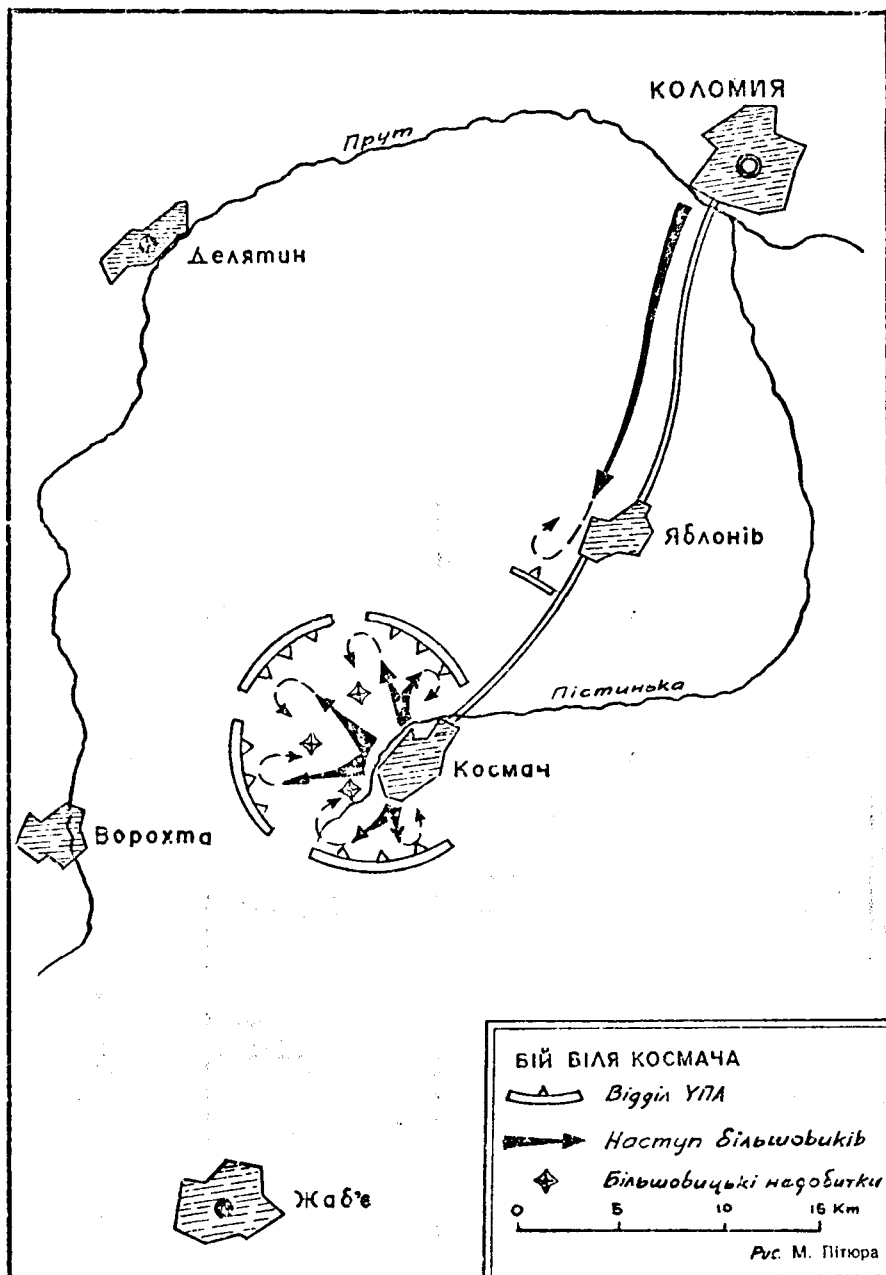

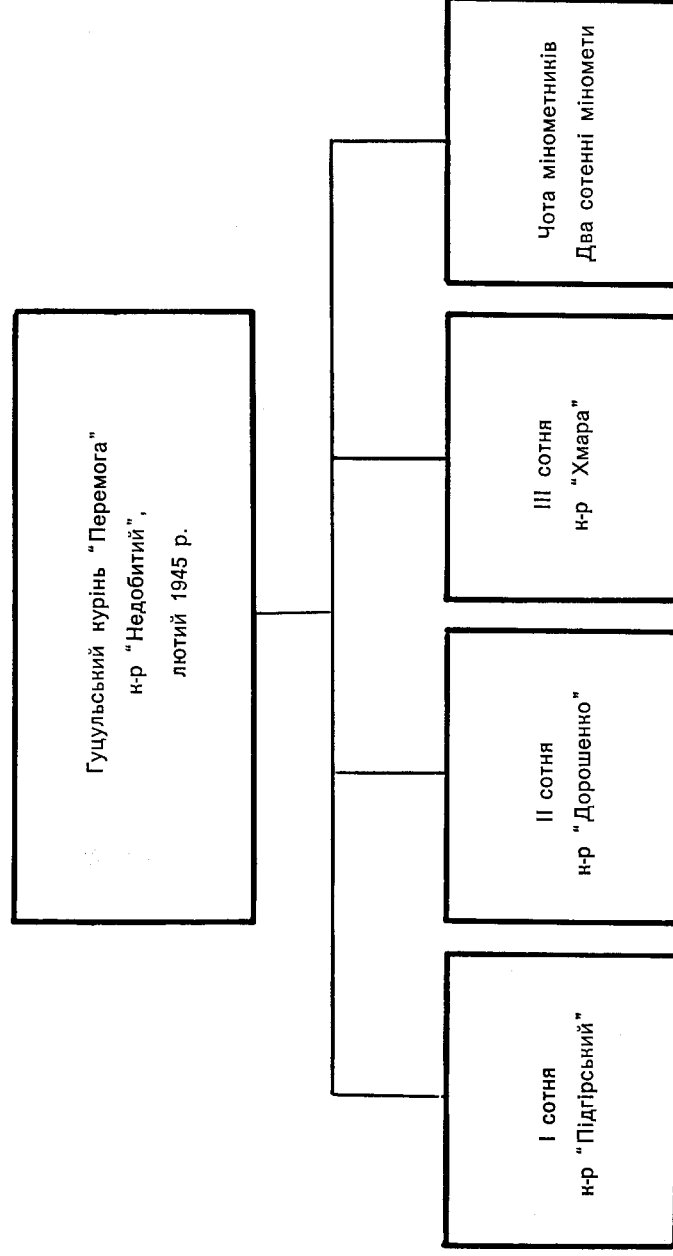
Плян бою куреня УПА "Смертоносці" з військами МВД біля с. Ліщави Горішньої в Перемиському повіті у жовтні 1944 р. Плян зроблено на підставі опису бою сот. "Чорним": "Бій у Ліщаві Горішній" (стор. 41 - 43).

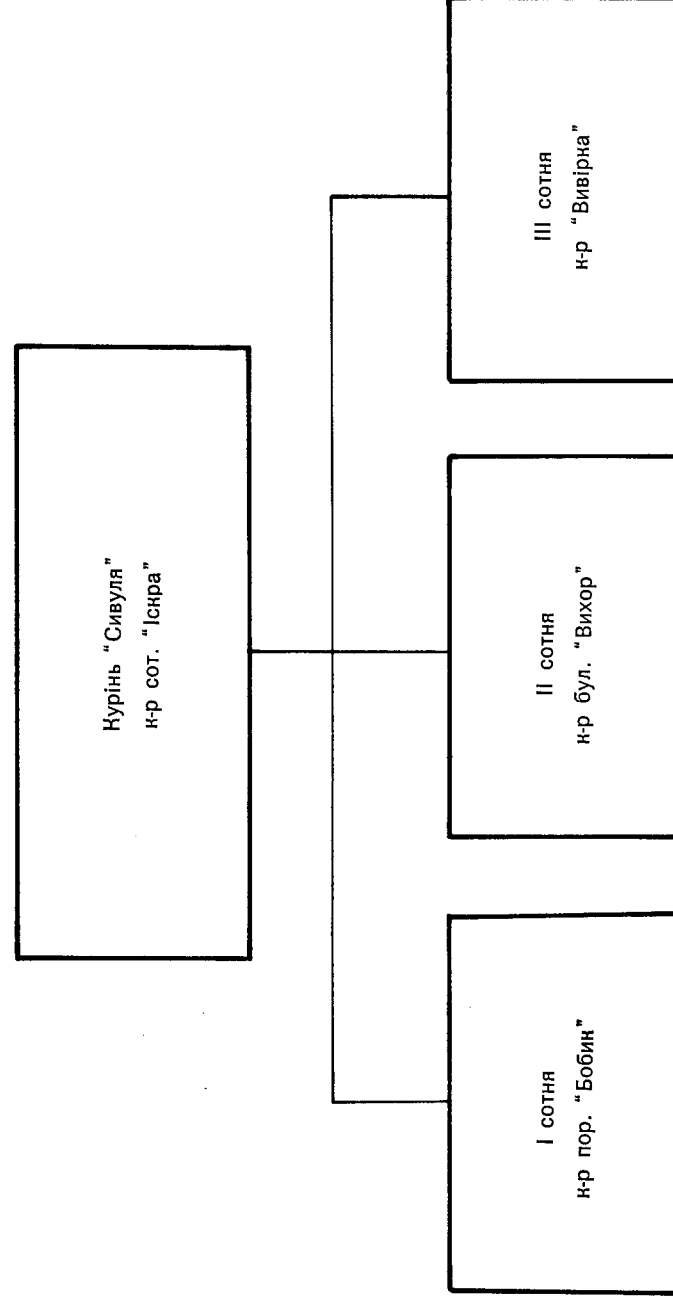
Плян оборонного бою і погоні за більшовиками сотні УПА під к-дою "Чорного" біля с. Гирботова Більшовецького р-ну в лютому 1946 р.
 Плян зроблено на підставі опису "Іскри": "Бій у с. Гирботові" (стор. 41 - 43).

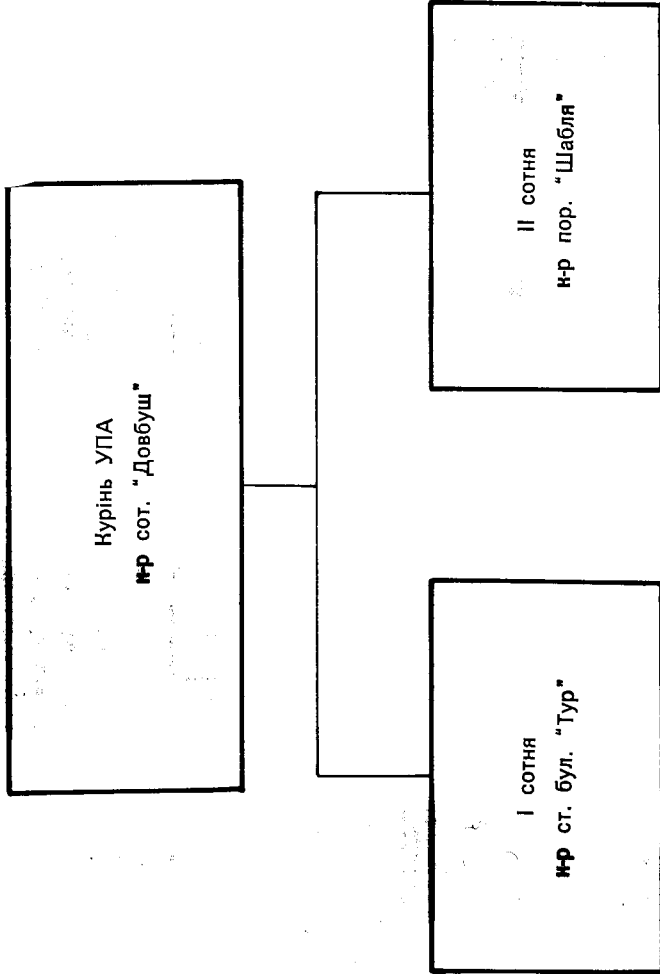
Орієнтаційний шкіц нічного наскоку УПА (курени під н-дою "Прута" і "Сниби") на гарнізон МВД в с. Космач Яблунівського р-ну зимою 1945 р. Шкіц зроблено на підставі нарису "Крамаренка": "Бій у с. Космач" (стор. 75-78).

Організаційна структура Гуцульського куреня УПА "Перемога", що входив у склад Коломийського ТВ УПА 21 ("Гуцульщина"). В лютому 1945 р. курінь вишколювався в Жаб'ївському р-ні на Гуцульщині. В часі бою з більшовиками, б. с. Сеневідська 10 лютого 1945 р., бойвий стан куреня становив 360 воїнів.

Організаційна структура куреня УПА "Сивуля", який входив у склад Станіславівського ТВ УПА 22 ("Чорний ліс"). Третя сотня під н-дою "Вивірні" була вилучена в склад куреня осінню 1945 р. Курінь діяв у Карпатах, на південь від Чорного лісу.

Організаційна структура куреня УПА під н-дою сот. "Довбуша", що входив у склад Станіславівського ТВ УПА 22 ("Чорний ліс"). Повищий склад куреня поданий пор. "Шаблю" в описі нічного наскоку куреня на гарнізон МВД в м. Делятині 30 листопада 1945 р. ("Чорний ліс", книга 1, стор. 230 - 233).

(Summary)

This is the last known issue of the journal "Chornyi Lis". Consisting of 44 pages, it does not differ in size from previous issues, but it features only six authors, five of them appearing for the first time. Only two of the authors are UPA soldiers; the rest are members of the armed underground.

Marko Boieslav contributes two poems — «Do not triumph» and «Why do you remain silent?» — and an introductory article, «For the cult of heroes». In the article he voices indignation against the Russian occupying forces, who barbarically desecrate the graves of Ukrainians fallen in the struggle for freedom and brutally punish those who restore the graves. Boieslav urges Ukrainians to honour the graves of their heroes, for in the cult of heroes lies the secret of national rebirth.

"Maiak", probably the director of the Ukrainian underground for the Bohorodchany Raion, writes four biographical sketches. In «The last meeting», he describes his meeting with the Pidkarpatskyi battalion on January 10, 1946, in the village of Hlybivka near the Chornyi forest. Col. Vasyl' Andrusiak ("Hrehit", "Rizun"), commander of the UPA's Stanyslaviv Military District (TV), was with the battalion. Although a Soviet platoon arrived in the village, the battalion completed its evening meal. Then Andrusiak sent one UPA platoon to destroy the MVD garrison. In «A bad dream», Maiak recounts how his colleague, "Oles", was killed on July 26, 1949. The two men were travelling to a liaison point and fell into an ambush. In «A sketch of a hero», Maiak writes about one of his co-workers, Ivan Senych, who came from the village of Hrynivka, Bohorodchany Raion. Senych was born in 1923. From 1941 he was the OUN leader for his village. In 1944, he served in the UPA as a machine gunner, then became squadron leader in the 1st company (commanded by "Iavir") of the "Dzvony" battalion (commanded by "Khmara"). In 1946, he left the company to work for the underground. He served as kushch leader (underground administrative unit composed of several villages) until his death on November 8, 1947. In his last sketch, «An unfinished conversation», "Maiak" writes of the death, in the village of Lesivka, Bohorodchany Raion, of company commander, "Vyvirka", from the "Syvulia" battalion, commanded by "Iskra". The sketch provides some biographical data about "Vyvirka". In 1943, "Vy-

virka" was in the UNS E. Konovalets' battalion ("Chorni Chorty"). He then became platoon leader in the UPA "Mesnyky" battalion, which was commanded by "Blahyi". After the death of "Blahyi", he took command of a company which became part of the "Syvulia" battalion in the fall of 1945. Battalion commander "Iskra" came from the village of Sadzhava, Bohorodchany Raion.

V. Burevii, a member of the underground, writes two memoirs in the form of stories. In «Father and son», he tells of the deaths of underground member "Pidkova" and his father, in the village of Uhryniv Horishnii, in February, 1946. When discovered by the Soviets, "Pidkova" blew himself up with a grenade, at the same time killing two and wounding three of the MVD men. The Soviets brought "Pidkova's" father to identify his son's body. One of the MVD officers referred to "Pidkova" as a "bandit". "You're the bandit", answered the father. "My son is a hero". For this response, the father was shot immediately. In his second memoir, «A hot morning», Burevii recounts the experiences of his group of seven underground members near the village of Iamnytsia, Stany-slaviv Raion, during the time of the Soviet raids into that region. The group spent a full day manoeuvring between enemy units. There were a few exchanges of fire, but they escaped from the enemy encirclement.

A memoir entitled «The blood grew red», signed O. M., recounts the experiences of two members of the underground, Ivan Fedenko ("Bul'ba") and "Mesnyk", who were killed on August 22, 1945. There are details about their escape from an underground bunker near the village of Staryi Lysets' and about the death of Ivan Fedenko. The memoir is interesting for its information about day-to-day activities in the underground.

Iu. Hirnak, a soldier in the Pidkarpatskyi battalion, writes about the village of Odrekhova, Sianik Raion, in the Lemko region (Poland), where his battalion carried on operations in the summer of 1945. («In defence of our ancestral land»). The sketch describes the cultural life of the village, the forced resettlement of Lemkos to the Ukrainian SSR, and a fight waged by the Pidkarpatskyi battalion against the Polish army (WP), which had arrived to carry out the deportation of the peasants. The insurgents succeeded in chasing off the enemy force, but lost eight of their men. The peasants buried the dead insurgents with great solemnity.

"Huk", a soldier from the "Mesnyky" battalion commanded by "Blahyi", describes a fight waged in January, 1945, by his own and

the Pidkarpatskyi battalions against the MVD in the Bohorodchany Raion. («Fight in the village of Hlyboke»). The UPA companies were positioned along a wide front and the fighting took place along various sectors of the front. The author gives a detailed account of the activities of his own company, the 1st, commanded by "Vershnyk" (B. Podoliak). Heavy fighting also occurred along the sectors occupied by two other companies from the "Mesnyky" battalion, the 2nd company, commanded by "Shum", and the 3rd, commanded by "Oleh". The Pidkarpatskyi battalion defended the access routes from the villages of Lesivka and Khmelivka. Soviet planes took part in the fight. In the evening, the Soviets retreated. About 150 Soviets were killed and as many wounded. 12 members of the "Mesnyky" battalion were killed, and about 20 wounded. The Pidkarpatskyi battalion only had some wounded.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

- б. — біля
РБСБ — районова боївка СБ
БСБ — боївка СБ
бул. — булавний
вд. — відділ, самостійно діючі сотня або курінь
В-н — відтинок, тактичний відтинок УПА
ВО (в. о.; В. О.) — воєнна округа УПА
ВП — "Войско Польске", офіційна назва армії Польщі після 1918 р.
вид. — видання
відтинок — тактичний відтинок УПА
вій. — військовик
військ. — військовий
віст. — вістун
военкомат — місцеві військові-мобілізаційні уряди в СРСР
г. — гора
ГВШ — Головний військовий штаб УПА
ген. — генерал
гол. — голова (установи); головний
госп. — господарство, господарський; госп. референт (теж інтендант)
ГПУ — "Государственное политическое управление", радянська політична поліція у 1920-30-их роках
гестапо — "Гегайме Штатсполицай", гітлерівська політична поліція
д. — друг
див. — дивись
д-р — доктор
емпі — див. МП
ЗП УГВР — Закордонне Представництво Української Головної Визвольної Ради
ЗЧ ОУН — Закордонні Частини Організації Українських Націоналістів;
див. теж ОУНР
звен. — звеновий (ланковий); к-р чи керівник звена
жін. — жінка; жіноцтво; жіночий
Івано-Фр. — Івано-Франківський ім. — імени
інсп. — інспектор
інстр. (інст.) — інструктор
інф. — інформатор
італ. — італієць; італійський
КВ — команда (командир) ТВ УПА
КВШ — крайовий військовий штаб
КГБ — "Комитет государственной безопасности"; назва централі рад. політичної поліції і підпорядкованих їй нижчих органів
км — кілометр
к-р (ном.) — командир
кол. — колишній
ном. — командант (теж — командир)
кул. — кулеметник
кур. — курінний; курінь
кущ. — кущовий
лейт. — лейтенант
м. — місто; метр
МВД — "Министерство внутренних дел" і назва підпорядкованої цьому міністерству політичної поліції
МГБ — "Министерство государственной безопасности", міністерство політично-кримінальної поліції і назва підпорядкованих йому нижчих органів цієї поліції і їх збройних частин
мм — міліметр
мін. — міністер
МП — "Машиненпистолє", нім. автомат
НКВД — "Народний комісаріят внутренних дел" і назва підпорядкованої

цьому комісаріатові політичної поліції

НОП — надрайоновий осередок пропаганди

НР (нр.) — надрайоновий

НРП — надр. реф. пропаганди

о. — отець

ОВ — охоронний відділ

ОЕВ СБ — Обласний Ензекутивний Відділ Служби Безпери

ООП — окр. осередок пропаганди

ОП — окр. провід

ОУН — Організація Українських Націоналістів

ОУНз — ОУН занордоном

ОУНр — ОУН революціонерів; див. теж — ЗЧ ОУН

обл. — область; обласний

окр. — округа, окружний

опер. — оперативний

орг. — організаційний, орг. референт

пвх. (пв., ПВ) — політвиховник

ПЖ — польова жандармерія (УПА)

ППР — протипанцирний кулемет

ППС — “пістолет пулемйот Судакова”, рад. автомат

ППШ — “пістолет пулемйот Шапошнінова”, рад. автомат

парт. — партизанка

пепеес — див. ППС

півд. — південний

півн. — північний

підп. — підпільний

підполк. (пполк.) — підполковник

пов. — повіт, повітовий

політ. — політичний

полк. — полковник

поль. — польський

пор. — поручник

поч. — почот; особи, які перебувають з кром чи штабом — працівники штабу, зв'язкові, особиста охорона тощо

пров. (пр.) — провідник

псевд. (псев.) — псевдонім

р. — ріна; рін

р-н — район

РОП — рай. осередок пропаганди

РП — рай. провідник

РРП — рай. реф. пропаганди

РРСБ — рай. реф. СБ

рад. — радянський

рад. парт. — радянська партизанка

рай. — районний

ред. — редакція, редактор

реф. — референт; керівник відділу, напр. господарського

рой. — ройовий

рос. — російський

с. — село

СД — “Сіхергайтсдінст”, німецька поліція і поліційно-військові частини

СКВ — Самооборонні кущові відділи

СС — “Шуцштаффель”, назва вибраних (гвардійських) партійних гітлерівських військ, які виконували теж поліційні завдання. В часі війни в склад тих військ входили теж ненімецькі військові формації

сан. — санітар

сенр. (сен.) — секретар, писар

сот. (сотн.) — сотник

сотен. (сот., сотн.) — сотенний

ст. бул. — старший булавний

ст. віст. — старший вістун

ст. лейт. — старший лейтенант

ст. стр. — старший стрілець

старш. — старшинський

стор. — сторінка

стр. — стрілець

“стрибок” — воєн “істребітельних отрядов”, допоміжних відділів МВД з “місцевого” населення для боротьби з підпіллям

ТВ — тактичний відтинок УПА

ТВ 21 — Коломийський ТВ, ч. 21

ТВ 22 — Станіславівський ТВ, ч. 22

ТВ 26 — Лемнівський ТВ, ч. 26
УВО — Українська Військова Організація
УГА — Українська Галицька Армія
УГВР — Українська Головна Визвольна Рада
УНС — Українська Народня Самооборона
УПА — Українська Повстанська Армія
УССД — Українська Самостійна Со-

борна Держава
укр. — український
фін. — фінансовий, фін. референт
хор. — хорунжий
хут. — хутір, присілон
ЧЛ — Чорний ліс
чот. — чотовий
ЧЕКА — "Чрезвычайная комісія", назва рад. політичної поліції в часі революції

ПОКАЗНИК

- "Ант 30 червня 1941 р." — 37
 "Андрій", рай. СБ — 110
 Андрусяк Василь ("Грегіт", "Різун"), полк., н-р ТВ 22 — 20-24, 28, 45, 56-57, 63-64, 103-104, 117-121, 128-129, 135-136, 139-141, 156, 161-162, 189-191, 205, 216-218, 221, 225, 257; див. теж — Підкарпатська сотня; Підкарпатський курінь.
 "Арнас", надр. СБ — 177
 Армія УНР, наступ на Київ — 49-51, 84
 "Аскольд", стр. СБ — 210
 "Байденно", рай., автор — 61-63, 84, 174-180, 205
 Бандера Степан — 40, 108
 "Барило", віст. — 189
 "Барило", стр. СКВ — 26
 Бездежі, хут. с. Суходіл — 111
 "Бей", кул. — 73
 Белеїв, с. Долинського р-ну — 98
 "Береза", стр. — 123, 237
 Березів Нижній, с. Яблунівського р-ну — 74, 86
 Березова, с. Косівського р-ну — 76
 "Берст", хор., НРП — 109
 Берлоги, с. Рожнятинського р-ну — 94-95
 "Бирич", НР СБ — 109
 "Бистрий", ЕВ СБ — 44
 "Бистрий", ст. віст., СКВ — 189
 Бистриця, р. — 139, 177, 228-230, 235
 Бистриця, с. Турчанського р-ну — 21
 "Бистроокій", чот. — 68; див. теж — "Смертоносці", курінь
 Білий Черемош, р. — 76
 Більшівці, м. Івано-Фр. обл. — 39
 Більшовецький р-н — 39, 46
 Бірча, м. Перемиського пов. — 42-43
 "Благий", сот., нур., ТВ 22 — 71, 86, 108, 224-228, 239-240, 257-259; див. теж — "Месники", курінь.
 "Благий", стр. — 188
 Блюдницький ліс, Галицький р-н — 39
 "Бобин", пор., сотен. — 109, 153-155; див. теж — "Сивуля", курінь.
 Бовшів, с. Більшовецького р-ну — 39
 "Богдан", віст., ЕВ СБ — 110
 "Богдан", ОВ — 83
 "Богдан", стр. — 66
 Богородчани, м. Івано-Фр. обл. — 57, 59
 Богородчанський р-н — 216-217, 233, 239
 "Богун", сотен. — 64, 84; див. теж — "Залізні", сотня; "Смертоносці", курінь
 "Богун", стр. — 238
 Богун Іван, ім., сотня УПА — див. Сотня УПА ім. Івана Богуна
 Боднарівна, с. Ланчинецького р-ну — 46
 Боднарівський ліс, Отинійський р-н — 32
 Боєслав Марно, псевд., поет — 18-20, 28, 45, 49-51, 67, 89-93, 113-115, 128, 130-135, 143-145, 154-155, 157-161, 169, 202-203, 207-210, 224, 257
 "Божена", надр. тех. реф. СБ — 110
 "Бойко", віст., ОВ РОП — 110
 "Бойко", сотен. — 166-169, 203
 Болехів, м. Івано-Фр. обл. — 21, 93, 100
 "Борзенко" — див. Минитюк Михайло
 "Борис", надр. орг. — 82, 174
 "Борисько", нуц. — 44

- Бортники, с. Отинійського р-ну — 72, 82
- “Бродяга”, чот. — 112, 129
- “Буг”, ВО УПА — див. Львівська воєнна округа УПА
- Бурга Микола Федорович (“Гонта”), стр. СКВ — 24-27
- “Буйда”, стр. — 96
- “Буйтур”, чот. — 57; див. теж — “Дзвони”, курінь
- Буковате, с. — 122-124
- Буковина — 78, 81
- “Бульба” — див. Феденко Іван
- Буревій В., автор — 210-216, 235-238, 258
- “Бурлана”, к-р боївки — 98
- Бутновський Іван (“Гуцул”), підполк., к-р IV ВО УПА — 246
- ВіН — див. Вольносьць і Неподеглосьць
- ВП — див. Польське військо
- “Василь”, віст. — 189
- “Васильно” — 125-127
- “Васильно”, стр. — 168
- “Верба”, стр. вд. 80 — 43
- “Вербовий”, сан. — 198
- “Верховинець”, віст. — 188
- “Вершник”, сотен. — див. Подоляк Б.
- “Вивірна”, сотен. — 239-240, 257-258; див. теж — Перший курінь ім. Євгена Коновальця; “Месники”, курінь
- Видренков, ст. лейт. НКВД — 116
- Вижниця, м. Чернівецької обл. — 82
- Винторів, с. Галицького р-ну — 70, 191-195, 205
- “Винниченно”, ст. бул., рай. — 188
- “Вир”, віст., СВ СБ — 110
- “Вихор”, віст., ЕВ СБ — 110
- Височанка, с. Галицького р-ну — 191-193
- “Вихор”, нул. — 40
- “Вихор”, ОВ РОП — 83
- “Вихор”, ст. бул., сотен., автор — 30, 152-155; див. теж — “Сивуля”, курінь
- “Вихор”, хор., автор — 111-112, 129
- Вишатич Славомир, госп., автор — 34-37, 47, 106-108, 117-121, 128, 130
- “Вишня”, маш. НОП — 110
- “Вій”, РРП — 110
- “Вінтор”, надр. — 174
- Вільшаниця, с. Тисьменицького р-ну — 238
- “Віра”, УЧХ — 34-36, 47
- “Вірний”, ОВ РП — 82
- “Вітер”, віст., ЕВ СБ — 110
- “Влодно”, ОВ НОП — 82
- “Влодзьо”, ст. віст., ОВ РП — 109
- “Вовк”, пор., сотен. — 58; див. теж — “Дзвони”, курінь
- Вовчинець, с. Івано-Фр. р-ну — 70
- Войско Польське — див. Польське військо
- Волинь — 71
- “Волос”, автор — 24-27, 48
- “Волос”, ст. віст., РРСБ — 188
- “Волос”, стр. — 189
- Вольносьць і Неподеглосьць (ВіН) — 219
- “Ворог”, ОВ — 83
- “Ворон”, стр. вд. 80 — 43
- Ворохта, м. Івано-Фр. обл. — 52
- “Всеволод”, окр. — 176, 178-179
- “Вуйко”, ст. віст., куц. — 109
- “Вус”, стан. — 188
- “Гайдаманка”, ОВ — 44
- “Галайда”, ст. стр., вд. 80 — 43
- Галич — 40
- “Гална”, УЧХ — 34-36, 47
- Галицький р-н — 39, 70, 86, 175, 178, 191, 194, 205
- “Гамалія”, нур. — 103-107, 128-129, 241-242
- Ганівці, с. Галицького р-ну — 39, 61-63, 84
- “Геник” — 222
- “Генник”, хор., рай. — 109
- Гирботів, с. Більшовецького р-ну — 39, 47

- Гіряк Ю., автор — 218-222, 258; див. теж — Підкарпатський курінь
 "Гладкий", віст. — 188
 Глибівна, с. Богородчанського р-ну — 216
 Глибоне, с. Богородчанського р-ну — 224-228, 258-259
 "Говерля", ВО УПА — див. Станиславська воєнна округа УПА
 Головне Командування УПА — див. Українська Повстанська Армія, Головне Командування
 Голинь, с. Калуського р-ну — 96
 Голіян, "стрибок" — 35, 47
 Голобинська діброва — 102
 Головецько, с. Славського р-ну — 21-24, 45
 "Гомін", проп. — 97, 100-102
 "Гонта" — див. "Гонта"
 "Гора" — див. Д. Микола
 "Гордій" — див. Катамай Микола
 "Горіх", сотен. — 111-112, 129; див. теж — Теревовельська сотня
 Городенщина — 93
 Горохолина, с. Богородчанського р-ну — 44
 "Горошок", кул. — 73
 Грабівна, с. Калуського р-ну — 168-169, 190, 203-204
 Гребенів, с. Славського р-ну — 21
 Гринівна, с. Богородчанського р-ну — 44, 56-60, 76, 86-87, 233, 239-240, 257-258
 Гринява, с. Жаб'ївського р-ну — 78-82, 85
 "Грім", віст., СКВ — 189
 "Грім", ст. віст. — 188
 "Гроза", ст. бул., сотен. — 29; див. теж — "Смертоносці", курінь; "Звірі", сотня
 Грушка, с. Отинійського р-ну — 70-71
 "Гук", автор — 224-228, 258-259; див. теж — "Месники", курінь
 "Гута", хут. Солотвинського р-ну — 149
 "Гуцул" — див. Бутковський Іван
 "Гуцул", ЕВ СБ — 44
 "Гуцул-Кичера", кул. — 81
 Гуцульщина — 53, 80
 "Гуцульщина", ТВ УПА — див. Коломийський тактичний відтинок УПА
 Гестапо — 37, 47
 "Гонта" — див. Бугра Минола Федорович
 "Гонта", віст., ОВ ОП — 109
 "Гонта", сотен. — 99-100
 "Гонта", ст. стр. — 66
 "Гонта-Степан", надр. — 82
 "Готур" — 180
 Д. Минола ("Гора") — 144-147, 156
 "Данилишин", рой вд. 80 — 43
 "Данилко", ОВ РП — 110
 Делева, с. Товмацького р-ну — 24-27, 47
 Деліїв, с. Галицького р-ну — 83, 181-183, 205
 "Денис", рай. СБ — 83
 "Дзвони", курінь ТВ 22 — 47, 56-60, 86-87, 141-142, 156, 189-191, 205, 234, 257
 "Дзеннік варшавські", газета — 221
 "Дмитро", віст., ЕВ СБ — 110
 Дністер, р. — 24, 47, 61, 69
 "До чину", газета — 97
 Добрівляни, с. Івано-Фр. р-ну — 235-237
 Довге, с. Тисьменицького р-ну — 82-83
 Долина, м. Івано-Фр. обл. — 111
 Долина, с. Товмацького р-ну — 24, 47
 "Доля", куц. — 83
 Донніні Августин ("Михась"), сан., італ. — 192-195, 205
 Дора, с. Яремчинського р-ну — 124
 "Дорош", рой. вд. 80 — 43
 "Дорошенко", сотен. ТВ 21 — 79-82
 Дрогобич, м. — 172
 Дрогомирчани, с. Лисецького р-ну — 228
 "Дряпна", стр. — 56

- "Дуб", кул. — 193
 "Дуб", стр. — 189
 "Дубенно", обл. проп. — 93-102, 130
 Дубівці, с. Жовтневого р-ну — 143
 "Дубок", стр. — 61-63, 84
 "Дунай", стр. вд. 80 — 43

 "Еней" — 122

 Єзупіль, м. — див. Жовтневе

 Жаб'є, м. Івано-Фр. обл. — 52
 Жиди — 55, 170-174, 203-204
 "Жук", кул. вд. 80 — 43
 "Жук", стр. — 189
 Жовтень (Єзупіль), м. Івано-Фр. обл. — 83
 Жовтневий р-н — 34-36, 47, 70, 83, 142
 "Журба", тех. реф. НОП — 110

 ЗП УГВР — див. Українська Головна
 Визвольна Рада, Закордонне Пред-
 ставництво
 ЗЧ ОУН — див. ОУНР
 Завгородний Михайло ("Ігор"), хот.
 вд. 74 — 33; див. теж — "Дзвони",
 нурінь
 Завій, с. Перегінського р-ну — 63
 Занарпатська "Січ" — 246
 Занарпаття — 100, 234
 Занрівці, с. Отинійського р-ну — 72
 "Залізний", пов. — 106
 "Залізник", віст. — 189
 "Запорожець", бул., ОВ ООР — 109
 "Запорожець", віст., ОВ ОП — 109
 "Заревич", окр. — 107
 Зарешин, с. Сянницького пов. — 218
 Заріччя, с. — 144-147, 156
 Зелена, г. — 21
 Зелена, с. Надвірнянського р-ну — 43
 "Зенко", віст., тех. реф. НОП — 110
 "Зенко", стр. — 150-152, 156
 "Зенко", стр. СНВ, автор — 196-202,
 204
 "Зір", віст. — 188

 "Зорич", віст., СНВ — 188
 Зубляк Марія — 38, 47
 Зубриця, с. Турнівського р-ну — 21-24,
 45

 "Іван", віст. — 188
 "Іван", стр. — 56
 "Іванна", маш. НОП — 110
 Івано-Франківська обл. — 246-247
 Івано-Франківське (Станиславів), м. —
 40, 47, 78, 104, 192, 210-211, 215, 227
 Івано-Франківський р-н — 37, 86, 116,
 118, 174-175, 177, 191, 210, 235, 258
 Івахнюк Антін — 14, 16
 "Ігор", бунч., автор — 67-68, 87, 149-
 152, 156; див. теж — "Смертонос-
 ці", нурінь
 "Ігор", проп. — 96
 "Ігор", хот. — див. Завгородний Ми-
 хайло
 "Ігор-Мир", рай. — 83
 Ілемня, с. Рожнятинського р-ну — 111-
 112
 "Іскра", автор — 39-41, 46
 "Іскра", сот., кур. — 148-149, 152-155,
 239-240, 257-258; див. теж — "Сиву-
 ля", нурінь
 "Іскра-Петро", рай. СБ — 83

 "Іжак", хот. — 59

 Кадобенський ліс — 96
 Кадобна, с. Калуського р-ну — 99
 "Калина", віст., ОВ НОП — 110
 Калуш, м. Івано-Фр. обл. — 111, 192
 Калюжна Ніна — 101
 Камінь, с. Рожнятівського р-ну — 94-95
 "Камінь", стр. — 168-169, 203
 "Канарон", стр. вд. 80 — 43
 "Карий", автор — 116-117, 130
 "Карий", ст. віст., куц. — 109
 "Кармелюк", автор — 56-60, 86-87; див.
 теж — "Дзвони", нурінь
 "Кармелюк", віст., ОВ НОП — 109
 "Кармелюк", віст., стан. — 188

- "Кармелюк", ОЕВ СБ — 83
 Карпати — 36, 51, 68, 71, 74-75, 93-102, 130, 139-140, 156, 180
 "Карпо", віст., ЕВ СБ — 110
 Катерина I — 144
 Катамай Микола ("Причепа"), ст. бул., сотен. — 36-38, 47; див. теж — "Дзвони", курінь
 Кейван Зоня — 14, 16
 Київ — 49-51, 84
 Київська офензива, 1919 — 49-51, 84
 "Кир", ст. бул., чот. вд. 74 — 33
 Кичера, с. — 21
 Кінданчі, с. Коломийського р-ну — 72-73, 86
 Кінашів, с. Більшовецького р-ну — 39-40, 47
 "Клемуш-Лопата", з Занарпаття — 100
 "Клим", автор — 148-149, 155; див. теж — "Сивуля", курінь
 Клим, г. в Солотвинському р-ні — 148-149, 155
 "Ключик", стан. — 179
 Кобила, г. — 21
 Новпак С. А. — 71, 86, 246
 "Козак", май., н-р ТВ 21 — 71
 "Козачок", бунч. — 154-155; див. теж — "Сивуля", курінь
 Козьова, с. — 21
 Колинці, с. Товмацького р-ну — 70
 Коломийська округа — 53, 75
 Коломийський тактичний відтинок УПА ("Гуцульщина", ТВ УПА; ТВ УПА 21) — 71, 75-78, 85-86
 Коломийщина — 51-56, 84-85, 106, 108, 179, 235
 Коломия, м. Івано-Фр. обл. — 72, 74, 76-77, 86, 158-159
 "Колос", віст. — 189
 "Комар", пів. — 169, 203
 Комі АРСР — 159
 "Коник", підполк., кур. ТВ 26 — 112
 Коновалець Євген, ім., Перший курінь — див. Перший курінь ім. Євгена Коновальця
 Коржак Михайло ("Сапер"), пор., сотен., автор — 68-75, 86, 139-143, 155-156, 181-183, 188-191, 205; див. теж — "Сірі", сотня; "Месники", курінь
 "Корнієнко", тех. СБ — 83
 Корчанна, г. — 21
 Косівський р-н Івано-Фр. обл. — 179
 Косівщина — 52
 Космач, с. Яблунівського р-ну — 75-78, 85-86, 247
 "Коцюба", ОВ РП — 110
 Коцюбинський Михайло — 102
 "Крамаренно", чот., автор — 75-78, 85-86; див. теж — Підкарпатський курінь
 Красна, с. Ланчинського р-ну — 43, 152
 "Крига", автор — 181-184, 189-191, 204-205
 "Крига", віст., рай. — 189
 Кропивнин, с. Калуського р-ну — 99
 Кругляк, ліс в Товмацькому р-ні — 66
 "Крун", інтенд. — 148
 "Крун", стан. — 225
 Кубаївна, с. Ланчинського р-ну — 152, 155
 "Кубанець", ст. віст., рай. — 109
 Кузьмин, с. Перемиського пов. — 41
 "Куля", кур. — 41-43
 "Кум", лінар, жид — 170-174, 203-204
 Кути, м. Івано-Фр. обл. — 81-82
 "Нучерявий", стан. — 228-230
 Ланчинський р-н Івано-Фр. обл. — 152, 155
 Лебедь Микола — 13-14, 16
 "Лев", чот. — 57, 59; див. теж — "Дзвони", курінь
 "Левко" — 98, 122-124, 130
 "Левко", віст., ОВ РОП — 110
 "Левко", рой. — 150-152, 156
 "Левко-Черняк", автор — 135-136, 156
 Лемнівський тактичний відтинок УПА ("Лемко", ТВ УПА; ТВ УПА 26) — 112

- Лемнівщина — 218-222, 258
 "Лемко", ТВ УПА — див. Лемнівський тактичний відтинок УПА
 Лесівна, с. Богородчанського р-ну — 227, 239-240, 257, 259
 "Лесь", віст., стр. вд. 69 — 34
 "Летун", ст. віст., нуц. — 44
 "Лиман", рай. тех. реф. — 181-183, 205
 "Лиман", стр. — 95, 189
 Липівна, с. Тисьменицького р-ну — 83
 "Липкевич", ст. віст. — 56-57
 "Лис", ПЖ — 32; див. тен. — "Смертоносці", курінь
 Лисецький р-н Івано-Фр. обл. — 120, 235
 "Лисоня", ВО УПА — див. Тернопільська воєнна округа УПА
 "Літопис УПА" — 5-11
 "Літопис УПА", одноднівна ВО "Буг" 8, 11
 Лімниця, р. — 96
 "Ліс", віст., ОВ — 44
 Ліщава Горішна, с. Перемиського пов. — 41-43, 46
 "Ліщина", ст. віст., ОВ НОП — 109
 Логаза Василь ("Василько") — 116-117, 130
 Логаза Минола — 116
 Лопата, г. у Снільському р-ні — 64
 Лостун, хут. в Косівському р-ні — 52-53, 85
 Любченко Арнадій — 101
 Львівська воєнна округа УПА ("Буг", ВО УПА) — 8, 11
 МВД, війська — 33-36, 158-161, 172, 202-203; бої з УПА — 29-33, 39-51, 56-60, 75-78, 81-82, 85-87, 139-156, 181-183, 189-202, 204-205, 216-218, 222-228, 233, 257-259; вивози на Сибір — 158-159, 203
 М. М. — див. "Орлиця"
 М. Р., автор — 144-147, 156
 Магура, г. — 36
 Майдан, с. Івано-Фр. р-ну — 166, 248
 Майдан Горішній, с. Ланчинецького р-ну — 152
 Майданик, с. Лисецького р-ну — 103, 120
 Манар Володимир — 14, 16
 "Манівка", ТВ УПА — 220
 "Мансим" — див. Минитюк Михайло
 Малик Ганна — 14, 16
 "Мамай", стр. СНВ — 177
 Манган, копальня в Карпатах — 51-56, 84-85
 "Марійка" — див. Петришин Марія
 "Марко", бул., реф. СБ — 44
 "Марта", рай. УЧХ — 32, 46, 82
 "Марта-Лискавна", рай. УЧХ — 83
 "Мартуся", рай. УЧХ — 34-36
 "Маяк", рай., автор — 216-218, 222-223, 233-234, 239-240, 257-258
 "Медвідь" — див. Салітра Василь Тимкович
 "Медвідь", стр. вд. 80 — 43
 Медуха, с. Жовтневого р-ну — 35-36, 47, 83, 151-156
 Мельник Ярослав ("Роберт") — 98, 106-108, 120, 130
 Мельницька, ліс у Товмацькому р-ні — 65
 "Месник", стр. — 228-233, 258
 "Месники", курінь ТВ 22 — 64, 84, 224-228, 258-259
 "Михась" — див. Донніні Августин
 Минитюк Михайло ("Борзенно", "Мансим"), окр. — 174-180, 205
 "Минола", пор. — 99
 "Мирон", віст., ОВ — 110
 "Михайлин", віст., ОВ — 110
 Місія УПА — 7, 10, 246
 "Місьно", ст. віст., нуц. — 109
 Монастир, г. — 21
 "Мороз", рай. — 110
 "Морозенно", бул., хот. — 168, 203
 "Морозенно", ОЕВ СБ — 83
 "Мур", ст. бул., сотен. — 44
 "Муха", віст., ОВ НОП — 110

- "Муха", стан. — 44
- Надвірна, м. Івано-Фран. обл. — 227
- "Наливайко", віст. — 188
- "Недобитий", кур., автор — 51-56, 78-82, 84-85; див. теж — Сотня УПА ім. Івана Богуна; "Перемога", курінь
- "Незнаний", ОВ ООП — 109
- "Нечай", ст. віст., ЕВ СБ — 109
- "Нечай", чот. — 153; див. теж — "Сивуля", курінь
- Нивочин, с. Богородчанського р-ну — 57
- Ніври, хут. с. Олеші Товмацького р-ну — 196
- Німецькі поліційні війська ("Шуцполіція", (СД); бої з УПА — 51-56, 72-74, 84-86, 104, 111-112, 129, 139-141, 156
- О. М., автор — 228-233
- ОУН — 13, 37, 41, 64, 70-71, 106-108, 130, 140, 160, 219, 233, 257
- ОУН, Провід — 68, 142
- ОУН, Станиславівська окр. — 13, 15
- ОУНз — 7, 10
- ОУНр (ЗЧ ОУН) — 7, 10
- Одеса — 130
- Одрехова, с. Сяніцького пов. — 218-222, 258
- "Олег", сотен. — 227; див. теж — "Месники", курінь
- "Олені", старш. школа УПА (Старш. школа УПА "Олені") — 36, 47, 120
- "Олесь" — 222-223, 257
- "Олесь", тех. реф. НОП — 110
- Олеша, с. Товмацького р-ну — 27, 196, 201, 204
- "Ольга", НР УЧХ — 110
- Ольжич О. — 184
- "Омельно", стр. — 65-66, 84
- Опір, р. — 21
- Орава, р. — 21
- "Орел", вд. 80 — 44
- "Орел", віст., стан. — 109
- "Орно", рай. СБ — 82
- "Орленко", чот. — 98
- Орленко Мар'яна, псевд., автор — 60, 84
- "Орлин", віст., тех. реф. СБ — 110
- "Орлик", стр. — 61-63, 84
- "Орлик", стр. — 125-127, 130, 137-139, 156
- "Орлиця", стр. — 193-195
- "Орлиця" (М. М.), бул. — 63-65, 84; див. теж — "Месники", курінь
- "Орлиця", бул., заст. чот. вд. 77 — 33
- "Остап", — 123, 214
- "Остап", віст., ОВ ООП — 109
- "Остап", н-р БСБ — 44
- "Остап", стр. 150-152, 156
- "Остап", чот. — 225-226; див. теж — "Месники", курінь
- Остра, г. біля с. Головецьна — 23
- "Острий", сенр. кур. 80 — 43
- Остринський ліс — 32
- "Осьмомисл", віст. — 188
- Отинівський р-н — 82
- Отинія, м. Івано-Фр. обл. — 29-33, 45-46
- Павлівка, с. Івано-Фран. р-ну — 191-192, 205, 210
- "Павло", автор — 166-169, 203
- "Павло", пор., кур., автор — 75, 192-193, 205; див. теж — "Месники", курінь
- Палагичі, с. Товмацького р-ну — 65-66
- Парашка, г. — 21
- Парище, с. Ланчинського р-ну — 152, 155
- Парищанський ліс — 152-155
- Пациків, с. — 44
- Пасічна, с. Надвірнянського р-ну — 43
- Перегінський р-н Івано-Фр. обл. — 63
- Перемиський пов. — 41-43, 46
- "Перемога", курінь ТВ 21 — 78-82, 85
- Перехресне, с. Жаб'ївського р-ну — 79

- Перший курінь Гайдамаків — 111-112, 129
- Перший курінь ім. Євгена Коновальця (Коновалець Євген, ім., Перший курінь; "Чорні Чорти") — 68-75, 86, 239-240, 257-258
- Петранка, с. Рожнятівського р-ну — 94
- Петришин Марія ("Марійна") — 60, 84
- Печеніжин, м. Коломийського р-ну — 70
- "Пилип", віст., ОВ ОПП — 109
- "Пиріг", пор., сотен. — 72; див. теж — Підкарпатський курінь
- "Підгірський", сотен. ТВ 21 — 79-82; див. теж — "Перемога", курінь
- Підгороддя, с. Рогатинського р-ну — 69
- Підкарпатський курінь ТВ 22 ("Снажені") — 75-78, 85-86, 216-218, 225-228, 257, 259
- "Підкова", стр. СБ — 210-216, 258
- Підлужня, с. Івано-Фр. р-ну — 70, 175, 177, 235
- Підпечари, с. Івано-Фр. р-ну — 44, 116-117, 130, 177, 237
- "Пізний", віст., ЕВ СБ — 110
- "Пісня", стр. — 181-183, 205
- Пітюра Михайло — 14, 16
- "Плиста", рой. — 154
- "Плюта", ст. віст., н-р ЕВ СБ — 109
- Подоляк Б. ("Вершник"), псевд., сотен., автор — 20-24, 45, 103-106, 128-129, 139-143, 161-162, 170-174, 203-204, 225-228, 258-259; див. теж — "Месники", курінь
- Політичні в'язні — 32-33, 35
- Польське військо (ВП; Войско Польське) — 120, 220-222, 258
- Польща — 5-7, 8-10
- Поплавники, с. Галицького р-ну — 83
- Пороги, с. Солотвинського р-ну — 148
- Посіч, с. Лисецького р-ну — 44, 166, 190-191, 203, 205
- Прилучник, полонина — 52-56
- "Причепа" — див. Катамай Микола
- "Прут", куц. — 82
- "Прут", май., кур. — 85-86, 216-222, 225-228, 257-259; див. теж — Прикарпатський курінь; Черноліський курінь
- Прут, р. — 126-128
- Пшениччини, с. Тисьменицького р-ну — 70
- Радянська партизанка; бої з УПА — 71-72, 104, 120, 129
- "Рак", віст., ЕВ СБ — 110
- Реміснича школа, Івано-Фр. — 37, 47
- "Рибак", бул. — 29
- "Рибак", віст., ЕВ СБ — 109
- Рибне, с. Івано-Фр. р-ну — 44
- Ринів, с. Сколівського р-ну — 21
- Риманів, с. Сяніцького пов. — 218
- Рідна школа ім. Шашкевича, Івано-Фр. — 37
- Різдво — 162-165, 205, 239
- "Річна", стр. — 181-183
- "Річна", хот. — 191-192
- Рогатин, м. Івано-Фр. обл. — 40
- "Роман", стан. — 83
- Романів М., псевд., автор — 124-127, 130, 162-165, 184-188, 205
- "Ромко", стр. — 125-127, 130
- "Рос", онр. госп. — 176
- "Руслан", онр. проп. — 96, 178
- "Ручай", куц. — 44
- СД — див. Німецькі поліційні війська
- СНВ — див. Самооборонні кущові відділи
- Саджава, с. Богородчанського р-ну — 225, 227, 239-240, 257-258
- Салітра Василь Тимкович ("Медвідь"), стр. СНВ — 24-27, 48
- Самооборонні кущові відділи (СНВ) — 24-27, 48, 189, 196-202, 204
- Семирівці, с. Жовтневого р-ну — 150, 156
- Семенюк Іван — 243

- Семенюк Ілько — 243
 Сеніч Іван ("Смерена"), рой. — 233-234, 257
 Сеньківське, с. Жаб'ївського р-ну — 78-82, 85
 "Сергій", віст. — 188
 "Серпень" — 100
 "Сивуля", курінь — 148-149, 152-155
 Сибір — 60, 108, 134, 158-160, 162-165, 205, 214, 233
 Синячки, с. — 43
 "Сірий", ст. віст., рай. інф. СБ — 188
 "Сірі", сотня — 189-191, 205
 "Сірно", пов. — 70
 "Сірно", ст. віст. — 189
 "Сірно", стр. — 123, 137-139, 156
 "Сіроманці", сотня — 113-115, 130
 "Січ", Закарпатська — див. Закарпатська "Січ"
 "Снажені", курінь — див. Підкарпатський курінь
 "Скала", віст. — 188
 Сколе, м. Львівської обл. — 21
 "Снуба", май., к-р ТВ 21 — 76-78, 85-86
 Снопова, г. — 81
 "Славно" — див. Стефанків Ярослав
 "Славно", віст., стан. — 109
 "Славно", рай. інф. СБ — 189
 "Славно", хот. — 22; див. теж — Чорноліський курінь
 "Славно", стр. — 188
 "Славний", рай. — 188
 Словаччина — 71
 "Смерека", куц. — 44
 "Смертоносці", курінь — 29-33, 45-46, 67-68, 87, 149-152, 156; сотня — 41-43
 "Смілий", стр. — 189
 "Смілий", хот. — 198-202
 "Сокіл", ст. стр., вд. 74 — 75
 "Сокіл", товариство — 218
 "Соловейко", ст. віст., стр. — 188
 Солотвина, м. Івано-Фр. обл. — 227
 Солотвинський р-н — 148
 Солочан, г. — 21
 "Сорока", віст. — 189
 Сотня УПА ім. Івана Богуна (Богун Іван, ім., Сотня УПА) — 51-56, 84-85
 "Спокійний", стр. — 189
 Станіславів — див. Івано-Франківське Станіславівське воєнна округа УПА ("Говерля", ВО УПА; Четверта ВО УПА) — 12-14, 76, 86, 244, 246-247
 Станіславівська окр. — 13, 15, 176
 Станіславівський надр. — 175-176, 179-180
 Станіславівський тактичний відтинок УПА ("Чорний ліс", ТВ УПА; ТВ УПА 22) — 12, 14-15, 28, 41, 76, 85-86, 189-191, 205, 220-222, 258
 Станіславівщина — 70
 Старий Лисець, с. Богородчанського р-ну — 190, 205, 228, 258
 Старшинська школа "Олені" — див. "Олені", стар. школа УПА
 "Степан" — 125-127, 130
 "Степан", віст., ЕВ СБ — 109
 "Степан", зв'язк. — 111
 Степанівка, с. Калуського р-ну — 100
 "Степовий", віст., ОВ — 110
 Стефанік Василь — 96, 116
 Стефанків Ярослав ("Славно"), стр. — 116-117, 130
 Стефанюк Андрій — 243
 Стефанюк Анна — 243
 Стефанюк Микола — 243
 Стефульна, хут. — 52-53, 85
 Стінка, ліс — 178
 Стовба, г. в Калущині — 111
 Стриганці, с. Тисьменицького р-ну — 83
 Стрий, м. Львівської обл. — 21
 "Сук", кул. вд. 80 — 43
 Суходіл, с. Рожнятівського р-ну — 111-112, 129
 Сян, р. — 220-221
 Сяницький пов. — 218

- ТВ УПА 21 — див. Коломийський тактичний відтинок УПА
 ТВ УПА 22 — див. Станіславівський тактичний відтинок УПА
 "Тарас", ЕВ СБ — 44
 Татари — 111
 Татарський батальйон — 111
 Теробовельська сотня — 111, 129
 Тернопільська воєнна округа УПА — ("Лисоня, ВО УПА) — 115
 Твердохліб Минола ("Грім"), май., н-р IV ВО УПА — 76, 86, 247
 "Тиміш", автор — 122-124, 130
 Тисьменицький р-н Івано-Фр. обл. — 82-83
 "Тихий", ОЕВ СБ — 83
 "Тихий" ст. віст., рой. вд. 69 — 34
 "Тихолюб", стр. — 237
 Товмацький надр. — 82, 174
 Товмацький р-н — 65, 82-84, 86, 196
 Товмач, м. Івано-Фр. обл. — 70
 Товмаччина — 70-71, 179
 Торговиця, с. Отинійського р-ну — 72
 "Трембіта", сотня УНС — 111-112, 129; див. теж — Перший нуринь Гайдаманів
 "Трісна", стр. — 188
 "Трясило", ст. віст., рой. вд. 74 — 34
 Тумир, с. Жовтневого р-ну — 83
 "Тур" — 94, 97, 102
 "Тур", рой. — 32
 Тухля, с. Славського р-ну — 21
 "Туча", стан. — 44
 Тязів, с. Галицького р-ну — 70, 174-175, 191

 УГА, наступ на Київ — 49-51, 84
 УГВР — див. Українська Головна Визвольна Рада
 УНС — див. Українська Народня Самооборона
 УПА — див. Українська Повстанська Армія
 УПА-Захід — 12

 УЧХ — див. Український Червоний Хрест
 Угорське військо — 54-55, 118; бої з УПА — 104, 118-119
 Угринів Горішній, с. Івано-Фр. р-ну — 210-216, 258
 Угринів Долішній, с. Івано-Фр. р-ну — 38, 47
 Узинський ліс — 235, 237
 Узинь, с. Івано-Фр. р-ну — 177, 237
 Українна Леся — 97-98
 Українська Головна Визвольна Рада (УГВР) — 6, 8, 10, 12, 14-15, 133-135; Занордонне Представництво (ЗП УГВР), Архів — 6-7, 10, 12-13, 16
 Українська Народня Самооборона (УНС) — 68-75, 86, 111-112, 129, 139-140
 Українська Повстанська Армія (УПА) — 5-11, 37, 132-135; бої з військами МВД — 20-27, 29-33, 39-41, 44-48, 56-60, 64, 75-78, 85-87, 93-102, 105, 111-112, 128-130, 139-143, 156, 173-174, 181-183, 189-202, 204-205, 216-218, 222-228, 233, 257-259;
 бої з німцями — 20-24, 51-56, 72-74, 84-86, 104, 111-112, 129, 139-152, 155-156;
 бої з польським військом — 220-222, 258;
 бої з рад. армією — 22-24;
 бої з рад. парт. — 104, 120, 129;
 бої з угорським військом — 104
 Головне Командування — 5-6, 11-12, 14, 142, 244-245;
 рейди — 219-220;
 свято УПА — 132-135, 155;
 списки поляглих — 12-15, 43-45, 82-83, 109-110, 188-189;
 старшинські ступені — 12, 142, 156;
 хрести заслуги — 12, 15, 33-34, 45, 64, 142, 156
 Український Червоний Хрест (УЧХ) — 32, 34-36, 46-47, 82-83, 110, 170-174, 203-204

- "Улас", автор — 93-102, 129-130
- Феденно Іван ("Бульба"), стр. — 228-233, 258
- Франко Іван — 20, 89, 101
- Фронт, нім.-більш. — 20-24, 45
- "Харченно", рай. інф. СБ — 189
- Хлібчин, с. Заболотівського р-ну — 72
- "Хмара", кур. — 37, 47, 56-60, 87, 235; див. теж — Підкарпатська сотня; Підкарпатський курінь; "Дзвони", курінь
- "Хмара", ОВ — 44
- "Хмара", сотен. ТВ 21 — 79-82; див. теж — "Перемога", курінь
- "Хмара", чот. — 54-55; див. теж — Сотня УПА ім. Івана Богуна
- Хмелівна, с. Богородчанського р-ну — 222, 259
- "Хмель", пор., кур. — 111-112, 129
- "Хома", сотен. — 43, 46; див. теж — "Смертоносці", курінь
- Хортиця, острів — 144
- "Цяпка", тех. нр. — 82
- "Цьвірнунчик", стр. вд. 80 — 43
- "Цьвірнунчик", автор — 65-66, 84
- "Чабан", стр. вд. 80 — 43
- "Чайка", пвх., автор — 36-38, 47, 63-65, 84, 137-139, 156, 191-195, 204-205; див. теж — "Месники", курінь
- "Чайка", стр. — 189
- "Черемош", ОЕВ СБ — 83
- Черемош, р. — 78-79; див. теж — Білий і Чорний Черемош
- "Черник", кур. — 41-43, 46; див. теж — "Смертоносці", курінь
- Черніїв, с. Лисецького р-ну — 44
- Четверни, с. — 70
- Четверта ВО УПА — див. Станіславська воєнна округа УПА
- "Чорний", сот., кур. — 29-33, 39-43, 45-46, 67-68, 87, 109; див. теж — "Смертоносці", курінь
- Чорний ліс — 28, 37, 39, 45, 64, 76, 78, 94, 103-106, 108, 122-124, 129-130, 136, 140-141, 149-150, 156, 176-179, 189-192, 205, 227, 242, 248, 258-259
- "Чорний ліс", журнал — 12-18, 44-45, 49, 77, 89, 128, 131, 154, 157, 202, 207, 257
- "Чорний ліс", ТВ УПА — див. Станіславський тактичний відтинок УПА
- Чорний Потін, с. Надвірнянського р-ну — 243
- Чорний Черемош, р. — 52-56
- "Чорні Чорти", курінь — див. Перший курінь ім. Євгена Коновальця
- "Чорнобривий", сотен. — 111-112, 129; див. теж — "Трембіта", сотня; Перший курінь Гайдаманів
- "Чорноліс", чот. — 154-155; див. теж — "Сивуля", курінь
- Чорноліський курінь — 20-24, 45, 84, 139-140, 241, 244-245
- "Чорноморець", ст. віст., нуц. — 109
- "Чорнота", бул., чот. — 75; див. теж — Чорноліський курінь
- "Чорнота", сот., кур., автор — 57-58, 86-87, 141, 189-191, 205; див. теж — "Дзвони", курінь
- "Чорнота", ст. віст., рой. вд. 69 — 34
- "Чорнота-Арнас", надр. — 82
- "Чумак", віст. — 189
- "Чумак", ст. віст., рай. інф. СБ — 189
- "Шабля", пор., сотен., автор — 65-66, 84
- "Шах" — 180
- "Швейк", віст. — 188
- "Швейк", стр. — 150-152, 156
- Шевченко Тарас — 91, 157-158, 202
- Шевченко Тарас, "площа" (в лісі) — 30
- "Шершень", віст., ОВ ОП — 109
- Шибений, хут. — 53, 55
- Шопа, г. біля с. Головецька — 21-22, 45

- "Шрам", хор., сотен. — 37, 47, 196-202, 204, 227; див. теж — "Месники", нуринь
 Шубін, кап. НКВД — 116
 "Шум", ст. віст., ОВ РОП — 109
 "Шуцполіція" — див. Німецькі поліційні війська

 "Юрно", рай. — 82
 "Юрно", сотен. ТВ 21 — 77

 "Явір", віст., СКВ — 188
 "Явір", ОЕВ СБ — 83
 "Явір", пор., сотен. — 37, 47, 234, 257; див. теж — "Дзвони", нуринь
 Ямна, с. Яремченського р-ну — 43

 Ямниця, с. Івано-Фр. р-ну — 37-38, 44, 47, 174, 177, 235-236, 258
 "Яр" — 123
 "Яр", нуц. — 44
 "Яр", стр. вд. 80 — 43
 "Ярема", нул. вд. 80 — 43
 Яремче, м. Івано-Фр. обл. — 124
 "Ярко", автор — 29-33, 45-46; див. теж — "Смертоносці", нуринь
 Яровиця, г. — 21
 "Ярошенко", РРП — 82
 Ясінна, с. Турчанського р-ну — 21
 "Яструб", рой. — 168
 "Яструб", сотен. — 113-115, 130; див. теж — "Сіроманці", сотня
 "Ясь", хор. — 190

АЛФАВИТНИЙ ПОКАЗНИК АВТОРІВ "ЧОРНОГО ЛІСУ"

"Байденно", рай.:	
— Борозенко — Минитюк Михайло	II, 175
— Дубон і Орлик	II, 61
— Свято Героїв у Чорному лісі (1946)	I, 211
"Берест", лінар, Підкарпатський курінь:	
— Враження з Лемківщини	I, 75
— Ми — непереможні	I, 135
— На Словаччину	I, 167
"Богдан", бунч.:	
— Героїчна постать сл. п. н-ра Різуна-Грегота	I, 42
Боеслав Марко, псевд. поет, ООП, можливо ред. "ЧЛ"; поезії:	
— Борцям за волю	II, 67
— Великому Кобзареві	I, 207
— Вічно живі	I, 69
— Гартовані болем	II, 169
— Гей, в Україні	I, 161
— 22. I. 1918-1919	I, 166
— Їх наказ!	I, 35
— Клекоче гнівно час	II, 92
— Кров героїв	II, 18
— Не тріумфуй	II, 207
— Марш Чорного лісу	II, 28
— Марш Чорноліського полку	I, 89
— Пісня нуреня "Дзвони"	I, 41
— Пісня про заграничний рейд	I, 226
— Повстанський Свят-вечір	I, 188
— Покірним рабам	II, 143
— Рейд відділу Яструба	II, 113
— Тарасові Шевченкові	II, 157
— У завзятті	I, 89
— Устами Бога мовить кров	II, 131
— Чого ж ви мовчите	II, 224
— 14. X. 1942	I, 113
Статті:	
— В таборі Шума	I, 103
— Власні сили — динаміт і цемент нації	II, 132
— Голос з-під Крут	I, 162
— 29. 4. 1918 — 29. 4. 1948	I, 207
— З гордим чолом у вир боротьби	II, 89

— За культ Героїв	II, 208
— Замість слова на могилі сл. п. Мельника-“Роберта”	I, 115
— Легенда Чорного лісу	I, 36
— Моя перша зустріч з Різуном-Греготом	I, 61
— Не сльозами, а боротьбою	II, 158
— Підполк. Михайло Медвідь (“Крем’янецький”, “Карпович”)	I, 193
— Соборними силами здобудемо Київ	II, 49
Буревій В., псевд.	
— Батько і син	II, 210
— Гарячий ранок	II, 235
“Вихор”, хор., курінь “Сивуля”:	
— Бій на горі Стовбі	II, 111
— Бій на Малиновиці	I, 91
— Бій у Паращанському лісі	II, 152
Вишатиц Славомир, псевд., госп.:	
— Вони вірили в мою перемогу	II, 117
— Мартуся	II, 34
— Революціонер з крові й кости	II, 106
Відзначення	I, 37; I, 90; II, 33
Впали на полі слави	I, 64; I, 98; I, 192; I, 240; II, 43; II, 82; II, 109; II, 188
“Волос”, СКВ: — На жертівник Батьківщини	II, 24
“Геник”, бул., Чорноліська сотня:	
— Зі споминів сл. п. бул. Геника	I, 46
Гірняк Ю., псевд., Підкарпатський курінь:	
— В обороні прабатьківської землі	II, 218
“Грушко”, курінь “Дзвони”: — Бій у селі Яворівці	I, 197
“Гук”, курінь “Месники”: — Бій у селі Глибоне	II, 224
“Донський”, хор., курінь “Месники”:	
— Засідка під Соколом	I, 10
“Зенко”, СНВ:	
— До останнього	II, 196
“Еней”:	I, 241
“Ігор”, бунч., курінь “Смертоносці”:	
— Спомин	II, 67
— Спомин з бою в Боднарівському лісі	I, 129
— Сталеві нерви	II, 149
“Іскра”, курінь “Смертоносці”: — Бій у селі Гирботів	II, 39
“Карий”: — Славно і Васильно	II, 116
“Кармелюк”, курінь “Дзвони”: — Бій у селі Гринівці	II, 56
“Кир”, ст. бул., Підкарпатський курінь:	

— Спомин з бою під Весельницею	I,	236
— Чотовий Ігор	I,	57
"Клим", курінь "Сивуля": — Бій на горі Клімі	II,	148
Коржак Михайло ("Сапер"), пор., курінь "Месники":		
— Бій на зрубі	I,	55
— Засідка біля Ясінки Масьової	I,	85
— "Чорні Чорти"	II,	68
"Крамаренко", чот., Підкарпатський курінь: — Бій у селі Космач	II,	75
"Крига", курінь "Месники":		
— Залізні нерви	II,	181
— Засідка в Чорному лісі	II,	189
"Левко-Черняк": — Мертвий листок	II,	135
М. Р.: — Червоніла кров	II,	228
"Маяк", рай.:		
— Недонінчена розмова	II,	239
— Остання зустріч	II,	216
— Поганий сон	II,	222
— Сильветка героя	II,	233
"Недобитий", кур., курінь "Перемога":		
— Бій з німцями під Лостуном	II,	51
— Бій з більшовиками під Сеньківським біля села Гриняви	II,	78
Орленко Мар'яна, псевд., УЧХ: — Марія Петришин ("Марійна")	II,	60
"Павло", пор., кур., курінь "Месники":		
— Мій спомин з рейду в Стрийщину куреня "Скажених"	I,	49
— Бій у селі Посіч	I,	93
— З боїв курія "Прута"	I,	221
"Павло", сотня к-ра "Бойка": — Світанок у лютому 1945 року	II,	166
Подоляк Б. ("Вершник"), сотен., курінь "Месники":		
— Бій з більшовицькими партизанами в селі Грабівці	I,	38
— Бій на Лопаті	I,	71
— Великдень у Чорному лісі в 1944 році	I,	132
— Гамалія	II,	103
— За нове життя	II,	170
— Командирові Різунові-Греготові	II,	161
— На Новий Рік 1945	I,	124
— Перехід фронту	II,	20
— Поручник "Сапер" — Коржак Михайло	II,	139
— Присяга відділів УПА	I,	209
Романів М., псевд.:		
— П'яніла помста	II,	124
— У різдвянну ніч	II,	162

— Сини рідного буревію	II, 184
Станиславівський ТВ, Команда:	
— Наказ Команди Відтинка “Чорного лісу”	I, 111
“Сокіл”, пор., сотен., Підкарпатський курінь:	
— Наскон Підкарпатського куреня на м. Бірчу, повіт Перемишль	I, 81
“Тиміш”: — Знав і я його	II, 122
Українська Головна Визвольна Рада: — Постанови	I, 176
“Улас”, ООП: — З повстанських буднів	II, 43
“Фона”, лікар, курінь “Месники”: — Не роздавлять нас	I, 179
“Цвїркунчик”, сотня к-ра “Шаблі”: — “Омельно”	II, 65
“Чайка”, пвх., курінь “Месники”:	
— Булавний “Орлиця” (М. М.)	II, 63
— Великдень у Чорному лісі в 1946 році	I, 89
— За кров моїх друзів	I, 127
— Микола Катамай (“Причепа”)	II, 36
— На Тисьменицю!	I, 185
— Стрілецький будень	II, 191
— У вирі боротьби	II, 137
— Чотовий “Гонта” (М. Д.)	I, 52
— Чужинці в УПА (Августин Донніні — “Михась”)	I, 227
“Черник”, сот., курінь “Месники”: — Бій під Хмелівною	I, 59
“Чорний”, сот., кур., курінь “Смертоносці”:	
— Бій у Кінчацькому лісі 27. 8. 1945 року	I, 200
— Бій у Ліщаві Горішній	II, 41
“Чорний ліс”, Редакція:	
— В п’яті роковини Української Повстанської Армії	I, 118
— Від Редакції	II, 17
— Привітальна телеграма	I, 112
— “Різун” у селі	I, 107
— У 1946-ий	I, 112
“Чорнота”, сот., кур., курінь “Дзвони”:	
— Наскон куреня “Дзвони” на більшовиків у Чорному лісі над селом Завоєм	I, 43
“Шабля”, пор., сотенний:	
— Бій у місті Делятині та під горою Синяк	I, 230
Швед., А. псевд., лікар:	
— Три портрети	I, 216
— Слово на могилі сл. п. Михайла Хмеля (“Всеволода”)	I, 233
“Ярий”, пвх., Підкарпатський курінь:	
— Один з боїв УПА на Закерзонні (Лемнівщина)	I, 79
“Ярко”, курінь “Смертоносці”: — Наскон на райцентр Отинію	II, 29

З М І С Т

стор.

Про "Літопис Української Повстанської Армії"	5
About the "Litopys U.P.A."	8
Другий том журналу »Чорний ліс«	12
The Second Volume of the Journal "Chornyi Lis"	14

ЧОРНИЙ ЛІС, РІК 2, Ч. 5-6 (8-9), ТРАВЕНЬ-ЧЕРВЕНЬ, 1948 РІК

Редакція "Ч. Л.": Від Редакції	17
Марко Боеслав: Кров Героїв	18
Б. Подоляк: Перехід фронту	20
Волос: На жертівник Батьківщини	24
Марко Боеслав: Марш "Чорного лісу"	28
Ярко: Наскок на райцентр Отинію	29
Відзначення	33
Славомир Вишатиц: Мартуся	34
Чайна: Микола Катамай ("Причепа")	36
Іскра: Бій в селі Гирботові	39
Чорний: Бій в Ліщаві Горішній	41
Впали на полі слави	43
"Chornyi lis", vol. 2, No. 5-6 (8-9), May-June, 1948 (Summary)	44

ЧОРНИЙ ЛІС, РІК 2, Ч. 7-8 (10-11), ЛИПЕНЬ-СЕРПЕНЬ 1948 Р.

М. Боеслав: Соборними силами здобудемо Київ	49
Недобитий: Бій з німцями під Лостуном	51
Кармелюк: Бій у селі Гринівці	56
Мар'яна Орленко: Марія Петришин ("Марійна")	60
Байденко: Дубок і Орлик	61
Чайка: Булавний Орлиця — М. М.	63
Цьвірінчук: Омелько	65
Марно Боеслав: Борцям за волю	67
Ігор: Спомин	67
Сапер: "Чорні Чорти"	68
Крамаренко: Бій у селі Космачі	75
Недобитий: Бій з більшовинами під Сеньківським біля села Гриняви	78
Впали на полі слави	82
"Chornyi lis", vol. 2, No. 7-8 (10-11), July-August, 1948 (Summary)	84

ЧОРНИЙ ЛІС, РІК 3, Ч. 1 [(12)], ЛИПЕНЬ 1949 Р.

М. Боеслав: З гордим чолом у вир боротьби	89
М. Боеслав: Клепоче гнівно час	92
Улас: З повстанських буднів	93
Б. Подоляк: Гамалія	103
С. Вишатиц: Революціонер з крові і кости	106
Впали на полі слави	109
Хор. Вихор: Бій на горі Стівбі	111
М. Боеслав: Рейд відділу Яструба	113
Нарий: Славно і Василько	116
С. Вишатиц: Вони вірили в мою перемогу	117
Тиміш: Знав і я його	122
М. Романів: П'яніла помста	124
"Chornyi lis", V. 3, No. 1 [(12)], July, 1949 (Summary)	128

ЧОРНИЙ ЛІС, РІК [3, Ч. 2 (13)], ЖОВТЕНЬ 1949 Р.

Марно Боеслав: Устами Бога мовить кров	131
Марно Боеслав: Власні сили — динаміт і цемент нації	132
Левно - Чернян: Мертвий листок	135
Чайка: У вирі боротьби	137
Б. Подоляк: Поручник Сапер — Коржан Михайло	139
М. Боеслав: Покірним рабам	143
М. Р.: Ненависть месників родить	144
Клим: Бій на горі Клімі	148
Ігор: Сталеві нерви	149
Вихор: Бій у Паращанському лісі	152
"Chornyi lis", Vol. [3, No. 2 (13)], October, 1949 (Summary)	154

ЧОРНИЙ ЛІС, РІК 4, Ч. 1-2 [(14-15)], БЕРЕЗЕНЬ 1950 Р.

Марно Боеслав: Тарасові Шевченкові	157
Марно Боеслав: Не сльозами, а боротьбою	158
Б. Подоляк: Номандирові Різунові-Грегатові	161
М. Романів: У різдвяну ніч	162
Павло: Світанок у лютому 1945 рону	166
Марно Боеслав: Гартовані болем	169
Б. Подоляк: За нове життя	170
Байденко: Борзенко — Микитюк Михайло	174
Крига: Залізні нерви	181
М. Романів: Сини рідного буревію	184
Впали на полі слави	188
Крига: Засідка в Чорному лісі	189

Чайна: Стрілецьний будень	191
Зенко: До останнього	196
"Chornyi lis", Vol. 4, No. 1-2 (14-15), March 1950 (Summary)	202

ЧОРНИЙ ЛІС, РІК 4, Ч. 3 (16), ТРАВЕНЬ 1950 Р.

Марно Боєслав: Не тріюмфуй	207
Марно Боєслав: За культ героїв	208
В. Буревій: Батько й син	210
Маяк: Остання зустріч	216
Ю. Гірняк: В обороні прадідівської землі	218
Маяк: Поганий сон	222
Марно Боєслав: Чого ж ви мовчите?	224
Гук: Бій в селі Глибокім	224
О. М.: Червоніла кров	228
Маяк: Сильветна героя	233
В. Буревій: Гарячий ранок	235
Маяк: Недокінчена розмова	239
"Chornyi lis", Vol. 4, No. 3 (16), May, 1950 (Summary)	257
Список снорочень	261
Показник	265
Список авторів журналу "Чорний ліс"	277
Зміст	281
Прохання до читачів	285
Список мап та ілюстрацій	287

ПРОХАННЯ ДО ЧИТАЧІВ

ЧИ ЗНАЄТЕ ЩОСЬ БІЛЬШЕ ПРО ЗГАДАНИХ ТУТ ЛЮДЕЙ І ПОДІЇ?

Читаючи Літопис УПА, не один читач знайде дуже скупи чи дуже короткі згадки про відомі йому бої УПА, події та факти, або лише загальникові вістки про відділи УПА й учасників визвольної боротьби. Він може дивуватися, чому про різні важливі справи навіть не згадано. Коли Ви це завважите, а знаєте більше, не завагайтеся написати листа до редакції й описати знану Вам подію чи справу. Можливо відома Вам справа ніде не була записана, або була записана дуже побіжно чи неповно. Якщо Ви їй не висвітлите, можливо, вона ніколи не буде описана чи вияснена повністю. Коли Ви не маєте спромоги описати знаної Вам справи самі, попрохайте когось з Ваших приятелів, щоб записав Вашу розповідь. Якщо це неможливе, повідомте бодай редакцію Літопису УПА, що Вам відомі такі то й такі події. Можливо хтось зі співробітників редакції зможе Вас відвідати і зробити з Вами інтерв'ю.

Ми вже писали в іншому місці про те, що на Захід попало дуже мало документів і матеріалів про нашу визвольну боротьбу в роках 1941-1950. Також на Заході опинилося небагато колишніх вояків УПА й учасників визвольного руху, які могли б самі докладніше описати історію боротьби на різних територіях України. Власне тому всяка документація, а теж спомини та свідчення кожного очевидця дуже важливі, особливо тоді, коли вони додають щось нове до маловідомих фактів, чи описують досі незнані події. Мають значення не лише інформації про штаби та відділи УПА й підпільну адміністрацію, про бої УПА, про працю Українського Червоного Хреста чи про інші ділянки підпільної адміністрації. Важливі теж дані про дії окупантів, передусім акти терору над мирним населенням, чи про події в якомусь місті, селі або хуторі. Найважливіше в таких описах чи доповненнях — докладно роз-

казати про подію, подаючи місце, час та обставини, всі знані Вам факти й ролі в ній усіх відомих Вам осіб. Ваші інформації можуть бути дуже важливим причинком для історії визвольних змагань, а принаймні — вони допоможуть відтворити картину цілоти.

Тож закликаємо ще раз усіх учасників і свідків подій допомогти Літописові УПА в його важливій праці, посилаючи документи, спомини, дописи, доповнення, світлини та інші матеріали до історії Української Повстанської Армії. Писати просимо на адресу редакції Літопису УПА:

LITOPYS U.P.A.
c/o Kiev Printers Ltd.,
2466 Dundas Street West,
Toronto, Ontario, Canada
M6P 1W9

Редакція ЛІТОПИСУ УПА

СПИСОК МАП ТА ІЛЮСТРАЦІЙ

Станиславівський і Коломийський тактичні відтинки УПА (внутрішні сторінки обкладинки)	
Репродукція оригіналу обкладинки журналу Чорний ліс (внутрішні сторінки обкладинки)	
Титульна сторінка останнього числа журналу Чорний ліс	206
Зайняття чорноліської сотні під н-дою "Гамалії"	241
Фрагмент з польових вправ сотні під н-дою "Гамалії"	242
Селяни з с. Чорний Потін, Надвірнянського р-ну, орють ниву	243
Три сотні Чорноліського куреня на збірці в час інспекції ГК УПА	244
Дві чорноліські сотні на збірці — ще один фрагмент з інспекції ГК УПА	245
Підполк. Іван Бутновський ("Гуцул") — н-р Станиславівської військової округи УПА ("Говерля") в 1944 р.	246
Май. Микола Твердохліб ("Грім") — н-р Станиславівської військової округи УПА ("Говерля")	247
Станиславівщина і сумешні території — мапа осель	248
Орієнтаційний шніц переходу фронту Чорноліським куренем під н-дою В. Андрусяка	250
Плян бою куреня "Смертоносці" з військами МВД б. с. Ліщави Горішньої	251
Плян бою з більшовинами сотні "Чорного" б. с. Гирботова	252
Шніц нічного наскоку УПА на гарнізон МВД в с. Космач	253
Організаційна структура Гуцульського куреня УПА "Перемога"	254
Організаційна структура куреня УПА "Сивуля"	255
Організаційна структура куреня УПА під н-дою сот. "Довбуша"	256

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ

серійне книжкове видання документів, матеріалів, мемуарів і наукових праць до історії Української Повстанської Армії.

Досі появилися або друкуються такі томи Літопису УПА:

1. **Волинь і Полісся:** німецька окупація, книга перша. Книга містить політичні й організаційні документи та матеріали до історії УПА на Волині і Поліссі. Друге виправлене видання, 1978 р., 256 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи, схеми. — — — — — \$8.00

2. **Волинь і Полісся:** німецька окупація, книга друга. Книга містить підпільні документи і матеріали про бойові дії УПА на Волині й Поліссі. 1977 р., 256 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи. — — — — — \$8.00

3. **Чорний ліс:** видання команди Станиславівського тактичного відтинка УПА, 1947 - 1950: книга перша — 1947 - 1948. Книга містить меморіяли, біографічні нариси й документи про дії відділів УПА Станиславівського ТВ УПА. Частина матеріалів — оповідання, новелі й вірші. 1978 р., 272 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи, схеми — — — — — \$9.00

4. **Чорний ліс:** видання команди Станиславівського тактичного відтинка УПА, 1947 - 1950: книга друга — 1948 - 1950 (продовження). 1979 р., 288 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи, схеми. — — — — — \$9.00

Готується до друку:

5. **Волинь і Полісся:** німецька окупація, книга третя. Книга містить спогади учасників, рецензії і додаткові підпільні матеріали про дії УПА. Між мемуарами — звіт про договір про ненапад та співпрацю між ГК УПА й угорською армією.

6 - 7. **УПА в світлі німецьких документів, 1942 - 1945.** Збірники містять документи Fremde Heere Ost, Sicherheitsdienst (SD), штабів дієвих армій, корпусів, дивізій та інших установ про УПА й інші українські національні повстанські формації (як напр., от. Тараса Бульби). Між документами політичні та мілітарні аналізи, мемурандуми, звіти розвідни, звіт про перебіжчинів та полонених, переклади документів УПА тощо. Багато документів ілюстровані ситуаційними мапами (деякі кольорові), шкiцями й іншими ілюстраціями. Збірку підготував до друку д-р Тарас Гунчак, професор Рутгерського університету.

9 - 11. **Українська Головна Визвольна Рада, 1944 - 1951.** Збірники містять документи, офіційні звіт про діяльність, публікації й матеріали УГВР в Україні.

Замовлення та належність за поодинокі томи просимо ласкаво слати на адресу:

LITOPYS U. P. A.

c/o Kiev Printers Ltd.

2466 Dundas Street West, Toronto, Ontario, Canada M6P 1W9

Реданція та Адміністрація "Літопису УПА"

